

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES ๒๑
CENTURY

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766055

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES ๒๑
CENTURY

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์

พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766055

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 21 CENTURY

BY

Dr. Prasert Buppasuk

Dr. Tipapron Yeasuwan

Phrakhru Sripariyattayarak, Dr.

Phrakhru Sutathamwisit Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chiang Mai Campus

B.E.2566

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766055

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑
ผู้วิจัย:	ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์ พระครูศรีปริยัตยารักษ์, ดร. พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.
หน่วยงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท ๒) เพื่อพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ๓) เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพจากผลิตภัณฑ์ชุมชนให้แก่ประชาชน ผลวิจัยพบว่า

๑. สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชุมชนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่าประชาชนประสบปัญหาการเข้าถึงที่ดินทำกินเนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์ในพื้นที่ป่าสงวน การขาดแคลนน้ำจากสภาพภูเขา ส่งผลกระทบต่อการเกษตรและชีวิตประจำวัน การศึกษาไม่ทั่วถึงเนื่องจากโรงเรียนอยู่ไกลและขาดแคลนครู การบริการสาธารณสุขไม่เพียงพอเนื่องจากอยู่ห่างไกลและขาดทรัพยากร การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการปรับปรุงกฎหมาย นโยบาย และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียม

๒. การพัฒนาและจัดทำมโนทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการมีเป้าหมายเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเท่าเทียมในสังคม โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ในพื้นที่หมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าปัญหาความยากจนเกิดจากหลายปัจจัย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อม นโยบายและยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นครอบคลุมการพัฒนาทางการศึกษา เศรษฐกิจ สาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๓. การวิจัยนี้มุ่งพัฒนากลไกที่ช่วยกลุ่มคนยากจนในชนบทรับมือกับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 โดยศึกษาในพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านการประชุมระดมความคิดและออกแบบกิจกรรมที่ขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการแบ่งเป็น ๕ ขั้นตอนของโมเดล CMPAC คือ การสร้างแรงผลักดัน การปรับเปลี่ยน

เรียนรู้ การวางแผนร่วมกัน การประยุกต์ปฏิบัติจริง และการปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
กิจกรรมรวมถึงการอบรมการขายของออนไลน์ การส่งเสริมการออม และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
ผลการวิจัยพบว่าการเสริมสร้างกลไกต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการนำปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความยั่งยืน

Research Title: THE RURAL POOR IN THE LATE: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES 21 CENTURY

Researcher: Dr.Prasert Buppasuk
Dr.Tipapron Yeasuwan
Phrakhru Sripariyattayarak, Dr.
Phrakhru Sutathamwisit Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Chiang Mai Campus.

Fiscal year: 2566/ 2023

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

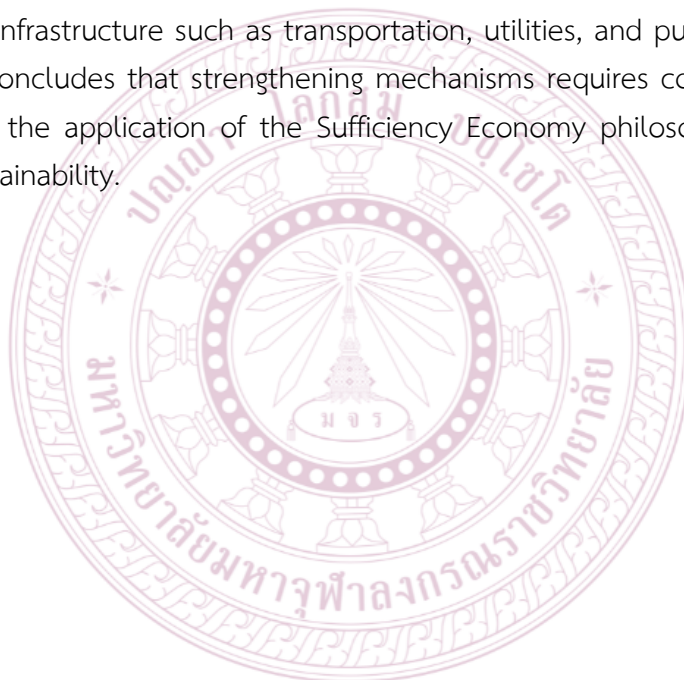
The research titled "Rural Poverty: Opportunities and Challenges in the Late 21st Century" has three main objectives: (1) to study the rights and opportunities for resource access among rural poor groups; (2) to develop concepts, policies, and strategies for integrated poverty alleviation; and (3) to strengthen mechanisms within rural poor communities to cope with challenges in the late 21st century. Employing a qualitative research methodology, the study involved document analysis, in-depth interviews, focus group discussions, and organizing activities to promote community products to the public.

1. Findings indicate that in Ban Mae Had, Mae Suad Subdistrict, Sop Moei District, Mae Hong Son Province, residents face significant challenges accessing agricultural land due to the lack of ownership documents in reserved forest areas. Water scarcity resulting from mountainous terrain adversely affects agriculture and daily life. Educational opportunities are limited because schools are distant and suffer from a shortage of teachers. Public health services are inadequate due to remoteness and resource constraints. Addressing these issues requires governmental support to improve laws, policies, and equitable resource allocation.

2. The development of concepts, policies, and strategies for integrated poverty alleviation aims to foster sustainability and social equality. Analysis revealed that poverty in Ban Mae Had stems from multiple factors, including economic conditions, social issues, education, health, infrastructure, and environmental concerns. The formulated policies and strategies encompass improvements in education, economy, public health, infrastructure, and environmental conservation,

integrating cooperation among government agencies, private organizations, and the community for effective and sustainable problem-solving.

3. This research focuses on developing mechanisms to help rural poor groups cope with late 21st century challenges by conducting studies in Ban Mae Had. Through brainstorming sessions and designing activities that promote the philosophy of the Sufficiency Economy towards sustainable development, the process is divided into five steps of the CMPAC model: Create Motivation, Modify Learning, Plan Together, Applied Implementation, and Change for Sustainable Development. Activities included training in online sales to enhance income and business skills, promoting savings through the establishment of community savings groups, and developing infrastructure such as transportation, utilities, and public health facilities. The study concludes that strengthening mechanisms requires collaboration from all sectors and the application of the Sufficiency Economy philosophy in daily life to achieve sustainability.

กิตติกรรมประกาศ

ในการวิจัยในครั้งนี้ขอขอบคุณท่านยอดชาย พุพงษ์พร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแม่สวด และคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่จัดเก็บกิจกรรม ขอขอบคุณผู้นำชุมชนทุกท่าน โดยเฉพาะ ผู้ใหญ่ผู้ใหญ่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมรวมถึงการลงพื้นที่ต่างๆ และขอขอบคุณพัฒนากรพื้นที่ ที่ได้ช่วยในการติดตามประสานงานทำให้การวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และที่ขาดไม่ได้คือคณะนิสิตหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชียงใหม่ ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่วิจัย และขอขอบคุณคณะทีมงานผู้วิจัยทุกท่านในการร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณหน่วยงานที่สนับสนุนโครงการคือกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม หากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติให้ผ่านพ้นวิกฤติความยากจนไปได้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อประเทศชาติไม่มากนักน้อย

ประเสริฐ บุปผาสุก และคณะ

๑ มิถุนายน ๒๕๖๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ.....	ก
Abstract.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ คำถามวิจัย.....	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดความยากจน.....	๙
๒.๒ แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS; SDGS).....	๕๕
๒.๓ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๖๓
๒.๔ บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	๗๖
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๘๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (KEY INFORMANTS).....	๘๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๘๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๖
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๘๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๘๙
๔.๑ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท.....	๘๙
๔.๒ มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ.....	๑๐๔
๔.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับ ความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑.....	๑๒๙
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๕๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๕๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๘
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๖๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๐
บรรณานุกรม.....	๑๗๓
ภาคผนวก.....	๑๗๗
ภาคผนวก ก. เครื่องมือวิจัย.....	๑๗๘
ประวัตินักวิจัย.....	๒๔๕

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ ตารางแสดงจังหวัดยากจนเรื้อรัง.....	๓๖
ตารางที่ ๒.๒ ตารางแสดงรายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ ๑๐ จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจน สูงสุด.....	๓๗
ตารางที่ ๓.๑ ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย.....	๘๖

สารบัญภาพ

ตาราง	หน้า
ภาพที่ ๒.๑ เส้นแสดงความยากจน ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๔.....	๒๖
ภาพที่ ๒.๒ ภาพอัตราส่วนแต่มีติและตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติ ปี ๒๕๖๔.	๒๘
ภาพที่ ๒.๓ ค่าประสิทธิภาพที่ไม่เสมอภาคด้านรายได้ ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๔.....	๒๙
ภาพที่ ๒.๔ ภาพที่ ๒.๔ ภาพกราฟแสดงสัดส่วนคนจนจำแนกรายภาค ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๔.....	๓๔
ภาพที่ ๒.๕ ภาพแสดงการกระจายตัวของคนจนจำแนกรายภาค ปี ๒๕๖๔.....	๓๔
ภาพที่ ๒.๖ ภาพแผนภูมิแสดง GPP PER CAPITA จำแนกรายภาค ปี ๒๕๖๓ (บาทต่อปี).....	๓๕
ภาพที่ ๒.๗ ภาพกราฟแสดงความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนกับรายได้ต่อหัว ของประชากร ปี ๒๕๖๔.....	๓๖
ภาพที่ ๒.๘ แสดงเป้าหมายของการพัฒนาสังคม.....	๖๐
ภาพที่ ๓.๑ กระบวนการวิจัย.....	๘๘
ภาพที่ ๔.๑ แผนที่สำรวจพื้นที่ ชุมชนหมู่บ้านแม่หาด.....	๙๗
ภาพที่ ๔.๒ โรงเรียนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	๑๐๐
ภาพที่ ๔.๓ น้ำตกแม่เพียง และน้ำตกแม่หาด.....	๑๐๑
ภาพที่ ๔.๔ ภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวธรรมชาติ.....	๑๐๒
ภาพที่ ๔.๕ ภาพวิว ที่หมู่บ้านแม่หาด.....	๑๐๓
ภาพที่ ๔.๖ การประชุมสนทนากลุ่มร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้แทนส่วนราชการ และชาวบ้าน.	๑๒๔
ภาพที่ ๔.๗ การประชุมกลุ่มเพื่อจัดทำโน้ตค้น นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไข ปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖.....	๑๒๕
ภาพที่ ๔.๘ ผังมโนทัศน์การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ.....	๑๒๘
ภาพที่ ๔.๙ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนอย่างยั่งยืน ของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	๑๓๐
ภาพที่ ๔.๑๐ รูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนของชุมชน อย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสะเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน.	๑๔๐
ภาพที่ ๔.๑๑ กิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่ชาวบ้านและนักเรียน...	๑๔๙
ภาพที่ ๔.๑๒ CMPAC MODAL : รูปแบบการจัดความยากจนอย่างยั่งยืน.....	๑๕๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนเป็นมูลเหตุให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงเป็นยุทธศาสตร์ชาติที่รัฐบาลให้ความสำคัญ และได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมาตรการสวัสดิการแห่งรัฐ ถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน ถึงแม้รัฐบาลจะทุ่มเทและมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ตลอดทั้งมีการใช้กลไกให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าไปเพื่อที่จะช่วยแก้ไข ปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือความยากจนในสังคมไทย แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากยังมีกลุ่มคนจนที่ยังไม่มีโอกาสและสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ และสวัสดิการแห่งรัฐ แท้จริง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามี รายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้น ต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๕๖) อย่างไรก็ตาม ใน ปัจจุบัน ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่น ๆ ที่มีชีวิตเงิน กล่าวคือความยากจนครอบคลุมถึงการ ขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสทางการศึกษา การไม่มีงานทำ การใช้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว (World Bank, ๒๐๐๘)

อย่างไรก็ตาม ความจนที่แท้จริง เป็นความจนจริง หรือเป็นความจนเท็จหรือไม่ ความจนจริง คือ ความจนเชิงโครงสร้าง อันเป็น “ภาวะความจนซ้ำซ้อน” ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยปลายเหตุ ของการเข้าไปช่วยเหลือของหน่วยงานรัฐราชการเพียงอย่างเดียวในการแก้ไขปัญหาความยากจนและ ยกระดับคุณภาพชีวิต หากแต่ต้องเข้าใจภาวะความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจและสังคมของ ชนบทท้องถิ่นไทย ควบคู่กับการทำความเข้าใจปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและวิธีการมองของ รัฐที่สร้างคนจนในสภาวะความจนซ้ำซ้อนขึ้นมาอีกทีหนึ่ง เพราะแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในกลุ่มเหล่านี้ อาจจะไม่ใช่แค่เพียงการต้องให้ทานบริจาค เช่น ซ่อมแซมบ้าน บริจาคถุงยังชีพ มอบไก่ หมู ปลา ควายและวัว เพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพทำกิน เพราะจะได้ไม่จน และทำให้คุณภาพชีวิตของคนดีขึ้นทันตาเห็น ซึ่งวัดได้ตามตัวชี้วัดของรัฐราชการ เท่านั้น แต่ทว่า ภาวะความจนซ้ำซ้อนนั้น ต้องคำนึงถึงมิติอื่นๆ ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ เศรษฐกิจอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การเข้าถึงสิทธิ โอกาส ทรัพยากร และแหล่งทุน อีกประเด็นที่ สำคัญของความจน คือ จนเท็จ เป็นความจนที่มาจากการต้องมีค่าใช้จ่ายมากกว่ารายรับ เช่น การเป็น หนี้สิน ผ่อน/เช่าบ้าน ผ่อนรถเพื่อใช้ในการขนส่งสินค้า การเกษตร และการเดินทาง ค่าเล่าเรียนของ บุตรหลานในโรงเรียน ค่ายารักษาโรค ค่าอาหารกินจากตลาด ร้านสะดวกซื้อและซูเปอร์มาร์เก็ต

และค่าลงทุนในภาคการผลิตใดๆ เพื่อการเข้ามาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งเกิดจากการที่พื้นฐานของการผลิตเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเชิงทุนนิยม การผันตัวไปเป็นแรงงานนอกภาคการเกษตร รวมไปถึงการเป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท ภาคเหนือ ภายใต้บริบทแตกต่างกัน ดังที่คนในจังหวัดทางภาคใต้ ให้ความหมายของความจน ว่า “จนแจ๋กๆ” คือ ยากจนขั้นแค้นแสนสาหัส ดังเอกสารราชการของนายกเทศมนตรีเทศบาลเทพา จังหวัดสงขลา ลงเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๔ ได้แจ้งให้ องค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่งในพื้นที่ สรรวจประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบที่มีลักษณะ “จนแจ๋ก” จนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากการที่ได้รับผลกระทบจาก โควิด-๑๙ โดยให้รายงานอำเภอรอบเพื่อนำชื่อเข้าระบบให้การช่วยเหลืออย่างทั่วถึง ที่ใช้คำว่า “จนแจ๋กๆ” ก็เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจความหมายที่แท้จริง เป็นการใช้คำที่สื่อความหมายให้เห็นภาพได้ชัดเจนว่า “จนแจ๋ก ๆ” คือ จนมาก จนจริง คือผู้ที่อาศัยอยู่ในเพิงหมาแหงน และหาเช้ากินค่ำ ส่วนภาคเหนือ หรือภาษาล้านนา ใช้คำว่า “ตึก” หรือทุกข์ ในภาษาล้านนา ไม่ได้แปลว่า ความทุกข์เท่านั้น แต่ยังแปลว่า ความยากจน ด้วย มีสำนวนว่า “กินง่ายจ่ายอ่วย เป็นสะคว่ยก่อตึก” ซึ่งคำว่า “ง่าย” แปลว่า กินไม่บันยะบันยัง แบบตามใจปาก ไม่มี ความระมัดระวัง ของแพงเท่าใดก็จะซื้อมากินอย่างไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ และคำว่า “อ่วย” แปลว่า การใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายมากเกินไปจนความจำเป็น ส่วนคำว่า “สะคว่ยก” เป็นคำเก่า แปลว่า ทุมพี หรือผู้มีอันจะกิน เพื่อสอนลูกหลานให้รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ เพราะแม้เป็นคนร่ำรวยแต่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายก็ทำให้เป็นคนยากจนได้ และ ภาคอีสาน ใช้คำว่า “ทุกข์” เช่นกัน แปลว่า ความยาก ความลำบาก ความเดือดร้อน ความจน ความยากไร้ ภาษิตว่า “ทุกข์เพื่อนบ่ว่าดี มีเพื่อนจั่งว่าเพื่อน้องลุงป้าเ็นว่าหลาน” หมายถึง ความยากจนนั้นไม่ดี ถ้าเป็นคนมั่งมี เครือญาติทั้งหลายก็นับเป็นลูกหลาน และอีกคำว่า “ยากไฮ้” แปลว่า ยากจนไม่มีอะไรจะกิน ดังภาษิตว่า “ทุกข์ยากไฮ้ให้ได้อยู่ยากัน กลอยมันมีชื้อค่อยหาเอาเลี้ยง” แปลว่า คนยากจนก็ให้อยู่รวมกัน มีอะไรกินได้ก็นำมาแบ่งกันกิน เพื่อสอนให้ช่วยเหลือพึ่งพิงกัน อีกตัวอย่างภาษิตว่า “ทุกข์ยากไฮ้ปากก่ากินมันหมก คับกินหมกมัน ปากบ่ดำปานนี้” แปลว่า ทุกข์ยากลำบากปากดำเพราะกินมันหมก ถ้าไม่กินหมกมันปากก็คงไม่ดำขนาดนี้ จะเห็นได้ว่าความจนของแต่ละภูมิภาค ได้นิยามถึงความหมายของความยากจนที่เป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ไม่ใช่เฉพาะแต่คนที่มีความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ขาดความมีเกียรติศักดิ์ศรีในชุมชนเครือญาติ ทั้งขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากรสำหรับเลี้ยงชีพ ขาดที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มทางสังคม และการมีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูงและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่าง ๆ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม (คณะกรรมการสิทธิการปกครอง วุฒิสภา, ๒๕๔๕) และยังส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ตามมา โดยผู้ที่รายได้น้อยไม่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา และความยากลำบากในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

จากรายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี ๒๕๖๒ ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่า จากการขยายตัวของเศรษฐกิจ และการขยายมาตรการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยของภาครัฐ เช่น โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และโครงการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ ทำให้ในภาพรวมนั้น สถานการณ์ดีขึ้น สัดส่วนของคนจนลดลงจากร้อยละ ๙.๘๕ ในปี ๒๕๖๑ มาอยู่ที่ร้อยละ ๖.๒๔ หรือคิดเป็นคนจนจากจำนวน ๖.๗ ล้านคนมาสู่ ๔.๓ ล้านคน ในระดับครัวเรือน มีครัวเรือนยากจนทั้งสิ้น ๑.๓๑ ล้านครัวเรือน และลดลงเมื่อเทียบกับปี ๒๕๖๑ ซึ่งอยู่ที่ ๑.๘๕ ล้านครัวเรือน สรุปได้ว่า สถานการณ์ความยากจนในไทยนั้นโดยรวมดีขึ้นในปี ๒๕๖๒ โดยถือว่าบรรลุเป้าหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เพราะสัดส่วนคนจนปี ๒๕๖๒ อยู่ที่ร้อยละ ๖.๒ ตามที่แผนพัฒนาฯ กำหนดไว้ให้เหลือที่ร้อยละ ๖.๕ ทั้งนี้ แม้คนยากจนจะลดลง แต่ยังคงเฝ้าระวัง และมีมาตรการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เพราะยังพบว่าอัตราการพึ่งพิงคนจนสูงถึงร้อยละ ๙๘.๖ หรือวัยแรงงานในครัวเรือนยากจน ๑ คน ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูเด็กและผู้สูงอายุ ๔ คนเท่ากัน มากกว่าอัตราการพึ่งพิงของคนไม่จนเกือบเท่าตัว และเมื่อแยกตามช่วงวัยก็พบว่าเด็กและเยาวชนมีปัญหาความยากจนสูงกว่ากลุ่มผู้สูงอายุและวัยแรงงาน ทั้งยังมีปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา การอุปโภคบริโภค และสวัสดิการต่างๆ ที่ทำให้กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ขยับฐานะหรือความเป็นอยู่ของตัวเองได้อย่างยากลำบาก ซึ่งเป็นปัญหาที่ภาครัฐต้องเร่งแก้ไขและให้ความสำคัญต่อไป^๑

เมื่อกล่าวถึง "ความยากจน" โดยทั่วไปจะหมายถึงความยากจนด้านตัวเงิน (Monetary Poverty) หรือผู้มีรายได้น้อยกว่าเส้นความยากจน ข้อมูลจากองค์การสหประชาชาติ (๒๕๕๘) ระบุว่า มีผู้คนมากกว่า ๘๐๐ ล้านคนทั่วโลกที่ต้องใช้ชีวิตด้วยเงินจำนวนน้อยกว่า ๑.๒๕ ดอลลาร์ต่อวัน (หรือราว ๔๐ บาท) สำหรับประเทศไทย รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยปี ๒๕๖๑ โดย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ระบุว่า ในปี ๒๕๓๑ เส้นความยากจนของไทยอยู่ที่ ๘๗๙ บาทต่อคนต่อเดือน ปี ๒๕๔๑ ขยับขึ้นมาที่ ๑,๕๓๓ บาทต่อคนต่อเดือน ปี ๒๕๕๑ ขยับขึ้นมาที่ ๒,๑๗๒ บาทต่อคนต่อเดือน และล่าสุด ปี ๒๕๖๑ เส้นความยากจนอยู่ที่ ๒,๗๑๐ บาทต่อคนต่อเดือน นั่นหมายความว่าคนไทยที่ยากจนในปัจจุบันคือผู้มีรายได้น้อยกว่า ๒,๗๑๐ บาทต่อเดือน หรือเฉลี่ยมีรายได้น้อยกว่าวันละ ๙๐.๓ บาท

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ เผยแพร่รายงาน “ดัชนีความก้าวหน้าของคน” ดัชนีดังกล่าวพัฒนาขึ้นโดย UNDP จัดทำเป็นครั้งที่ ๕ ของประเทศไทย เผย ๕ จังหวัดที่จนที่สุดในไทย ซึ่งผลสรุปรายงานดัชนีความก้าวหน้าของคนด้านรายได้ พบว่า จังหวัดที่มีรายได้ล้าหลังหรือเป็นจังหวัดที่มีคนจนมากที่สุดคือ แม่ฮ่องสอน เพราะเป็นจังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่ำที่สุด ๘,๘๒๑ บาทต่อเดือน ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนกรุงเทพถึง ๕.๖ เท่า มีสัดส่วนประชากรยากจนสูงที่สุดของประเทศ คือ ๖๕.๒% ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด อีกทั้งเป็นจังหวัดที่มีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศด้วย ส่วน

^๑ วรชมล สิงห์โกลม, วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี ๒๕๖๒ [ออนไลน์]. <https://thestandard.co/poverty-and-inequality-๒๐๒๐/>, [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๕].

จังหวัดที่รองลงมา ๔ จังหวัด คือ อำนาจเจริญ, กาฬสินธุ์, สกลนคร และปัตตานี ส่วนภาคกลาง จังหวัดที่จนที่สุด คือ จังหวัดชัยนาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความยากจน (poverty) เป็นปัญหาของสังคมไทยที่มีมาช้านาน มากกว่า ๔๐ ปี คนจนในที่นี้หมายถึง คนที่มีรายได้ที่มีไม่เพียงพอต่อการยังชีพขั้นพื้นฐานในสังคม ซึ่งมีประมาณ ๑ ใน ๓ ของประชากรในประเทศทั้งหมดหรือประมาณ ๑๘ ล้านคนของประชากรทั้งหมด กล่าวได้ว่าปัญหาความยากจนในสังคมไทยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีคูณความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เพราะความแตกต่างกันของภาวะเศรษฐกิจของคนจน คนรวย และ คนชั้นกลางที่นับวันจะยิ่งมีมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของประชากรที่จัดอยู่ในกลุ่มของคนยากจน และส่งผลเสียหายต่อประเทศชาติในท้ายที่สุด ซึ่งการแก้ปัญหาความยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนในสังคมต้องให้ความร่วมมือกัน เพื่อท้ายที่สุดแล้วผลประโยชน์จะตกสู่ประชาชนทุกคนภายในประเทศชาติในระยะยาวต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบทเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ การพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
- ๑.๓.๒ เพื่อพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ
- ๑.๓.๓ เพื่อเสริมสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

- ๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา/ประเด็นการวิจัย มุ่งศึกษาเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีประเด็นที่ศึกษาดังนี้

- ๑) ศึกษาบริบทของบริบทคนจนในชนบท

๒) ศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจน

๓) ศึกษาการพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

๑.๔.๒ **ขอบเขตด้านพื้นที่** ศึกษาในพื้นที่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ยากจนที่สุด ได้แก่ บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน โดยเป็นการศึกษาแบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนที่ประสบปัญหาความยากจน และที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย

๑.๔.๓ **ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)** โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มคนจนในชนบท

กลุ่มผู้ประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ประกอบด้วย ๑) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล ๒) องค์การบริหารส่วนตำบล ๓) แกนนำชุมชน ๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๔ **ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา** ตั้งแต่ ตุลาคม ๒๕๖๕ – สิงหาคม ๒๕๖๖

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คนจน หมายถึง บุคคลที่มีความขาดแคลนในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งพิจารณาจากระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐาน ตลอดจนได้รับการสำรวจจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และลงทะเบียนว่าตัวเองจน

คนจนในชนบท บุคคลที่มีฐานะยากจนหรือขาดแคลนทรัพยากรหรือรายได้ หรืออำนาจต้องรองตามปกติ เมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นในสังคม จนนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำในโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรหรือบริการสาธารณะ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สิทธิคนจน หมายถึง สิทธิของประชาชนที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายหรือผ่านโครงการต่าง ๆ ของภาครัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ที่ดินทำกิน น้ำสะอาด บริการสุขภาพ บริการการศึกษา และสวัสดิการสังคม สิทธิเหล่านี้ควรได้รับการกระจายอย่างเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการแบ่งแยกตามสถานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจ การเข้าถึงสิทธิเหล่านี้จะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท

ทรัพยากร หมายถึง ผลประโยชน์ โอกาส การบริการ รายได้ อาหาร การสนับสนุน ที่ภาครัฐจัดให้สำหรับคนจนในชนบท

สิทธิการเข้าถึงทรัพยากร. หมายถึง สิทธิที่ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายโดยได้รับการรับรองจากภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์ในการเข้าถึงสิทธิทรัพยากรนั้นอย่างเป็นธรรมทั่วถึง ไม่เกิดความเหลื่อมล้ำ

โอกาสการเข้าถึงทรัพยากร หมายถึง การมีช่องทางหรือการได้รับโอกาสในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนหรือจากภาครัฐที่มีการสนับสนุนอยู่แล้ว โอกาสในการเข้าถึง

ทรัพยากรในที่นี้หมายถึงรวมถึงการได้รับการสนับสนุนในการทำมาหาเลี้ยงชีพ การเข้าถึงแหล่งน้ำ การศึกษา การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ระบบสาธารณสุขปโภค รวมถึงการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดความเสมอภาคในการกระจายทรัพยากรเหล่านี้

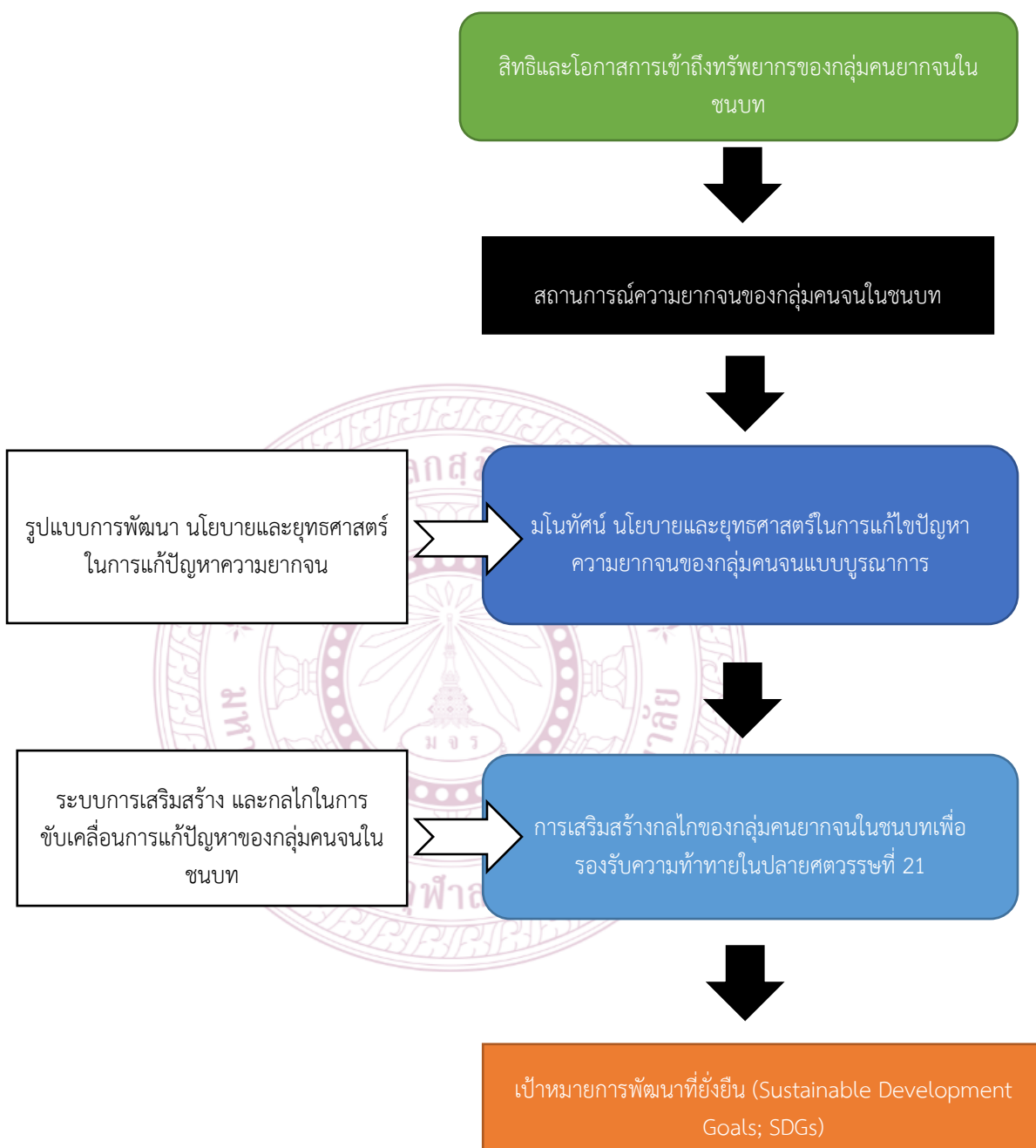
การพัฒนาโนทัศน์ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแนวความคิดของคนจนในชนบท การปรับเปลี่ยนความคิดของคนจนในชนบท

การเสริมสร้างกลไกการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท หมายถึง การสนับสนุนวิธีการในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท

ความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ หมายถึง การเข้าถึงผลประโยชน์ การสนับสนุนรายได้ เทคโนโลยี

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

- ๑.๗.๑ ได้ชุดองค์ความรู้สิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
- ๑.๗.๒ ได้รูปแบบการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจน
- ๑.๗.๓ ได้แนวทางการเสริมสร้าง และกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดความยากจน แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นแนวทางที่สำคัญในการวิจัย ดังนี้

๑. แนวคิดความยากจน
๒. แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน
๓. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๔. บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดความยากจน

๒.๑.๑ ความหมายตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความรู้และปัญญา โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ศาสดา เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง แล้วนำมาอบรม สั่งสอน เผยแพร่ ให้กับมวลมนุษยชาติได้นำไป ประพฤติปฏิบัติ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นที่พึ่งทางใจ

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา คือ ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง ความโลภ ความโกรธ ความหลง พระพุทธศาสนานับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ การใช้ปัญญาและพิสูจน์ ทราบข้อเท็จจริง เห็นเหตุผลว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้ จึงมีจันเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัจจะโลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา ที่เหมาะกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ ชาติต่อไป ด้วยการสั่งสมบุญบารมี ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานของผู้มีปัญญา

สำหรับความหมายของความยากจน ในพระไตรปิฎกปรากฏว่าได้กล่าวถึงบุคคลที่ถูก เรียกว่าคนจนไว้หลายบทบัญญัติ เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพราหมณ์ iva บุคคลที่ขัดสน ไม่มี ทรัพย์สินเงินทองเป็นของตน คือคนยากจน^๑

^๑ ดุรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๓๗/๔๔.

หรือในจักกวัตติสูตร เช่นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลายการลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลายการฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย

เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย... การพูดส่อเสียด...กาเมสุมิฉฉาจาร...ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพูดเพ้อเจ้อ... อภิขมาและพยาบาท...มิจฉาทิฏฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..”^๒

และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคำว่า อนาถา แปลว่า ไม่มีที่พึ่ง, ยากจน, เชื้อใจ^๓

พระพุทธองค์ได้ตรัสสาเหตุของความยากจนเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดความโลภมาก ทำให้เกิดการสะสม เมื่อเกิดความโกรธมาก ทำให้ความอาฆาต พยาบาท ปองร้าย ปทุษร้ายซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดความหลง ทำให้บดบังสติปัญญาของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ถูกเบียดเบียนจากคนที่มีอำนาจทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ความสับสน ความยากจนก็เกิดมีคนที่ไม่มีทรัพย์สิน เงินทอง เป็นของตนเองเป็นคนขัดสน คือเป็นคนยากจน ดังที่ปรากฏในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย “บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันทาล ตระกูลช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทยยะ ซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มิขาว มีน้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่ม เป็นไปอย่างฝืดเคือง สถานที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินก็ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ”^๔ จะเห็นได้ว่าคนที่ประกอบกิจการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นช่างสาน พรานป่า หรือคนเทยยะ ก็นับว่าเป็นคนขัดสน หาเช้ากินค่ำ เป็นไปด้วยความฝืดเคือง จะมีผิวพรรณที่หม่นหมอง ไม่น่าดู บางราย เป็นคนตาบอด เป็นคนง่อย หรือเป็นคนพิการ ก็นับว่าเป็นคนขัดสน ยากจนไม่สามารถจะเลี้ยงดูตนเองได้ หรืออาจจะเรียกว่า คนอนาถา ไม่มีที่พึ่ง เชื้อใจ มีอีกคำหนึ่ง คำว่า ทุกตบุคคล คือเป็นคนที่ ไม่มีปัจจัยในการครองชีพ ไม่ว่าจะเป็น อาหาร เสื้อผ้าอาภรณ์ ที่อยู่อาศัย และยา

^๒ ที.ปา.๑๑/๔๕/๗๗

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (๒๕๕๑), หน้า ๔๘๒.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒/๔๔.

รักษาโรค ยามเจ็บป่วย และสอดคล้องกับมุมมองของ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปี ๑๙๙๗ ระบุว่าความยากจน หมายถึง ความขัดสนในโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงความขัดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่น ความยากจนยังสะท้อนถึงความไม่พอเพียงในทรัพยากรต่าง ๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดคิด^๕ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับธนาคารโลก (World Bank) ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนได้ครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสทางการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นจนเมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ จำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียก ระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (World Bank, ๒๐๐๘)^๖ ขณะที่มุมมองของประชาชนทั่วไปเห็นว่า ความยากจนเกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญสำหรับการดำรงชีพมากกว่าการมองระดับรายได้เป็นสำคัญเพียงอย่างเดียว นั่นคือคนจนไม่ใช่คนที่ไม่มีรายได้ แต่ยังหมายความว่าคนที่ไม่มีที่ดิน ไม่มีที่อยู่อาศัย^๗

ดังนั้น จึงพอสรุปความหมายของความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา หมายความว่าบุคคลที่ขัดสนในทุกๆ เรื่อง ทั้งในเรื่องทรัพย์สินเงินทอง เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ไร้ที่พึ่ง ยามเจ็บป่วยก็ขาดแคลนยารักษา ใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก

๒.๑.๒ ความหมายตามหลักวิชาการ

สำหรับความหมายของความยากจน มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายทัศนะ ทั้งที่เป็นหน่วยงาน และนักวิชาการได้ให้ความหมายเอาไว้หลายท่าน มีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

^๕ อังโน อนันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๕.

^๖ อังโน ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”, หน้า ๔.

^๗ อนันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, หน้า ๑๕๕-๑๕๖.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปี ๑๙๙๗ ระบุว่าความยากจนหมายถึง ความขัดสนในโอกาสและทางเลือกของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ยืนยาว สุขภาพแข็งแรง และทำให้ไม่สามารถไปสู่มาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงความขัดสนทางเสรีภาพ ความมีศักดิ์ศรี การให้เกียรติตัวเองและผู้อื่น ความยากจนยังสะท้อนถึงความไม่พอเพียงในทรัพยากรต่างๆ ความเปราะบางต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด อาทิ ความเจ็บป่วย ความรุนแรง และความสูญเสียต่างๆ รวมทั้งการขาดอำนาจต่อรองและขาดศักยภาพในการเรียกร้องสิทธิทั้งสิทธิทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในการดำรงอยู่ในสังคมและประเทศนั้นๆ^๘

นิยามความยากจนจากมุมมองของชาวบ้าน เมื่อประมวลความหมายของความยากจนที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้งสองจังหวัดแล้ว ทำให้สามารถสรุปความหมายของความยากจนที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้นิยามไว้โดยรวมได้ ดังนี้

๑. ความขาดแคลนในรูปของทรัพย์สินที่ใช้สำหรับยังชีพ ทั้งที่เป็นตัวเงิน และสินทรัพย์ทางกายภาพที่สำคัญ ได้แก่ ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน
๒. การมีภาระหนี้สินมาก รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายต้องกู้ยืมจากผู้อื่น
๓. ความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ ความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ ทำงานหาเช้ากินค่ำ
๔. สุขภาพร่างกายไม่ดี ทั้งจากโรคภัยไข้เจ็บและอายุที่มากขึ้น จนไม่สามารถทำอะไรได้เอง
๕. สถานะทางสังคมต่ำ การไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่นในสังคม หรือไม่ได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา
๖. การขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่สนับสนุนและเป็นประโยชน์ต่อการทำมาหาเลี้ยงชีพ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม
๗. ความลำบากใจ หรือที่เรียกว่าจนใจ ความท้อแท้ หดหู่ รวมไปถึงการโดนทอดทิ้งอยู่ลำพังคนเดียว ไม่มีลูกหลานสนใจเลี้ยงดู
๘. ความเกียจคร้านไม่ขยันทำมาหากิน

จากนิยามความยากจนที่สรุปได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวบ้านสะท้อนว่า มุมมองของชาวบ้านเห็นว่าความยากจนเกี่ยวข้องกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญสำหรับการ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

ดำรงชีพมากกว่าการมอระดับรายได้เป็นสำคัญเพียงอย่างเดียว นั่นคือคนจนไม่ใช่คนที่ไม่มีรายได้ แต่ยังหมายถึงคนที่ไม่มีที่ดิน ไม่มีที่อยู่อาศัย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ความยากจน (Poverty) หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจซึ่งพิจารณาที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคล ว่ามีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้เน้นถึงประเด็นเรื่องการขาดแคลนทรัพยากรในพื้นที่ชนบทที่ส่งผลต่อความยากจน โดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม ซึ่งตรงกับกรค้นพบของงานวิจัยนี้ที่พบว่าความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย เกิดจากการพึ่งพาเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีรายได้ไม่แน่นอน การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงตลาดได้ถูกระบุเป็นปัญหาสำคัญในหลายงานวิจัย รวมถึงการศึกษาของ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความยากจนในประเทศไทยยังคงแพร่หลายโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล

ธนาคารโลก (World Bank) ความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่นๆ ที่มีใช้ตัวเงินอีกด้วย กล่าวคือความยากจนได้ครอบคลุมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข การขาดโอกาสทางการศึกษา การไม่มีงานทำ การไร้ซึ่งอำนาจ ตลอดจนการตกอยู่ในความเสี่ยง และความหวาดกลัว

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้ หรือระดับการบริโภคของบุคคล โดยจะถือว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นคนจนเมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่สามารถบริโภคสินค้าและบริการ จำเป็นพื้นฐานได้ โดยเรียกระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำดังกล่าวว่า “เส้นความยากจน” (World Bank, ๒๐๐๘) ทั้งนี้ เส้นความยากจน (Poverty Line) จะแสดงระดับรายได้หรือรายจ่ายขั้นต่ำซึ่งเพียงพอต่อการซื้อหาสินค้าและบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของประชาชน ดังนั้น คนจนจึงหมายถึงคนที่มีระดับรายได้หรือระดับรายจ่ายเพื่อการบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนนั่นเอง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, ๒๕๔๖) ในกรณีของประเทศไทยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้คือหน่วยงานที่ทำหน้าที่คำนวณเส้นความยากจน โดยได้คำนวณเส้นความยากจนทุกๆ ๒ ปี โดยเริ่มครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และปีล่าสุดคือปี พ.ศ. ๒๕๕๒^๔

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นิยาม “คนจนหรือความยากจน” มิได้จำกัดเฉพาะคนจนที่ขัดสนทางเศรษฐกิจหรือด้านรายได้ในการยังชีพเท่านั้น แต่ยัง

^๔ อ่างใน ศุภเจตน์ จันทรสาธน์, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”, หน้า ๔.

ครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการความขัดสนในหลายๆ ด้านที่มีผลทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงชีวิต ทั้งการขาดการศึกษาหรือได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูง ตลอดจนไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐและความช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ อันนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม นั่นคือ ความยากจนหมายถึงทั้งความจนด้านรายได้ ความจนโอกาส และความจนด้านสิทธิ ซึ่งเป็นลักษณะที่มักจะเกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงถึงกัน เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความจนด้านรายได้ที่เกิดขึ้นมักจะมาจากความจนด้านโอกาสและการเข้าถึงสิทธิพื้นฐานที่พึงจะได้ อันเป็นผลจากการบริหารราชการแผ่นดินที่ขาดประสิทธิภาพ ขาดความโปร่งใส และมีการคอร์รัปชันที่ส่งผลกระทบต่อการจัดสรรทรัพยากร รวมทั้งเป็นผลต่อเนื่องจากการพัฒนาในอดีตที่ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเอื้อประโยชน์เฉพาะต่อบางกลุ่มในสังคมเป็นหลัก^{๑๐}

United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) ได้ให้นิยามของความยากจนว่าหมายถึงการที่บุคคลขาดทรัพยากร ความสามารถ ทางเลือก ความปลอดภัย และกำลังอันจะทำให้ตนบรรลุสู่มาตรฐานในการดำรงชีพและด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิทธิสังคม^{๑๑}

Committee for Poverty Alleviation (๒๐๐๓) จากการประชุมว่าด้วยการพัฒนาทางสังคม (The World Summit for Social Development) ที่จัดขึ้น ณ กรุงโคเปนเฮเกนในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. ๑๙๙๕ ได้ให้ความหมายความยากจนไว้ว่า ความยากจนมีหลายรูปแบบ ดังเช่น การมีรายได้และปัจจัยการผลิตในระดับต่ำจนไม่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน การขาดอาหาร และมีภาวะทุพโภชนาการ มีปัญหาด้านสุขภาพ ขาดการเข้าถึงบริการด้านการศึกษาและบริการขั้นพื้นฐาน มีการเจ็บป่วยและการตายจากโรคต่างๆ ไร้ที่อยู่อาศัยและที่พักพิง มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ปลอดภัย มีการแบ่งแยกและโดดเดี่ยวทางสังคม ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งในด้านการปกครอง สังคมหรือวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต^{๑๒}

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๕๔, หน้า ๒-๑.

^{๑๑} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาคความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคความยากจน”, รายงานฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๒.

^{๑๒} อ้างแล้ว.

สมาลี สันติพลวุฒิพร้อมคณะ กำหนดความหมายของความยากจนว่า หมายถึง ความอึดอัดทางเศรษฐกิจ คือ กรณีรายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ การขาดศักยภาพในการดำเนินชีวิตเนื่องจากขาดแคลนทรัพยากร หรือปัจจัยการผลิต ทำให้ขาดแคลนปัจจัยสี่ ขาดความสามารถ ขาดทางเลือกและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน โดดเดี่ยวจากสังคม ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมในการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต^{๑๓}

ดังนั้น ความหมายของความยากจนไม่ได้จำกัดเฉพาะการขาดแคลนในเรื่องของทรัพย์สินเงินทองเท่านั้น แต่ยังมีความหมายครอบคลุมรวมไปถึงการขาดแคลนในด้านโอกาส และสิทธิขั้นพื้นฐานด้านต่างๆ ที่มนุษย์พึงจะมีในสังคม ความยากจนจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งความยากจนด้านตัวเงินและไม่ใช่วัตถุเงิน

๒.๑.๓ ประเภทและลักษณะความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงลักษณะของคนยากจน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจัณฑาล ตระกูลช่างสาน ตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทษยะซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มิขาว มีน้ำและสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่ม เป็นไปอย่างผิดเคือง สถานที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินก็ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ^{๑๔} เรียกได้อีกอย่างว่าเป็นบุคคลที่หมดความหวังในการดำเนินชีวิต^{๑๕} ใช้ชีวิตในแต่ละวันอย่างยากลำบากไร้ที่พึ่ง ทุกข์ยากลำบากทั้งการอยู่ การกิน การทำมาหากิน

พระพุทธองค์ทรงชี้โทษความยากจนและห้ามชาวพุทธยอมแพ้ความยากจน หนึ่งในความลำบากที่น่ากลัวที่สุดในชีวิตคนนั้น ก็คือ ความยากจน เพราะเพียงแค่นี้ได้ยินคำว่า "ยากจน" เท่านั้น คนทุกคนในโลกนี้ล้วนต้องการหลีกเลี่ยงไปให้ไกลสุดขอบฟ้ากันทั้งนั้น ยิ่งถ้าใครเคยผ่านความยากจนมาก่อนด้วยแล้ว จะซึ่งใจกับสิ่งที่ความจนสั่งสอนเขามาเป็นอย่างดี บางท่านถึงกับบอกว่า "เช็ดความจน" ของจนแค่ชาตินี้ชาติสุดท้ายเลยทีเดียว

ความยากจนเป็นความทุกข์ที่บีบคั้นให้เกิดปัญหาอีกหลายอย่างขึ้นในโลกใครไม่เคยลำบากยากจนจะไม่รู้ว่าความจนเป็นทุกข์อย่างไร การอธิบายความยากจนเชิงใจออกมาเป็นตัวอักษรก็ทำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ใครๆ ก็ไม่อาจถ่ายทอดความทุกข์แสนสาหัสออกมาได้หมดสิ้น

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๔.

^{๑๔} ดุราลัยเถียรใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒/๔๔.

^{๑๕} ดุราลัยเถียรใน อ.เอกาทศก. (ไทย) ๒๐/๑๓/๔๔.

ความยากจนเป็นความลำบากทั้งกายและใจอย่างแสนสาหัสที่เกิดจากการไม่มีทรัพย์สิน บางคนถูกความยากจนบีบคั้นอย่างหนัก เพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาใช้เลี้ยงชีวิตของตนและคนในครอบครัวให้ผ่านไปในแต่ละมือแล้ว แม้ต้องยอมตนเป็นคนรับใช้ผู้อื่นก็ยินยอม

คนจนต้องใช้หยาดเหงื่อแรงกายและน้ำตาจากความเจ็บช้ำน้ำใจเพื่อแลกปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต บางคนยอมเสี่ยงชีวิตทำงานหนักทั้งที่ยังป่วยหนัก บางคนยอมขายอวัยวะเพื่อแลกกับเงินซื้อข้าวกิน ชีวิตของคนจนจึงเป็นชีวิตที่ต้องทนกับความร้อนและความหนาวของสภาพดินฟ้าอากาศให้ได้ ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย ชีวิตของคนจนต้องอดทนกับคำพูดถูกเหยียดหยามให้เจ็บช้ำน้ำใจให้ได้ ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย ชีวิตของคนจนต้องก้มหน้าทนให้ความอยุติธรรมโขกสับสารพัด ถ้าทนไม่ได้ก็คืออดตาย

นี่คือสภาพของคนจนที่ไม่มีวันบรรเทาได้หมดสิ้น พอๆ กับการได้ยินได้ฟังเสียงร่ำไห้ของคนยากจนที่ไม่เคยเว้นวรรคแม้แต่ในที่เดียวในโลกนี้ เพราะถ้าพวกเขาทนความจนไม่ได้ นั่นก็คืออดตาย^{๑๖}

เมื่อพิจารณาแล้วในทางพระพุทธศาสนา สามารถแยกประเภทความยากจนได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

๑. ความยากจนเพราะไม่มี คือ ความขาดแคลนทรัพย์สินเพราะไม่มีปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต เวลาหิวไม่มีกิน เวลาว่าง ไม่มีที่นอน เวลาอากาศร้อนหนาว ไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มียารักษาโรค ต้องอยู่อย่างขัดสนลำเค็ญเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก

๒. ความยากจนเพราะไม่พอ คือ ความขาดแคลนทรัพย์สินที่ไม่ใช่เพราะไม่มีทรัพย์สิน แต่เกิดจากความไม่รู้จักพอ ถึงมีแล้วแต่ก็ยังอยากได้ อยากมี อยากเป็นเพิ่มขึ้นไปอีกเรื่อยๆ อยู่ในลักษณะเหมือนคนหิวโหยตลอดชีวิต เพื่อให้ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการ แม้ต้องกินเลือดกินเนื้อผู้อื่นก็ได้ ทุกนาทิจงหาความสุขไม่เจอ^{๑๗}

ดังนั้น ความยากจน คือ สิ่งที่เราไม่ยากประสบพบเจอ แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญ การขาดแคลนอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หรือที่เรียกว่าปัจจัยสี่ และรวมไปถึงการขาดโอกาสในสังคม

ในมุมมองพระพุทธศาสนาถึงความยากจนเป็นสองประเภทใหญ่ๆ^{๑๘} ได้แก่

^{๑๖} มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, GB ๓๐๔ สูตรสำเร็จการพัฒนาองค์กรและเศรษฐกิจ, (ปฐมฐาน : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑..

ประเภทที่หนึ่ง ความยากจนเพราะไม่มี คือขาดแคลนทรัพยากรเพราะไม่มีปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิต เวลาหิวไม่มีกิน เวลาว่าง ไม่มีที่นอน เวลาอากาศร้อนหนาว ไม่มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มียารักษาโรค ต้องอยู่อย่างขัดสนลำเค็ญเป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก ซึ่งสอดคล้องกับมิติการมองความยากจนของ UNESCAP(๒๐๐๐) ได้จำแนกมิติของความยากจนออกเป็น ๓ มิติ^{๑๙} ได้แก่

มิติที่หนึ่ง ความยากจนมิติด้านการเงิน (Poverty of Money) เป็นมิติความยากจนที่นิยมใช้และมีการนำมาใช้งานในระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง โดยตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เส้นความยากจน และสัมประสิทธิ์จินี (Gini Coefficient) สำหรับใช้ในการวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ และความยากจนเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งใช้ในการบ่งชี้ทางด้านรายได้ และความพอเพียงของรายได้ ซึ่งเป็นความยากจนมิติรายได้ หมายถึง การขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าระดับพออยู่พอกินของคนทั่วไปหรือมีรายได้แต่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นหรือมีรายได้ไม่แน่นอน เพราะมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน เงินทุน และมีภาระหนี้สิน ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมทั้งรายได้สัมพัทธ์และรายได้สัมบูรณ์ รวมถึงการขาดสินค้าและบริการที่จำเป็นอันเนื่องจากการขาดรายได้ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ รายได้ขั้นต่ำสัมพัทธ์ รายได้ขั้นต่ำสัมบูรณ์ การขาดแคลนสิ่งจำเป็น ความสัมพันธ์ของรายได้ขั้นต่ำและความขาดแคลน ระยะเวลาในการเป็นคนจน ความมั่นใจด้านรายได้ และความขัดสนทางการเงิน เป็นต้น ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมการว่างงานและความต้องการในการมีงานทำ การขาดโอกาสหรือทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยการผลิตหรือขาดความสามารถ ทำให้ไม่มีงานทำหรือต้องทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีความมั่นคง มีความเสี่ยง และไม่ปลอดภัยต่อชีวิต การว่างงาน ระดับรายได้จากการทำงาน เงินที่ได้รับขั้นต่ำกว่าความเป็นจริง คุณภาพของแรงงานและการแบ่งกลุ่มของแรงงาน ส่งผลถึงการได้มา การครอบครอง หรือการขาดที่อยู่อาศัย หรือมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ปริมาณของที่อยู่อาศัย และคุณภาพของที่อยู่อาศัย ขาดสุขลักษณะ แออัด ความเสี่ยงภายในบริเวณที่อยู่อาศัย ไม่ปลอดภัย ความสามารถในการจ่ายค่าเช่าเพลิง และการแบ่งกลุ่มของที่อยู่อาศัย เป็นต้น^{๒๐}

มิติที่สอง ความยากจนในมิติการเข้าถึงบริการ (Poverty of Access) เป็นมิติของความยากจนที่พิจารณาจากการเข้าถึงการใช้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่คนยากจนที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แออัด ได้แก่ บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การกำจัด น้ำเสีย ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขที่ให้บริการโดยรัฐ ตัวบ่งชี้ในมิตินี้รวมทั้งการให้บริการด้านการศึกษา ได้แก่ การขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาในระดับต่ำ หรือขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ การเสริมทักษะ และความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษาหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือการขาดข้อมูลข่าวสาร ควรเน้นที่จำนวนผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาด้วยเหตุผลต่างๆ

^{๑๙} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไข ปัญหาความยากจน”, หน้า ๒-๒.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๔ - ๒-๖.

มากกว่าจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา ผู้ที่ออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด อัตราการสอบตกของนักเรียน นักศึกษา และการถูกไล่ออกจากโรงเรียน อีกทั้งมิติการให้บริการด้านสุขภาพ หมายถึง ความไม่แข็งแรงสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา เพราะไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจ และมิติการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น ด้านสาธารณสุข ภูมิโศก ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ หรือขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

มิติที่สาม ความยากจนในมิติอำนาจ (Poverty of Power) พิจารณาจากการที่คนยากจนมักจะมีได้รับความสนใจหรือถูกตัดออกจากการดำเนินการใดๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ โดยผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายมักมุ่งเน้นกลุ่มคนที่อยู่ในระบบ ทั้งๆ ที่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวเช่นกัน หรืออาจพิจารณาในแง่มุมมองของการที่คนยากจนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองหรือเรียกร้องกับผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือการที่ข้อมูลข่าวสารมักจะกระทำโดยผ่านสื่อที่คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงได้ ตัวบ่งชี้ในมิตินี้รวมทั้งการดำเนินชีวิตที่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองประเทศ และตัวบ่งชี้มิติการมีเอกลักษณ์ การดำเนินชีวิตที่มีการแบ่งแยกโดดเดี่ยวทางสังคม ขาดลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของประเทศ

การสร้างตัวสร้างฐานะของชาวพุทธนั้น พระพุทธองค์ไม่เคยทรงห้ามชาวพุทธรวย แต่ในทางตรงกันข้าม พระองค์ทรงห้ามชาวพุทธยอมแพ้ความยากจน โดยทรงถึงกับแจกแจงความทุกข์ของคนจนอย่างหมดเปลือก เพื่อให้ชาวพุทธเห็นโทษภัยของความยากจน ใครที่กำลังอยู่ในวัยที่กำลังสร้างตัวสร้างฐานะจะได้ไม่เกียจคร้าน ส่วนผู้ที่ตั้งหลักฐานได้แล้ว จะได้ไม่ประมาทในการสร้างบุญ ดังปรากฏใน "อิณสูตร"^{๒๑} โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความจนเอาไว้ว่า "ความเป็นคนจน เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก" และทรงได้อธิบายไว้ดังนี้

ความจนเป็นทุกข์ของคนในโลกที่ยังครองเรือนอยู่ คนจนเข็ญใจยากไร้ย่อมกู้หนี้ แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ในโลก ครั้นกู้หนี้แล้วก็ย่อมต้องใช้ดอกเบี้ยย แม้การต้องไปใช้ดอกเบี้ยย ก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ครั้นใช้ดอกเบี้ยยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนี้ย่อมตามทวงเขา แม้การถูกตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้เมื่อถูกเจ้าหนี้ทวงแล้วยังไม่มีให้ พวกเจ้าหนี้ก็เลยติดตาม แม้การถูกติดตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ถูกเจ้าหนี้ติดตามทัน ยังไม่ทันจะให้ พวกเจ้าหนี้ที่กักจับเขามาจองจำเสียแล้ว แม้การถูกจองจำก็เป็นทุกข์ในโลก

^{๒๑} อก.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๕/๕๐๗-๕๕๑.

ประเภทที่สอง ความยากจนเพราะไม่พอ คือ ความขาดแคลนทรัพย์ที่ไม่ใช่เพราะไม่มีทรัพย์ แต่เกิดจากความไม่รู้จักพอ ถึงมีแล้วแต่ก็ยังอยากได้ อยากมี อยากเป็นเพิ่มขึ้นไปอีกเรื่อยๆ อยู่ในลักษณะเหมือนคนหิวโหยตลอดชีวิต เพื่อให้ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการ แม้ต้องกินเลือดกินเนื้อผู้อื่นก็ทำได้ ทุกนาทิจึงหาความสุขไม่เจอ สอดคล้องกับแนวคิดของ ว.วชิรเมธี^{๒๒} ที่กล่าวไว้ว่า “ความโลภ คือ ความทะยานอยากมี อยากได้ เกินขอบเขตความจำเป็น ความโลภทำให้ใครบางคนมีความสุข แต่หารู้ไม่ว่านั่นคือความทุกข์ที่รอเวลาผลิดอกออกผลในบั้นปลาย บางคนบอกเพราะจนถึงต้องขโมยของเค้า นั้นไม่ใช่เหตุ แต่เพราะคุณเห็นคนอื่นเค้ามี แล้วใคร่อยากได้อะไรที่มีที่เกินความจำเป็น เกินกำลัง เลยต้องสร้างหนี้สินล้นพ้นตัว ก่อให้เกิดความโลภ เกิดกิเลสอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่สำคัญว่าคุณจะได้เงินมากหรือน้อย แต่สำคัญว่าคุณได้ใช้เงินให้มีคุณค่ามาก หรือคุณใช้เงินคุณค่าน้อยต่อสังคมมากกว่า แล้วคุณละใช้เงินให้มีคุณค่ามากหรือยัง”

คนส่วนใหญ่เข้าใจไปในทิศทางตรงกันที่ว่า “ความโลภ (greed)” ถือเป็นธรรมชาติของมนุษย์... ซึ่งมีนักเศรษฐศาสตร์รวมถึงนักธุรกิจหลายท่านถึงกลับกล่าวในทำนองยืนยันที่ว่า ความโลภไม่ใช่เรื่องเสียหายแต่อย่างใด กลับเป็นเหตุปัจจัยที่ควรสนับสนุนเสียด้วยซ้ำ เกือบเนื่องจาก ความโลภเป็นเสมือนแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการผลิตที่สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยี มีผลต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยรวม ซึ่งในประเด็นของการทำความเข้าใจใน “ความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์” นั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตบางประการในหนังสือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^{๒๓} เอาไว้ว่า :

...ข้อสังเกตบางอย่างเกี่ยวกับความบกพร่องของคำกล่าวว่า “ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์” นั้น คือ

ก) ความโลภเป็นธรรมชาติของมนุษย์ก็จริง แต่เป็นเพียงธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์นั้น มนุษย์ยังมีคุณสมบัติอย่างอื่นอีกมาก รวมทั้งคุณสมบัติที่ตรงข้ามกับความโลภนั้น เช่น ความมีเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตลอดจนเสียสละ ซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

ข) บางคนมองความโลภที่ว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั้น เหมือนอย่างที่เราเห็นว่าความโลภเป็นธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายอื่นต่างๆ ไป เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข หมู หนู แมว เป็นต้น แต่ความจริงหาเหมือนกันไม่ ความอยากได้ของสัตว์จำพวกนั้น เป็นไปตามสัญชาตญาณ เมื่อได้สนองความต้องการในการกิน อยู่ สืบพันธุ์ ขึ้นพื้นฐานแล้ว ก็จบ

^{๒๒} ว.วชิรเมธี. ความโลภคือความทะยานอยากมีอยากได้ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://khjasmine.Wordpress.com> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เศรษฐกิจและความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์... [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๕๔๗๕๗๐> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

แต่ความโลภของมนุษย์มีการปรุงแต่งด้วยศักยภาพในการคิด ทำให้ขยายขอบเขต ทั้งด้าน ปริมาณ และขีดระดับ เช่น ทำให้เกิดความรุนแรงอย่างไม่จำกัดตั้งที่ความโลภของคนคนเดียว อาจ เป็นเหตุให้ฆ่าคนอื่นเป็นจำนวนล้าน อาจทำให้เกิดการทำลายล้าง ก่อความพินาศแก่เพื่อนมนุษย์ แก่ สังคม และแก่ธรรมชาติหรือโลกนี้ อย่างคำนวณนับมิได้

ยิ่งกว่านั้น ในการที่จะสนองความโลภมนุษย์อาจใช้ความพลิกแพลงยกเยื้องด้วยวิธีการ ต่างๆ ในทางทุจริตได้ซับซ้อนพิสดารอย่างที่ไม่เคยมีในสัตว์อื่นทั้งหลาย ความโลภถ้าจัดการไม่ถูกต้องจึง ก่อปัญหาใหญ่ยิ่ง

ค) นักเศรษฐศาสตร์บางท่านถึงกลับเข้าใจว่าความโลภเป็นสิ่งที่ดี โดยเข้าใจว่าทำให้ยัณ ชันแข็งอย่างทีกล่าวแล้วเป็นต้น บางทีพาลไปนึกว่าวงการเศรษฐศาสตร์เห็นอย่างนั้น แต่ นักเศรษฐศาสตร์ใหญ่ๆ ที่สำคัญ แม้แต่ในกระแสหลักเองก็รู้ว่าความโลภเป็นความชั่ว ดังเช่น เคนส์ (John Maynard Keynes) มองว่าความโลภเป็นความชั่วอย่างหนึ่ง เพียงแต่มนุษย์ยังต้องอาศัยใช้ ประโยชน์จากมันไปก่อนอีกสักกระยะหนึ่ง (“อย่างน้อยอีก ๑๐๐ ปี”) โดยเขาเข้าใจว่า ความโลภอยาก ได้เงินทองนี้ จะต้องมียอดไปก่อนจนกว่าเศรษฐกิจจะเติบโต สนองความต้องการของมนุษย์ได้เพียงพอ และทำให้มีศักยภาพที่จะกำจัดความยากไร้ให้หมดไป

ง) นักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้นไม่เข้าใจธรรมชาติของความโลภ ไม่รู้จักความหมายของ มันจริง มองเห็นคลุมเครือ และพรวนัว เริ่มแต่ไม่รู้ว่าการที่เรียกว่าความอยาก มีความ แตกต่างกัน แยกในระดับพื้นฐานก็มี ๒ ประเภท ซึ่งจะเห็นได้จาก

ตัวอย่างที่ ๑ เด็กชาย ก. กวาดเช็ดถูบ้าน เพราะอยากที่บ้านสะอาด ก็เหมือนกับนักวิชาการ คนหนึ่ง เขียนหนังสือหรือทำงานวิจัยขึ้นมาเรื่องหนึ่ง เพราะอยากให้คนรู้เข้าใจเรื่องนั้น จะได้ช่วยกัน แก้ปัญหาหรือทำการสร้างสรรค์แก่สังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง

๑. ความอยากแบบแรก เป็นความต้องการทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมีขึ้น ซึ่งเป็นความ ต้องการผลโดยตรงของการกระทำ ความต้องการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดการกระทำ โดยตรง ได้แก่ ความอยากทำ หมายถึงเอาการทำเพื่อผลที่ดี หรือทำให้ดี ที่เรียกว่าการสร้างสรรค์ ด้วย ความต้องการผลของการกระทำนั้น

ความอยากในข้อที่ ๑ มีชื่อเรียกต่างหากว่า ฉันทะ แปลว่า ความอยากทำ หมายถึงอยาก ทำให้เกิดผลดีอย่างใดอย่างหนึ่งบางทีจึงเรียกว่าอยากสร้างสรรค์ (รวมทั้งอยากทำให้รู้ด้วย : ในที่นี้ยัง ไม่ได้พูดถึงความต้องการ คือความจำเป็นที่พึงต้องมีต้องได้ ที่ฝรั่งเรียกว่า need)

ตัวอย่างที่ ๒ เด็กชาย ข. กวาดเช็ดถูบ้าน เพราะอยากได้ขนมเป็นรางวัล เปรียบเสมือนคนในวงวิชาการอีกคนหนึ่งเขียนหนังสือหรือทำงานวิจัยขึ้นมาเรื่องหนึ่ง เพราะอยากได้คะแนนมาเลื่อนขั้นหรือค่าตอบแทนจำนวนหนึ่ง

๒. ความอยากแบบที่สอง เป็นความต้องการได้สิ่งสำเร็จแล้วอย่างหนึ่งมาครอบครองหรือเพื่อเสพบริโภค แต่ตนยังไม่มีสิทธิ์ในสิ่งนั้น และมีเงื่อนไขว่าจะต้องทำอะไร (อีกอย่างหนึ่งต่างหาก) จึงจะได้รับสิ่งที่ตนต้องการ ความต้องการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำ (สร้างสรรค์) โดยตรง แต่ทำให้หาทางดิ้นรนขวนขวายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้มา โดยเฉพาะถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขให้ต้องทำ (งานนี้) จึงจะได้ (สิ่งนั้น) เรียกว่า ความอยากได้ ซึ่งจะทำเพราะถูกกำหนดโดยเงื่อนไข เพราะไม่ต้องการผลของการกระทำนั้นโดยตรง เช่น ไม่ต้องการความสะอาด แต่ต้องการผลตามเงื่อนไข เช่น อยากได้ขนมเป็นรางวัล

เนื่องจากความโลภเป็นเพียงความอยากได้ คนที่โลภมิได้อยากทำ และมีได้ต้องการผลของการกระทำนั้น เขาจะทำต่อเมื่อมี เงื่อนไข ว่า “ต้องทำจึงจะได้” ถ้าได้โดยไม่ต้องทำ ย่อมจะตรงกับความต้องการมากที่สุด

ดังนั้น เมื่อต้องทำเขาจึงทำด้วยความจำใจหรือไม่เต็มใจ คือทำด้วยความทุกข์ และไม่เต็มใจทำ ทำให้ต้องจัดตั้งระบบการบังคับควบคุม ซึ่งอาจจะซับซ้อนพองพะ และเพราะถ้าหลีกเลี่ยงได้เขาจะไม่ทำ แต่จะให้ได้โดยไม่ต้องทำ จึงเป็นเหตุให้เกิดการทุจริต และการเบียดเบียนต่างๆ ในสังคมได้ทุกรูปแบบ

ในเมื่อความโลภ คือความอยากได้ (และความอยากทำที่เรียกว่า ฉันทะ) มีบทบาทสำคัญมากในชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะเป็นตัวนำและผลักดันกิจกรรมเศรษฐกิจ จึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอย่างมาก ถ้าเศรษฐศาสตร์จะให้เศรษฐกิจก่อผลดีแก่ชีวิตและสังคมมนุษย์ ก็จะต้องทำความเข้าใจและจัดการกับมันให้ถูกต้อง ซึ่งในขั้นนี้ จะสัมพันธ์กับข้อต่อไปด้วย

จ) แนวคิดตะวันตกมองธรรมชาติของมนุษย์แบบนิ่ง หรือตายตัว (static) เศรษฐศาสตร์ปัจจุบันซึ่งเจริญมาตามแนวคิดตะวันตกนั้น จึงมองความโลภและความต้องการต่างๆ เป็นแบบเดียวหรือเหมือนว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นตลอดไป และมุ่งแต่จะสนองความต้องการในแบบหนึ่งแบบเดียวนั้นดังไป

แต่ที่จริงธรรมชาติของมนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ และตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญที่สุดธรรมชาติของมนุษย์คือ เป็นสัตว์พิเศษที่ฝึกศึกษาพัฒนาได้ และการฝึกศึกษานี้เป็นหน้าที่ของทุกชีวิตพร้อมกับเป็นภารกิจของสังคมเป็นหัวใจของการจัดการเกี่ยวกับชีวิตและสังคมมนุษย์ทั้งหมด ในการที่จะให้มีชีวิตที่ดี และให้สังคมมีสันติสุข เป็นคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้มนุษย์สามารถเป็นสัตว์ประเสริฐและมีวัฒนธรรม มีอารยธรรมเจริญงอกงามได้

โดยเฉพาะจุดที่สำคัญยิ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์มาก คือ เรื่องความต้องการ รวมทั้งความอยาก ๒ แบบข้างต้น ซึ่งปรับเปลี่ยนพัฒนาได้

ความต้องการนี้ เมื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนไป นอกจากทำให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว ก็เป็นปัจจัยนำการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นอีกมากมาย รวมทั้งการพัฒนาความสุขด้วย

การพัฒนาคุณสมบัติเช่นว่านี้ เป็นการพัฒนาคุณภาพคน ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้องไปด้วยกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ชนิดที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันกับการพัฒนามนุษย์ในความหมายที่ถูกต้อง

ในสังคมเศรษฐกิจ โลภะ ถือได้ว่าเป็นปฐมฐานที่บังคับ บีบคั้นให้ผลิต “ความต้องการ” อย่างได้นั้น อย่างได้นี้ไม่มีที่สิ้นสุด รวมทั้งเป็นรากฐานแห่งโทสะ (โกรธ, โมโห) เมื่อไม่ได้สนใจปรารถนาทำให้เกิดการขัดเคืองใจไม่สบอารมณ์ นำพามาซึ่งความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ส่วนโมหะ (ความหลง) ถือได้ว่าเป็นแรงเสริมส่งสนับสนุนโลภะ (ความโลภ) อย่างเด่นชัดจนที่สุด เมื่อมีความอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ความหลงที่มีอวิชชา (ความไม่รู้ในสภาวะธรรมตามจริง) เป็นหัวใจก็จะลากจูงความคิดให้ไปเสพติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ ทำให้เกิดความลุ่มหลงในวัตถุที่เสพบำรุงบำเรอว่า สภาวะเหล่านั้นคือความสุข ปลุกฝังหยั่งรากลึกลงไปในความรู้สึกที่แนบแน่น ทำให้พลังอำนาจแห่งโมหะแข็งแกร่งเสริมสร้างเป็นแรงขับเคลื่อนโลภะต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

๒.๒.๒ ประเภทและลักษณะความยากจนตามหลักวิชาการ

สำหรับประเภท หรือมิติความยากจน และลักษณะความยากจนตามหลักวิชาการ มีหน่วยงานและนักวิชาการได้จำแนกไว้ในหลายทัศนะ สรุปได้ดังนี้

UNESCAP (๒๐๐๐) ได้จำแนกมิติของความยากจนออกเป็น ๓ มิติ ได้แก่

๑) ความยากจนมิติด้านการเงิน (Poverty of Money) เป็นมิติความยากจนที่นิยมใช้และมีการนำมาใช้งานในระยะเวลาที่ยาวนานและต่อเนื่อง โดยตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ เส้นความยากจน และสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini Coefficient) สำหรับใช้ในการวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ และความยากจนเชิงสัมพัทธ์ ซึ่งใช้ในการบ่งชี้ทางด้านรายได้ และความพอเพียงของรายได้

๒) ความยากจนในมิติการเข้าถึงบริการ (Poverty of Access) เป็นมิติของความยากจนที่พิจารณาจากการเข้าถึงการใช้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ รวมทั้งการบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่คนยากจนที่ต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่แออัด ได้แก่ บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนบริการด้านสาธารณสุขที่ให้บริการโดยรัฐ

๓) ความยากจนในมิติอำนาจ (Poverty of Power) พิจารณาจากการที่คนยากจนมักจะมีได้รับความสนใจหรือถูกตัดออกจากการดำเนินการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มคนยากจน

เหล่านี้ โดยผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายมักมุ่งเน้นกลุ่มคนที่อยู่ในระบบ ทั้งๆ ที่กลุ่มคนยากจนเหล่านี้ได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจดังกล่าวเช่นกัน หรืออาจพิจารณาในแง่ของการที่คนยากจนมักจะไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ทำให้ไม่สามารถมีอำนาจต่อรองหรือเรียกร้องกับผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจ หรือการที่ข้อมูลข่าวสารมักจะกระทำโดยผ่านสื่อที่คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงได้

Guy Palmer และ Mohikeer Rahman (๒๐๐๑) ได้แบ่งมิติของความยากจนออกเป็น ๕ มิติ ดังนี้

๑) ความยากจนในมิติรายได้ (Income) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมทั้งรายได้สัมพัทธ์และรายได้สมบูรณ์ รวมถึงการขาดสินค้าและบริการที่จำเป็นอันเนื่องจากการขาดรายได้ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ รายได้ขั้นต่ำสัมพัทธ์ รายได้ขั้นต่ำสมบูรณ์ การขาดแคลนสิ่งจำเป็น ความสัมพันธ์ของรายได้ขั้นต่ำและความขาดแคลน ระยะเวลาในการเป็นคนจน ความมั่นใจด้านรายได้ และความขัดสนทางการเงิน เป็นต้น

๒) ความยากจนในมิติการว่างงาน (Unemployment) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ครอบคลุมการว่างงานและความต้องการในการมีงานทำ ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่การว่างงาน ระดับรายได้จากการทำงาน เงินที่ได้รับขั้นต่ำกว่าความเป็นจริง คุณภาพของแรงงานและการแบ่งกลุ่มของแรงงาน เป็นต้น

๓) ความยากจนในมิติการศึกษา (Education) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเน้นที่จำนวนผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษาด้วยเหตุผลต่างๆ มากกว่าจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ผู้ที่ออกจากโรงเรียนก่อนกำหนด อัตราการสอบตกของนักเรียน นักศึกษา และการถูกไล่ออกจากโรงเรียน เป็นต้น

๔) ความยากจนในมิติสุขภาพ (Health) สำหรับตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะกว้างๆ มากกว่าจะเน้นสิ่งเฉพาะเจาะจง นอกจากนี้ยังควรเน้นผลลัพธ์ของการบริการสุขภาพมากกว่าปัจจัยเข้า ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ อัตราการตายโดยรวม คุณภาพชีวิต การดำเนินชีวิต สุขภาพของเด็ก และการเข้ารับบริการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

๕) ความยากจนในมิติที่อยู่อาศัย (Housing) ตัวบ่งชี้ในมิตินี้ควรครอบคลุมถึงการได้มา การครอบครอง การขาดที่อยู่อาศัย และคุณภาพของที่อยู่อาศัย ตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้แก่ ปริมาณของที่อยู่อาศัย คุณภาพของที่อยู่อาศัย และความสามารถในการจ่ายค่าเช่าเพเลิง ความเสี่ยงภายในบริเวณที่อยู่อาศัย และการแบ่งกลุ่มของที่อยู่อาศัย เป็นต้น^{๒๔}

^{๒๔} United Nations committee on Economic, Social and Culture Rights (๒๐๐๑) อ้างใน สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ, “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตามยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน, หน้า ๒-๔ – ๒-๖.

การกำหนดมิติความยากจนของไทย จำแนกออกเป็น ๘ มิติ ประกอบด้วย

1) ความยากจนมิติรายได้ หมายถึง การขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ต่ำกว่าระดับพอยังชีพของคนทั่วไปหรือมีรายได้แต่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายที่จำเป็นหรือมีรายได้ไม่แน่นอน เพราะมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ขาดปัจจัยการผลิต เช่นที่ดิน เงินทุน และมีภาระหนี้สิน

2) ความยากจนมิติการทำงาน หมายถึง การขาดโอกาสหรือทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากขาดแคลนปัจจัยการผลิตหรือขาดความสามารถ ทำให้ไม่มีงานทำหรือต้องทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนต่ำ ไม่มีความมั่นคง มีความเสี่ยง และไม่ปลอดภัยต่อชีวิต

๓) ความยากจนมิติการศึกษา หมายถึง การขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาในระดับต่ำหรือขาดโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ การเสริมทักษะ และความสามารถ เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษาหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจหรือการขาดข้อมูลข่าวสาร

๔) ความยากจนมิติสุขภาพ หมายถึง ความไม่แข็งแรงสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และชีวิตความเป็นอยู่ อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยที่ไม่ได้รับการรักษา เพราะไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขหรือความขัดสนทางเศรษฐกิจ

๕) ความยากจนมิติที่อยู่อาศัย หมายถึง การขาดแคลนที่อยู่อาศัยหรือมีที่อยู่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ขาดสุขลักษณะ แออัด และไม่ปลอดภัย

๖) ความยากจนมิติการเข้าถึงบริการ หมายถึง การขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น ด้านสาธารณูปโภค ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และสวัสดิการต่างๆ หรือขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน

๗) ความยากจนมิติการมีส่วนร่วม หมายถึง การดำเนินชีวิตที่ขาดการมีส่วนร่วมในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองประเทศ

๘) ความยากจนมิติการมีเอกลักษณ์ หมายถึง การดำเนินชีวิตที่มีการแบ่งแยกโดดเดี่ยวทางสังคม ขาดลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของประเทศ^{๒๕}

สำหรับงานวิจัยที่รวบรวมผลการศึกษาเกี่ยวกับพลวัตของความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ (Hulme et al, ๒๐๐๗) ได้แก่

๑. กลุ่มไม่เคยยากจน (never poor)

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒-๘ – ๒-๙.

๒. กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว (transient poor/ sometimes poor) (กลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความจนได้) (moving out of poverty)

๓. กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน (moving into poverty)

๔. กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง (always poor/ Chronic poor)^{๒๖}

ถึงแม้จะมีการจำแนกและให้ความหมายของประเภทความยากจนและลักษณะของความยากจนไว้ค่อนข้างหลายมิติ หากแต่เมื่อพิจารณาดูแล้วประเภทหรือมิติของความยากจนต่างมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและมีความคล้ายคลึงกัน แต่พอจะสรุปได้ว่ามิติของความยากจน ได้แก่ ความยากจนด้านมิติรายได้ ด้านที่อยู่อาศัย และด้านโอกาสทางสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงและส่งผลกระทบในลักษณะเป็นวัฏจักรหมุนเวียน เช่น มิติความยากจนด้านรายได้ จะส่งต่อมิติด้านที่อยู่อาศัย และยังส่งผลกระทบต่อความยากจนด้านโอกาสทางสังคมตามมามากด้วย ในทางกลับกันความยากจนมิติด้านการขาดโอกาสทางสังคม ย่อมเป็นวัฏจักรต่อมิติด้านที่อยู่อาศัย และมิติด้านรายได้เช่นกัน

๒.๑.๔ ความยากจนในประเทศไทย

แนวคิดในการวัดความยากจน แบ่งได้ออกเป็น ๒ แนวคิด คือ

๑) แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ (Absolute poverty concept) คือ การพิจารณาหาเกณฑ์แบ่งคนจนและคนที่ไม่จนออกจากกัน โดยใช้เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ที่สะท้อนระดับค่าครองชีพขั้นต่ำสุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้ เกณฑ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า “เส้นความยากจน” (Poverty line) และ

๒) แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมพัทธ์ (Relative Poverty concept) คือ การพิจารณาความยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม หรือเป็นการพิจารณาสถานะการกระจายรายได้นั้นเอง

ประเทศไทยใช้แนวคิดการวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์โดยใช้ “เส้นความยากจน หรือ Poverty line” เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ความยากจนของประเทศ ทั้งนี้ การกำหนดคนจนนั้นทำได้สองวิธีขึ้นกับว่าจะเปรียบเทียบเส้นความยากจนที่คำนวณได้กับระดับรายได้หรือระดับค่าใช้จ่าย (ระดับการบริโภค) ซึ่งถ้าหากระดับรายได้หรือระดับค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจนถือว่าเป็นคนจน ทั้งนี้การกำหนดคนจนโดยพิจารณาจากระดับรายได้เทียบกับเส้นความยากจนเรียกว่าเป็น

^{๒๖} อ่างใน อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, หน้า ๒๕.

การวัดความยากจนด้านรายได้ ส่วนการกำหนดคนจนโดยพิจารณาจากระดับค่าใช้จ่าย (ระดับการบริโภค) เทียบกับเส้นความยากจน เรียกว่าเป็นการวัดความยากจนด้านค่าใช้จ่ายหรืออาจเรียกว่าเป็นการวัดความยากจนด้านการบริโภค ในปัจจุบันประเทศไทยได้ใช้ความยากจนด้านค่าใช้จ่ายเป็นตัวเลขที่เป็น “ทางการ” สอดคล้องกับแนวโน้มของนานาประเทศที่หันมาใช้ความยากจนด้านค่าใช้จ่ายเป็นมาตรฐานมากขึ้น เนื่องจากการวัดความยากจนด้านค่าใช้จ่ายสะท้อนถึงความพอเพียงในการได้รับสารอาหารและสินค้าอื่นๆ ในการดำรงชีวิตได้โดยตรง หรือเป็นการวัดความอยู่ดีกินดี (Well being) โดยตรง นอกจากนั้นข้อมูลค่าใช้จ่ายจะไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเพราะ ค่าใช้จ่ายจะขึ้นอยู่กับแบบแผนหรือพฤติกรรมกรบริโภคของครัวเรือนจึงเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป^{๒๗}

สถานการณ์ความยากจนในปี ๒๕๖๔ ปรับตัวดีขึ้น คนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น ๔.๔ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนคนยากจนที่ร้อยละ ๖.๓๒ ลดลงจากปีก่อนที่มีสัดส่วนคนยากจนร้อยละ ๖.๘๓ ขณะที่เมื่อพิจารณาจำนวนครัวเรือนยากจน พบว่า ในปี ๒๕๖๔ ครัวเรือนยากจนมีจำนวนทั้งสิ้น ๑.๒๔ ล้านครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔.๗๙ ของครัวเรือนทั้งหมด ลดลงเมื่อเทียบกับปี ๒๕๖๓ ที่มีจำนวนครัวเรือนยากจนประมาณ ๑.๔๐ ล้านครัวเรือน สำหรับสาเหตุสำคัญที่สถานการณ์ความยากจนปรับตัวดีขึ้น เป็นผลมาจากในช่วงปี ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ ที่รัฐบาลมีการดำเนินมาตรการเพื่อช่วยเหลือ และบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับกลุ่มคนยากจนและผู้มีรายได้น้อย

ภาพที่ ๒.๑ เส้นแสดงความยากจน ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๔

เมื่อพิจารณาในด้านมิติพื้นที่และเศรษฐกิจของคนจน พบว่า ภาคใต้มีปัญหาความยากจนรุนแรงที่สุดโดยภาคใต้มีสัดส่วนคนจนสูงสุดที่ร้อยละ ๑๐.๙ ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวน

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔, หน้า ๑ - ๑.

คนจนมากที่สุดโดยเป็นภูมิภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดมาโดยตลอด ซึ่งจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำมีโอกาสที่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูง สะท้อนถึงการพัฒนาของพื้นที่ที่มีผลสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน คนจนมีอัตราการพึ่งพิง (จำนวนเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี และผู้สูงอายุต่อวัยแรงงาน) สูงกว่าครัวเรือนไม่ยากจนอย่างชัดเจนและครัวเรือนขนาดใหญ่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าครัวเรือนขนาดเล็ก นอกจากนี้ ยังพบว่า ในอดีตครัวเรือนเกษตรมักเป็นครัวเรือนยากจน แต่ปัจจุบันครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนไม่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๓๓.๙๙ ของครัวเรือนยากจนทั้งหมดส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัย ซึ่งพบว่าผู้สูงวัยไม่สามารถหารายได้และเข้าไม่ถึงหลักประกันรายได้หลังเกษียณ

คนจนเข้าถึงสวัสดิการของรัฐเพิ่มมากขึ้น โดยสัดส่วนคนจนมีสิทธิในการเบิกค่าใช้จ่ายการรักษาพยาบาลครอบคลุมร้อยละ ๙๗.๘๓ ซึ่งสิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นประเภทของสิทธิที่คนจนเข้าถึงได้มากที่สุด คนยากจนที่ได้รับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง จากร้อยละ ๓๕.๑๖ ในปี ๒๕๖๑ เป็นร้อยละ ๔๙.๗๒ ในปี ๒๕๖๔ เช่นเดียวกับผู้สูงอายุและผู้พิการที่ยากจน ที่มีสัดส่วนการได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๙๐.๕ และร้อยละ ๗๖.๗๖ ในปี ๒๕๖๓ เป็นร้อยละ ๙๓.๗ และร้อยละ ๗๗.๘๘ ในปี ๒๕๖๔ ตามลำดับ สำหรับการเข้าถึงบริการพื้นฐาน คนจนส่วนใหญ่เข้าถึงไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์เคลื่อนที่ และอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น โดยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ ๙๙.๐๘ ร้อยละ ๘๒.๒ ร้อยละ ๗๓.๘๙ และร้อยละ ๖๗.๗๑ ในปี ๒๕๖๔

ความยากจนมิติอื่นที่ไม่ใช่รายได้มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ปี ๒๕๖๔ มีค่าดัชนีความยากจนหลายมิติอยู่ที่ ๐.๐๔๔ หรือมีจำนวนคนยากจนหลายมิติ ๘.๑๐ ล้านคน ลดลงจากปี ๒๕๖๒ ที่มีสัดส่วนคนยากจนหลายมิติอยู่ที่ร้อยละ ๑๓.๔ เมื่อจำแนกเป็นรายมิติ พบว่า มิติด้านความเป็นอยู่มีความขัดสนมากที่สุด ที่ร้อยละ ๓๕ และมิติที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติน้อยที่สุดคือ มิติการศึกษาที่ร้อยละ ๑๖ ทั้งนี้ ความยากจนหลายมิติในระดับภูมิภาคมีความแตกต่างจากความยากจนด้านตัวเงิน ภูมิภาคที่มีปัญหาความยากจนหลายมิติสูงที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาเป็นภาคใต้ ขณะที่สัดส่วนคนจนด้านตัวเงินพบว่า ภาคใต้เป็นภาคที่มี

สัดส่วนคนจนสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่แตกต่างกันในระดับภาค

อัตราส่วนของแต่ละมิติและตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติ ปี 2564

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ภาพที่ ๒.๒ ภาพอัตราส่วนแต่ละมิติและตัวชี้วัดที่ส่งผลต่อความยากจนหลายมิติ ปี ๒๕๖๔

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำ

ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ปรับตัวเพิ่มขึ้น โดยค่าสัมประสิทธิ์จีเนียนอยู่ที่ ๐.๔๓๐ ปรับตัวเพิ่มขึ้นจาก ๐.๔๒๙ ในปี ๒๕๖๒ กลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจฐานดีที่สุด (decile ๑๐) มีส่วนแบ่งรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๓.๑๗ ของรายได้รวมทั้งประเทศ ในปี ๒๕๖๒ เป็นร้อยละ ๓๓.๔๓ หรือคิดเป็นส่วนแบ่งรายได้สูงกว่ากลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานต่ำที่สุด (decile ๑) ถึง ๑๖.๔ เท่า เมื่อพิจารณาโครงสร้างแหล่งที่มาของรายได้ที่เป็นตัวเงินในแต่ละกลุ่มรายได้ พบว่าโครงสร้างรายได้ของประชากรกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานดีที่สุด (decile ๑๐) และกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานต่ำที่สุด (decile ๑) แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยครึ่งหนึ่งของรายได้ในกลุ่มที่มีเศรษฐกิจฐานต่ำที่สุด (decile ๑) มาจากเงินโอนซึ่งแบ่งเป็นเงินช่วยเหลือจากภาครัฐร้อยละ ๓๐.๐ และเงินช่วยเหลือจากบุคคลอื่นร้อยละ ๒๑.๐ ขณะที่รายได้จากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ ๔๘.๕ ตรงข้ามกับกลุ่มคนที่มีเศรษฐกิจฐานดีที่สุด (decile ๑๐) ที่มีรายได้หลักมาจากการทำงานอยู่ที่ร้อยละ ๘๓.๑ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำที่พึ่งพิงรายได้จากเงินโอนในระดับสูง แตกต่างจากกลุ่มประชากรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงที่มีรายได้หลักมาจากการทำงาน

ภาพที่ ๒.๓ ค่าประสิทธิภาพความไม่เสมอภาคด้านรายได้ ปี ๒๕๓๑ – ๒๕๖๔

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายโดยรวมมีแนวโน้มคงที่ โดยค่าสัมประสิทธิ์จีไน ใน ปี ๒๕๖๔ อยู่ที่ ๐.๓๕๐ ช่องว่างของความแตกต่างของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคเฉลี่ยของกลุ่มคนที่ มีเศรษฐานะดีที่สุด (decile ๑๐) กับกลุ่มที่มีเศรษฐานะต่ำที่สุด (decile ๑) ลดลงเพียงเล็กน้อย เท่านั้นจาก ๘.๖๒ เท่า ในปี ๒๕๖๓ เป็น ๘.๖๑ เท่าในปี ๒๕๖๔ ถึงแม้กลุ่มประชากรที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจต่ำมีส่วนแบ่งรายจ่ายเพิ่มขึ้น แต่ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารเป็นหลัก ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ เปลี่ยนแปลงไป ในด้านความมั่งคั่ง แม้ว่าความเหลื่อมล้ำในการถือครองทรัพย์สินรวมจะปรับตัวลง เล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับสูง โดยในปี ๒๕๖๔ ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคของการถือครอง ทรัพย์สินอยู่ที่ ๐.๖๒๐ ปรับตัวลดลงจาก ๐.๖๒๑ ในปี ๒๕๖๒ โดยความเหลื่อมล้ำในการถือครองสิ่ง ปลุกสร้างเพื่อธุรกิจ/เกษตร และทรัพย์สินทางการเงินยังคงสูงกว่าทรัพย์สินประเภทอื่นอย่างมี นัยสำคัญและอาจส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ เนื่องจากทรัพย์สินทั้งสองประเภท เป็น ปัจจัยการผลิตสำคัญที่สามารถสร้างผลตอบแทนที่มีอัตราการตอบแทนสูง และเชื่อมโยงกับ กระบวนการสะสมความมั่งคั่งและเอื้อให้ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้เพิ่มขึ้นต่อไป

ภาพรวมความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษามีทิศทางที่ดีขึ้นในเกือบทุกระดับชั้น กลุ่มเด็กที่มีเศรษฐานะดีที่สุด (decile ๑๐) มีอัตราการเข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ ๘๐. สูงกว่ากลุ่มเด็กที่มีเศรษฐานะต่ำที่สุด (decile ๑) ประมาณ ๑.๖ เท่า แม้ว่าจะมีทิศทางที่ดีขึ้น ต่อเนื่องจากสองปีก่อนหน้า แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ทำให้มีนักเรียนตกหล่น/ออก กลางคันจำนวน ๒๘,๗๙๓ คน โดยอยู่ในระดับอนุบาล-ประถมศึกษาร้อยละ ๔๙. และอยู่ในระดับ มัธยมศึกษาร้อยละ ๕๑. นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดปัญหาภาวะสูญเสียการเรียนรู้ (Learning Loss) โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กเล็ก ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพและการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษายังคงมี อยู่ในหลายมิติ คุณภาพการศึกษามีความเชื่อมโยงกับขนาดโรงเรียน ที่ตั้งและภูมิภาค โดยโรงเรียน ขนาดใหญ่มีคะแนนผลการทดสอบทางการศึกษาสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนในพื้นที่

กรุงเทพมหานครมีคะแนนผลการทดสอบสูงกว่าภูมิภาคอื่น สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐทั้งด้านงบประมาณและบุคลากร จัดสรรตามขนาดโรงเรียน จึงเอื้อต่อโรงเรียนขนาดใหญ่มากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

เข้าถึงหลักประกันสุขภาพมีความครอบคลุมประชากรมากกว่าร้อยละ ๙๙ แต่ยังมีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพบริการระหว่างพื้นที่ จากการกระจุกตัวของบุคลากรทางการแพทย์ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ การเข้าถึงสวัสดิการทางสังคม ได้แก่ เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และเบี้ยยังชีพผู้พิการ มีความครอบคลุมเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้รับประโยชน์มากกว่ากลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง แต่ยังคงมีปัญหาด้านการตกหล่น ในด้านโครงสร้างพื้นฐานพบว่า การเข้าถึงบริการไฟฟ้าและน้ำประปาครอบคลุมครัวเรือนเกือบทั้งประเทศ ครัวเรือนกลุ่มที่เศรษฐกิจต่ำที่สุด(decile ๑)สามารถเข้าถึงน้ำประปาอยู่ที่ร้อยละ ๙๐.๒๗ ส่วนการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของกลุ่มครัวเรือนที่เศรษฐกิจต่ำที่สุด(decile ๑) เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาอยู่ที่ร้อยละ ๖๘.๒๙ ในปี ๒๕๖๔ จากร้อยละ ๕๓.๙๒ ในปี ๒๕๖๓ และด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม สัดส่วนการอนุมัติให้ความช่วยเหลือผ่านกองทุนยุติธรรมเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓๙.๘๘ ในปี ๒๕๖๓ เป็นร้อยละ ๕๓.๗๑ ในปี ๒๕๖๔ ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุดในรอบ ๑๐ ปี และเป็นทิศทางที่ดีในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

ช่องว่างการดำเนินนโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

ในปี ๒๕๖๔ การดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่เป็นมาตรการที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือและเยียวยาประชาชนในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙เป็นหลัก รวมถึงการดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมตามยุทธศาสตร์ชาติและแผนปฏิรูปประเทศ อย่างไรก็ตาม ภายใต้การดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นช่องว่างเชิงนโยบาย(policy gaps) ที่ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการยกระดับแนวทางการพัฒนาและการนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การลดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสถานการณ์ยิ่งขึ้น ดังนี้

๑) นโยบายลดความยากจน/ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยในปัจจุบันเน้นแก้ปัญหาที่ตัวบุคคลซึ่งสาเหตุที่แท้จริงของความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ไม่ได้อยู่ที่คุณลักษณะหรือสถานการณ์ส่วนบุคคลเพียงลำพัง หากส่วนหนึ่งเป็นผลจากโครงสร้างอันไม่เป็นธรรมของสังคม ดังนั้นรัฐจำเป็นต้องมีนโยบาย/กฎหมายที่ช่วยเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียมทางสังคม เพื่อเสริมพลังให้กับกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มคนยากจนควบคู่กันไปด้วย โดยประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติม ได้แก่

(๑) เงินช่วยเหลือจากภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการรักษาระดับความเป็นอยู่ให้กับกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย แต่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุและไม่ยั่งยืน หากพิจารณาปัจจัยความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จะพบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มที่มีรายได้น้อยเป็นการเพิ่มขึ้นของเงินช่วยเหลือจากภาครัฐและบุคคลอื่นไม่ได้มาจากผลิตภาพของแรงงาน ซึ่งแม้จะมีรายได้เพิ่มขึ้น ไม่มีเงินเพียงพอ

ให้สะสมความมั่งคั่ง รวมทั้งมีการก่อกำเนิดเพิ่มขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มที่มีรายได้น้อยที่พึ่งพิงรายได้จากเงินโอนในระดับสูง

(๒) การให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย ส่งผลให้ได้จากครัวเรือนยากจนไม่สามารถก้าวข้ามกับดักความยากจนข้ามรุ่นได้ ดังนั้นควรพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน รวมถึงปรับระบบการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนและทำงานได้ ควบคู่กับการให้เงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษ เพื่อเป็นปัจจัยสนับสนุนการคงอยู่ในระบบการศึกษา รวมถึงพัฒนาพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อให้ครอบครัวสามารถยกระดับทางเศรษฐกิจได้

(๓) การจัดสรรงบประมาณของรัฐให้แก่สถานศึกษาแบบเดิมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้นักเรียนผ่านคะแนนผลทดสอบทางการศึกษา (O-NET) ในปี ๒๕๖๑ สะท้อนชัดถึงข้อจำกัดของแนวทางการใช้จ่ายและจัดสรรแบบเดิม ที่มีความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน

(๔) การให้บริการสาธารณสุขยังขาดมาตรฐานกลางระหว่างหลักประกันสุขภาพทั้ง ๓ ระบบ แม้ว่าประเทศไทยจะมีสวัสดิการด้านสุขภาพที่ครอบคลุมประชากรได้ถึงร้อยละ ๙๙.๕๗ ของประชากรทั้งประเทศ แต่ยังไม่มีการกำหนดมาตรฐานกลางที่เป็นสวัสดิการสุขภาพพื้นฐานที่หลักประกันสุขภาพทั้ง ๓ ระบบ ควรมีเพื่อเป็นหลักประกันว่าประชาชนทั้งหมด ไม่ว่าจะอยู่ในระบบใด ก็จะได้รับสวัสดิการด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานที่เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

(๕) การออกแบบระบบการจัดการรายได้ยามชราของภาครัฐยังขาดการบูรณาการและขาดความยืดหยุ่น โดยกองทุนบำเหน็จบำนาญต่าง ๆ ในปัจจุบันยังมีลักษณะแยกส่วน ได้รับการออกแบบเสมือนว่ากลุ่มแรงงานในแต่ละระบบจะอยู่ในระบบเดิมตลอดช่วงชีวิตการทำงาน ไม่สามารถย้ายโอนสิทธิระหว่างกองทุนบำเหน็จบำนาญต่าง ๆ ได้ ทำให้แรงงานที่มีการโยกย้ายระหว่างระบบต้องเริ่มสมทบกับกองทุนฯ ใหม่ซึ่งหากระยะเวลาส่งสมทบไม่ยาวเพียงพอ ก็มีแนวโน้มจะได้รับรายได้ในวัยเกษียณที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

(๖) การกระจายอำนาจของไทยไม่ได้ถ่ายโอนไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง ปัจจุบันยังมีความชัดเจนเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะว่าภารกิจใดที่เป็นของรัฐบาลหรือส่วนราชการ ภารกิจใดเป็นของ อปท. และภารกิจใดที่จะต้องร่วมทำกัน ทำให้เกิดความซับซ้อนในการดำเนินงาน นอกจากนี้ เงินอุดหนุนจากส่วนกลางได้ถูกกำหนดวัตถุประสงค์ค่าใช้จ่ายไว้แล้ว ทำให้ อปท. ขาดอิสระในการบริหารจัดการงบประมาณ การใช้งบประมาณยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

(๗) ระบบภาษีของไทยยังขาดความเป็นธรรม ระบบภาษียังคงมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถมีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้ และส่งผลให้รัฐสูญเสียรายได้จำนวนมาก ระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่จัดเก็บแบบแยกส่วนตามแหล่งที่มาของรายได้ในอัตราต่างกัน (multiple income tax system) ส่งผลให้ผู้ที่มีรายได้เท่ากันแต่ที่มาของรายได้ต่างกัน เสียภาษีในอัตราต่างกัน

๒) นโยบายการคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมยังขาดการพัฒนาเชิงระบบ โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

(๑) การขาดยุทธศาสตร์การคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมของประเทศ การคุ้มครองทางสังคมมีการดำเนินงานแยกส่วนกัน ยังขาดหน่วยงานเจ้าภาพที่ดูแลนโยบายการคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมใหญ่ของประเทศ ส่งผลให้เกิดความทับซ้อนระหว่างโครงการ/มาตรการ ขณะที่ยังมีกลุ่มประชากรที่ตกหล่นไม่ได้รับการคุ้มครองจากสวัสดิการ

(๒) การขาดการบูรณาการฐานข้อมูล เนื่องจากข้อมูลจำนวนมากมีความซับซ้อน ถูกจัดเก็บอยู่ในหลายหน่วยงานที่มีมาตรฐานต่างกัน และมีกฎระเบียบที่จำกัดต่อการบูรณาการฐานข้อมูลในเชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังขาดการรวบรวมข้อมูลสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการสังคมของประชาชนไว้ที่เว็บไซต์เดียวกัน(single portal) ซึ่งจะช่วยให้เห็นความซ้ำซ้อน และช่องว่างของสวัสดิการได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น นำไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพ และเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงข้อมูลต่อไป

(๓) การขาดการประเมินผลกระทบของนโยบายส่งผลให้รัฐไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำเป็นจำนวนมากแต่ปัจจุบันยังไม่มี การประเมินผลกระทบโครงการของรัฐบาลที่มุ่งแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ทำให้ขาดข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อปรับปรุงนโยบายและสนับสนุนการจัดสรรงบประมาณให้โครงการที่มีความจำเป็นเร่งด่วนกว่าและมีประสิทธิภาพสูงกว่าได้จากช่องว่างทางนโยบายข้างต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและเชื่อมโยงหลายมิติ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับนโยบายหรือมาตรการทั้งมาตรการเฉพาะหน้าในระยะสั้น รวมถึงนโยบาย/มาตรการการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเปราะบาง ได้รับการเสริมอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

(๑) ด้านการศึกษาและทำงานของคนจน โดยการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาในลักษณะเสมอภาค ปฏิรูประบบการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งไม่ใช่การจัดสรรด้วยสูตรเดียวกันทั้งประเทศ แต่ควรนำข้อมูลความจำเป็นของผู้เรียนและสถานศึกษา รวมถึงบริบทของพื้นที่ มาคำนวณอยู่ในสูตรฯ ด้วย การยกระดับทักษะกำลังแรงงาน ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงและพร้อมรับมือกับบริบทใหม่ ผ่านกลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐ สถานประกอบการ และสถาบันการศึกษา ในการเชื่อมโยงระบบการศึกษากับความต้องการของตลาด โดยภาครัฐทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการกำกับและดูแลมาตรฐานและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่ต้องการฝึกอบรม สนับสนุนให้แรงงานทุกคนมีสภาพการทำงานที่เป็นธรรม และได้รับค่าจ้างที่สอดคล้องกับสมรรถนะและค่าครองชีพ โดยเป็นค่าจ้างที่สามารถเติมเต็มความต้องการขั้นพื้นฐานของแรงงานและครอบครัวและสภาพการทำงานที่เป็นธรรมต้องเปิดโอกาสให้แรงงานมีช่องทางและเวลาว่างเพียงพอที่จะพัฒนาความรู้ความสามารถดูแลสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

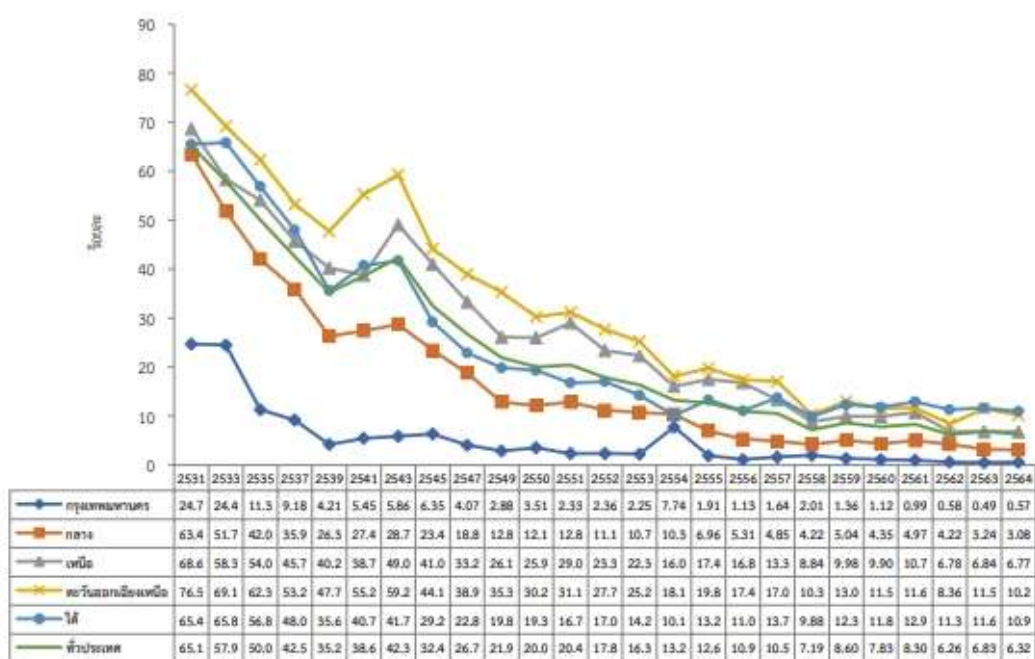
(๒) ด้านสวัสดิการ การใช้ชีวิตในแบบที่ดีต่อสุขภาพ และความเป็นอยู่ การเชื่อมฐานข้อมูลสวัสดิการและพัฒนาช่องทางในการสื่อสารข้อมูลสิทธิ โดยให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการประเมินผลกระทบที่ได้จากโครงการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในระยะยาว ผลักดันให้ทุกกองทุนภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพมีมาตรฐานกลาง ที่เป็นธรรมในการเข้าถึง และการจัดบริการที่มีคุณภาพระหว่างกลุ่มประชากร การออกแบบระบบการจัดการรายได้ยามชราของภาครัฐแบบบูรณาการ โดยปรับระบบบำนาญให้สอดคล้องกับโครงสร้างและพลวัตรของตลาดแรงงานไทย รวมถึงปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อให้ระบบบำนาญเป็นธรรม และเกิดประโยชน์สูงสุดในการกระจายรายได้ การสนับสนุนนโยบายและมาตรการภาษีที่เป็นธรรม เพื่อเพิ่มรายได้ให้รัฐนำไปลงทุนพัฒนางานสวัสดิการสังคม อาทิ การปรับระบบภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา จากแบบแยกส่วนให้เป็นแบบบูรณาการการยกเลิกการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาที่ไม่จำเป็น ที่มีกฏอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้มีรายได้สูงมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ การยกเว้นภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างแต่พอสมควร การปรับนโยบายที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้มีรายได้น้อย โดยให้ความสำคัญกับการอุดหนุนประชาชนให้เข้าถึงที่อยู่อาศัยแบบเช่า ในราคาสมเหตุสมผล คุณภาพได้มาตรฐาน และมีความมั่นคง

(๓) การปฏิรูปกฎหมายการกระจายอำนาจ อาทิ (๑) กำหนดให้บริการสาธารณะพื้นที่เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกเรื่อง ยกเว้นความมั่นคงในราชอาณาจักร ระบบเงินตรา และการต่างประเทศ โดยส่วนกลางและภูมิภาคมีหน้าที่เข้ามาเสริม เมื่อท้องถิ่นขาดศักยภาพ และ (๒) กำหนดให้มีการจัดสรรรายได้ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่เป็นธรรมมากกว่าปัจจุบัน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีโอกาสหารายได้ด้วยวิธีการอื่น เช่น การออกพันธบัตร^{๒๘}

ความยากจนจำแนกตามภาคและเขตพื้นที่

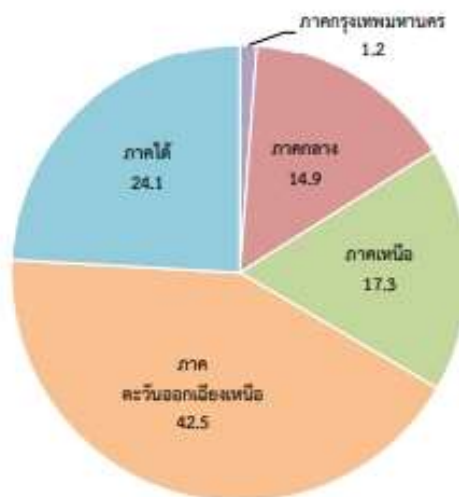
ภูมิภาคที่มีปัญหาความยากจนรุนแรงที่สุด คือ ภาคใต้ แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจนมากที่สุด โดยภาคใต้มีสัดส่วนคนจนสูงสุดที่ร้อยละ ๑๐.๙๔ รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือที่ร้อยละ ๖.๗๗ และร้อยละ ๑๐.๒๐ ของประชากรแต่ละภาคตามลำดับ สาเหตุที่ภาคใต้มีปัญหาความยากจนสูงสุด เกิดจากสถานการณ์ความรุนแรงจากพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดน (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ประกอบกับภาคใต้พึ่งพารายได้จากภาคการท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งในช่วงปี ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔ นักท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศได้มากนัก เมื่อพิจารณาจากจำนวนคนจน พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีจำนวนคนจนสูงสุด รองลงมาเป็นภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคกลาง และ กรุงเทพมหานคร ตามลำดับ ความแตกต่างดังกล่าวสอดคล้องกับรายได้ต่อหัวจำแนกรายภาค ซึ่งพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีรายได้ต่อหัวต่ำสุดมาโดยตลอด ส่วนหนึ่งเนื่องจากแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งมีผลิตภาพแรงงานต่ำ

^{๒๘} สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔,

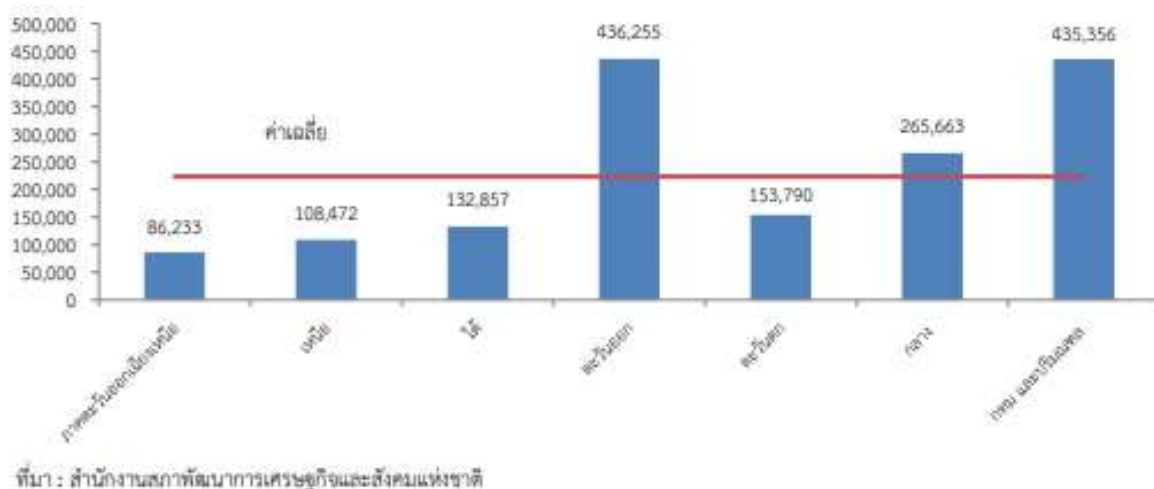
ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ภาพที่ ๒.๔ ภาพกราฟแสดงสัดส่วนคนจนจำแนกรายภาค ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๖๔

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

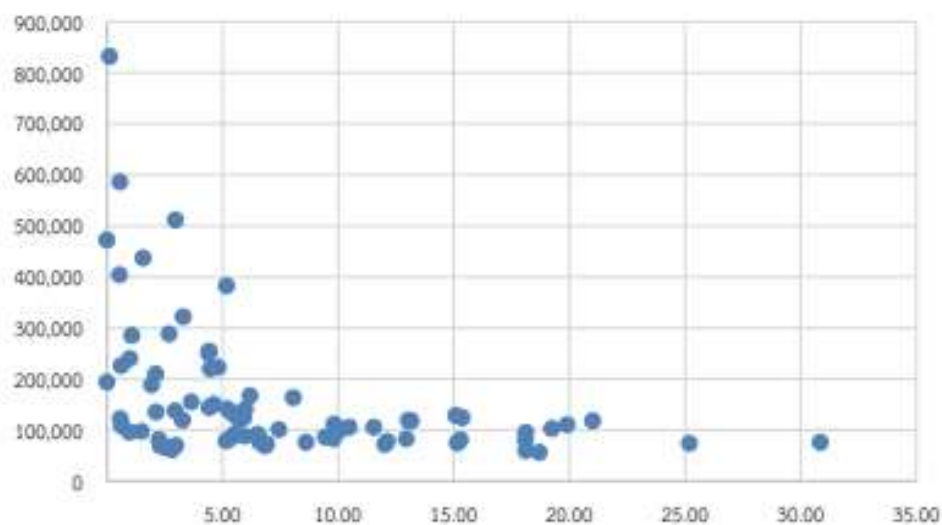
ภาพที่ ๒.๕ ภาพแสดงการกระจายตัวของคนจนจำแนกรายภาค ปี ๒๕๖๔

ภาพที่ ๒.๖ ภาพแผนภูมิแสดง GDP per capita จำแนกรายภาค ปี ๒๕๖๓ (บาทต่อปี)

จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด ๑๐ อันดับแรกในปี ๒๕๖๔ ได้แก่ ปัตตานี กาฬสินธุ์ แม่ฮ่องสอน นครราชสีมา ระนอง ยะลา นราธิวาส พะเยา หนองบัวลำภู และศรีสะเกษ ตามลำดับ โดยจังหวัดปัตตานีมีสัดส่วนคนจนติดในอันดับสูงสุด ๑๐ อันดับแรกตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ และต่อเนื่องมาจนถึงปี ๒๕๖๔ (๑๖ ปี ติดต่อกัน) โดยมีสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ ๔๔.๒๐ ในปี ๒๕๖๓ เป็นร้อยละ ๓๐.๘๕ ในปี ๒๕๖๔ ขณะที่ อีก ๙ จังหวัดที่มีปัญหาความยากจนเรื้อรัง (อยู่ใน ๑๐ อันดับแรกที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุดมากกว่า ๑๒ ปีจาก ๒๒ ปี) ประกอบด้วยจังหวัดแม่ฮ่องสอน นราธิวาส กาฬสินธุ์ ปัตตานี ตาก บุรีรัมย์ นครพนม ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนในแต่ละจังหวัดกับรายได้ของประชากร พบว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำมีโอกาสที่จะมีปัญหาความยากจนมากกว่าจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวสูง สะท้อนถึงการพัฒนาของพื้นที่ที่มีผลสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

กราฟแสดงความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนกับรายได้ต่อหัวของประชากร ปี ๒๕๖๔

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ภาพที่ ๒.๗ ภาพกราฟแสดงความสัมพันธ์ของปัญหาความยากจนกับรายได้ต่อหัวของประชากร ปี ๒๕๖๔

รายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ 1 ใน 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด ในปี 2564	ความถี่ในการติดลำดับในช่วงปี 2543-2564 หรือในรอบ 22 ปี (ปีหรือครั้ง)
แม่ฮ่องสอน	19
นราธิวาส	18
กาฬสินธุ์	17
ปัตตานี ตาก	16
บุรีรัมย์	14
นครพนม	12
ศรีสะเกษ สระแก้ว	10
ยะลา	6

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สศช.

ตารางที่ ๒.๑ ตารางแสดงจังหวัดยากจนเรื้อรัง

ตารางแสดงรายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ ๑๐ จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุดหรือมีความยากจนหนาแน่นสูงที่สุดในช่วงปี ๒๕๔๓ - ๒๕๖๔

ปี พ.ศ.	ลำดับ 1	ลำดับ 2	ลำดับ 3	ลำดับ 4	ลำดับ 5	ลำดับ 6	ลำดับ 7	ลำดับ 8	ลำดับ 9	ลำดับ 10
2564	ปัทตานี (30.85)	กาฬสินธุ์ (25.20)	แม่ฮ่องสอน (24.59)	นครราชสีมา (21.01)	ระนอง (19.90)	ยะลา (19.25)	นราธิวาส (18.69)	พะเยา (18.13)	หนองบัวลำภู (18.12)	ศรีสะเกษ (18.10)
2563	ปัทตานี (44.20)	แม่ฮ่องสอน (29.59)	นราธิวาส (24.99)	กาฬสินธุ์ (23.14)	ระนอง (21.94)	นครราชสีมา (21.20)	นครพนม (19.65)	ตาก (18.65)	ยะลา (17.39)	ศรีสะเกษ (16.72)
2562	ปัทตานี (29.86)	นราธิวาส (25.76)	แม่ฮ่องสอน (24.53)	ตาก (21.25)	กาฬสินธุ์ (19.86)	พิจิตร (18.96)	สระแก้ว (18.74)	ชัยนาท (17.89)	อ่างทอง (17.32)	ระนอง (16.88)
2561	แม่ฮ่องสอน (46.54)	ปัทตานี (33.22)	ตาก (29.60)	กาฬสินธุ์ (28.60)	พิจิตร (26.98)	นราธิวาส (26.74)	ชัยนาท (26.12)	ยะลา (21.52)	บุรีรัมย์ (21.03)	ระนอง (20.75)
2560	ปัทตานี (34.55)	นราธิวาส (34.48)	แม่ฮ่องสอน (33.01)	กาฬสินธุ์ (32.87)	นครพนม (29.47)	ตาก (27.16)	ชัยนาท (26.21)	บุรีรัมย์ (20.99)	พิจิตร (20.30)	สระแก้ว (19.00)
2559	แม่ฮ่องสอน (38.61)	นราธิวาส (37.44)	ปัทตานี (36.21)	กาฬสินธุ์ (31.68)	นครพนม (30.60)	ชัยนาท (28.34)	ตาก (27.44)	บุรีรัมย์ (24.32)	อำนาจเจริญ (24.00)	น่าน (23.53)
2558	ปัทตานี (35.01)	แม่ฮ่องสอน (31.88)	ตาก (24.60)	บุรีรัมย์ (23.34)	น่าน (21.71)	ยะลา (20.91)	ชัยนาท (19.64)	นราธิวาส (19.55)	กาญจนบุรี (17.79)	กาฬสินธุ์ (17.66)
2557	แม่ฮ่องสอน (45.74)	นราธิวาส (45.20)	กาฬสินธุ์ (42.80)	ปัทตานี (39.20)	บุรีรัมย์ (39.13)	ตาก (36.59)	ยะลา (32.39)	น่าน (29.29)	เชียงใหม่ (26.68)	นครพนม (25.05)
2556	แม่ฮ่องสอน (65.34)	ปัทตานี (37.95)	นราธิวาส (35.30)	ตาก (34.06)	นครพนม (31.51)	กาฬสินธุ์ (30.84)	มุกดาหาร (29.52)	หนองบัวลำภู (27.38)	บุรีรัมย์ (25.45)	อุบลราชธานี (24.25)
2555	แม่ฮ่องสอน (62.95)	ปัทตานี (46.80)	นราธิวาส (42.73)	กาฬสินธุ์ (39.97)	ศรีสะเกษ (36.18)	ตาก (35.93)	นครพนม (34.93)	สกลนคร (34.25)	บุรีรัมย์ (31.61)	มุกดาหาร (30.63)
2554	แม่ฮ่องสอน (58.85)	ตาก (43.50)	ศรีสะเกษ (35.89)	บุรีรัมย์ (33.67)	ปัทตานี (33.39)	ยโสธร (32.45)	กาญจนบุรี (32.19)	นครพนม (32.11)	ราชบุรี (30.10)	กาฬสินธุ์ (28.55)
2553	แม่ฮ่องสอน (70.39)	ศรีสะเกษ (55.79)	ปัทตานี (54.26)	กาฬสินธุ์ (51.64)	นครพนม (46.41)	ตาก (45.87)	สระแก้ว (40.70)	นราธิวาส (35.24)	บุรีรัมย์ (32.82)	อุดรธานี (30.69)
2552	แม่ฮ่องสอน (74.39)	ศรีสะเกษ (58.73)	นราธิวาส (54.94)	กาฬสินธุ์ (51.18)	ปัทตานี (49.65)	บุรีรัมย์ (47.18)	สระแก้ว (41.73)	ยะลา (38.66)	ตาก (37.61)	นครพนม (37.06)
2551	แม่ฮ่องสอน (70.39)	กาฬสินธุ์ (57.00)	ศรีสะเกษ (54.87)	ปัทตานี (51.07)	สระแก้ว (46.25)	บุรีรัมย์ (42.84)	นครพนม (40.82)	นราธิวาส (40.13)	ตาก (39.70)	ชัยภูมิ (39.63)
2550	แม่ฮ่องสอน (74.40)	นราธิวาส (53.40)	ศรีสะเกษ (48.93)	สระแก้ว (48.22)	บุรีรัมย์ (47.29)	ปัทตานี (44.99)	สุโขทัย (41.53)	กาฬสินธุ์ (40.23)	ชัยภูมิ (39.74)	ตาก (37.08)
2549	แม่ฮ่องสอน (69.55)	นราธิวาส (66.20)	สระแก้ว (56.26)	บุรีรัมย์ (54.53)	อุบลราชธานี (49.29)	ปัทตานี (43.38)	ศรีสะเกษ (43.19)	ชัยภูมิ (42.39)	กาฬสินธุ์ (40.79)	นครพนม (36.73)
2547	สระแก้ว (68.80)	แม่ฮ่องสอน (59.47)	หนองบัวลำภู (53.92)	ชัยภูมิ (51.67)	สุรินทร์ (51.62)	สุรินทร์ (51.44)	กาฬสินธุ์ (49.36)	บุรีรัมย์ (49.26)	สกลนคร (48.04)	นราธิวาส (47.74)
2545	สระแก้ว (69.72)	นราธิวาส (67.61)	อุทัยธานี (63.06)	หนองบัวลำภู (62.75)	ตาก (62.67)	ศรีสะเกษ (62.54)	สุรินทร์ (60.48)	เพชรบูรณ์ (57.54)	แม่ฮ่องสอน (56.74)	ลำปาง (56.55)
2543	อุดรธานี (81.58)	หนองบัวลำภู (76.50)	สุรินทร์ (73.75)	นราธิวาส (73.30)	แม่ฮ่องสอน (72.83)	ยโสธร (70.22)	สระแก้ว (69.50)	เพชรบูรณ์ (69.00)	สุพรรณบุรี (68.92)	นครพนม (67.08)

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปรัณวณผลโดยกองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สทศ.

ตารางที่ ๒.๒ ตารางแสดงรายชื่อจังหวัดที่ติดอันดับ ๑๐ จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงที่สุด

๒.๑.๕ สาเหตุของความยากจนตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงความจริงในเรื่องของสาเหตุของความยากจน ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์ ที่เกิดจากความโลภกับความหลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป เช่น อบายมุข ๔, อบายมุข ๖

๒.๑.๕.๑ อบายมุข ๔ (เหตุแห่งเครื่องฉิบหาย ๔ อย่าง)

อบายมุข คำนี้นำมาจากคำบาลี แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม หรือปากแห่งความเสื่อม หมายความว่า สิ่งที่เป็นอบายมุข หากผู้ใดคลุกคลี กระทำ ส้องเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความเสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า เรียกว่ามีชีวิตอยู่ก็เสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ในที่นี้มี ๔ ประการ คือ^{๒๙}

๑. ความเป็นนักเลงหญิง หมายความว่า เป็นคนเจ้าชู้ โลกในกาม ถ้าเป็นชายก็ไฝฝืน แต่ผู้หญิง หากเป็นหญิงก็รันทดแต่ชายรัก คนอย่างนี้แม้อยู่ในวัยเรียน ก็เสื่อมจากการเรียน อยู่ในวัยทำงานก็จะทอดทิ้งงานมิเป็นอันทำ แม้ผู้มีครอบครัวแล้วก็มีเรื่องร้าวราน เพราะการนอกใจกัน ชอบเที่ยว ผู้หญิงชอบเที่ยวกลางคืน มีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางเพศ เช่น คบชู้ หลงใหลในเพศตรงข้ามจนเกินพอดี มีความมกมากทางกามารมณ์ โทษของการเป็นนักเลงหญิง มีดังนี้

เป็นการไม่รักษาตัว คนที่เที่ยวเตร่มากมั่วเมาหลุ่มหลงมาก ย่อมทำให้ร่างกายและจิตใจไม่ปกติ ไม่อาจประกอบหน้าที่การงานให้สำเร็จลุ่งไปได้ด้วยดี

เป็นการไม่รักษาลูกเมียหรือครอบครัว ข้อนี้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว การประพฤติผิดทางเพศ เช่น การคบชู้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายย่อมทำให้ครอบครัวเดือดร้อน

เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ คนที่ชอบเที่ยวกลางคืนหรือหลงใหลเพศตรงข้ามมาก ย่อมจะต้องใช้จ่ายเงินเกินกว่าปกติเพื่อบำเรอคนที่ตนรัก ซึ่งถ้าเหมาะสมกับฐานะก็ไม่เป็นไร แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะเกินพอดี

เป็นที่ระแวงของคนทั่วไป ข้อนี้เห็นได้ชัด คนที่ชอบคบชู้ ชอบเที่ยวกลางคืน และหลงใหลคู่รักจนเกินขนาดย่อมไม่มีใครอยากไว้วางใจ มักถูกใส่ความ เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าลือ

เป็นที่มาของความเดือดร้อนนานาชนิด เพราะผู้ที่เป็นนักเลงหญิงเมื่อหมดตัวแล้วก็มักจะแสวงหาเงินทองมาจ่ายด้วยวิธีการทุจริต และเมื่อไม่สมหวังก็อาจแสดงอาการเพ้อเจ้อ หรือมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นได้ง่ายๆ

๒. ความเป็นนักเลงสุรา หมายความว่า เป็นนักดื่ม ดิดเหล้า ไฝฝืนอยู่กับการดื่ม จนเป็นทาสของสุรา การดื่มย่อมเป็นการผลาญตัวเองทั้งในทางทรัพย์ ชื่อเสียง สุขภาพ สติปัญญา ติดฝิ่น ติดกัญชา การติดสิ่งมีนเมาอื่นๆ และยาเสพติดให้โทษ ก็รวมอยู่ในอบายมุขข้อนี้ โทษของการเป็นนักเลงสุรา มีดังนี้

เสียทรัพย์

ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท คนเมาเหล้ามักจะทะเลาะกัน ชกต่อยกัน และบางครั้งถึงกับฆ่ากัน คนบางคนเวลาไม่เมาไม่มีความประพฤติเรียบร้อย แต่พอดื่มเหล้าเข้าไปแล้วต้องหาเรื่องทะเลาะกับคนอื่นเกือบทุกครั้ง

^{๒๙} อกุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๙๒.

เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เหล้าและสิ่งเสพติดทุกอย่างทำให้เสียสุขภาพบั่นทอนกำลังกาย ยาเสพติดหากเสพไปนานๆ อาจทำให้ถึงแก่ความตายได้ หรือถ้าไม่ตายก็ไม่มีกำลังวังชาในการประกอบหน้าที่การงานต่างๆ

ทำให้เสียเกียรติยศและชื่อเสียง คนเมาเหล้าอยู่เสมอ คนติดยาเสพติดย่อมไม่มีใครเชื่อ ไม่มีใครยอมรับนับถือไว้วางใจ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมหรือไม่มีใครอยากให้ทำงานด้วย เพราะคนเช่นนี้ถ้าไม่มีเงินซื้อเหล้าหรือยาเสพติดก็อาจจะกระทำในสิ่งที่ชั่วร้ายต่างๆ ได้ง่าย

ทำให้ไม่รู้จักอาย คนเมาเหล้าจะกระทำสิ่งต่างๆ โดยขาดสติ เพราะถูกฤทธิ์แอลกอฮอล์ครอบงำ บางคนเมื่อยาเมาแล้วยังไม่รู้ว่ตอนที่เมายู่นั้นตนได้ทำอะไรลงไปบ้าง ดังนั้นคนที่เมาเหล้าอยู่เป็นนิจจึงไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องกับคบค้าสมาคมด้วย

บั่นทอนกำลังสติปัญญา เหล้าและยาเสพติดไม่เพียงแต่บั่นทอนกำลังกายเท่านั้น แต่ทำให้สติปัญญาเสื่อมความจำไม่ดีหลงลืมง่าย ความคิดและการตัดสินใจเชิงซ้าลงเรื่อยๆ จนในที่สุดมีสภาพเหมือนกับคนที่ตายทั้งเป็น

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน คือ เล่นการพนันขั้นต่อ มีได้มีเสีย เช่น เล่นไพ่ เล่นเบี้ย เล่นม้า ฯลฯ คนที่เล่นการพนันจนติดแล้ว จิตใจจะมัวเมาใฝ่ฝันอยู่กับการเล่น เมื่อได้ก็กำเริบใจ คิดจะเล่นซ้ำอีกให้ร่ำรวยมากๆ เข้า ครั้นเล่นอีกกลับเสียยับเสียยับ เมื่อเสียไป ก็คิดจะหาเงินมาเล่นเพื่อแก้ตัวเพื่อเอาเงินที่เสียไปกลับคืนมา ส่วนมากของคนติดการพนันมักจะต้องขายสิ่งของที่สะสมไว้ เอาเงินไปเล่น ตระกูลที่มั่งคั่งจริงๆ ต้องรื้อรื้อบ้านขาย ขายตุ่ม ขายเตียงตู้ รื้อลูกกรงขาย รื้อรั้วขาย และจนกระทั่งขายบ้าน ขายที่ดิน สิ้นเนื้อประดาตัว อย่างทันตา การพนันมีตั้งแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่น แทงม้า เล่นไฮโล เล่นไพ่ เป็นต้น ซึ่งมีการได้เสียนับเป็นเงินหลายร้อย หลายพัน หลายหมื่น หรือหลายล้านบาท จนกระทั่งถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งมีการได้เสียเป็นเงินเพียงไม่กี่บาท เช่น ปั่นแปะ กัดปลา เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของการเป็นนักเลงเล่นการพนันไว้ว่า

เมื่อชนะย่อมก่อเวร คือ เมื่อเล่นได้ก็ย่อมมีคนอยากแก้มือเรียกร้องให้เล่นอีก

เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ คือ เมื่อเล่นเสียจิตใจก็ยังเกิดความเสียตายนต้องการเล่นอีกต่อไป การพนันทุกชนิดทำให้คนลุ่มหลง เมื่อลองเล่นแล้วก็มักหยุดไม่ได้ หนักเข้าก็ไม่ใช่การทำงานหรือศึกษาเล่าเรียน

-ทรัพย์สินยอมเสียหาย ไม่เคยปรากฏว่ามีคนร่ำรวยหรือมีฐานะดีได้ด้วยการพนัน เพราะถึงแม้จะเล่นชนะ เงินที่ได้มานั้นก็มักเก็บไว้ได้ไม่นานต้องใช้จ่ายจนหมด

-ไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ที่เป็นนักเลงเล่นการพนัน ผู้อื่นย่อมขาดความเชื่อถือถ้อยคำ มักถูกมองว่าเป็นคนหลอกลวง

-เพื่อนฝูงดูหมิ่น ไม่อยากคบค้าสมาคมเพราะกลัวจะเสียชื่อตามไปด้วย

-ไม่มีใครอยากได้เป็นคู่ครอง เพราะกลัวชีวิตครอบครัวจะไม่ราบรื่น เนื่องจากนักเลงการพนันอาจจะละทิ้งครอบครัวได้ ถ้าหากติดการพนันมากๆ

๔. คบคนชั่วเป็นมิตร คือร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมเที่ยว ร่วมอาชีพ ร่วมพวก หรือไปมาหาสู่กับคนชั่วเรียกว่าคบคนชั่ว คนอย่างไรเรียกว่าคนชั่ว? ในที่นี้หมายเอาคนอันธพาลเกรมีความประพฤติชั่วช้าเสียหาย ทำมาหากินทางทุจริต รวมทั้งที่ชวนให้เราเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงเล่นการพนัน ดังกล่าวแล้ว โทษของการคบคนชั่ว ก็คือเราจะถูกคนช่วนำไปในทางเสียหาย ทำให้เราต้องกลายเป็นคนชั่วคนเสียไปด้วย คนเราเมื่ออยู่ใกล้ชิดกับใครก็มีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเขา เปรียบเหมือนตั่งว่าถ้าเราอยู่ใกล้ของหอม เราก็หอมไปด้วย และถ้าอยู่ใกล้ของเหม็นเราก็ย่อมเหม็นตามไปด้วย ดังนั้นในการเลือกคบผู้ใดเป็นมิตร ต้องระมัดระวังให้ดี โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่คบกับ คนชั่ว ๖ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑. นักเลงการพนัน
๒. นักเลงเจ้าชู้
๓. นักเลงสุรายาเสพติด
๔. นักลวงเขาด้วยของปลอม
๕. นักหลอกลวง
๖. นักเลงหัวไม้

อบายมุขทั้ง ๔ นี้ เป็นหนทางใหญ่ที่จะนำคนไปสู่ความเสื่อม หากใครละเว้นเสียได้ก็ย่อมจะมีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างมาก

๒.๑.๕.๒ อบายมุข ๖ (หลักธรรมที่ว่าด้วยช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยับแห่งโรคภัย)

อบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อม เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลง^{๓๐} เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดา โดยทั่วไป ดังปรากฏในสังคัลลสูตร แห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค ว่า

อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการแห่งโรคภัยทั้งหลาย คือ

(๑) การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโรคภัยทั้งหลาย

(๒) การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโรคภัยทั้งหลาย

(๓) การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโรคภัยทั้งหลาย

^{๓๐} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๙๒.

(๔) การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

(๕) การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย

(๖) การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะทั้งหลาย^{๓๑}

พระพุทธรูปทรงตรัสแสดงคำสอนไว้ในรูปของวินัยของผู้ครองเรือน พร้อมกับทรงชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขในแต่ละข้อไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

๑) การเป็นนักเลงการพนัน และการเป็นนักเลงหญิง หมายถึง การเป็นคนที่มีความมกมากในกามมีความต้องการทางเพศจนขาดการควบคุม ขาดความยับยั้งชั่งใจ ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับภรรยาชายอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้าง จนถึงประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง ความเป็นนักเลงหญิงนั้นพึงเห็นโทษตามที่ทรงแสดงไว้ ๕ ประการ คือ^{๓๒}

(๑) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่รักตัวเอง เพราะการเป็นนักเลงหญิงเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยการสำส่อนทางเพศ ทำให้เสี่ยงต่อการเป็นโรคภัยต่างๆ โดยเฉพาะโรคเอดส์ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก เพราะกำลังแพร่ระบาดทั่วโลกในปัจจุบัน

(๒) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่รักลูกรักเมีย เพราะใช้เวลา ทรัพย์สิน เงินทอง ความรัก ความอบอุ่น ส่วนหนึ่งได้เอาไปแบ่งปันให้กับหญิงคนอื่น และยังอาจจะนำเอาโรคภัยมาสู่ภรรยาของตนอีก

(๓) เป็นผู้ที่ไม่เป็นที่ไว้วางใจของคนทั้งหลาย ทั้งนี้ เพราะผู้ที่เป็นนักเลงหญิง จะไม่สนใจว่าหญิงที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวจะเป็นลูกใครเมียใคร ซึ่งทำให้พ่อ แม่ สามี แฟนและญาติมิตรของหญิงทั้งหลายไม่ไว้วางใจ

(๔) เป็นต้นเหตุให้การทะเลาะวิวาท ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเกิดการแย่งผู้หญิงกัน หรือเกิดจากการที่ญาติ หรือสามีของหญิงที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวเกิดความไม่พอใจ จึงเกิดการทะเลาะวิวาทได้ และบางครั้งอาจถึงขั้นทำร้ายร่างกายจนถึงชีวิตได้

(๕) นำเอาความฉิบหายมาให้กับตนเองและครอบครัว ความฉิบหายที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความฉิบหายที่เกิดจากทรัพย์สินที่หมดไป สุขภาพร่างกายอาจจะทำให้ไปติดโรคภัยที่เป็นอันตรายถึงชีวิต เป็นการสร้างศัตรูให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจรวมไปถึงฐานะตำแหน่งที่ควรจะได้หรือฐานะตำแหน่งที่มีอยู่แล้ว ก็อาจจะเสื่อมไปเพราะนำตนเอง เงิน เวลา ไปปรนเปรอผู้หญิงอื่น

สำหรับการเล่นการพนันมีโทษ ๖ ประการ คือ^{๓๓}

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๓๒} อง.อภุฎก.(ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๕๒.

^{๓๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

(๑) เมื่อเล่นพนันชนะย่อมเป็นการก่อเวร ทั้งนี้ เหตุเพราะการเล่นการพนันเกิดขึ้นจากความโลภที่อยากได้ทรัพย์สินเงินทองโดยไม่ต้องทำงาน ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย เมื่อเล่นการพนันแล้วสมหวังความโลภความหลงจะยิ่งเกิดมากขึ้น แต่เมื่อเล่นพนันแล้วไม่ได้ หรือเกิดความผิดหวัง ก็เกิดความโกรธ ความเสียใจเพิ่มขึ้น ดังนั้น เมื่อเล่นการพนันชนะก็จะทำให้คนที่แพ้ต้องการจะแก้แค้น เพื่อหวังคืนสิ่งที่ตนต้องสูญเสียไป เป็นเช่นนี้เหมือนกงล้อเกวียนที่วิ่งตามกันไป ไม่รู้จักจบจักสิ้น

(๒) เมื่อเล่นการพนันแล้วแพ้ย่อมเสียทรัพย์สินที่สูญเสียไป ซึ่งเป็นธรรมดาของ ผู้ที่มีความโลภความหลงที่ไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ พอเล่นการพนันแพ้ก็อยากจะเอาทรัพย์สินที่เสียไปคืนมา ทำให้วงจรของการพนันดำเนินต่อไปจนไม่สามารถใช้สติปัญญาหาเหตุผลในการดำรงชีวิตที่ดีได้ มัวเมาอยู่กับความรู้สึกที่ว่าต้องการเอาคืน

(๓) ทำให้ทรัพย์สินฉิบหายไปหมด จนถึงขั้นสิ้นเนื้อประดาตัว หมดเนื้อหมดตัวหมดสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง รวมไปถึงครอบครัวด้วย

(๔) ไม่มีใครให้ความเชื่อถือถ้อยคำหรือคำพูด เพราะในวงการพนันนั้น เมื่อตนเองแพ้มักจะมีการหยิบยืมเงินทองของคนอื่น โดยหวังว่าเมื่อเล่นการพนันชนะแล้วจะเอามาคืนแต่โอกาสที่ได้คืนมักมีโอกาสน้อยมาก ทำให้ไม่สามารถใช้หนี้ที่ยืมมาได้ จึงทำให้กลายเป็นคนที่พูดแล้วไม่สามารถทำตามที่ได้พูดไว้ได้ จนในที่สุดไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ

(๕) เป็นผู้ที่ถูกเพื่อนดูหมิ่น นักเลงเล่นการพนันเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีเกียรติและศักดิ์ศรี ทั้งนี้ เหตุเพราะแรงผลักดันของความโลภความหลงความมัวเมาดังกล่าว ที่คิดรวทางลัดด้วยการเล่นการพนัน ทำให้คนดีไม่ยกย่อง แม้พวกพ้องเพื่อนฝูงที่ดีย่อมนี้กรังเกียดและไม่อยากคบค้าสมาคมด้วย

(๖) ไม่มีใครต้องการจะแต่งงานด้วย นักเลงเล่นการพนันจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตาม คนดีๆ ไม่มีใครต้องการที่จะเกี่ยวข้องด้วย ยิ่งการแต่งงานเป็นสามีภรรยาไปแล้ว ยิ่งไม่มีใครต้องการจะแต่งงานด้วย ถึงแม้แต่งงานกันแล้วหากอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคนดี ก็ต้องมีการหย่าขาดจากกัน เพราะการเอาชีวิตและอนาคตไปฝากไว้กับนักเลงเล่นการพนันนั้น ย่อมมองไม่เห็นอนาคตที่ดีได้เลย

๒) ความเป็นนักเลงดื่มสุรา มีโทษ ๖ ประการ คือ

(๑) เสียทรัพย์

(๒) ก่อการทะเลาะวิวาท

(๓) เป็นเหตุให้เกิดโรค

(๔) ถูกตีเตียน

(๕) ไม่รู้จักละอาย

(๖) ทอนกำลังปัญญา^{๓๔}

๓) ความเป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการคือ

- (๑) ชื่อว่า ไม่รักษาตัว
- (๒) ชื่อว่า ไม่รักษาลูกเมีย
- (๓) ชื่อว่า ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
- (๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
- (๕) มักถูกใส่ความ
- (๖) ได้รับความลำบาก^{๓๕}

โทษทั้ง ๖ ประการนี้เป็นโทษที่เห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้ เพราะคนเราเมื่อลงจากเรือนไปแล้ว ก็อาจจะเกิดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง บุตร ภรรยา สามี บางครั้งรวมไปถึงบิดา มารดาของเราด้วย ทรัพย์สมบัติซึ่งอยู่ที่บ้านก็ถูกทอดทิ้ง ละเลย อีกทั้ง ยังเป็นการทำลายทรัพย์สมบัติที่ต้องใช้จ่ายให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ เป็นการไม่รักษาทรัพย์สิน การเดินทางไปมาของคนเที่ยวกลางคืนจะไม่เป็นเวลาไม่เป็นที่เป็นทาง คนอื่นอาจเกิดความระแวงในพฤติกรรมที่จะไปจะมาไม่เป็นเวลา จนอาจนำไปสู่การถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือเรื่องที่ผิดกฎหมาย

๔) การเที่ยวดูการเล่น

การเที่ยวดูการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินต่างๆ เป็นประจำ ถือว่าเป็นการดำเนินชีวิตในทางที่ผิดประการหนึ่ง เพราะเป็นการใช้ชีวิตที่ฟุ่มเฟือยไร้แก่นสาร เป็นการใช้ชีวิตที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ทำให้สูญเสียทั้งเวลาและทรัพย์ที่อุตสาหกรรมที่แสวงหาด้วยความยากลำบาก อีกทั้งยังเป็นการทอดทิ้งครอบครัว เป็นการสร้างความไม่สบายใจให้กับครอบครัว ไม่ห่วงทรัพย์สมบัติภายในบ้าน การไปเที่ยวเล่นอาจจะไปเกิดเรื่องในสถานที่นั้นๆ ซึ่งอาจจะส่งผลเสียหายร้ายแรงทั้งต่อตนเอง และครอบครัว จนบางครั้งอาจถึงขั้นเสียชีวิตก็เป็นไปได้ ดังนั้น หากสามารถงดเว้นจากอบายมุขข้อนี้ได้ ชีวิตก็จะมีคุณค่าและมีสาระมากขึ้น อีกทั้งจะทำให้ครอบครัวมีความสุขตามมาอีกด้วย

๕) คบคนชั่วเป็นมิตร^{๓๖}

^{๓๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

การคบหาสมาคมกับคนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะหากเลือกคบคนที่เป็นอย่างไร ย่อมจะส่งผลทำให้ตนเป็นอย่างตามคนที่ตนคบด้วย

การเลือกคบคนชั่วเป็นมิตรอาจจะถูกคนชั่วชักนำไปในทางที่ไม่ดีหรือทางเสื่อมหรือทางแห่งความหายนะ อาจจะกลายเป็นคนชั่วครบทั้ง ๖ ประการ หรือมากกว่านั้นก็เป็นไปได้ ดังนั้น จึงควรหลีกเลี่ยงในการคบคนชั่วเป็นมิตร เปรียบเสมือนการที่เดินทางไปท่องเที่ยวในป่า เมื่อมีป้ายห้ามเดินผ่านเนื่องจากข้างหน้าเป็นเหวลึก เมื่อเรารู้ว่าข้างหน้ามีอันตรายรออยู่ ก็ควรต้องเลือกเดินทางอื่นแทน เพื่อความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน คงมีแต่ผู้ที่มีวิจรรย์ญาณฉลาดเท่านั้นที่จะเดินตรงไปสู่เหวลึกนั้น

การคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ ๖ ประการ^{๓๖} ดังนี้

(๑) ทำให้กลายเป็นนักแสดงการพนัน การที่ไปคบคนประเภทนี้ เมื่อเห็นเขาเล่นการพนันบ่อยเข้าก็มองว่าเป็นเรื่องธรรมดาและอาจจะหัดเล่นจนในที่สุดก็กลายเป็นนักแสดงการพนันไปในที่สุด

(๒) ทำให้กลายเป็นนักแสดงเจ้าชู้ การที่ไปคบกับเพื่อนที่เป็นนักแสดงหญิงจะถูกชักชวนให้ไปเที่ยวด้วย สุดท้ายก็จะกลายเป็นนักแสดงหญิงไป

(๓) ทำให้กลายเป็นนักแสดงเหล้า การไปคบเพื่อนที่เป็นนักแสดงเหล้า ในตอนแรกๆ อาจแค่ไปนั่งร่วมวงและดื่มบ้างเล็กๆ น้อยๆ ต่อไปก็จะเริ่มดื่มมากขึ้นและจนสุดท้ายก็จะ กลายเป็นนักแสดงเหล้าไป

(๔) ทำให้กลายเป็นคนหลอกลวงเขาด้วยของปลอม คือเมื่อไปคบกับเพื่อนชั่วที่เป็นพวกมิจฉาชีพ ชอบฉ้อโกง หลอกลวง นำเอาสิ่งของที่ไม่ดีมาปลอมแปลงหลอกขายว่าเป็นของดีโดยหวังแต่จะเอากำไรดี ๆ แรก ๆ อาจจะแค่ไปช่วยเพื่อนแต่ต่อไปเมื่อทำชั่วเป็นประจำก็就不用การไตร่ตรองสุดท้ายตนเองก็เป็นคนหลอกลวงเขาของปลอมไปหลอกขายผู้อื่นเสียเอง

(๕) ทำให้กลายเป็นคนที่ลวงเขาซึ่งหน้า หมายความว่า เมื่อทำความชั่วจนเกิดความชำนาญ ก็จะสามารถทำการหลอกลวงคนอื่นได้ซึ่งๆ หน้า ตัวอย่างเช่น พวกที่ตกทอง คือนำเอาสร้อยทองจริงไปทำตกหล่นแล้วให้คนที่หยิบได้ขอแบ่ง แต่กลับเปลี่ยนสร้อยของเทียมมาให้แทน เป็นการฉ้อโกงซึ่งๆ หน้า เป็นต้น

(๖) ทำให้กลายเป็นนักแสดงหัวไม้ ถ้าไปคบกับพวกที่เป็นนักแสดงอันธพาล ไปร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมกับเขาไปรวมกลุ่มกับพวกอันธพาล เราก็กลายเป็นนักแสดงหัวไม้ตามไปได้

^{๓๖} อ้างแล้ว.

^{๓๗} สยาม ราชวัตร, พระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐๕.

๖) เกียจคร้านแล้วไม่ทำงาน มีโทษ ๖ ประการ ดังนี้คือ

(๑) มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำงาน

(๒) มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน

(๓) มักอ้างว่า เย็นนัก แล้วไม่ทำงาน

(๔) มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน

(๕) มักอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำงาน

(๖) มักอ้างว่า ภาระหนัก แล้วไม่ทำงาน^{๓๘}

อบายมุขเป็นหนทางแห่งความเสื่อมเป็นหนทางแห่งความหายนะของชีวิต หากใครที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับแม้เพียงข้อเดียวก็จะนำพาชีวิตไปสู่ความตกต่ำได้ ซึ่งจะไปสู่ความล่มจมไม่มีทางได้พบกับความเจริญในชีวิต ดังคำที่เคยได้ยินกันทั่วไปที่ว่าไม่มีใครได้ดีเพราะอบายมุข ดังนั้น หากเราต้องการมีชีวิตที่ดีมีฐานะที่มั่นคงต้องไม่นำพาตนเองและครอบครัวไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งหลาย โดยการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาเตือนสติพึงระลึกและใช้ชีวิตให้ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม อันจะนำมาซึ่งความเจริญของชีวิตตนเองและครอบครัวอย่างยั่งยืน

๒.๑.๕.๓ พุจจริต^{๓๙}

พุจจริต แปลว่า การประพฤดิชั่ว ประพฤติไม่ดีเป็นสิ่งที่ใครๆก็ตามไม่ชอบเขาเรียกว่า อันทพาลบ้าง เป็นโจร เป็นมหาโจร ไม่มีใครต้องการคบ

กายพุจจริต มี ๓ ประการ คือ

๑. การประพฤติผิดต่อร่างกายของบุคคลอื่น มีการเบียดเบียนสัตว์มีการทุบตีสัตว์ การเอาสัตว์มาชนกัน หรือว่าการนำสัตว์ไปให้เจ็บปวดทุกข์ทรมาน ตลอดถึงการฆ่า การประหารชีวิตของบุคคลอื่นให้ตายไป

๒. ทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น เช่น ลัก ฉ้อโกง ยักยอกเบียดบังทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่นการได้มาซึ่งสมบัติในทางที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม ก็ดี ถือว่าเป็นความประพฤติพุจจริตทางกาย

๓. การประพฤติผิดในทางกาม คือ เป็นผู้ชายก็ไปละเมิดไปล่วงเกินในสตรีที่เป็นภรรยาของชายอื่น เป็นสตรีก็นอกใจสามีของตนเองแต่ว่าในชั้นของการปฏิบัติที่ประณีตกว่านั้นยัง

^{๓๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๗๘-๑๘๔/๑๙๖-๑๙๘.

^{๓๙} ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

หมายถึงการที่ผู้ชายละเมิดในสตีอื่นนอกจากภรรยาของตนและผู้หญิงที่ไปเกี่ยวข้องทางเพศกับผู้ชายอื่นนอกจากสามีของตนเองถือเป็นความประพฤติทุจริตทางกายทั้งนั้น

วจีทุจริต มี ๔ ประการ คือ

๑. พูดเท็จ หมายถึง พูดไม่ตรงตามที่เราได้เห็นมาด้วยตา ได้ยินมาด้วยหู ได้ทราบมาด้วยจมูก ลิ้นกายและรู้มาด้วยใจหรือพูดในเรื่องที่ได้เห็นนั่นเอง แต่ทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ที่เรียกว่า... เสริมความหรือว่าพูดเรื่องมากให้เป็นเรื่องน้อยที่เรียกว่า อำความ ก็จัดว่าพูดเท็จอีกประการหนึ่งพูดในเรื่องที่เราไม่ได้เห็น ไม่ได้ทราบ ไม่ได้รู้มาว่าได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้เรื่องเหล่านั้น จัดเป็นคำพูดเท็จ เพราะไม่ตรงต่อความเป็นจริง

๒. พูดส่อเสียด คำว่าส่อเสียด หมายถึง คำพูดคำพูดที่มุ่งยุยงส่งเสริมให้คนอื่น แยกแยะกัน อาจจะเกิดขึ้นเพราะเราอยากประจบเอาใจคน ทั้ง ๒ เพื่อให้เขามีความรักความเมตตาต่อเราว่า เราเอาใจใส่ในความเป็นอยู่ของเขาหรืออาจจะเกิดขึ้นเพราะมุ่งความเบียดเบียนที่เห็นคน ๒ ฝ่ายเขาทะเลาะกัน เราเป็นคนสมอนนอกการกระทำ ทั้งสองประการนี้เป็นการทำลายประโยชน์ของบุคคลอื่น ท่านจึงถือว่าคนที่พูดในลักษณะนี้เป็นพวกที่ยุให้ร้ายดำให้ร้าย ไม่ต้องคบหาสมาคมกับคนลักษณะนี้

๓. พูดคำหยาบ คำว่า คำหยาบนั้น หมายถึง คำพูดที่เขาไม่นิยมพูดกัน พูดแล้วแสลงหู คนฟังไม่สบายใจเช่น คำด่า หรือคำกดเขาให้ต่ำลง เช่นว่าเขาเป็นนายร้อยไปเรียกเขาเป็นหมู หรือว่ายกให้สูงขึ้น เขาเป็นคนธรรมดาไปเราเรียกเขาเป็นคุณหญิง คุณนาย เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าคำหยาบยังต้องอาศัยความรู้สึกที่เกิดขึ้น ในขณะนั้น บางครั้งเราอาจจะพูดคำที่ผู้ฟังไม่ยินดียิ่งได้ แต่ถ้าพูดด้วยความหวังดี เมตตา เช่นพ่อแม่ ดุด่าลูก ครูอาจารย์ดุด่าลูกศิษย์ หรือผู้บังคับบัญชาตักเตือนผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเมตตา คำพูดในลักษณะนี้ท่านจึงไม่ถือว่าเป็นคำหยาบ ในทำนองตรงกันข้ามแม้คำพูดที่ไพเราะแต่ว่าพูดแล้วทำให้เขาเจ็บใจขึ้นมาหรือมุ่งที่จะให้เขาเดือดร้อนก็ถือว่าเป็นคำหยาบ

มโนทุจริต มี ๓ ประการ คือ

๑. คิดโลภจัด เห็นแก่ตัว ตัณรณเพื่อครอบครองสิ่งของ ของผู้อื่น

๒. พยาบาทปองร้าย จองเวรผูกเวร หมายถึงผลาญชีวิต และทำลายสมบัติของผู้อื่น

๓. มีทัศนคติผิดคลองธรรม คิดเห็นขัดแย้งต่อปรากฏการณ์แท้จริง ผิดกฎแห่งกรรม

โทษของการทุจริต อาจต้องโทษเพราะบางเรื่องอาจผิดกฎหมายเสื่อมเสียชื่อเสียงหาความสุขทางโลกไม่ได้หาความสุขทางธรรมไม่ได้

๒.๑.๕.๔ อุกุศลมูล ๓^{๔๐}

อุกุศลมูล รากเหง้าของความชั่วจนเป็นเหตุให้เกิดกิเลส มี ๓ ประการ โลภะ-โทสะ-โมหะ บุคคลทั่วไปมักมีอุกุศลมูล ๓ คือ โลภ โกรธ หลง เป็นสรณะอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ หลักธรรมทางพุทธศาสนาในเรื่อง อุกุศลมูล

สำหรับ อุกุศลมูล ๓ หากแปลตามตัวอักษรจะหมายความว่า รากเหง้าของความไม่ฉลาด หรือหมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำเริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี ๓ ประการ ได้แก่

๑. โลภะ (ความอยากได้) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง เช่น อิจฉา ความอยาก, ปาปิงฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก, มหิงฉา ความอยากรุนแรง, อภิขณา- วิสมโลภะ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความชั่วในตัวเอง วิธีแก้ไขความอยากคือ การใช้สติ ระลึกรู้ในตน

๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) การอยากฆ่า การอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด, โกธะ ความโกรธ, อุปนาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดบ่งร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทสะมาก ผู้นั้นจะเป็นคนชั่ว คนพาล และเป็นภัยต่อสังคม วิธีแก้ไขโทสะ คือการใช้สติระงับตน และฝึกตนให้เป็นผู้มีอโทสะ

๓. โมหะ(ความหลงไม่รู้จริง) ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่างๆ มากมาย เช่น มกขะ ลบหลู่คุณท่าน, ปลาสะ ตีเสมอ, มานะ ถือตัว, มทะ มัวเมา, ปมาทะ เล่นเล่อ โมหะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทสะ รวมทั้งส่งเสริมให้โลภะและโทสะมีกำลังมากขึ้นยิ่งด้วย วิธีที่จะทำให้โมหะลดลงนั้นจะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีอโมหะ ความไม่หลงมกมาย

๒.๑.๖ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความยากจน

ความยากจนทั้งระดับมหภาคและจุลภาคล้วนมีสาเหตุอันเกิดนโยบายที่ไม่สมดุลในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ อีกประการหนึ่งเกิดจากประชาชนที่มีคุณภาพอยู่ระดับที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ขาดความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า สาเหตุของความยากจนเกิดจากสาเหตุหลักๆ อยู่ ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ความยากจนเกิดจากนโยบายที่ไม่สมดุลย์

ปัจจุบันความยากจนในประเทศไทยยังคงกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในเขตชนบท คนจนในเขตชนบทประมาณร้อยละ ๖๙.๐ ของคนจนทั้งประเทศ ส่วนปัญหาความยากจนในเมืองมีความ

^{๔๐} ที.ปา. ๑๑/๓๙๓/๒๕๑.

ซับซ้อนและมีความเสี่ยงต่อคุณภาพชีวิตมากกว่าในชนบท คนจนเมืองมักจะเป็นแรงงานย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง จะมีปัญหาด้านที่อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนแออัด ปัญหาการขาดแคลนหรือด้อยคุณภาพด้านสาธารณูปโภค ประปา ไฟฟ้า และสิ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคม ตลอดจนปัญหาการระบบการจัดขยะและบำบัดของเสียที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและชีวิตความเป็นอยู่ในมุมมองของพระพุทธศาสนา สาเหตุของความยากจนนั้น เกิดจากนโยบายของภาครัฐ เป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังที่ปรากฏใน จักรกวัตติสูตร มีความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้นำประเทศไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลายการลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลายการฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลายเมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพุดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย...การพุดส่อเสียด...กามเมสุมิจฉาจาร...ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพุดเพื่อเจ้อ...อภิชฌาและพยาบาท... มิจฉาทิฎฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..”^{๔๑}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าผู้นำประเทศมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนถึง การเมือง การปกครอง ยุคสมัยใด มีผู้นำประเทศที่มีการคอร์รัปชันมาก หรือดำเนินนโยบายแบบไม่ชาญฉลาด ทำให้รายได้ของประชาชนลดลง แต่ค่าครองชีพเพิ่มขึ้น ดังที่ปรากฏในวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐^{๔๒} เป็นช่วงวิกฤตการณ์เงินเริ่มขึ้นในประเทศไทย เมื่อค่าเงินบาทลดลงอย่างมากอันเกิดจากการตัดสินใจของรัฐบาลไทย ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ที่ลอยตัวค่าเงินบาท ตัดการอิงเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ หลังจากความพยายามทั้งหมดที่จะสนับสนุนค่าเงินบาทเมื่อเผชิญกับการแผ่ขยายแบบเกินเลยทางการเงิน (financial overextension) อย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนขับเคลื่อนอสังหาริมทรัพย์ ในเวลานั้น ประเทศไทยมีภาระหนี้สาธารณะซึ่งทำให้ประเทศอยู่ในสภาพล้มละลายก่อนหน้าการล่มสลายของค่าเงิน และเมื่อวิกฤตดังกล่าวขยายออกนอกประเทศ ค่าเงินของประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นก็ได้ทรุดตัวลงเช่นกัน ตลาดหลักทรัพย์ปรับตัวลดลงและรวมไปถึงราคาสินทรัพย์อื่นๆ และทำให้หนี้เอกชนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบถึงหลายประเทศในทวีปเอเชียเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม

^{๔๑} ที.ปา.๑๑/๔๕/๗๗.

^{๔๒} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>, [๑ มีนาคม ๒๕๕๘].

พ.ศ. ๒๕๔๐ ก่อให้เกิดความกลัวว่าจะเกิดการล่มสลายทางเศรษฐกิจทั่วโลกเนื่องจากการแพร่ระบาดของทางการเงิน

ขอบเขตและทางแก้ไข อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ และไทยได้รับผลกระทบมากที่สุดจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ฮังการี มาเลเซีย ลาวและฟิลิปปินส์ก็เผชิญกับปัญหาการเงินทรุดเช่นกัน สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย ไต้หวัน สิงคโปร์ บรูไนและเวียดนามได้รับผลกระทบน้อยกว่า ถึงแม้ว่าทุกประเทศที่กล่าวมานี้จะได้รับผลกระทบจากการสูญเสียอุปสงค์และความเชื่อมั่นตลอดภูมิภาค

สัดส่วนหนี้ต่างประเทศต่อจีดีพีเพิ่มสูงขึ้นจาก ๑๐๐% เป็น ๑๖๗% ในสี่ประเทศใหญ่ อาเซียน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ ก่อนจะขึ้นไปสูงถึง ๑๘๐% ในช่วงที่วิกฤตการณ์เลวร้ายที่สุดในเกาหลีใต้ สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นจาก ๑๓% เป็น ๒๑% และแตะระดับสูงสุดที่ ๔๐% ขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่อยู่ทางเหนือได้รับผลกระทบน้อยกว่ามาก มีเพียงในไทยและเกาหลีใต้เท่านั้นที่หนี้สัดส่วนบริการต่อการส่งออกเพิ่มขึ้น

ถึงแม้ว่ารัฐบาลส่วนใหญ่ในเอเชียได้ออกนโยบายการเงินที่ดูแลแล้วสมบูรณ์ แต่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (ไอเอ็มเอฟ) ได้ก้าวเข้ามาเพื่อริเริ่มโครงการมูลค่า ๔๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อรักษาเสถียรภาพของสกุลเงินในเกาหลีใต้ ไทย และอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุดจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว ความพยายามที่จะยับยั้งวิกฤตการณ์เศรษฐกิจระดับโลกได้ช่วยรักษาเสถียรภาพสถานการณ์ในประเทศในอินโดนีเซียได้เพียงเล็กน้อย ประธานาธิบดีซูฮาร์โตถูกบีบให้ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ หลังจากครองอำนาจมานานกว่า ๓๐ ปี ท่ามกลางการจลาจลที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายซึ่งมาจากการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าอย่างรุนแรง อันเป็นผลมาจากค่าเงินรูเปียห์อ่อนตัวลงอย่างร้ายแรง ผลกระทบของวิกฤตการณ์ดังกล่าวกินเวลาไปจนถึงสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ในปีเดียวกันนั้น อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ลดลงจนเกือบเป็นศูนย์ มีเพียงสิงคโปร์และไต้หวันเท่านั้นที่พิสูจน์แล้วว่าเกือบจะไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในวิกฤตการณ์เลย แต่ทั้งสองประเทศก็ยังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงตามปกติ สิงคโปร์ได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องจากขนาดและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ระหว่างมาเลเซียกับอินโดนีเซีย

ประการที่ ๒ ความยากจนเกิดจากประชาชน

คุณภาพชีวิตของประชาชนอันเป็นมาตรฐานการดำรงชีวิตอันเหมาะสม คือการทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพในด้านการงานเพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ รวมทั้งการมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์และมีคุณธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในแต่ละประเทศ จำเป็นต้องเริ่มพัฒนาตั้งแต่เกิดและต่อเนื่องจนถึงตาย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานหลักๆ ไว้ ๖ ประการ ได้แก่ ด้านการศึกษา

สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท้องถิ่นหรือบ้านเมือง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และจิตใจในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข เพื่อเป็นเกณฑ์ในการประเมินสถานการณ์ ปัญหา ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร เนื่องจากพื้นฐานด้านความรู้ของประชาชน ยังไม่ได้รับการพัฒนา ทำให้หลงระเห็จอยู่ในสิ่งที่เป็นด้านลบ สาเหตุอาจเกิดจากวิถีชีวิตวัฒนธรรมค่านิยมของสังคมนั้นๆ ยังติดอยู่ในอบายมุขอันเป็นเครื่องกั้นความเจริญในการยกระดับคุณภาพชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึง ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยับแห่งโรคทรัพย์ ที่เกิดจากความโลภกับความหลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป หากผู้ใดคลุกคลี กระทำ ส้องเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความเสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า เรียกว่ามีชีวิตอยู่ก็เสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ซึ่งเป็นสาเหตุของความยากจน นั่นก็คือ อบายมุข ๔ และ อบายมุข ๖ เมื่อพิจารณาหลักธรรมทั้งสองแล้วสามารถนำมาศึกษาโดยภาพรวม ดังนี้ คือ^{๔๓}

๑. ความเป็นนักเลงหญิง หมายความว่า เป็นคนเจ้าชู้ โลภมากในกาม ถ้าเป็นชายก็ไฝฝืนแต่ผู้หญิง หากเป็นหญิงก็รันทดแต่ชายรัก, คนอย่างนี้แม้อยู่ในวัยเรียน ก็เสื่อมจากการเรียน อยู่ในวัยทำงานก็ จะทอดทิ้งงาน มิเป็นอันทำ แม้ผู้มีครอบครัวแล้วก็มีเรื่องร้าวราน เพราะการนอกใจกันชอบเที่ยวผู้หญิง ชอบเที่ยวสถานเริงรมย์ที่มีการค้าประเวณีแอบแฝง สถานค้าประเวณีมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมทางเพศ เช่น คบชู้ หลงไหลในเพศตรงข้ามจนเกินพอดี มีความต้องการทางเพศจนขาดการควบคุม ขาดความยับยั้งชั่งใจ ทำตนเป็นคนเจ้าชู้ ชอบไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่นหรือภรรยาชายอื่น หรือชายอื่นหรือสามีหญิงอื่นบ้าง หญิงโสเภณีบ้าง ชายขายบริการบ้าง จนถึงประกอบอาชญากรรมทางเพศบ้าง เกิดผลเสียกับตัวเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติตามมา อาทิ เช่น เป็นการไม่รักษาตัว คนที่เที่ยวเตร่มากมั่วเมาลุ่มหลงมาก ย่อมทำให้ร่างกายและจิตใจไม่ปกติ ไม่อาจประกอบหน้าที่การงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เป็นการไม่รักษาลูกเมียหรือครอบครัว ขอนี้สำหรับคนที่แต่งงานแล้ว การประพฤติผิดทางเพศ เช่น การคบชู้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายย่อมทำให้ครอบครัวเดือดร้อน เป็นการไม่รักษาทรัพย์สมบัติ คนที่ชอบเที่ยวกลางคืนหรือหลงไหลเพศตรงข้ามมากย่อมจะต้องใช้จ่ายเงินเกินกว่าปกติเพื่อบำเรอคนที่ตนรัก ซึ่งถ้าเหมาะสมกับฐานะก็ไม่เป็นไร แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะเกินพอดี เป็นที่ระแวงของคนทั่วไป ขอนี้เห็นได้ชัด คนที่ชอบคบชู้ ชอบเที่ยวกลางคืน และหลงไหลคู่รักจนเกินขนาดย่อมไม่มีใครอยากไว้ใจ มักถูกใส่ความ เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวดู เป็นที่มาของความเดือดร้อนนานาชนิด เพราะผู้ที่เป็่นักเลงหญิงเมื่อหมดตัวแล้วก็มักแสวงหาเงินทองมาจ่ายด้วยวิธีการทุจริต และเมื่อไม่สมหวังก็อาจแสดงอาการเพื่อเจ้า หรือมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นได้ง่ายๆ

^{๔๓} ๐.อ.อุทฺทก. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๒๙๒.

๒. ความเป็นนักเลงสุรา การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย เป็นนักดื่ม ดิดเหล้า ใฝ่ฝันอยู่กับการดื่ม จนเป็นทาสของสุรา การดื่มย่อมเป็นการผลาญตัวเองทั้งในทางทรัพย์ ชื่อเสียง สุขภาพ สติปัญญา ดิดผีน ดิดกัญชา การดิดสิ่งมีนเมาอื่นๆ และยาเสพติดให้โทษ ก็รวมอยู่ในอบายมุขข้อนี้ โทษของการเป็นนักเลงสุรา มีดังนี้ ทำให้เสียทรัพย์ ขาดสติเกิดการทะเลาะวิวาท ชกต่อย บางครั้งถึงกับ ฆ่ากัน เป็นบ่อเกิดแห่งโรค เหล้าและสิ่งเสพติดทุกอย่างทำให้เสียสุขภาพบั่นทอนกำลังกาย ยาเสพติดหากเสพไปนานๆ อาจทำให้ถึงแก่ความตายได้ หรือถ้าไม่ตายก็ไม่มีกำลังวังชาในการประกอบหน้าที่การงานต่างๆ

-ทำให้เสียเกียรติยศและชื่อเสียง คนเมาเหล้าอยู่เสมอ คนดิดยาเสพติดย่อมไม่มีใครเชื่อ ไม่มีใครยอมรับนับถือไว้วางใจ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมหรือไม่มีใครอยากให้ทำงานด้วย เพราะคนเช่นนี้ถ้าไม่มีเงินซื้อเหล้าหรือยาเสพติดก็อาจจะกระทำในสิ่งที่ชั่วร้ายต่างๆ ได้ง่าย

-ทำให้ไม่รู้จักร่างกาย คนเมาเหล้าจะกระทำสิ่งต่างๆ โดยขาดสติ เพราะถูกฤทธิ์แอลกอฮอล์ครอบงำ บางคนเมื่อหายเมาแล้วก็ยังไม่รู้ว่าตอนที่เมาอยู่นั้นตนได้ทำอะไรลงไปบ้าง ดังนั้นคนที่เสพสุราอยู่เป็นนิจจึงไม่มีใครอยากเกี่ยวข้องกับคบค้าสมาคมด้วย

-บั่นทอนกำลังสติปัญญา เหล้าและยาเสพติดไม่เพียงแต่บั่นทอนกำลังกายเท่านั้น แต่ทำให้สติปัญญาเสื่อมความจำไม่ดีหลงลืมง่าย ความคิดและการตัดสินใจเชื่องช้าลงเรื่อยๆ จนในที่สุดมีสภาพเหมือนกับคนที่ตายทั้งเป็น

๓. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน คือ เล่นการพนันขั้นต่อ มีได้มีเสีย เช่น เล่นไพ่ เล่นเบี้ย เล่นม้า ฯลฯ คนที่เล่นการพนันจนติดแล้ว จิตใจจะมัวเมาใฝ่ฝันอยู่กับการเล่น เมื่อได้ก็กำเริบใจ คิดจะเล่นซ้ำอีกให้ร่ำรวยมากๆ เข้า ครั้นเล่นอีกกลับเสียยับเสียยับ เมื่อเสียไป ก็คิดจะหาเงินมาเล่นเพื่อแก้ตัว เอาเงินที่เสียไปกลับคืนมา ส่วนมากของคนติดการพนัน มักจะต้องขายสิ่งของที่สะสมไว้ เอาเงินไปเล่น ตระกูลที่มั่งคั่งจริงๆ ต้องรื้อรื้อบ้านขาย ขายตุ้ม ขายเตียงตู้ รื้อลูกกรงขาย รื้อรั้วขาย และจนกระทั่งขายบ้าน ขายที่ดิน สิ้นเนื้อประดาตัว อย่างทันตา การพนันมีตั้งแต่เรื่องใหญ่ๆ เช่น แทงม้า เล่นไฮโล เล่นไพ่ เป็นต้น ซึ่งมีการได้เสียนับเป็นเงินหลายร้อย หลายพัน หลายหมื่น หรือหลายล้านบาท จนกระทั่งถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งมีการได้เสียเป็นเงินเพียงไม่กี่บาท เช่น ปั่นแปะ กัดปลา เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษของการเป็นนักเลงการพนันไว้ว่า

-เมื่อชนะย่อมก่อเวร คือ เมื่อเล่นได้ก็ย่อมมีคนอยากแก้มือเรียกร้องให้เล่นอีก

-เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ คือ เมื่อเล่นเสียจิตใจก็ยังเกิดความเสียตายต้องการเล่นอีกต่อไป การพนันทุกชนิดทำให้คนลุ่มหลง เมื่อลองเล่นแล้วก็มักหยุดไม่ได้ หนักเข้าก็ไม่ใช่การทำงานหรือศึกษาเล่าเรียน

-ทรัพย์สินย่อมเสียหาย ไม่เคยปรากฏว่ามีคนร่ำรวยหรือมีฐานะดีได้ด้วยการพนันเพราะถึงแม้จะเล่นชนะ เงินที่ได้มานั้นก็มักเก็บไว้ได้ไม่นานต้องใช้จ่ายจนหมด

-ไม่มีใครเชื่อถือ ผู้ที่เป็นนักเลงการพนัน ผู้อื่นย่อมขาดความเชื่อถือถ้อยคำ มักถูกมองว่าเป็นคนหลอกลวง

-เพื่อนฝูงหวั่น ไม่อยากคบค้าสมาคมเพราะกลัวจะเสียชื่อตามไปด้วย

-ไม่มีใครอยากได้เป็นคู่ครอง เพราะกลัวชีวิตครอบครัวจะไม่ราบรื่น เนื่องจากนักเลงการพนันอาจจะละทิ้งครอบครัวได้ ถ้าหากติดการพนันมากๆ

๔. คบคนชั่วเป็นมิตร คือร่วมกิน ร่วมนอน ร่วมเที่ยว ร่วมอาชีพ ร่วมพวก หรือไปมาหาสู่กับคนชั่ว เรียกว่าคบคนชั่ว, คนอย่างไรเรียกว่าคนชั่ว? ในที่นี้หมายถึงเอาคนอันธพาลเกรมีความประพฤติชั่วช้าเสียหาย ทำมาหากินทางทุจริต รวมทั้งที่ชวนให้เราเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงเล่นการพนัน ดังกล่าวแล้ว, โทษของการคบคนชั่ว ก็คือเราจะถูกคนช่วนำไปในทางเสียหาย ทำให้เราต้องกลายเป็นคนชั่วคนเสียไปด้วย คนเราเมื่ออยู่ใกล้ชิดกับใครก็มีโอกาสที่จะมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับเขา เปรียบเหมือนดั่งว่าถ้าเราอยู่ใกล้ของหอม เราก็หอมไปด้วย และถ้าอยู่ใกล้ของเหม็นเราก็ย่อมเหม็นตามไปด้วย ดังนั้นในการเลือกคบผู้ใดเป็นมิตร ต้องระมัดระวังให้ดี โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่คบกับ คนชั่ว ๖ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑. นักเลงการพนัน

๒. นักเลงเจ้าชู้

๓. นักเลงสุรายาเสพติด

๔. นักหลงเขาด้วยของปลอม

๕. นักหลอกลวง

๖. นักเลงหัวไม้

๕. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโกะกะทั้งหลาย โทษของการเที่ยวกลางคืนนั้นมีอยู่หลายว่า^{๔๔}

๕.๑ ไม่คุ้มครองรักษาดน สถานที่เที่ยวกลางคืน คือแหล่งรวมคนมิฉฉาติฎฐิ คนพาลคนขาดสติ อันตรายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอในหมู่คนเหล่านี้ ดังนั้นผู้ชอบเที่ยวกลางคืนจึงเชื่อว่าเป็นการเสี่ยงภัยโดยไม่จำเป็น เพราะนอกจากจะเสียทรัพย์ เสียเวลาสำหรับทำความดีแล้ว ยังอาจเสียชีวิตเอาง่ายๆอีกด้วย ย่อมเชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาดน

^{๔๔} ปา. ที. ๑๑/๑๙๖-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔.

๕.๒ ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยา บุรุษซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ชอบเที่ยวกลางคืนย่อมเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้บุตรภรรยาเอาอย่างบ้าง ดังนั้นนอกจากเขาจะชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาตนแล้วยังชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาบุตรภรรยาของตนอีกด้วย

๕.๓ ชื่อว่าไม่คุ้มครองรักษาทรัพย์สมบัติ บ้านใดก็ตามที่มาซิกออกเที่ยวกลางคืนกันแล้วปิดบ้านทิ้งไว้ ย่อมตกเป็นเหยื่อให้เหล่าโจรผู้ร้ายเข้าไปลักขโมยทรัพย์สมบัติได้ง่าย เพราะเหตุนี้การเที่ยวกลางคืนจึงชื่อว่าไม่คุ้มครองสมบัติ

๕.๔ เป็นที่ระแวงของคนอื่นบรรดามีฉาชีพและเหล่าโจรผู้ร้ายส่วนมากย่อมก่อกรรมชั่วกันในเวลากลางคืน บุคคลที่ไม่อยู่ในเคสสถานในยามดึกตื่นคำคืน แม้จะไม่ใช้โจรผู้ร้ายก็อาจเป็นที่ระแวงสงสัยของคนอื่นได้

๕.๕ มักจะถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่จริงต่างๆ นานา เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า จะมีก็แต่คนไม่ดีเท่านั้นที่ชอบเที่ยวกลางคืน ดังนั้นใครก็ตามที่ชอบเที่ยวกลางคืนแม้ยังไม่ได้ทำความผิด หรือทำชั่วก็มักจะถูกระแวง ถูกใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องไม่จริงได้โดยง่าย เพราะภาพลักษณ์ของตนไม่ดีอยู่แล้ว

๕.๖ มีทุกข์เป็นอันมาก จากสาเหตุทั้ง ๕ ข้อที่ผ่านมาย่อมก่อให้เกิดปัญหาเดือดร้อนเป็นอันมากแก่ผู้ชอบเที่ยวกลางคืนอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นแน่ๆ ของผู้ที่ชอบเที่ยวกลางคืนก็คือ การเสียทรัพย์เป็นจำนวนมากอย่างไรประโยชน์ เพราะเหตุนี้ผู้ชอบเที่ยวกลางคืน นอกจากจะเก็บหอมทรัพย์ไม่ได้แล้ว ยังอาจจะกลายเป็นคนมีหนี้สินตามมาอีก โดยสรุปก็คือ ปัญหาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นกับนักเที่ยวกลางคืนเสมอ

๖. การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลายจะเห็นได้ว่าคนชอบเที่ยวดูมหรสพ การละเล่นต่างๆ จะมีพฤติกรรมในการติดตามตลอด^{๔๕} ซึ่งมีการฟ้อน มีรำและละครเป็นต้น มีอยู่ในที่ไหน แล้วพึงไปในบ้านหรือในคัมที่มีการฟ้อนนั้น เมื่อผู้ที่เตรียมผ้าของหอมและดอกไม้เป็นต้น ในวันนี้ด้วยคิดว่าพรุ่งนี้เราจักไปดูการฟ้อนของเขา เป็นอันทิ้งการทำงานตลอดวัน ย่อมปรากฏอยู่ในที่นั้นตลอดวันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ด้วยการดูการฟ้อน เมื่อผู้เที่ยวกลางคืน แม้ได้การถึงพร้อมด้วยฝนเป็นต้น ก็ไม่ทำการหว่าน เมื่อถึงกาลหว่านเป็นต้น โศกะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิด เมื่อเรือนไม่มีคนเฝ้า พวกโจรรู้ความที่เจ้าของบ้านไปข้างนอก ย่อมลักขโมยที่ต้องการไป ด้วยเหตุนี้โศกะแม้เกิดแก่เขาก็ย่อมพินาศ

^{๔๕} ปา. ที. ๑๑/๑๙๖-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔.

๗. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะกะทั้งหลาย นายทอง สันไธสง กล่าวถึงคนเกียจคร้านในโลกนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๒ กลุ่ม^{๔๖} คือ

กลุ่มที่เกียจคร้าน โดยซันธสันดาน กับกลุ่มที่เกียจคร้านเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก การทำงานประกอบอาชีพเป็นหน้าที่ของทุกคน เพราะทุกคนมีชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย ๔ การทำงานประกอบอาชีพก็เพื่อหาทรัพย์สินมาเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนปัจจัย ๔ รวมทั้งเพื่อสงเคราะห์ญาติมิตร ตลอดจนเพื่อการบริจาคนิทานกุศล สังคมไว้ในภพชาติเบื้องหน้าต่อไป คนที่เกียจคร้านไม่ยอมทำงาน หรือทำคั่งค้าง ไม่ตั้งใจทำมาหากิน ปล่อยเวลาให้ล่วงไป ถือว่าเป็น คนที่ตายแล้ว ทางด้านความคิดและความดี นิสัยและพฤติกรรมของคนเกียจคร้าน ๖ อย่าง คือ^{๔๗}

๑. มักอ้างว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่าร้อนนัก แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่าเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน
๔. มักอ้างว่าเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน
๕. มักอ้างว่าหิวค่านัก แล้วไม่ทำงาน
๖. มักอ้างว่ากระหายน้ำ แล้วไม่ทำงาน

จากแนวคิดของความยากจนดังกล่าวมา สามารถสรุปได้ว่ามีเหตุปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดความยากจนมีอยู่ ๒ ประการ ประการแรกเกิดจากการวางนโยบายของรัฐบาลหรือผู้ปกครองประเทศ และประการที่สองเกิดจากประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง ที่ความยากจนเป็นการขาดแคลนปัจจัยสี่ ในการเลี้ยงชีพ ไม่มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เข้าไม่ถึงระบบการให้บริการของภาครัฐ เช่น สาธารณูปโภค การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการต่างๆ รวมทั้งขาดโอกาสในการครอบครองปัจจัยขั้นพื้นฐาน ซึ่งสาเหตุของความยากจนเกิดจากการหลงระเห็จ มัวเมา ในสิ่งที่เปิ่นโทษ ติดอยู่ในอบายมุขอันเป็นเครื่องกั้นความเจริญ ในการยกระดับคุณภาพชีวิต เช่น ความหลงระเห็จในกามคุณ หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา สุราเมรัย ชอบการเล่น การพนันขันต่อ มีได้ มีเสีย จิตใจมัวเมา ผักใฝ่อยู่กับการเล่นการพนัน มีเพื่อนสนิทเป็นนักเลงหัวไม้ ต่างๆ รวมทั้งชอบเที่ยวเตร่ตามตรอกซอกซอยดูการละเล่น มหรสพ อันไม่ประกอบด้วยการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเกียจคร้านในการประกอบอาชีพ ในทางที่ชอบ แสวงหาทรัพย์สินและเครื่องอำนวยความสะดวกมาได้อย่างไม่ถูกต้องครองธรรม เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุของความยากจนทั้งสิ้น

^{๔๖} นายทอง สันไธสง. โทษของความเกียจคร้าน [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.ln.nr.org/Posts/๓๐๒๕๕> [๒๒ มกราคม ๒๕๕๗]

^{๔๗} ปา. ที. ๑๑/๑๙๖-๑๙๘/๑๗๘-๑๘๔.

๒.๒ แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs)

๒.๒.๑ เป้าหมายของการพัฒนาสังคม

หากพิจารณาเป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแต่ละฉบับจะพบว่า มีเป้าหมายของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง เป็นพลวัตรเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย ในช่วงแรกของแผนพัฒนาฯ มุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการศึกษาของบุคคลและการสร้างสังคมแบบทุนนิยมที่ยึดหลักการทำงานเพื่อเงิน เพื่อรายได้ที่จะนำไปสร้างรากฐานของการดำรงชีวิตและครอบครัวที่เรียกว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” ต่อมามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านการศึกษา รายได้ การมีงานทำ สุขภาพที่ดี การเสริมสร้างสัมพันธภาพทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการทำงาน โดยมุ่งเน้นการพัฒนา “คน” เพื่อให้มีสุขภาวะทั้งด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม ในระยะหลังจากแผนพัฒนาฉบับที่ ๙ เป็นต้นมา มุ่งเน้นการพัฒนาคนที่มีความรู้ ความดี ความเก่ง และความสุภาพได้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง และการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการคุณภาพชีวิตร่วมกัน ในที่นี้จะกล่าวถึง เป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ดังนี้

๑. **เป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติของการบริหารงานพัฒนา** จากการศึกษาของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ^{๔๔} ที่ศึกษาแนวคิด เป้าหมายการพัฒนาสังคมของนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์พบว่า ทุกฝ่ายล้วนให้ความสำคัญกับการบริหารการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาสังคมพัฒนาประเทศนับตั้งแต่การพัฒนาในระดับนโยบายจนไปถึงการพัฒนาในโครงการพัฒนาขนาดเล็กเพื่อให้บรรลุตามนโยบายของรัฐ เช่น เป้าหมายเพื่อการพัฒนาตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายรายได้ของชาติ เพื่อความทันสมัยตามแนวคิดทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เพื่อการพัฒนาประเทศชาติ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาความสมดุล มั่นคงทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม เพื่อลดความทุกข์ยากของประชาชน เพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีมาตรฐานในการครองชีพและระบบสวัสดิการสังคมที่ดี เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า มั่นคงประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น

๒. **เป้าหมายของการพัฒนาสังคมตามนัยของแผนพัฒนาและเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ** ในมิตินี้เป้าหมายของการพัฒนาสังคมถือว่าเป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ในกรณีการพัฒนาของประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา การพัฒนามุ่งไปที่การเร่งรัดการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยนำฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ในการผลิตจนเกิดภาวะเสื่อมถอยทรุดโทรมลง ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของระบบนิเวศ เกิดการสะสมของปัญหาต่อทุนธรรมชาติและระบบนิเวศ ซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องพึ่งพา นอกจากนี้ยังสะสม

^{๔๔} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนา : แนวคิด ความหมาย ความสำคัญ และตัวแบบการประยุกต์, สืบค้น จาก <http://www.wiruch.com> (เข้าถึงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๕)

พฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยขาดความสมดุลกับสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต ทำให้ประเทศไทยต้องปรับกระบวนการพัฒนาเพื่อบริหารพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมามีการวางแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยโดยมีแนวคิดพื้นฐานจากเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการปรับทัศนคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตใหม่ ที่คำนึงถึงดุลยภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน โดยประมวลจากบทเรียนการพัฒนาในอดีต และพันธกรณีของประเทศไทยที่ต้องดำเนินการภายใต้บริบทโลก ในปัจจุบันการพัฒนาในบริบทไทยมีพื้นฐานแนวคิดมาจาก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ประกอบด้วย ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาทั้ง ๓ มิติ ต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไปและต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคนและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นโดยการบริหารทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้น มีเป้าประสงค์ของการพัฒนา ๔ ประการ ดังนี้

๑) คุณภาพ สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตนเองมีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพการผลิตในประเทศ โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข่งขันควบคู่กับผลิตภาพ (productivity) เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและลดมลพิษเชิงป้องกัน

๒) เสถียรภาพและการปรับตัว เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งระดับภายในและภายนอกประเทศมีการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัจจัยสนับสนุนภายใน โดยคำนึงขีดจำกัดและความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการพัฒนาและการบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจร โดยมีสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่หลากหลาย มีการธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์อันเป็นมรดกดั้งเดิมของชาติ

๓) การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ประชากรมีสร้างความเท่าเทียมทั้งด้านเพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีพ และบริการพื้นฐานทางสังคม มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็น ธรรมโดยคำนึงถึงความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาทรัพยากรให้คนรุ่น อนาคต

๔) การมีระบบบริหารจัดการที่ดีประชากรทุกภาคส่วนของสังคม มีโอกาส และสิทธิในการรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจ และนโยบายสาธารณะแก่ประชาชน โดยผ่านการ

บริหารจัดการการส่งเสริมและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการสร้างร่วมมือแบบบูรณาการของสถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ^{๔๙}

ดังตัวอย่าง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) ที่ได้มีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาประเทศไว้ ๔ ด้าน ^{๕๐} คือ

๑) เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขและความสงบสุขของสังคมไทยเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำในสังคมลดลง สัดส่วนผู้อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลง และดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันดีขึ้น

๒) เพื่อให้คนไทยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีสุขภาวะดีขึ้น มีคุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น

๓) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจเติบโตในอัตราที่เหมาะสมตามศักยภาพของประเทศ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๓.๐ ต่อปีเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

๔) พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เพิ่มประสิทธิภาพการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมทั้งเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป้าหมายของการพัฒนาสังคมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย

๓. เป้าหมายของการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีปัญญาเห็นแจ้ง สามารถทะลุผ่านความมืดมนแห่งอวิชชา และมองเห็นเป้าหมายของชีวิตอย่างเหมาะสม เพื่อจัดความทุกข์ของมนุษย์ พระพุทธองค์มุ่งสอนให้มนุษย์แก้ไขความทุกข์กับความดับทุกข์ ทรงเปรียบความรู้ (ธรรมะ) ที่พระองค์ตรัสรู้ว่ามีมากมายเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ธรรมะที่มีความจำเป็นในการนำมาสอนเพื่อจัดทุกข์นั้นเหมือนกับใบไม้ที่อยู่ในกำมือ ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนามนุษย์และสังคมมี ๓ ระดับ ดังนี้

๑) เป้าหมายระดับต้น เป้าหมายที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน มีงานมีเงิน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่ยอมรับ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถมองเห็นได้ด้วย

^{๔๙} Saiiew Sarana, ความหมายและความสำคัญของการบริหารและการพัฒนา, สืบค้นวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๖, จาก <https://sites.google.com>

^{๕๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕).

ตาเปล่าทั่วไปในชีวิตประจำวันและการมีตัวตนอยู่ในสังคม การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยหลักธรรมสำคัญ เช่น ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการทำงาน ความประหยัด อุดม รุ้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม การรู้จักพบปะคบหาสมาคมกับคนดีแล้ว นำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นแบบอย่าง และรู้วิธีหาทรัพย์สินเงินทอง และรู้จักทางเสื่อมของ เงินทอง แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น ผู้ที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตในขั้นนี้จะต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะได้รับผลคือความสุขความสำเร็จในชีวิตประจำวัน

๒) เป้าหมายระดับกลาง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น (สัมปรายิกัตถะ) ได้แก่ การมีคุณธรรมความดีงามทางด้านจิตใจ มีความสุขสงบใจ มีสุขภาพจิตที่ดี อันเป็นความสุขทางด้านจิตใจที่เกิดจากการประกอบคุณงามความดี มีความอบอุ่นซาบซึ้งใจ ไม่อ้างว้างเลื่อนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา มีความภูมิใจในชีวิตสะอาดที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงามด้วยความสุจริตมีความภูมิใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจอันเสียสละ มีความกล้า้วกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหานานาชีวิตและการกิจไปได้ด้วยปัญญา มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมที่ดี ซึ่งการมีองค์ประกอบของการมีชีวิตที่ดีในระดับที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่านี้เป็นเรื่องความเจริญงอกงามภายในของจิตใจต้องใช้ปัญญาพิจารณาจึงจะรู้ว่ามีความเจริญพัฒนามากน้อยเพียงไร การจะบรรลุถึงเป้าหมายในระดับนี้จะต้องประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ ศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย และคำสอนการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น มีศีล ประพฤติตนตามศีล ๕ จาคะ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และมีปัญญารู้แจ้งในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เป้าหมายระดับนี้นอกจากจะทำให้บุคคลมีความสุขทางด้านจิตใจ มีคุณภาพจิตที่ดีแล้ว ยังส่งผลให้บุคคลได้พบกับความสุขในโลกหน้า คือ สுகตฺติโลกสวรค์ ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วย

๓) เป้าหมายระดับสูง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรตถะ) หรือการมีชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุด ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ มีภูมิคุ้มกันในการเผชิญชีวิตทั้งในยามปกติและในยามวิกฤติได้อย่างสงบและเป็นฝ่ายได้กำไรอยู่เสมอ กระทั่งขั้นสูงสุด คือ การมีชีวิตที่เป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งปวงสามารถดำเนินชีวิตด้วยปัญญาบริสุทธิ์ มีชีวิตที่สงบสุขอย่างแท้จริง เช่น ถึงถูกโลกธรรมกระทบถึงจะพบความผันผวนปรวนแปรก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบาเป็นอิสระ มีความสดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้ การรู้เท่าทันและทำการตรงเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใสเป็นอยู่ด้วยปัญญา ^{๕๑} โดยนัยนี้ ตามหลักพระพุทธศาสนาหมายถึง การเข้าถึงธรรมบรรลุถึงความหลุดพ้น คือ พระนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง (นิพพาน ปรม สุข) วิธีการที่จะบรรลุถึง เป้าหมายสูงสุดได้จะต้องปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ, สัมมาวาจา เจรจาชอบ, สัมมากัมมันตะ การงานชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายามะ พยายามชอบ, สัมมาสติ ระลึกชอบ, และสัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ เมื่อบุคคลฝึกฝนอบรมตนเองตามอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้แล้ว

^{๕๑} พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เอกสารประกอบศึกษาเรื่อง **พุทธเศรษฐศาสตร์ : เศรษฐศาสตร์มีขมิ้น การศึกษาเพื่อสันติภาพ**, (เชียงใหม่ : ศูนย์วิปัสสนานานาชาติ ไร่เชิญตะวัน, ๒๕๕๗)

ย่อมบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาดังกล่าว พึงบรรลุได้ด้วยความสุขหรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุขมิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์ ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ยังมีจิตใจเป็นอิสระ สามารถก้าวหน้าไปในธรรมเบื้องสูงต่อไป จนบรรลุความเป็นอิสระหลุดพ้นโดยบริบูรณ์ ซึ่งเมื่อบรรลุจุดหมายนั้นแล้ว ก็สามารถเสวยความสุขที่เคยเสวยมาแล้ว โดยที่ความสุขนั้นไม่มีโอกาส ครอบงำจิตใจทำให้ติดพันหลงใหลได้

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธศาสนามองว่า ธรรมชาติของ “มนุษย์” นั้น เป็นเพียงสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากสัตว์ประเภทอื่นๆ ในโลก ข้อแตกต่างที่สำคัญมีหลายประการทั้งในด้านกายภาพ ชีวสังคม จิตใจ และสติปัญญา มนุษย์มีจินตนาการ มีอิสระทางความคิดที่กว้างไกล เป็นผู้ที่มีใจสูงด้วยคุณธรรม มีความสามารถในการจัดการ และมีคุณสมบัติอื่นๆ อีกมากมายที่สัตว์ประเภทอื่นในโลกไม่มี แต่หากพิจารณาอย่างรอบคอบ จะพบว่า มนุษย์กับสัตว์อื่นๆ มีลักษณะพื้นฐานร่วมกันอยู่หลายประการ คือ อาหารการกิน การนอน สืบพันธุ์ และมีความกลัวภัยต่อสิ่งต่างๆ เป็นพื้นฐานดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “...อาหาร การนอน ความกลัวภัย เมณคือการเสพงาม ทั้งสัตว์และมนุษย์มีอยู่เหมือนกันหมด ธรรมนั้นเองที่ทำให้คนต่างจากสัตว์ คนที่ไม่มีธรรมหรือเสื่อมจากธรรม จึงเสมอกันกับสัตว์...” ถ้ามองโดยนัยนี้ สามารถอธิบายความเป็นมนุษย์ใน ๒ มิติ คือ

๑) นัยแรก “มนุษย์” คือ “สัตว์” ที่มีความคล้ายกับสัตว์อื่นๆ ในโลกที่มีความพึงพอใจกับสัญชาตญาณพื้นฐาน คือ การกิน นอน สืบพันธุ์ และมีความกลัวภัย มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มีตัณหา มานะ ทิฐิ ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีอยู่ทั้งคนและสัตว์ ซึ่งเกิดจากการกระทบของประสาทสัมผัสทางกายภาพหรือทางอายตนะภายในและภายนอก คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และอารมณ์ต่างๆ กล่าวคือ เมื่อธรรมชาติภายในของมนุษย์กระทบกับสิ่งเร้าภายนอกย่อมจะเกิดการปรุงแต่ง เกิดจินตนาการ มีความรู้สึกชอบ-ไม่ชอบ ดี-ไม่ดี หยาบ-ประณีต เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิต่างๆ จนนำไปสู่การสร้างสมเป็นพฤติกรรมของบุคคลนั้นกลายเป็น “จริต” หรือ “สันดาน” ที่จะต้องมีการฝึกฝน เรียนรู้ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงความดีงาม

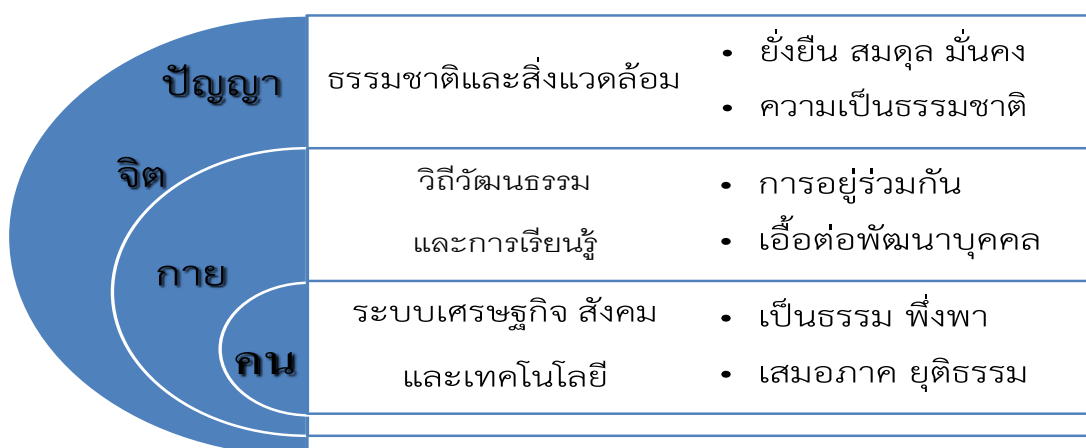
๒) มนุษย์ คือ ผู้ที่มีใจประเสริฐ มีสติปัญญา สามารถพัฒนาตนเองในทางกายภาพ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนได้ เรียนรู้ได้ ใช้พลังความรู้ ความสามารถนำไปสู่การจัดการที่ดี คิดได้ ทำได้ มีความรัก ความดีงาม ความสามัคคี รู้คุณ มีอิสระภาพ มีความบริสุทธิ์แห่งจิตใจและปัญญา จนสามารถเข้าใจและประพาสจิตตนให้อยู่เหนือสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ คือ มากกว่า การกิน นอน และสืบพันธุ์

ดังนั้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมจึงเริ่มต้นด้วย “การพัฒนามนุษย์” หรือ “คนให้มีธรรมะ” เพื่อให้สามารถควบคุมกิเลสตัณหาของคนมิให้มีอำนาจเหนือตน มิให้นำเอากิเลสตัณหาของตนนั้นไปละเมิดชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลอื่นหรือชีวิตอื่นๆ หากมนุษย์ใช้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัณหา มานะ ทิฐิ ที่มีอยู่โดยไม่มีการไตร่ตรอง มนุษย์ย่อมเป็นเสมือนสัตว์ เป็นมารร้าย เหล่าอสุรกาย ที่สามารถประหัตประหาร ปล้น ฆ่า ข่มขืน ทำลาย ทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ต่างจากสัตว์ทั้งหลายที่แย่งกันกิน แย่งกันนอน สืบพันธุ์ เพื่อให้สมความต้องการ

ของตนเอง แต่หากเมื่อมนุษย์ใช้สติปัญญา ความมีคุณธรรม จริยธรรม มีศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการดำรงชีวิต มนุษย์ย่อมจะเป็นดั่งเทพ เป็นพระพรหม หรือเป็นดั่งพระเจ้า ที่มีความรัก ความเมตตาต่อกัน มีความเอื้ออาทรที่จะทำให้โลกดูสวยงาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า มนุษย์จำเป็นต้องใช้ความดีในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาชีวิตของตนเองและให้สังคมเข้าสู่ความดีงามหรือเพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน และยังช่วยกำกับกิเลส ตัณหาของตนเองให้เบาบาง สร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นมากขึ้น

จากเป้าหมายของการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีเป้าหมายของการพัฒนาที่หลากหลายทั้งในมิติของการพัฒนาและกระบวนการเชิงสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องของการพัฒนา “คน” “ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” “วัฒนธรรมและการเรียนรู้” “ระบบสังคมและเศรษฐกิจ” และ “เทคโนโลยี” ดังสามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

การพัฒนาสังคมมีเป้าหมายที่การสร้างสมดุล มั่นคง ยั่งยืน ของ “คน” กับ “ทรัพยากรธรรมชาติ” “วัฒนธรรมและการเรียนรู้” “ระบบเศรษฐกิจสังคม”

ภาพที่ ๒.๘ แสดงเป้าหมายของการพัฒนาสังคม

๒.๒.๒ ความสำคัญของการพัฒนาสังคม

นับตั้งแต่มนุษย์ได้มีการรวมตัวเป็นหมู่คณะ เป็นกลุ่มชนเล็กๆ อาศัยกันอยู่อย่างเรียบง่ายตามบริเวณเชิงเขา ทุ่งหญ้า ริมแม่น้ำ แล้วค่อยๆ พัฒนามาเป็นกลุ่มคน ชุมชน สังคมขนาดใหญ่ มีการสร้างบ้านเมืองจนเป็นเครือข่ายสังคม (Social Network) ที่โยงใยทั่วโลกเช่นในสังคมปัจจุบัน มนุษย์ได้เรียนรู้ฝึกฝนตนเอง ลองผิดลองถูกกับการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญ เหตุปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ต้องรวมกันอยู่เป็นกลุ่มชนหรือสังคมนั้นก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิต เช่น การแสวงหาและการแบ่งปันอาหาร การสร้างที่อยู่อาศัย การดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย การช่วยกันปกป้องภัยที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ และการพึ่งพาทางด้านจิตใจในการที่จะเติมเต็มความรู้สึกของตนเองในเรื่องของความรัก ความผูกพัน การเรียนรู้ และตอบสนองต่อความเป็นมนุษย์อันเป็น

สัญญาอนุญาตที่อยู่ภายในของมนุษย์ทุกคน ดังนั้น มนุษย์จึงได้ค้นหาวิธีการที่จะสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ให้นำอยู่ เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย “มีอยู่มีกิน” มีการจัดการสิ่งต่างๆ ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายคือการจัดการคุ้มครองชีวิตที่ดีและความสงบสุขภายในของบุคคลและสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคม มีขนาดใหญ่ ปัญหาที่ยังจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุ ของอีกหลายปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อน และขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่มี “การพัฒนาสังคม” จึงเกิดขึ้นเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ประกอบกัน อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่ดีพอสมควร กล่าวคือ มีที่อยู่อาศัย มีอาหาร เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มสมควรแก่สภาพและฐานะ เวลาเจ็บป่วยควรจะได้รับ การรักษาพยาบาล มีอาชีพมั่นคง มีรายได้เพียงพอแก่ค่าใช้จ่ายในการครองชีพ มีความรักใคร่สมาน สามัคคีกันของสมาชิกในสังคมและปราศจากภัยคุกคามจากโจรผู้ร้าย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดมีขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยอาศัยวิธีการทางสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้าช่วย เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ^{๕๒}

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาสังคม จึงมีประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้มี การดำรงชีวิตที่ดี มีการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน สามารถเติมเต็มความสุขและความรู้สึกที่ดี ต่อกัน ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า คนในสังคมสมานสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทำให้ สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มั่นคง เป็นต้น

นักปราชญ์หลายท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้มนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคมอย่าง มีเป้าหมาย เช่น อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) โดยเขาเชื่อว่า โดยสภาพธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะต้องมีชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นๆ มีการ ติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังได้ สังคมจึงเกิดขึ้น อริสโตเติล ยังย้ำอีกว่า มนุษย์เพียงคนเดียวนั้นไม่สามารถสืบเชื้อสาย ไม่สามารถป้องกันตัวเองและไม่สามารถหาเลี้ยงชีพอยู่ได้นาน อย่างไรก็ตามนักปราชญ์อีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า สังคมเป็นผลของ สัญญาที่มนุษย์ตกลงจัดทำขึ้นด้วยความสมัครใจของมนุษย์เอง วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสังคมก็เพื่อ ขจัดความโหดร้ายทารุณและความสับสนต่าง ๆ ตามสภาพธรรมชาติของมนุษย์ แนวคิดของ นักปราชญ์กลุ่มนี้เรียกว่า “ทฤษฎีสัญญาประชาคม” (Social Contract Theories of Society) โดย ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นถึง สภาวะธรรมชาติของมนุษย์ (State of nature) ที่เชื่อว่ามนุษย์ในอดีตนั้นไม่ได้ รวมตัวกันเป็นสังคมอย่างเช่นปัจจุบันนี้ หากแต่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ แต่เนื่องจากสภาพความชั่วร้าย

^{๕๒} สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, การพัฒนาสังคม, สืบค้นวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๗, จาก dnfe5.nfe.go.th/ilp/soo๒/sol๐๐_๕.html

ความยุ่งยาก การเพิ่มจำนวนของมนุษย์ ตลอดจนการพัฒนาอารยธรรม จำเป็นให้มนุษย์ต้องละทิ้งธรรมชาติ และหันมาสัญญากันด้วยความสมัครใจที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม โดยมุ่งหวังที่จะได้รับความคุ้มครองและประโยชน์สุขเป็นการตอบแทน^{๕๓}

ส่วนนักปราชญ์ทางสังคมศาสตร์ เช่น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobes) จอห์น ล็อก (John Locke) และ ชองน์ จาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobes) เชื่อว่าก่อนที่มนุษย์จะมารวมกันเป็นสังคมนั้นมนุษย์มีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติซึ่งเป็นสภาพที่ปราศจากสังคมปราศจากรูปแบบการปกครองหรือรัฐบาลเป็นสังคมที่ “ไร้รัฐ stateless” ไม่มีกฎหมายไม่มีความยุติธรรม ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ปราศจาก อำนาจกลาง (common power) มนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติมีความต้องการมากกว่าเหตุผล ดังนั้น การใช้พลังกำลังจึงเป็นเครื่องมืออันเดียวที่จะควบคุมสิทธิของมนุษย์ตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์ตามสภาวะธรรมชาติมีความโหดร้าย มีความเห็นแก่ตัว อย่างไรก็ตามเพื่อขจัดภาวะอันความโหดร้ายดังกล่าว มนุษย์จึงสัญญาที่จะเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยค่อยๆ ละทิ้งสภาวะธรรมชาติที่โหดร้ายเหล่านั้นเสีย ซึ่งปัจจัยที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือการแสวงหาเป้าหมายของสังคม คือ

๑) ธรรมชาติของมนุษย์เอง (Human Social nature) เพราะมนุษย์มีระยะของทารกยาวนาน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในวัยเยาว์ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ จึงจำเป็นต้องอยู่รวมและอาศัยการอบรมเลี้ยงดูจากผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

๒) ความต้องการของมนุษย์ในเรื่องของปัจจัยสี่ (Human needs) ซึ่งเป็นปัจจัยหลักสำหรับการดำรงชีวิตบุคคลเพียงคนเดียวไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสะดวกและปลอดภัยจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม

๓) มนุษย์เป็นสัตว์ทางวัฒนธรรม (Cultural creature) วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตในสังคมและเป็นมรดกแห่งสังคม มนุษย์สามารถเรียนรู้ สะสมวัฒนธรรมที่ดีและทิ้งวัฒนธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์ การแยกตัวจากสังคมไปอยู่เพียงลำพังผู้เดียวย่อมไม่อาจเรียนรู้ ถ่ายทอด และเก็บรักษาวัฒนธรรมที่ดีได้สืบไป

๔) ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Consciousness of Kind) หมายความว่าสังคมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งมองเห็นว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นลักษณะร่วมกันในระหว่างพวกเขาจึงมาอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน โดยกลุ่มก้อนแรกคือครอบครัว

๕) ความต้องการความอบอุ่น-ความปลอดภัย (Security) มนุษย์เมื่ออยู่คนเดียวไม่อาจมั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม มนุษย์รู้สึกปลอดภัย อบอุ่น มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน

^{๕๓} ธรรมนูญ แห่งทอง, วิวัฒนาการและโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม, สืบค้นวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖, จาก <http://e-learning.tapee.ac.th/>

นอกจากนี้ หากพิจารณาจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น สภาพของความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ของปัจเจกบุคคล การไม่มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ปัญหาความแตกร้างในครอบครัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเสื่อมถอยของศีลธรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาความยากจน เป็นต้น ล้วนส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมในทุกมิติ เช่น ในแง่ของปัจเจกบุคคล ย่อมทำให้ประชาชนมีสุขภาพจิตเสื่อมทรามลง สุขภาพบุคลิกภาพถดถอย ขาดสติปัญญาความรอบรู้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต ในแง่ของสังคมส่วนรวมสังคมขาดความสงบสุข เนื่องจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ในแง่ของเศรษฐกิจ ย่อมเป็นปัญหาระยะยาวอันเกิดจากพฤติกรรมของบุคคลในสังคม การว่างงาน การขาดรายได้ การประกอบอาชีพไม่สุจริต คุณภาพของบุคคลในสังคมย่อมส่งผลกระทบกับเศรษฐกิจของสังคมด้วย ดังนั้น การพัฒนาสังคมก็มีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้แนวคิด ความรู้ และวิธีการที่หลากหลาย การพัฒนาสังคมจึงเป็นทั้งกระบวนการและวิธีการที่จะนำสภาพการณ์ทางสังคมไปสู่ภาวะปกติ ที่เป็นความมั่นคง ยั่งยืน และสมดุลกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกนัยหนึ่งก็เพื่อตอบสนองความต้องการทางกายภาพ ความปลอดภัย ความอบอุ่น การแบ่งเบาภาระ การช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน การแก้ไขปัญหาในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม โดยมุ่งหวังเพื่อให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีกระบวนการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ร่วมกัน

สรุป การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบของการกระทำที่กำหนดขึ้น โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ เป็นขั้นตอนเพื่อไปสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล และการสร้างคุณภาพของสังคมที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาบุคคล หรือเป็นการสร้างคุณภาพของสังคมให้สังคมมีความเสมอภาค ยุติธรรม และมีคุณภาพที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาทั้งบุคคลและสังคม โดยเป็นกระบวนการที่มีการดำเนินการไปตามแผนงาน มีระบบ มีขั้นตอน และมีวิธีการดำเนินการ เป็นขบวนการในรูปแบบต่างๆ ทางสังคม เพื่อไปสู่จุดหมายที่เป็นหมายหรือที่ดีกว่าเดิม โดยเฉพาะจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่แท้ สามารถจัดการวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมได้อย่างมีคุณค่า เกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิตและสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลง

๒.๓ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานมาจากเศรษฐกิจแนวพุทธ ซึ่งเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและมีกระบวนการของไตรสิกขาอยู่ในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสังคม และกายกับจิต อันเป็นวิถีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่พอกินและพอใช้ โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ จากนั้นจึงพัฒนาชีวิตและสังคมไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตัวเองด้วยการพึ่งตนเองมีความพอประมาณ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองด้วยความไม่ประมาทตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช(รัชกาลที่ ๙) ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงว่า “ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไปแปลว่าในหมู่บ้านหรืออำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร

บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ว่าที่ไหนไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก”^{๕๔}

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลก ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้สำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและมีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุล พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

พระราชดำรัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๙) จึงเป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและวิถีพุทธซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธได้กล่าวถึงการรู้ความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ว่า ทุกสิ่งนั้นไม่เที่ยงมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ดังนั้นจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นให้เกิดทุกข์ ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีคุณภาพและมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้งจะทำให้รู้จักพอดีจึงใช้ทางสายกลางที่ไม่มากไม่น้อยเกินไปซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือยไม่สิ้นเปลืองโดยใช้เหตุ ฉะนั้นเมื่อมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในแนวทางการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนจะมีการดำเนินการด้านต่าง ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อให้เกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืนในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติตามเงื่อนไข และวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ไม่สร้างความขัดแย้งและความแตกต่างทางวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๙) ทรงมีพระราชดำรัส ชี้แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำ แนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

๒.๓.๑ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๙) ได้มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เน้นการพัฒนาประเทศที่ต้องสร้าง

^{๕๔} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่า ด้วยพระสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐),หน้า ๒.

พื้นฐานความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน โดยเน้นความหมายของการพอมีพอกินซึ่งปรากฏอีกครั้งในพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันพุธที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๑๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของข้อเสนอ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ชัดเจนในเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสพระราชดำรัส ที่พระองค์ทรงพระราชทานอย่างชัดเจนเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันศุกร์ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต ซึ่งอธิบายว่า “พอเพียง” คือ ๑) พอประมาณ ๒) อดออม ๓) ไม่โลภมาก และ ๔) ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเสนอในการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจ ตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง โดยที่พระองค์ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมมาก่อนหน้าที่จะมีพระราชดำรัสในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ แล้วภายหลังจากที่พระราชดำรัสได้รับการสนองตอบจากรัฐบาลในยุคนั้นเท่าที่ควร พระองค์ได้ทรงศึกษาค้นคว้าหารูปธรรมของรูปแบบที่ปฏิบัติได้จริงรูปแบบหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่และได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าว ต่อพสกนิกรของพระองค์เป็นครั้งแรกเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต หลังจากนั้นได้รับสั่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกันนี้ต่อเนื่องติดต่อกันทุกปีจนล่าสุดเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ก็ยังทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้เรื่องดังกล่าว อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศตามพุทธธรรม^{๕๕}

ข้อความสำคัญตอนหนึ่งของแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเป็นครั้งแรกแก่นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ใจความว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศ กำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”^{๕๖} และข้อความที่สำคัญ อีกตอนหนึ่งแห่งพระราชดำรัส ที่ได้พระราชทานแก่ผู้ไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ฯ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความว่า “คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่

^{๕๕} อภิชาติ พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ใน การสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดินครั้งที่ ๒ เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถานกระทรวงศึกษาธิการ และศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๖.

^{๕๖} พระบรมราโชวาท ๑๖๘ องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจัดพิมพ์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

แต่เราอยู่พอมีพอกินและให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยอยู่พอมีพอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอมีพอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอดยิ่งยวด แต่ว่าจะมีความพอมีพอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอมีพอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้”^{๕๗}

ในประเทศไทยเรานั้น มีกระแสเศรษฐศาสตร์ทางเลือกอันเป็นที่รับรู้กันแพร่หลายมานานมากแล้ว ทั้งในเรื่องของเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เศรษฐศาสตร์ในแนวสีเขียวที่เน้นความยั่งยืนเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพึ่งตนเอง เศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการมีอาชีพที่อยู่นอกกระแสการตลาดอย่างเกษตรยั่งยืน เกษตรผสมผสาน แต่ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นก็อยู่ในลักษณะที่กระจัดกระจายไม่ได้รับการยอมรับมากนัก จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ซึ่งมีประสบการณ์ในการพัฒนาในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทยโดยตรงมาอย่างยาวนาน ได้ทรงสรุปประสบการณ์ดังกล่าวออกมาเป็นพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” จึงได้จุดกระแสให้เกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางบรรจุอยู่ในแผนงานของราชการในหลายหน่วยงานและได้รับการผลักดันอย่างจริงจัง เช่นกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ที่สำคัญ คือ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕ – ๒๕๔๙) ก็ได้นำเอาปรัชญาแห่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญาทางการพัฒนาประเทศด้วย

๒.๓.๒ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๙) ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอมีพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้^{๕๘}

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอมีพอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิตมีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาสู่การกินดีอยู่ดีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนา ชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืน ด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมากมีเหตุผลและไม่ประมาท หลัก

^{๕๗} อภิชีย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕๔.

^{๕๘} ๕ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๘๐ พรรษาเกิดไท้องคราชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๘.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทาตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองมีจิตใจที่เข้มแข็งมีจิตสำนึกที่ดีสร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ดังกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ ๙) เกี่ยวกับการพัฒนาคน ความว่า “บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมและความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอนและบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน”

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกัน ไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคน พยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมด เป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งการเพิ่มแก่มูลค่าโดยให้ยึดหลักการความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า ถ้ารักษาสีงแวดล้อมให้เหมาะสม นึกว่าอยู่ได้อีกหลายร้อยปี ถึงเวลานั้นลูกหลานของเรา ก็อาจหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป เป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เราก็ทำได้ ด้รักษาสีงแวดล้อมไว้ให้พอสมควร ๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทยและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง ดังกระแสพระราชดำรัส ความว่า การเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชาวชนบทขาดแคลนและต้องการ คือความรู้ในด้านเกษตรกรรม โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสิ่งที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีอย่างใหม่ โตเต็มรูปแบบหรือเต็มขนาดในงานอาชีพหลักของประเทศย่อมมีปัญหา

๕. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ดังกระแสพระราชดำรัสความว่า การที่ต้องให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง

๒.๓.๓ ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดระยะเวลา ๕ ทศวรรษ นับแต่ที่ได้ทรงริเริ่มการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยทั่วไปเป็นต้นมา เป้าหมายสำคัญพื้นฐานที่ไม่เคยแปรเปลี่ยน คือ ขจัดความทุกข์ยากและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบททางไกลทุรกันดารซึ่งยากจนและต้องการความช่วยเหลือ มุ่งหมายที่จะให้ลดกระบวนการเศรษฐกิจระบบทุนนิยมสุดโต่ง โดยให้ลดระดับลงเพียงพอแก่ความจำเป็นและความเหมาะสมกับการรักษาและการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายพึ่งพาตนเองได้บริโภคแต่พอเพียง ลดและบรรเทา

การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศ หันมาใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีที่ไม่เป็นการทำลาย ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเดินสายกลางตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาใน พระพุทธศาสนาและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน พึ่งปรารถนาสำหรับบุคคลและสังคมที่ยั่งยืนนั่นเอง

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ ๙)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่แล้วและทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอด โดยเฉพาะ ด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ เช่น เมื่อปลูกข้าวก็นำไป ขายและนำเงินไปซื้อข้าว เมื่อเงินหมดก็ไปกู้ เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งชาวนาไทยตกอยู่ใน ภาวะเป็นหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงตระหนักถึงปัญหาด้านนี้ จึงได้ พระราชทานพระราชดำริ ให้จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎร นับเป็น จุดเริ่มต้นแห่งที่มาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โครงการแรก ๆ ของพระองค์ได้ทรงกาขับหน่วย ราชการ มีให้นำเครื่องมือกลหนักเข้าไปทำงาน ทรงรับสั่งว่า หากนำเข้าไปเรื่อนักชาวบ้านจะละทิ้ง จอบ เสียม และในอนาคตจะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ซึ่งก็เป็นจริงในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชดำริ วิธีการที่จะช่วยเหลือราษฎรด้านการเกษตรโดยได้พระราชทาน “ทฤษฎี ใหม่” ขึ้นเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับการทำการเกษตรให้แก่ราษฎร พระราชทานใน เรื่องทฤษฎีใหม่ เกิดจากที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเยี่ยมราษฎร บ้านกุดตอแก่น อำเภอกุด สิมคุ่มใหม่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรง พระราชทานพระราชดำรัส แก่บรรดาคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า ฯ ถวายพระพรชัยมงคลในวโรกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๕ ถึงข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหา ข้อเท็จจริงแล้วทรง วิเคราะห์เป็นแนวคิดทฤษฎีในการแก้ไขในเวลาต่อมา จึงมีพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” ณ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และเสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรการทดลองสรุปเป็นทฤษฎีใหม่ในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๖^{๕๙}

ทฤษฎีใหม่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การจัดการด้านที่ดินและแหล่งน้ำในลักษณะ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ คือ ขุดสระและเลี้ยงปลา ๓๐ ส่วน ปลูกข้าว ๓๐ ส่วน ปลูกพืชไร่พืชสวน ๓๐ ส่วนและ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ ๑๐ ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๙) ได้ พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความ แข็งแรงพอก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ๓ ชั้น คือ

^{๕๙} สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและ ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑เซ็นจูรี จากัด, ๒๕๔๑,) หน้า ๒๒๗ – ๒๓๑.

ขั้นที่ ๑ มีความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัด และจัดการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย

ขั้นที่ ๒ รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการรวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นที่ ๓ สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์การพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูลพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด ๙ ประการ คือ

๑) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม (plurality, multiplicity, multiple) ทั้งในแง่การคิดและการกระทำไม่เป็นเอกนิยม (unitary, singularity, uniformity) และทวินิยม (duality, binary, either or, polarity)

๒) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกัน ของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการ ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

๓) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ทำให้เห็นจริงได้เป็นทฤษฎีที่ฝึกประสบการณ์เป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอย ๆ ปฏิบัติไม่ได้

๔) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อนเข้าใจง่ายจึงมีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

๕) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม พ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทย ซึ่ง เป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มา รวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่ โดยเน้นความสำคัญของน้ำที่มีต่อชีวิต

๖) เป็นแนวคิดที่สมสมัยและได้จังหวะเวลาที่เหมาะสม ในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำดำเนินการตามนโยบาย แผนการพัฒนาให้มีสติ ความระมัดระวังในการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาประเทศ

๗) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Theory) เพราะมีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและปรัชญาการดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม (Ethics) แห่งความพอและพอเพียง (Enough and Subsistence)

๘) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริงไม่มีปมด้อย หรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพและเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมองหรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

๔) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทย ที่จะนำไปใช้^{๖๐}

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา^{๖๑} การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๖๒}

นัยสำคัญของแนวคิดระบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบหลักอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลหรือผลผลิต ให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา หลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือการลดค่าใช้จ่ายโดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

^{๖๐} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด, (กรุงเทพมหานคร:สถาบัน นโยบายศึกษา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐ – ๒๐.

^{๖๑} ๘ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๖๒} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร, หน้า ๗๙.

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียง ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้าน จะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลายครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรมการแปรรูป อาหาร การทำธุรกิจค้าขายและ การท่องเที่ยวระดับชุมชน เป็นต้น เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ ด้วยการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึง ประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย เช่น การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทย ให้คงอยู่ต่อไป

สำหรับในภาคอุตสาหกรรมนั้น ก็สามารถนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ คือ เน้นการผลิตด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่องและไม่ควรทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เกินไปเพราะหากทำอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ก็จะต้องพึ่งพิงสินค้าวัตถุดิบและเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อนำมาผลิตสินค้า โดยต้องคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ในประเทศก่อน จึงจะทำให้ประเทศไม่ต้องพึ่งพิงต่างชาติอย่างเช่นปัจจุบัน

ดังนั้น จะต้องช่วยเหลือประเทศให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๙ ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเป็นการช่วยลดปัญหาการนำเข้า วัตถุดิบและชิ้นส่วนที่นำมาใช้ในการผลิตให้เป็นลักษณะพึ่งพาซึ่งมีมาแล้วเกือบ ๒๐ ปี แต่ทุกคนมองข้ามประเด็นนี้ไป ตลอดจนได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมการเป็นอยู่หรือการใช้ชีวิตจากภายนอกประเทศ ทำให้ประชาชนหลงลืมและมัวเมาอยู่กับการเป็นนักบริโภคนิยมรับเอาของต่างชาติเข้ามา อย่างไม่รู้ตัวและรวดเร็วจนทำให้เศรษฐกิจของไทยตกต่ำ

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตแบบไทย ที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

๑.กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทาง ที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติ เพื่อความ มั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒.คุณลักษณะ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไป อย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นจากการ กระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการ เปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะ เกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้อง อาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับ วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้ เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติเงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทนมีความเพียร ใช้ สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติ / ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมสู่วิถีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง AIC ย่อมาจาก A = Appreciation I = Influence และ C = Control ในระบบใดระบบหนึ่ง เข้ามาประชุมเชิง ปฏิบัติการ (Workshop) และ ดำเนินการตามขั้นตอน AIC ปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของ AIC สามารถนำเสนอได้ เป็น ๓ พลัง คือ พลังของบุคคล กลุ่มบุคคล ในชุมชน องค์กรและสังคม มีพลังงาน และพลังปัญญาในการเอาชนะปัญหาอุปสรรค และสร้างสรรค์ชีวิตให้ดีกว่าพลังของพลังงานที่อยู่อย่าง โดดเดี่ยว ซึ่งอาจนำมาในเชิงลบ กลายเป็นพลังงานที่ใช้ทำลายเอารัดเอาเปรียบ และมุ่งเอาชนะ หรือ

เป็นพลังในเชิงบวกเป็นพลังแห่งความรัก พลังของการพัฒนาที่จำเป็นต้องมีการจัดการและระดมพลังทั้งหมดให้กลายเป็นพลังงานสร้างสรรค์

ดังนั้น AIC จึงเป็นปรัชญาของกระบวนการปฏิบัติงานที่ตั้งอยู่บนกฎแห่งความเป็นจริง กล่าวคือ ในองค์กรหนึ่ง ๆ จะมีพลังแฝงอยู่ ๓ ชนิด ที่คอยผสมผสานสัมพันธ์บุคคลในหน่วยงานหรือชุมชนนั้นเข้าด้วยกัน และหากสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลังแฝงทั้ง ๓ นี้ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะเกิดเป็นพลังสร้างสรรค์การปฏิบัติงานขึ้นในองค์กรอย่างมหาศาล AIC จึงเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนา โดยแต่ละคนนำพลังงาน ที่มีอยู่ในตนเองมาผสมผสานกันอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน ๓ ขั้นตอน คือ

- การรวมพลังแรกคือพลังแห่งคุณค่าและความปรารถนาดี ซึ่งหมายถึง A หรือ Appreciation

- การรวมพลังที่สองคือพลังแห่งการคิดค้นหาวิธีการ ซึ่งหมายถึง I หรือ Influence

- และการรวมพลังสุดท้ายคือพลังแห่งความร่วมมือ ในการทำงานนั่นเอง^{๖๓}

๒.๓.๔ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่มาจากความตระหนักถึงผลกระทบในทางลบที่เกิดจากการพัฒนาซึ่งคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา^{๖๔} ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าหมายถึง รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอม ยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งปัจจุบันได้มีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะแสวงหาแนวทางและกลไก วิธีการดำเนินการเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมขณะเดียวกันที่ประเทศไทยได้มีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน จึงได้นำเสนอ

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนจากมุมมองของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ว่า “...การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม...” ซึ่งเป็นข้อเสนอที่มีพื้นฐานมาจากปรัชญาของ

^{๖๓} รศรินทร์ เกรย์, ปังปอนด์ รักอานวยกิจ, ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต. ความสุขบนความพอเพียง : ความมั่นคงบนบันปลายชีวิต[ออนไลน์]. <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/conferencell/Article/๐๙.htm> [๑๖ ต.ค. ๒๕๖๕]. ป

^{๖๔} ๑๑ World Commission on Environment and Development (WCED), Our Common Future, (Oxford and New York:Oxford University Press,๑๙๘๗). . หน้า ๑๐๘

เศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่รัฐบาลได้อัญเชิญมาเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาและบริหารประเทศ ตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน^{๖๕} ซึ่งความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในการสร้างมุมมองใหม่ที่ทำให้เกิดวิถีการพัฒนาที่ยั่งยืนมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. การพัฒนาคน โดยส่งเสริมให้มีคุณธรรมกำกับความรู้ในการดำเนินชีวิตจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความยั่งยืนได้ เพราะคนที่มีความรู้และคุณธรรมจะสามารถใช้สติปัญญาในทางที่ถูกต้องเป็นเหตุเป็นผล และใส่ใจเรียนรู้คิดค้นปรับปรุงวิธีการแนวทางในการจัดการทรัพยากรให้เหมาะสมสมดุล และสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน สามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่การปฏิบัติหน้าที่^{๖๖}

๒.การพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวมโดยมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมเนื่องจากลักษณะการมองโลกอย่างเป็นองค์รวมของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของมนุษย์กับสรรพสิ่ง เช่น คนกับวัตถุนกับคน คนกับธรรมชาติ จากมุมมองดังกล่าวทำให้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมองว่า การกระทำของแต่ละบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม

ดังนั้น แต่ละบุคคลจึงควรใส่ใจที่จะกำหนดเป้าหมายส่วนบุคคล ในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม และแต่ละบุคคลควรดำเนินภารกิจของตนในดีที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมายนั้นๆ ภายใต้บริบทและข้อจำกัดของแต่ละคน เพื่อให้เกิดทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ส่วนรวมไปพร้อมกัน

๓. การพัฒนาที่สมดุล โดยเสนอแนวทางการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาที่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร ชุมชนและรัฐบาล ตั้งแต่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างสมดุลทั้งทรัพยากรทางกายภาพที่เป็นวัตถุ เงินทุน รวมทั้งทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลภายใต้การรองรับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าการมุ่งขยายการเติบโตให้มากขึ้นเพียงมิติเดียว

๔. การพัฒนาที่ก้าวหน้าอย่างมั่นคง โดยเริ่มจากการพัฒนาฐานรากของสังคม คือ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับครอบครัวให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งก่อน แล้วจึงเพิ่มระดับการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ การพัฒนาระบบการออม และสวัสดิการชุมชนไปจนถึงการพัฒนาในระดับเครือข่ายที่ขยายสู่สังคมและประเทศ ซึ่งการพัฒนา

^{๖๕} ปรียานุช พิบูลสรารุณ, วิกฤต๒๕๔๐ กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ใน ธรรมนูญศักดิ์ ทองภักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย.(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,๒๕๕๒),หน้า ๙๔.

^{๖๖} นพพร จันทรรนาชู, เศรษฐกิจสร้างสรรค์:ความหมาย แนวคิด และโอกาสสำหรับประเทศไทย,วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๕๕),หน้า ๕๖.

อย่างเป็นขั้นตอนที่เริ่มจากฐานรากนี้จะทำให้ผลของการพัฒนาไปถึงประชาชนส่วนใหญ่โดยตรง และเป็นแนวทางการพัฒนาที่ลดความเสี่ยงต่อการเกิดวิกฤตทั้งระบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคน และการพัฒนาที่ยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่จะสามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมความรู้ของชุมชน ส่งเสริมคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และสร้างความยั่งยืนให้แก่โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ^{๖๗}

สรุปว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย เป็นแนวปฏิบัติโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นในสังคม เป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าแนวคิดนี้จะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกรหรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรทั้งหมดซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริงสำหรับคนอยู่นอกภาคเกษตรนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็จะต้องนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาเป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมใด อาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทยอยู่แต่พอดีอย่าฟุ่มเฟือยอย่างไร้ประโยชน์ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตในความพอดี คือหวนกลับมาสู่วิถีชีวิตแบบไทย ที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองและตัวเราหลุดพ้นจากความทุกข์ด้านเศรษฐกิจและมีความสุขในที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เริ่มงานพัฒนาเมื่อ ๕๐ กว่าปีที่แล้วและทรงยึดมั่นหลักการนี้มาโดยตลอดโดยเฉพาะด้านการเกษตร เราเน้นการผลิตสินค้าเพื่อส่งออกเป็นเชิงพาณิชย์ ได้พระราชทานดำริเพิ่มเติมมาโดยตลอด เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความแข็งแรงพอ ก่อนที่จะไปผลิตเพื่อการค้าหรือเชิงพาณิชย์โดยยึดหลักการ “ทฤษฎีใหม่” ๓ ขั้น คือ ๑) มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัดและจัดการใช้จ่ายไม่ฟุ่มเฟือย ๒) รวมพลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิตรายการตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการการศึกษา การพัฒนาสังคม ๓) สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนและภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการและข่าวสารข้อมูล เป็นแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการและแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาท

^{๖๗} ปรียานุช พิบูลสรารุณ, วิกฤต๒๕๔๐ กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ในฉันทะพนธ์ ทอภักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย ,(กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,๒๕๕๒),หน้า ๙๕-๙๖

ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของสังคมไทยเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์โดยอาศัยหลักของความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความเป็นมานับตั้งแต่การพระราชทานพระบรมราโชวาท และทรงนำไปประยุกต์ในโครงการพระราชดำริ จนถึงการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการวางแผนการพัฒนาประเทศ ซึ่งองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม เพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยเน้น การพัฒนาคน การพัฒนาที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม การพัฒนาที่สมดุล และการพัฒนาที่ก้าวหน้าและมั่นคง และสอดคล้องกับการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒.๔ บริบทพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๒.๔.๑ ข้อมูลพื้นฐาน

ประวัติความเป็นมา

แม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ในอดีตเคยเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จากหลักฐานที่พบในถ้ำถ้ำอ่าวปางมะผ้า โดยนักโบราณคดีได้ศึกษาว่าเป็นมนุษย์ยุคหิน (๔,๕๐๐ - ๗,๐๐๐ ปี) และในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ แม่ฮ่องสอนเป็นเพียงชุมชนบ้านป่า จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ประมาณปีพ.ศ.๒๓๗๔ เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ได้ออกสำรวจสถานการณ์ชายแดนด้านตะวันตกและให้จับช้างป่าไปใช้งานที่นครเชียงใหม่โดยได้พบหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโป่งหมูต่อมาเพี้ยนเป็นปางหมู จากนั้นจึงเดินทางไปคล้องช้างทางทิศใต้ของหมู่บ้านจนได้ช้างป่าเพียงพอ และมาถึงหมู่บ้านอีกแห่งมีร่องน้ำเหมาะแก่การฝึกช้างป่า จึงหยุดไพร่พลฝึกช้างก่อนกลับเชียงใหม่และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าแม่ฮ่องสอน หมายถึง มีร่องน้ำใช้สำหรับฝึกช้าง คำว่า ฮ่อง เป็นภาษาไทยใหญ่ หมายถึง ร่องน้ำต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ขึ้นกับมณฑลพายัพ โดยมีพระศรีสุรราช (เปลื้อง) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก และต่อมาได้ยกเลิกการปกครองจากมณฑลเป็นจังหวัด

๒.๔.๒ ที่ตั้งและสภาพพื้นที่

๒.๔.๒.๑ เป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันตกของไทยทางภาคเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๙๒๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๗,๙๒๕,๗๘๗ ไร่ เป็นจังหวัดที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคเหนือ และเป็นอันดับ ๘ ของประเทศ พื้นที่มีรูปร่างเรียวยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ มีความยาวประมาณ ๒๕๐ กิโลเมตรและความกว้างประมาณ ๙๕ กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนื้อที่ป่าไม้ ประมาณ ๑๑,๑๓๓. ๗๘ ตารางกิโลเมตรหรือ๖,๙๕๘,๖๑๒.๒๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๑๒ ของพื้นที่ จังหวัด มีพื้นที่เกษตรกรรม ๔๐๖,๐๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๘ โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ และ ทิศตะวันตก ติดกับ ประเทศเมียนมา

ทิศใต้ ติดกับ จังหวัดตาก

ทิศตะวันออก ติดกับ จังหวัดเชียงใหม่

๒.๔.๒.๒ ภูมิประเทศเป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อนและเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีทิวเขาตามแนวเหนือ-ใต้ ขนานกัน ทิวเขาที่สำคัญคือ ทิวเขาแดนลาว อยู่ทางตอนเหนือสุดของจังหวัด เป็นแนวแบ่งเขตแดนไทยกับเมียนมา และทิวเขาดนงชัย ประกอบด้วยทิวเขาเรียงขนานกัน ๓ แนว คือ ทิวเขาดนงชัยตะวันตก เป็นแนวเขตแดนไทยและเมียนมา ทิวเขาดนงชัยกลาง อยู่ระหว่างแม่น้ำยวมและแม่น้ำแม่แจ่ม และทิวเขาดนงชัยตะวันออก เป็นแนวแบ่งเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับจังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำปายมีต้นกำเนิดจากทิวเขาดนงชัยไหลผ่านแม่ฮ่องสอนบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน มีความยาว ๑๓๕ กิโลเมตร แม่น้ำยวม ไหลผ่านอำเภอแม่ลาน้อยและอำเภอแม่สะเรียง บรรจบกับแม่น้ำเมยยาว ๑๖๐ กิโลเมตร และแม่น้ำละมดไหลผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนลงสู่แม่น้ำปาย

๒.๔.๒.๓ สภาพภูมิอากาศ จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัดอากาศหนาวจัดในฤดูหนาวและฝนจะตกชุกในฤดูฝน นอกจากนี้ จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีหมอกปกคลุมตลอดทั้งปีจนได้ชื่อว่าเมืองสามหมอก ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขาสูงมีพื้นที่อยู่บนที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลทำให้มีอุณหภูมิสูงในตอนกลางวันเนื่องจากถูกแสงแดดส่วนในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลจากลมภูเขาทำให้อากาศเย็นลงอย่างรวดเร็วซึ่งเมื่อความร้อนในตอนกลางวันลอยตัวขึ้นปะทะกับความชื้นของอากาศจึงทำให้เกิดหมอกปกคลุมโดยทั่วไปในตอนกลางคืนสภาพภูมิอากาศจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนทั้ง ๓ ฤดูกาล

๒.๔.๓ การปกครอง และประชากร

๒.๔.๓.๑ เป็นจังหวัดขนาดเล็กแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ๔๕ ตำบล ๔๑๕ หมู่บ้านสำหรับการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๑ แห่ง เทศบาลตำบล ๖ แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล ๔๒ แห่ง

๒.๔.๓.๒ ประชากรมีความหนาแน่นน้อยที่สุดในประเทศจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากรรวม ๒๗๙,๐๘๘ คน แยกเป็นชาย ๑๔๒,๒๑๓ คน หญิง ๑๓๖,๘๗๕ คน ครัวเรือน ๑๐๗,๖๔๘ ครัวเรือน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน อำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ ๒๔.๘๖ คน ต่อตารางกิโลเมตร อำเภอสบเมยมีความหนาแน่นมากที่สุด ขณะที่อำเภอขุนยวม มีความหนาแน่นน้อยที่สุด

๒.๔.๔ การคมนาคม

จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๙๒๔ กิโลเมตร มีการคมนาคม ๒ เส้นทางคือทางบกโดยมีถนนสายหลักจำนวน ๔ เส้นทางคือทางหลวงหมายเลข ๑๐๘ (เชียงใหม่ -

ฮอด - แม่สะเรียง - แม่ฮ่องสอน) ทางหลวงหมายเลข ๑๐๙๕ (เชียงใหม่ - แม่แตง - ปาย - แม่ฮ่องสอน) ทางหลวงหมายเลข ๑๐๕ (แม่สอ - แม่สะเรียง - แม่ฮ่องสอน) และทางหลวงหมายเลข ๑๒๖๓ (เชียงใหม่ - แม่แจ่ม - ขุนยวม - แม่ฮ่องสอน) นอกจากนี้ยังมีถนนสายรองเชื่อมระหว่างเส้นทางหลักอยู่ในความดูแลของสำนักงานแขวงทางหลวงชนบทถนนเชื่อมโยงระหว่างตำบลหมู่บ้านซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถนนเชื่อมโยงเส้นทางไปจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนทั้ง ๕ แห่ง และถนนเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในพื้นที่ทั้ง ๗ อำเภอ มีสภาพถนนเป็นถนนลาดยางถนนคอนกรีตเสริมเหล็กถนนลูกรังมีสภาพชำรุดทรุดโทรมเป็นช่วงๆและคดเคี้ยวตลอดเส้นทางสำหรับการคมนาคมทางอากาศมีท่าอากาศยาน ๒ แห่งคือท่าอากาศยานแม่ฮ่องสอนมีสายการบินนกแอร์ให้บริการเที่ยวบินระหว่างกรุงเทพฯ - แม่ฮ่องสอน - กรุงเทพฯ ๓ เที่ยวบินต่อสัปดาห์ และสายการบินบางกอกแอร์เวย์ให้บริการเที่ยวบินระหว่างเชียงใหม่ - แม่ฮ่องสอน - เชียงใหม่ทุกวัน ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๔๐ นาทีและท่าอากาศยานปาย

๒.๔.๕ สภาพเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจมีขนาดล็กมากพึ่งพาภาคเกษตรและการท่องเที่ยว รายได้เฉลี่ยต่ำที่สุดในภาคเหนือผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดปี ๒๕๕๘ มีมูลค่า ๑๑,๔๔๘ ล้านบาท โครงสร้างเศรษฐกิจกระจายตัวในสาขาเกษตรกรรม คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๕.๓๙ โดยมีมูลค่า ๒,๙๐๖ ล้านบาท รองลงมาคือสาขาการศึกษา ร้อยละ ๑๖.๖๙ มูลค่า ๑,๙๑๑ ล้านบาท และสาขาการก่อสร้าง ร้อยละ ๑๑.๕๓ มูลค่า ๑,๓๒๐ ล้านบาท มีรายได้เฉลี่ยต่อหัว ๕๖,๘๖๒ บาทต่อปี ซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรต่ำที่สุดในภาคเหนือ และเป็นลำดับที่ ๖๘ ของประเทศ ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด มีดังนี้

๒.๔.๕.๑ ภาคเกษตร มีพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งสิ้น ๘๗๕,๗๙๖ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๗ ของพื้นที่จังหวัดเป็นพื้นที่ชลประทาน ๑๔๕,๔๓๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖ ของพื้นที่เกษตร โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว กระเทียม ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กะหล่ำปลี ถั่วเหลือง งา สำหรับการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและใช้แรงงานเท่านั้น

๒.๔.๕.๒ ภาคอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก มีโรงงานที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการ จำนวนทั้งสิ้น ๑๑๘ โรงงาน เงินลงทุนรวม ๑,๐๐๕.๘๘ ล้านบาท และมีจำนวนคนงาน ๙๔๕ คนส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้ อุตสาหกรรมการขนส่งและอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม

๒.๔.๕.๓ การท่องเที่ยว ในปี ๒๕๕๙ มีนักท่องเที่ยว จำนวน ๘๓๒,๒๐๙ คน (นักท่องเที่ยวคนไทย ๖๓๐,๖๐๖ คน นักท่องเที่ยวต่างประเทศ ๒๐๑,๖๐๓ คน) มีรายได้จากการท่องเที่ยว ๓,๙๘๒.๐ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๒.๕ ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งภาค โดยมีวันพักเฉลี่ย ๒.๔ วันต่อคน ค่าใช้จ่ายต่อวัน ๒,๐๗๗.๒ บาทต่อคน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอปายอำเภอเมือง และอำเภอแม่สะเรียง เป็นต้น

๒.๔.๕.๔ การค้าชายแดน ปัจจุบันจังหวัดแม่ฮ่องสอนยังไม่มีด่านถาวร มีเพียงจุดผ่อนปรนทางการค้า ๕ แห่งซึ่งฝ่ายไทยโดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนกำหนดให้สามารถแลกเปลี่ยนสินค้า

เล็กน้อยๆ ที่จำเป็นในการอุปโภค - บริโภคในชีวิตประจำวัน และเป็นสินค้าไม่ต้องห้ามตามกฎหมายอื่นใดได้ภายในบริเวณตลาดนัดเพื่อการค้าห่างจากแนวพรหมแดนประมาณ ๒ กิโลเมตร ระหว่างเวลาตั้งแต่ ๐๘.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. (เวลาประเทศไทย) ของทุกวัน ซึ่งในปี ๒๕๕๘ จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีมูลค่าการค้าชายแดน จำนวน ๑,๕๖๒.๙ ล้านบาท เพิ่มขึ้นจาก ปี ๒๕๕๗ คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๔๒ และในปี ๒๕๕๙ (เดือนมกราคม - สิงหาคม) มีมูลค่าจำนวน ๘๒๘.๒ ล้านบาท^{๖๘}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พริษฐ์ สมะ ศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบ บูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า

๑. จากการนำกระบวนการทั้ง ๔ กระบวนการมาใช้ในการแก้ไขปัญหาครัวเรือนยากจนนั้นทำให้สามารถที่จะบูรณาการ การทำงานของหน่วยงานได้จริง เพราะกระบวนการดังกล่าวผ่านการประชุมวางแผนเป็นอย่างดี

๒. เป็นกระบวนการที่เน้นให้ประชาชนครัวเรือนยากจนรู้จักการดูแลและยกระดับครัวเรือนยากจนด้วยตัวของเขาเอง เป็นการส่งเสริมอาชีพที่สามารถที่จะทำได้ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้

๓. นอกจากการนำกระบวนการทั้ง ๔ กระบวนการมาบูรณาการแล้ว สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองปัตตานียังนำหลักทฤษฎีมาบูรณาการพร้อมๆ กับกระบวนการทั้ง ๔ กระบวนการ ดังนั้นบางครัวเรือนสามารถที่จะยกระดับครัวเรือนยากจนให้เป็นครัวเรือนพ้นจน ผ่านการแก้ไขปัญหา ยากจนมาแล้วและสามารถที่จะนำหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงในการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนยากจน

๔. การนำกระบวนการทั้ง ๔ กระบวนนั้นไม่สามารถที่จะวัดความจนเป็นรูปธรรมได้

๕. การแก้ไขปัญหาครัวเรือนยากจนของสำนักงานพัฒนาชุมชนจะยึดตัวชี้วัดที่กรมได้กำหนดไว้ ซึ่งผลของการดำเนินงานจะต้องผ่านตัวชี้วัดต่างๆ ที่กรมกำหนด แต่หลักความเป็นจริงบางครัวเรือนยังไม่สามารถพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตตัวเองเลย

๖. การดำเนินงานแก้จนในระยะเวลาเพียง ๑ ปีตามที่กรมกำหนด ไม่สามารถที่จะพัฒนาและยกระดับครัวเรือนยากจนนั้นได้ เพราะการที่จะสามารถแก้ไขปัญหา ยากจน และสามารถที่จะยกระดับครัวเรือนของตนเองได้นั้นจะต้องใช้เวลาและต้องให้เวลาด้วย ไม่ใช่การแก้ไขเพียงระยะเวลาสั้นๆ แล้วจะประสบความสำเร็จได้

^{๖๘} จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ฐานข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์].

<http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/symbol/๒๕-province-info.html>, [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ธนพล สราญจิตร (๒๕๕๘) ได้ศึกษาปัญหาความยากจนในสังคมไทย พบว่า ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในระดับบุคคลส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาในที่สุด จากการวิเคราะห์ พบว่า ปัญหาและสาเหตุของความยากจนมาจากสาเหตุสำคัญสองประการ คือ สาเหตุจากปัจจัยภายในตัวบุคคล และสาเหตุจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล บทความนี้มุ่งนำเสนอ ความหมายของความยากจน ลักษณะของความยากจน สาเหตุของความยากจน และแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย

สมพร โกมารทัต และคณะ ได้ทำการสำรวจสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย ” เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจน (๒๕๖๐) พบว่า

๑. สถานะปัจจุบันของประเทศที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนในประเด็นของความยากจนขั้นรุนแรงของประชาชนอยู่เลยเส้นความยากจนสากลที่ ๑.๒๕ ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน แต่ในส่วนเกณฑ์เส้นความยากจนสากลที่ ๑.๙๐ ดอลลาร์สหรัฐต่อวันยังไม่พบข้อมูลที่ชัดเจน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องสัดส่วนของประชาชนที่ยากจน การคุ้มครองทางสังคมขั้นพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และการสร้างกรอบนโยบายเพื่อขจัดความยากจนมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนขององค์การสหประชาชาติ

๒. เป้าประสงค์ที่สำคัญและต้องดำเนินการเป็นอันดับแรกสำหรับประเทศไทยในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ เป้าประสงค์ ๑.๓ และประเทศไทยมีความพร้อมในการบรรลุเป้าหมายที่ ๑ ในทุกเป้าหมายเนื่องจากมีองค์ความรู้ และนโยบาย มาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับเป้าหมายและตัวชี้วัดในเป้าหมายที่ ๑

๓. รัฐมีมาตรการเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๕๙-๒๕๖๔) และแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) และได้ผลในระดับหนึ่ง

ฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาคราชการไทยในเครือ ร่วมกับ สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง CMG (CHINA MEDIA GROUP) (๒๕๖๔) ได้จัดรายงานปี ๒๐๒๐ ซึ่งเป็นปีสำคัญของการขจัดความยากจนของจีน เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๐๒๐ เป็นวันบรรเทาความยากจนครั้งที่ ๗ ของจีน และปี ๒๐๒๐ เป็นปีที่จีนกำหนดไว้ว่า จะเป็นปีที่จะขจัดความยากจนให้หมดไป และสร้างสังคมมีกินมีใช้รอบด้าน พร้อม ๆ กับการสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระยะ ๕ ปี ฉบับที่ ๑๓ หรือ “แผน ๑๓-๕” (ค.ศ. ๒๐๑๖ – ๒๐๒๐)

ช่วงหลายปีที่ผ่านมา จีนได้ขับเคลื่อนทุกวิถีในการต่อสู้กับความยากจนอย่างจริงจัง ด้วยการทุ่มเทกำลังและทรัพยากรมากที่สุด เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และมีผลกระทบในวงกว้างที่สุดเป็นหนึ่งในความมหัศจรรย์ บนหน้าประวัติศาสตร์การขจัดความยากจนของมนุษยทั่วโลก

ในช่วงระยะเวลา ๕ ปี ของ “แผน ๑๓-๕” จีนมีคนยากจนกว่า ๕๐ ล้านคน ที่หลุดพ้นจากความยากจน อัตราความยากจนลดลงจากร้อยละ ๔.๕ ในปี ๒๐๑๖ เหลือร้อยละ ๐.๖ ในปี ๒๐๑๙ ทำให้ความยากจนโดยรวมได้รับการแก้ไข รายได้ของคนยากจนเพิ่มขึ้น สถิติจากฐานข้อมูลคนยากจนทั่วประเทศ แสดงให้เห็นว่า รายได้เฉลี่ยสุทธิต่อคนของคนยากจนเพิ่มขึ้นจาก ๔,๑๒๔ หยวน ในปี ๒๐๑๖ เป็น ๙,๐๕๗ หยวนในปี ๒๐๑๙ เพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ ๓๐% โครงสร้างรายได้ของผู้ยากจนได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสม โดยส่วนใหญ่มาจากการจ้างงานและการผลิต

๓ ปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้จีนประสบความสำเร็จอย่างมากในการบรรเทาความยากจน ดังนี้

๑. การจัดการความยากจนเป็นหนทางเดียวที่จะบรรลุแนวคิด “เจริญรุ่งเรืองร่วมกัน” ของสังคมจีน นับตั้งแต่ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ จีนได้ถือ “การจัดการความยากจน” “การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน” และ “การบรรลุความมั่งคั่งร่วมกัน” เป็นภารกิจที่สำคัญของรัฐบาล โดยการจัดการความยากจนบนพื้นฐานของระบบสังคมนิยม คือ มีความมั่งคั่งร่วมกัน ตั้ง เสี่ยวผิง ผู้นำรุ่นที่สองของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ขึ้นให้เห็นว่า ลักษณะที่แตกต่างระหว่างสังคมนิยมกับทุนนิยม คือ มีความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันและไม่มีการแบ่งขั้ว ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ขึ้นให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ความมั่งคั่งร่วมกัน เป็นหลักการพื้นฐานของสังคมนิยมที่มีเอกลักษณ์ของจีน ดังนั้น ผลของการพัฒนาจึงต้องมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น เพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคน ที่จะก้าวไปในทิศทางที่มั่นคงร่วมกันอย่างมั่นคง”

๒. ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจที่เป็นผลจากการจัดการความยากจน หลังจากการปฏิรูปและเปิดประเทศมา กว่า ๔๐ ปี เศรษฐกิจจีนเติบโตขึ้นอย่างมาก จนก้าวไปสู่เศรษฐกิจใหญ่อันดับสองของโลก การพัฒนาความเข้มแข็ง ทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงความสามารถด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้วางรากฐานทางความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในการต่อสู้กับปัญหาความยากจนทั่วประเทศ

๓. ภาวะผู้นำและการบูรณาการ เป็นหลักประกันพื้นฐานในการรวบรวมสรรพกำลังทั่วประเทศเพื่อประกาศสงครามกับความยากจน ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ภายใต้การนำที่เข้มแข็งของประธานาธิบดีสี จิ้นผิง ประเทศจีน ยืนหยัดการแก้ปัญหาบรรเทาความยากจนเพื่อขึ้นนำการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมโดยรวม เสริมสร้างทีมงานแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้รูปแบบ “เลขาธิการ ๕ ระดับ” ที่ทำให้นโยบายและการบริหารงานได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง จากการส่งคณะทำงานลงพื้นที่ประจำหมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่มากกว่า ๓ ล้านคน ที่ให้ความช่วยเหลือ ทุกครอบครัวที่ยากจน

ด้วยการแก้ปัญหาความยากจนของจีน จะทำให้จีนบรรลุเป้าหมายการลดความยากจน ภายใต้การพัฒนา ที่ยั่งยืนปี ค.ศ. ๒๐๓๐ ของสหประชาชาติที่กำหนด ๑๐ ปี

ประภาพร กิตติเสนาชัย (๒๕๖๑) ได้ถอดบทเรียนการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน พบว่า วิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน มีกระบวนการดังนี้

๑. การออกแบบโครงการให้เหมาะสมกับรายบุคคลหรือแต่ละหมู่บ้าน โดยปกติโครงการช่วยเหลือส่วนใหญ่ จะให้เงินช่วยเหลือในอัตราที่เท่ากัน แต่สำหรับจีนไม่ได้เป็นเช่นนั้น รัฐบาลจีนได้ทำการวิเคราะห์ระดับครอบครัวจากนั้นจึงดำเนินการวางแผนช่วยเหลือรายบุคคลและส่งเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์เข้าไปตรวจสอบและพูดคุยแบบตัวต่อตัว โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐกว่า ๒ ล้านคน สามารถ

เก็บข้อมูลคนได้ถึง ๘๙ ล้านแฟ้ม เท่ากับมีโครงการช่วยเหลือคนจนกว่า ๘๙ ล้านโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด รัฐจึงได้จัดสรรกองทุนออกเป็นหลายประเภท เพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล และหมู่บ้าน

๒. การประเมินเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะกรรมการกลางคอมมิวนิสต์ได้สร้างระบบตรวจสอบอย่างเข้มงวด โดยให้แต่ละมณฑลสับเปลี่ยนกันตรวจสอบข้อมูล และยืนยันโดยบุคคลที่สาม เพื่อไม่ให้เกิดการปลอมแปลงข้อมูลทำให้เจ้าหน้าที่ต้องทำงานภายใต้ความกดดัน ขณะเดียวกันก็ได้รับกำลังใจที่ดี เนื่องจากยิ่งทุ่มเทมากเท่าไร ก็ยิ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากเท่านั้น

๓. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในประเทศเกิดความตื่นตัวในปัญหาความยากจนและร่วมแก้ไข เช่น การยกย่องคนจนที่สามารถสู้จนประสบความสำเร็จได้ด้วยตัวเองผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนยากจน ส่วนการร่วมกันแก้ไข เช่น เว็บไซต์เถาเปาได้ยกเว้นค่าธรรมเนียมการใช้บริการ การให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาดและการช่วยปรับปรุงระบบขนส่งให้เข้าถึงในพื้นที่ยากจน

๔. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคตะวันออกและภาคตะวันตกของจีนในการแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยการจับคู่เมืองที่มีฐานะร่ำรวยกับเมืองยากจน เพื่อให้เมืองที่ร่ำรวยทางภาคตะวันออกช่วยเหลือเมืองยากจนทางภาคตะวันตก โดยการเข้าไปลงทุนด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และภาคบริการในพื้นที่ การให้เงินช่วยเหลือเพื่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน รวมถึงการส่งบุคลากรที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีต่างๆ ไปฝึกอบรม

๕. การใช้ระบบ QR CODE มาช่วยเหลือประเทศเพื่อต่อสู้กับความยากจน โดยการกำหนด QR CODE ให้กับประชาชนที่ยากไร้ในพื้นที่ทุรกันดารทุกรอบครัว เพื่อช่วยให้รัฐสามารถเข้าถึงข้อมูล เช่น จำนวนสมาชิก ขนาดที่อยู่ รายได้ครอบครัว รวมถึงปริมาณผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งปัจจุบันประชาชนสามารถซื้อสินค้าเกษตรจากชุมชนยากไร้ ได้จากร้านค้าออนไลน์ที่รัฐบาลจีนสนับสนุน ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงลูกค้าทั่วประเทศ

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท ๒. เพื่อพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ๓. เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) ในเรื่องสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท การพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ และการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑. สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท โดยใช้มีวิธีการศึกษาดังนี้

๓.๑.๑.๑ การศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบประจุ่มกลุ่ม

๓.๑.๑.๒ การสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๑.๑.๓ การสรุปรายงานการประเมินสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๑.๒ การพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ โดยใช้มีวิธีการศึกษาดังนี้

๓.๑.๒.๑ การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

๓.๑.๒.๒ การสรุปรายงานมโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓.๑.๓.๑ การจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีการกระบวนการ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

(๒) การประเมินผู้เข้าร่วมโครงการ โดยมีคณะกรรมการของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นร่วมตรวจสอบการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้วิจัย

(๔) การสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เครือข่ายกับบุคคลหรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

๓.๑.๓.๒ การสรุปรายงานเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ ของชุมชนเป้าหมาย จำนวน ๑ หัวัด

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนในพื้นที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อการศึกษาสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มประชากร

การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหา ความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนามชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน

การดำเนินการตามโครงสร้างการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วม
ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบาย

และยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ สำหรับการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การเพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่ยากจนที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

๓.๓.๒ การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย

ดังนั้น จึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ (Inter-view Guideline)

๒. การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่ยากจนที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยลงพื้นที่ด้วยตัวเอง

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ลึก (In-depth Interviews) ประชาชนชุมชนเป้าหมายที่ยากจนที่สุดภายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากแนวคิด หลักการ ความเป็นมา เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมาและนำมาวิเคราะห์สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

๓.๔.๔ การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย และการจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท

ตารางที่ ๓.๑ ตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย

ที่	กิจกรรมวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๙ เดือน											
		๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
๑	ประชุมคณะผู้วิจัย ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง												
๒	วางแผนกิจกรรมการวิจัย สร้างเครื่องมือการวิจัย และแนวทางการประเมินโครงการวิจัย												
๓	ตรวจสอบเครื่องมือ เก็บข้อมูลภาคสนาม												
๔	การส่งรายงานความก้าวหน้าการวิจัย												
๕	การจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย												
๖	การจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท												
๗	การส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												
๘	เผยแพร่งานวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์												

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การจัดประชุม การแจกแบบสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

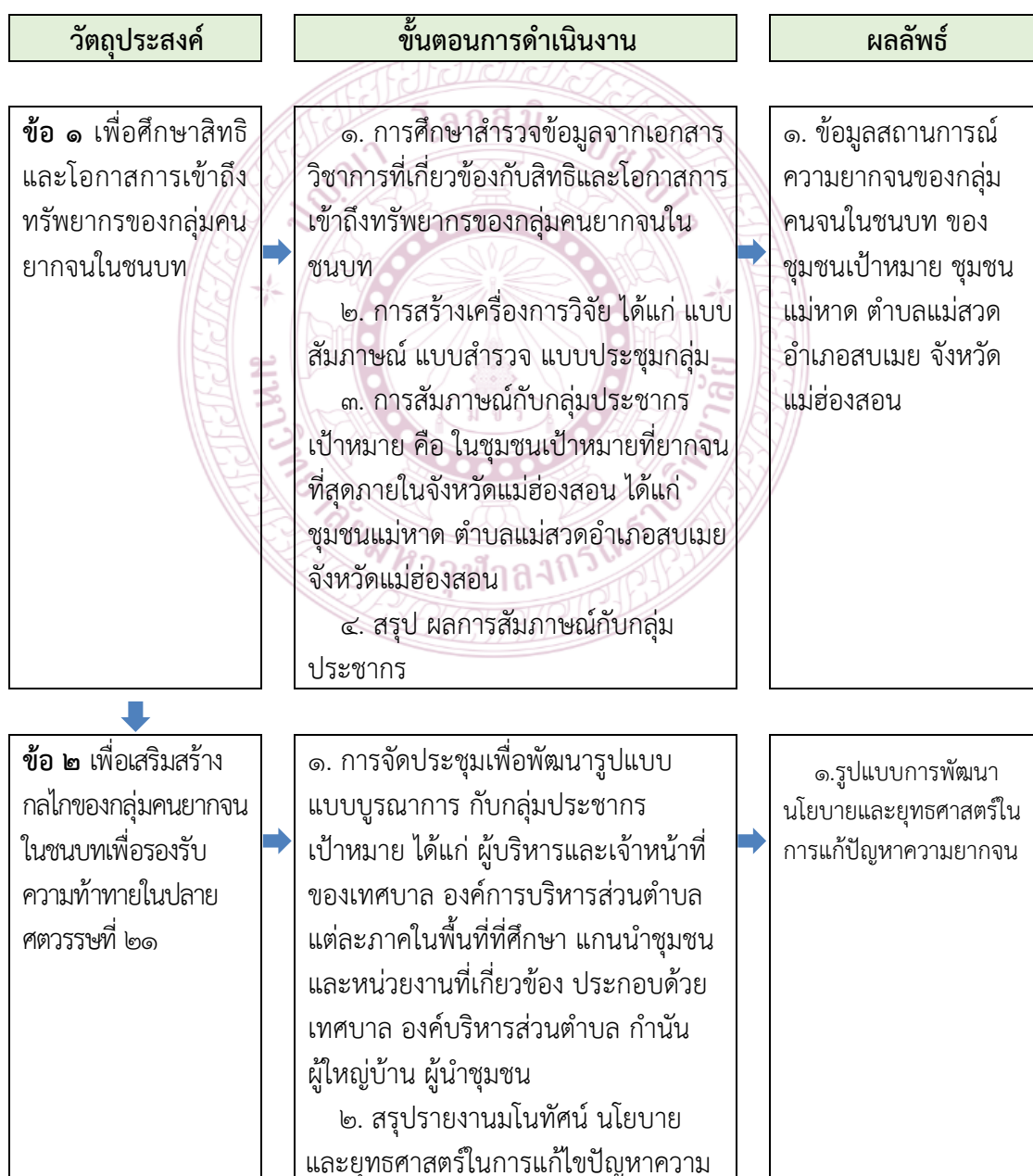
๓.๕.๑ วิเคราะห์สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

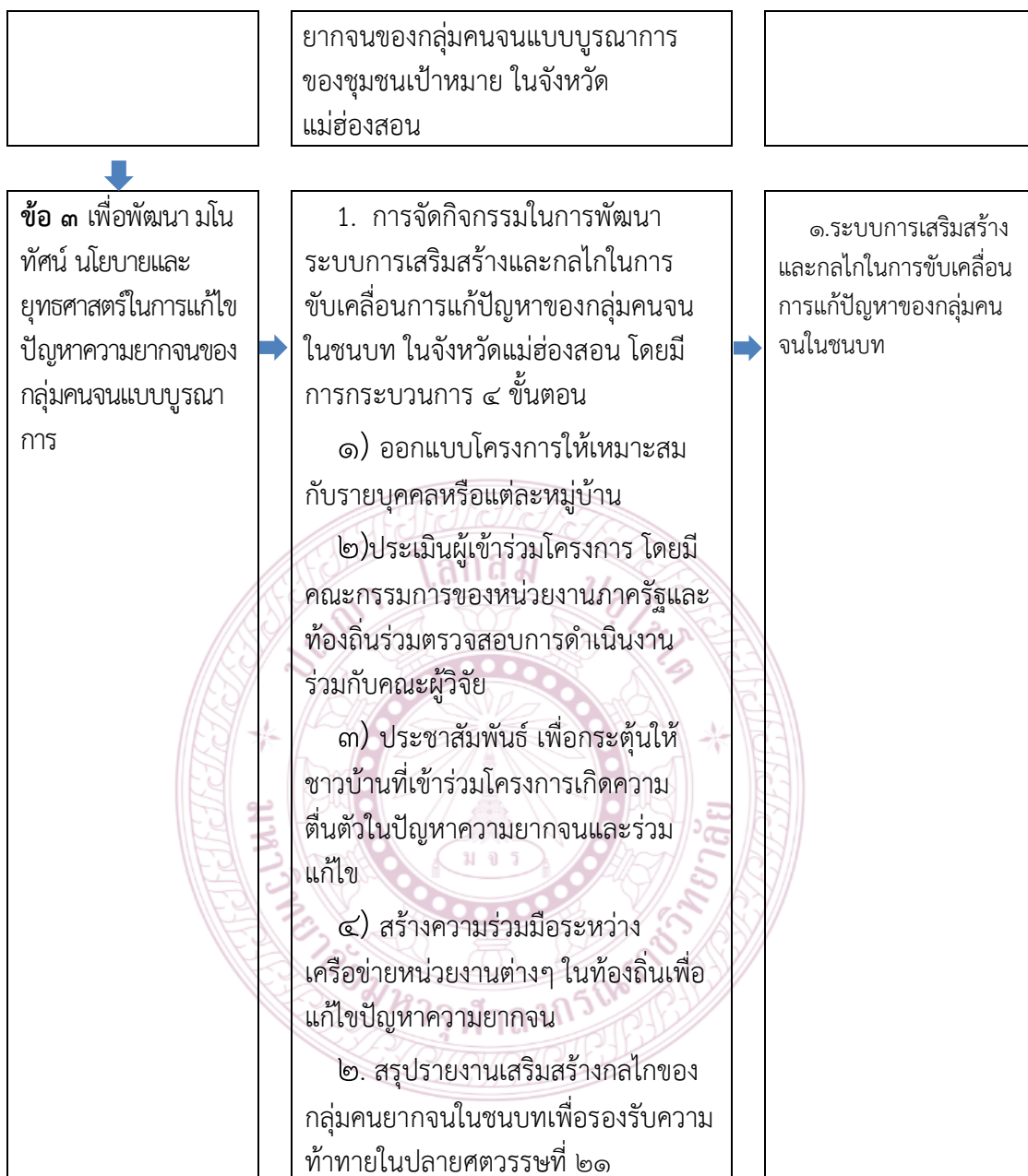
๓.๕.๒ สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ พัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

๓.๕.๓ การนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปกระบวนการวิจัย พร้อมกับผลที่ได้ในแต่ละระยะของการวิจัย ตามรายละเอียดของแผนภาพที่ ๓.๑ ดังนี้

ภาพที่ ๓.๑ กระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้การวิจัยพื้นฐาน (Basic research) และการวิจัยเชิงพัฒนา (Developmental research) ในเรื่องสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท การพัฒนานวัตกรรม นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ และการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดย ศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบประชุมกลุ่ม และลงพื้นที่สัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้แก่ ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน ในการสำรวจ และการสัมภาษณ์ประชากรตัวแทน จำนวน ๒๐ คน พร้อมทั้งการสรุปรายงานการประเมินสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท และการเข้าถึงสิทธิ ของชุมชนเป้าหมาย และมีการจัดประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ อำเภอสบเมย องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียนในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย นายอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ครู พร้อม สรุปรายงานนวัตกรรม นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ ของชุมชนเป้าหมาย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และการจัดกิจกรรมในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างและกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท โดยมีกระบวนการคือ การออกแบบโครงการที่เหมาะสมกับรายบุคคลในชุมชนที่มีความพร้อม และต้องการดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยได้จัดสรรกองทุนของภาครัฐที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือ หลังจากนั้นดำเนินการประเมินมีคณะกรรมการของหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นร่วมตรวจสอบการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้วิจัย และการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เครือข่ายกับบุคคลหรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อสร้างเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ซึ่งการวิจัยนี้มีประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

๑. สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

๒. นวัตกรรม นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

๓. การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

ในการศึกษาสำรวจข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท และการสร้างเครื่องการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบประชุมกลุ่ม และลงพื้นที่สัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย คือ ในชุมชนเป้าหมายที่มีฐานะยากจนที่ภาคเหนือ ได้แก่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้แก่ ประชาชนในชุมชน จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน ในการสำรวจ และการสัมภาษณ์ ประชากรตัวแทน จำนวน ๒๐ คน โดยศึกษาบริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขต ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย และบริบทพื้นที่วิจัยที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน การศึกษาสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.แม่สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

๔.๑.๑ บริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขต ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

พื้นที่ตำบลแม่สวดอยู่ห่างจากตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประมาณ ๑๙๗ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕๐ ตารางกิโลเมตรหรือ ๒๑๘,๘๕๐ ไร่ ภูมิประเทศ ด้านทิศเหนือติดกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านทิศใต้ติดกับตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ และทิศตะวันตกติดกับตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิประเทศ ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. พื้นที่ราบประมาณ ๕% ของพื้นที่ตำบล ส่วนมากจะใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกข้าว ปลูกกระเทียม ปลูกหอมแดง ไม้ผล พืชผัก และใช้เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ พื้นที่หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๘ ของตำบลแม่สวด

๒. พื้นที่สูงและพื้นที่ภูเขาประมาณ ๙๕% ของพื้นที่ตำบล เป็นภูเขาสูงชันในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวดจึงตั้งอยู่ในภูเขาสูงและบริเวณหุบเขาเป็นส่วนใหญ่มีแม่น้ำไหลผ่านเช่น แม่น้ำเงา แม่น้ำยวม และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ราษฎรใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก ปลูกข้าว ปลูกพริก ปลูกถั่วเขียว และใช้เป็นที่อยู่อาศัย

ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวดจะมี ๓ ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน ซึ่งฤดูฝนเริ่มลงมือการปลูกพืชจะเริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม และไปสิ้นสุดเดือนกันยายนเป็นต้นไป จนถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มต้นประมาณเดือนตุลาคม และสิ้นสุดประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และฤดูร้อนเริ่มต้นประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ไปสิ้นสุดประมาณกลางเดือนพฤษภาคม

เขตการปกครอง

ในพื้นที่ตำบลแม่สวดมีหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบจำนวน ๑๒ หมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ บ้านแม่สวด ห่างจากอำเภอสบเมย ๒ กิโลเมตร บ้านห้วยม่วง ประกอบไปด้วย ๔ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่ละอิด บ้านแม่ปะหลวง บ้านแม่ปะกลาง บ้านแม่ปะน้อย บ้านแม่ละ ประกอบไปด้วย ๔ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านกองอุม บ้านแม่คะเหนือ บ้านแม่คะกลาง บ้านสบแม่คะ บ้านแม่หลุยหลวง ประกอบไปด้วย ๕ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่หลุยน้อย บ้านแม่บาง บ้านจอลือเหนือ บ้านจอลือใต้ บ้านจอลือกลางบ้านอุมโล๊ะ ประกอบไปด้วย ๑ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านอุมโล๊ะใต้ บ้านแม่หาด บ้านแม่สวดใหม่ ประกอบไปด้วย ๑ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่เงาบ้านนาตอย ประกอบไปด้วย ๑ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านสบแม่แพ บ้านสบโขง ประกอบไปด้วย ๑ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านห้วยมะน้ำ บ้านแม่แพใหญ่ ประกอบไปด้วย ๑ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านแม่แพน้อย บ้านอุมโล๊ะเหนือกอปี้ ประกอบไปด้วย ๒ หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านบอหลู บ้านบ่อทะ

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงประมาณ ๙๕% เป็นคนพื้นราบประมาณ ๕% ประชากรทั้งสิ้นรวม ๗๖๓๖ คนแยกเป็นชายจำนวน ๓๙๔๐ คนประชากรหญิงจำนวน ๓๖๙๖ คนมีจำนวนหลังคาเรือน ๓๑๔๒ หลังคาเรือน

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ

ประชากรของตำบลแม่สวด ประกอบอาชีพเกษตร ร้อยละ ๘๐ ส่วนอีกร้อยละ ๒๐ ประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง และอื่นๆ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร โดยการทำไร่ เช่น ไร่ข้าว ไร่ถั่วเหลือง ไร่พริก และประมาณ ๐.๕% ประกอบอาชีพทอผ้าพื้นเมือง ประมง และเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์

ส่วนมากมีการเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจึงไว้ขาย สัตว์เลี้ยงส่วนใหญ่ ได้แก่ ไก่ เป็ด สุกร โค กระบือ สัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาตก ปลานิล

พื้นที่ทำเกษตรในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด มีพื้นที่ทั้งหมด ๑๔๖๐ ไร่ ซึ่งแบ่งออกเป็นพื้นที่ในการปลูกข้าวนาปีจำนวน ๒๕๙ ไร่ ปลูกข้าวไร่ จำนวน ๖๑๓ ไร่ ปลูกถั่วเหลือง จำนวน ๓๖๙ ไร่ ปลูกพริกชี้หู จำนวน ๑๘๒ ไร่ ปลูกกระเทียม จำนวน ๒๑ ไร่ และปลูกยางพารา จำนวน ๑๖ ไร่

งานหัตถกรรม และสินค้าท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลแม่สวดมี งานทอกรรม และสินค้าท้องถิ่นที่ทำเพื่อจำหน่ายในพื้นที่ซึ่งได้แก่ ผ้าทอกะเหรี่ยง เครื่องจักสานหมวกกะเหรี่ยง กล้วยอบเนย ดอกไม้ประดิษฐ์ ติ่มด และไม้กวาดดอกหญ้า

ข้อมูลด้านการศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน ๑๑ แห่ง โรงเรียนบ้านแม่สวด หมู่ ๑ โรงเรียนบ้านแม่เงา (สาขานานองอุม) หมู่ ๓ โรงเรียนล่องแพวิทยา(สาขานานองอุม) หมู่ ๕ โรงเรียนบ้านแม่เงา หมู่ ๘ โรงเรียนล่องแพวิทยา หมู่ ๑๐ โรงเรียนบ้านอุมโล๊ะเหนือ หมู่ ๑๒ โรงเรียนบ้านห้วยม่วง หมู่ ๒ โรงเรียนบ้านแม่หลุย หมู่ ๔ โรงเรียนบ้านแม่หาด หมู่ ๗ โรงเรียนบ้านนาดอย หมู่ ๙ โรงเรียนบ้านแม่แพหลวง หมู่ ๑๑ โรงเรียน (ขยายโอกาสระดับมัธยมศึกษา) ๓ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านแม่สวด หมู่ ๑ โรงเรียนล่องแพวิทยา หมู่ ๑๐ โรงเรียนบ้านนาดอย หมู่ ๙ โรงเรียนสังกัดการศึกษานอกโรงเรียน ๑๒ แห่งคือ โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนพื้นที่สูงบ้านแม่แพน้อย หมู่ ๑๑ โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านจอลือใต้ หมู่ ๔ โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านจอลือเหนือ หมู่ ๔ โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่ปะกลาง หมู่ ๒ ศูนย์การศึกษาเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูงบ้านแม่ปะน้อย หมู่ ๒ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูง บ้านแม่บาง หมู่ ๔ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่ละอิด หมู่ ๒ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านบ่อหลู หมู่ ๑๒ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนพื้นที่สูงบ้านห้วยมะน้ำ หมู่ ๑๐ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่แฮด หมู่ ๖ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นที่สูงบ้านแม่หลุยหลวง หมู่ ๔ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลแม่สวด หมู่ ๑ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๑ แห่ง คือ ศพด.บ้านแม่สวด หมู่ ๑ สถาบันและองค์การทางศาสนา วัด/สำนักสงฆ์ ๖ แห่ง คือ สำนักสงฆ์บ้านแม่สวด หมู่ ๑ สำนักสงฆ์บ้านอุมโล๊ะ หมู่ ๕ สำนักสงฆ์บ้านแม่หาด หมู่ ๗ สำนักสงฆ์บ้านห้วยมะน้ำ หมู่ ๑๐ สำนักสงฆ์บ้านกอบี หมู่ ๑๒ สำนักสงฆ์บ้านแม่บาง หมู่ ๔ สำนักสงฆ์บ้านแม่แฮด หมู่ ๖ สำนักสงฆ์พระธาตุศรีสเบงา หมู่ ๘ สำนักสงฆ์บ้านแม่แพใหญ่ หมู่ ๑๑ โบสถ์ ๙ แห่ง คือ โบสถ์คริสต์จักรบ้านกอม หมู่ ๓ โบสถ์คริสต์จักรบ้านอุมโล๊ะ หมู่ ๕ โบสถ์คริสต์จักรบ้านแม่หาด หมู่ ๗ โบสถ์คริสต์จักรบ้านนาดอย หมู่ ๙ โบสถ์คริสต์จักรบ้านห้วยมะน้ำ หมู่ ๑๐ โบสถ์คริสต์จักรบ้านแม่หลุย หมู่ ๔ โบสถ์คริสต์จักรบ้านแม่แฮด หมู่ ๖ โบสถ์คริสต์จักรบ้านแม่สวดใหม่ หมู่ ๘ โบสถ์คริสต์จักรบ้านสบโขง หมู่ ๑๐ โบสถ์คริสต์จักรบ้านแม่แพใหญ่ หมู่ ๑๑

สาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลประจำหมู่บ้าน/ตำบล ๒ แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านห้วยม่วง หมู่ ๒ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอุมโล๊ะ หมู่ ๙ อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ ๙๐%

๔.๑.๒ บริบทพื้นที่วิจัยที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านแม่หาด หมู่ที่ ๗ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่อีกก่อตั้งมาแล้วกว่า ๑๐๐ ปี บ้านแม่หาด เดิมชื่อว่า "แหมะหะดี" แปลว่า ตะวันตกดิน โดยมีเรื่องเล่าว่า มีชายชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงโปว์ คนหนึ่ง ชื่อบะน้อใส เดิมอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ที่เน่อ เขตอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้น บ้านที่เน่อ เกิดความกันการและขาดแคลนอาหารบะน้อใส ซึ่งเป็นกำลังหลักของครอบครัว จึงได้ออกจากหมู่บ้าน เดินทางเข้าไปหาซื้อข้าวปลาที่บ้านแม่ตะวอ จังหวัดตาก ระหว่างทางเขาพบพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนเป็นอย่างยิ่ง ขากลับจากการซื้อข้าวปลาที่บ้านแม่ตะวอแล้ว มาถึงบ้านแม่หาดในปัจจุบันก็มีดีค่าและตะวันตกดินพอดี เขาจึงพักค้างคืน ณ ที่แห่งนั้น ตื่นเช้ามาจึงเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านที่เน่อ หลังจากนั้นไม่นานด้วยความประทับใจในทำเลที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ บะน้อใส จึงได้พาครอบครัวพร้อม

กับชักชวนเพื่อนบ้าน ๒-๓ ครอบครัวมาตั้งหลักปักฐาน ณ ดินแดนตะวันตกดิน แห่งนี้ จนกระทั่งมีลูกหลานและจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นหมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน

๒. ลักษณะทางกายภาพ

ในการศึกษาลักษณะทางกายภาพนี้ใช้การศึกษาค้นคว้าที่จริง มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ลักษณะภูมิประเทศ

๒.๑.๑ ที่ตั้ง

หมู่บ้านแม่หาด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสบเมย ระยะทางจากอำเภอสบเมยถึงหมู่บ้านแม่หาด ประมาณ ๖ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลนาเกียน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านอุ่มไค้ อำเภอสบเมย ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านสบโขง อำเภอตบเมย ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านแม่แพหลวง อำเภอสบเมย

๒.๑.๒ เนื้อที่

บ้านแม่หาดมีเนื้อที่โดยประมาณ ๗,๗๐๐ ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ๑๐๐ ไร่ เป็นที่เพื่อการเกษตร ๖,๕๐๐ ไร่เป็นที่ป่า ๗๐๐ ไร่

๒.๑.๓ ภูมิประเทศ

พื้นที่บ้านแม่หาด สภาพทั่วไปประกอบด้วยภูเขาสูง ที่ตั้งบ้านแม่หาดเป็นยอดดอยระหว่างภูเขา บริเวณรอบหมู่บ้านโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ภูเขาและเกษตรกรรมปรับเป็นที่ทำไร่ทำนา พื้นที่เป็นภูเขาประมาณร้อยละ ๙๐ ของพื้นที่ทั้งหมด บ้านแม่หาดมีลำน้ำไหลผ่าน คือ ลำน้ำแม่เงา ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และ ได้ชื่อว่าเป็นลำน้ำที่น้ำใส งาม แห่งหนึ่ง สภาพดิน ลักษณะของดินเป็น ดินร่วนปนทราย และ ดินเหนียว พื้นที่ทั่วไปส่วนมากเป็นพื้นที่ป่าสงวน ราษฎรไม่มีเอกสารสิทธิ์ใน ที่ดินแต่ได้อาศัยที่ดินเป็นที่ทำกิน

๒.๑.๔ ภูมิอากาศ

ลักษณะของภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุม ๓ ฤดู คือฤดูร้อน อยู่ในช่วงประมาณ เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน ฤดูฝน อยู่ในช่วงประมาณ เดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม ฤดูหนาว อยู่ในช่วงประมาณ เดือนพฤศจิกายน ถึง มกราคม

ลักษณะภูมิอากาศในรอบปีที่ผ่านมาอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ ๒๒ ถึง ๒๖ องศาเซลเซียส ในฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำสุด ๔ - ๑๕.๙ องศาเซลเซียส ส่วนฤดูร้อนอุณหภูมิสูงที่สุด ๔๐ องศาเซลเซียส ในฤดูฝนมีระยะเวลายาวนานถึง ๑ ๑๒ วัน ฝนตกเฉลี่ย ๘๖๒.๓ - ๙๕๖ มม.

๒.๑.๕ แหล่งน้ำ

ในหมู่บ้านแม่หาดมีแหล่งน้ำประเภทต่างๆ ซึ่งประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำแหล่งน้ำนั้นๆ ทั้งหมดมีดังนี้

๒.๑๕.๑ ฝ่าย ผังกั้นน้ำ มีจำนวน ๑ แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำในการทำเกษตร คือ การปลูกพืช ทำนา ทำไร่

๒.๑.๕.๒ ถ้าน้ำถ้ำห้วย-หนอง มีจำนวน ๓ แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์ เพื่อทำการเกษตร ในการการปลูกพืช และทำนา ทำไร่

๒.๑.๕.๓ น้ำตกมีจำนวน ๒ แห่ง ซึ่งประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำในการทำเกษตร ในการปลูกพืช ทำนา ทำไร่ การประมงแบบพื้นบ้าน

๒.๒ เส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านมี ๒ เส้นทาง คือทางบกเป็นถนนลูกรัง ฤดูแล้ง รถยนต์สามารถสัญจรผ่านไปมาได้ ส่วนฤดูฝนรถยนต์ไม่สามารถสัญจร ได้และต้องอาศัยการเดินเท้าเป็นเวลาประมาณ ๔ ชั่วโมง ระยะทางจากอำเภอสบเมย ถึงบ้านแม่หาดประมาณ ๘๖ กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมทางเรือ นิยมใช้สัญจรในฤดูฝน ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๓ ชั่วโมง และเดินต่อด้วยเท้าอีกประมาณ ๔ ชั่วโมง

๓. ระบบสาธารณูปโภค มีดังนี้

๓.๑ ใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์

๓.๒ น้ำประปาในหมู่บ้านเป็นประปาที่ใช้น้ำจากภูเขา (ประปาภูเขา)

๓.๓ ถนนตอนกรีต บริเวณถนนเข้าหมู่บ้านประมาณ ๓๐๐ เมตร

๓.๔ โทรศัพท์สาธารณะ มีจำนวน ๒ เครื่อง

๓.๕ บริการสาธารณะ ในหมู่บ้านมี บริการสาธารณะ ดังนี้

๓.๕.๑ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

๓.๕.๒ หอกระจายข่าว

๓.๕.๓ ศาสนสถาน คือโบสถ์ จำนวน ๒ แห่ง

๓.๕.๔ โรงเรียนบ้านแม่หาด

๔. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

๔.๑ อาชีพ

อาชีพส่วนใหญ่ของราษฎรในบ้านแม่หาด คือทำสวน ทำนาตามไหล่เขาและที่ราบระหว่างภูเขา การเพาะปลูกพืชจำพวก ถั่วเหลือง ถั่วแดง ข้าวโพด พริก ถั่วเขียว ถั่วลิสง และการเลี้ยงสัตว์เช่น เลี้ยงแพะ เป็ด ไก่ หมู เป็นต้น สภาพทางเศรษฐกิจนี้รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ ที่แจกให้ทุกครัวเรือน จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน

๔.๒ รายได้

รายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ ได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างและอื่นๆรายได้ต่อปี ต่อครอบครัว ๑๕,๐๐๐ บาท

๕. ลักษณะทางสังคม

๕.๑ อาชีพหลัก ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ในส่วนของการทำการเกษตร สามารถจำแนกได้ตามลักษณะของพืชประเภทต่างๆ ได้ดังนี้ การทำนา มีจำนวน ๘๔ ครัวเรือน มีเนื้อที่ในการทำนา ๗๐๐ ไร่ การทำไร่ มีพื้นที่ทำไร่นานานา ๑,๘๐๐ ไร่ ครัวเรือนที่ทำไร่มี จำนวน ๘๔ ครัวเรือน ซึ่งพืชไร่ที่ปลูกมากที่สุด ๓ ลำดับคือ ข้าวโพดและพริก ความสำคัญ การทำสวน มีพื้นที่ทำสวนทั้งหมด ๑,๒๐๐ ไร่ ครัวเรือนที่ทำสวน มีจำนวน ๘๐ ครัวเรือน อาชีพรองส่วนใหญ่ คือ การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงแพะ วัวควม หมู ไก่ เป็ด ซึ่งเลี้ยงไว้เพื่อประกอบอาหาร พิธีทางศาสนาและขาย

๕.๒ การศึกษา ประชาชนในหมู่บ้านมีการศึกษาตั้งแต่ระดับต่ำกว่าประถมศึกษาถึงระดับสูงสุดคือ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งจำแนก ได้ดังต่อไปนี้ ประถมศึกษามี จำนวน ๒๗๔ คน มัธยมศึกษา ตอนต้นมีจำนวน ๔ คน มัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน ๒ คน ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าประถมศึกษา	๑๘	๖.๕๓
ประถมศึกษา	๒๕๖	๙๑.๕๓
มัธยมศึกษาตอนต้น	๔	๑.๕๒
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๒	๐.๗๒
รวม	๒๘๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่าส่วนใหญ่ประชาชนจบการศึกษาในระดับ ประถมศึกษาร้อยละ ๙๑.๕๓ในหมู่บ้านนี้มีโรงเรียน ๑ แห่ง คือโรงเรียนบ้านแม่หาดมีนักเรียน ๑๑๙ คน มีครู ๕ คน จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง ประถมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งจำนวนนักเรียนแสดงดังตาราง

๕.๓ การตลาด ในหมู่บ้านมีร้านขายของชำขนาดเล็ก ๒ ร้าน เป็นร้านขายสินค้าทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แขนง ฯลฯ รวมทั้งอาหารแห้งต่างๆ และสุราชนิดต่างๆ เหล้าขาว เบียร์ ซึ่งไม่มีระบบการตลาดที่ซับซ้อนเป็นการซื้อ-ขาย ตามปกติ โดยเจ้าของร้านไปซื้อของจากร้านขายส่งในตลาดใหญ่แล้วมาจำหน่ายปลีกที่ร้านตนเอง

๖. วัฒนธรรม ประชากร องค์กรและโครงสร้างอำนาจ

๖.๑ วัฒนธรรม การศึกษาในด้านวัฒนธรรมนี้ได้รวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ มีดังต่อไปนี้

ประชาชนในหมู่บ้านซึ่งได้ยึดวัฒนธรรม ประเพณี ดั้งเดิมของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโปว์คล้ายกับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ที่พบทั่วไปในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยยังไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิมมากเท่าใดนัก

วัฒนธรรมประกอบด้วย ความเชื่อ วิถีชาวบ้าน จารีตประเพณี กฎหมาย รวมทั้ง บรรทัดฐานต่างๆ ซึ่งรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีดังต่อไปนี้

๖.๑.๑ ความเชื่อ ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อในเรื่องภูตผีและความเชื่อศรัทธาตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อในหลักธรรมของศาสนาเกี่ยวกับการทำความดี การทำบุญ ทำความชั่ว

๖.๑.๒ วิถีชาวบ้าน เป็นพฤติกรรมที่กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้แก่ การแต่งงาน การพุดจา มีการทักทาย ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่กับเด็ก รวมทั้งการพุดจาที่แสดงถึงความเคารพ โดยการใช้สถานภาพนำหน้าชื่อ

๖.๑.๓ จารีต ในหมู่บ้านนี้คงรักษจารีตที่ดั้งเดิมไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานต่อไป จารีตที่สำคัญมีดังนี้

๖.๑.๓.๑ ระบบอาวุโส ประชาชนทุกคนมีการเคารพผู้อาวุโสในหมู่บ้าน โดยการให้การยกย่อง เคารพนับถือ และเชื่อฟัง รวมทั้งให้ผู้ที่อาวุโสเป็นผู้ให้คำปรึกษาหารือ เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

๖.๑.๓.๒ ความซื่อสัตย์สุจริตของสามีภรรยา ในหมู่บ้านนี้ให้ความสำคัญต่อชีวิตครอบครัวที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริตของสามีภรรยาเป็นอย่างมาก ดังนั้นรูปแบบการสมรสในหมู่บ้านนี้จึงเป็นลักษณะผัวเดียว เมียเดียว

๖.๒ ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านแม่หาด มี ๘๕ ครัวเรือน จำนวน ๒๘๐ คน โดยแยกเป็นชาย ๑๔๗ คน และหญิง ๑๓๓ คน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงโปว์ที่ตั้งรกรากดั้งเดิมและมีจำนวนหนึ่งที่เป็นกะเหรี่ยงอพยพมาจากแนวชายแดนไทย-พม่า

๖.๓ องค์กรและโครงสร้างอำนาจ

๖.๓.๑ โครงสร้างอำนาจการบริหาร

หมู่บ้านแม่หาด มีโครงสร้างอำนาจการบริหาร โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานกรรมการหมู่บ้านได้รับตำแหน่งโดยการเลือกตั้งจากสมาชิกในหมู่บ้านและมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ๑๑ คน

๖.๓.๒ โครงสร้างอิทธิพล

โครงสร้างอิทธิพลในชุมชนยังไม่ชัดเจนนักยังไม่มียุทธศาสตร์ที่มีอำนาจหรือมีอิทธิพลที่รุนแรง ไม่มีการใช้อำนาจทางการเมืองครอบงำในชุมชน มีเพียงแต่เป็นอิทธิพลในลักษณะการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางด้านอาชีพ เช่น กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มออมทรัพย์ซึ่งทั้งหมดได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ชักจูงให้กระทำการกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจากการสังเกต และสอบถามจึงได้ทราบว่าบุคคลที่สมาชิกในท้องถิ่นให้ความเชื่อถือ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแม่หาด ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของบ้านแม่หาด

ภาพที่ ๔.๑ แผนที่สำรวจพื้นที่ ชุมชนหมู่บ้านแม่หาด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

๔.๑.๓ สถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่บ้านแม่หาด ต.แม่สวด อ.แม่สเปง จ.แม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีความยากจนสูงในประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท การเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ที่ดิน น้ำ การศึกษา และบริการทางสังคมมีข้อจำกัดที่สำคัญ นอกจากนี้ ปัญหาทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการจัดการที่ดินทำให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่วิจัย ได้ศึกษาในเขตพื้นที่ชุมชนหมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สเปงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลสุดของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ถือว่าเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาอย่างมาก ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้านการเข้าถึงสิทธิทรัพยากรด้านต่างๆ พบว่า

๑) การเป็นเจ้าของสิทธิในที่ดิน

จากการลงพื้นที่ในการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่พบว่า การเข้าถึงสิทธิด้านที่ดินจากพื้นที่ทั้งหมดจำนวน ๑๘๐๐ ไร่ของพื้นที่ทำกินของบ้านแม่หาดตำบลแม่สวดอำเภอแม่สเปงจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า

๑. สิทธิทางกฎหมายของชาวบ้านบ้านแม่หาดซึ่งพบปัญหาในการถือครองสิทธิในที่ดินพื้นที่ทำกินพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิที่ไม่ชัดเจน และขาดความรู้ทางด้านกฎหมายกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินของชาวบ้าน ส่วนใหญ่การถือสิทธิในการทำกินนั้นจะเป็นการถือสิทธิในการทำกินสืบทอดต่อช่วงอายุ มาเป็นทอดๆ ผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า ชาวเขาบางกลุ่มยังไม่ได้รับการรับรองสิทธิในที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดในกระบวนการออกเอกสารสิทธิ และความไม่ชัดเจนของกฎหมายที่ดินในบางกรณี และนโยบายของรัฐในเรื่องการรักษาป่าและการใช้ประโยชน์จากที่ดินอาจขัดแย้งกับวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวเขา

๒. สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งชุมชนบ้านแม่หาดนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ประสบปัญหาในเรื่องของสิทธิทำกินส่วนใหญ่อันมาจากการขัดแย้งกับพื้นที่ป่าสงวนและนโยบายของภาครัฐที่ไม่อาจสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาวเขาในพื้นที่บ้านแม่หาด

ประชาชนในชุมชนท่านหนึ่งกล่าวว่าได้ทำมาหากินในพื้นที่หนึ่งแปลงประมาณห้าไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ครอบครอง ได้ทำมาหากินมาเป็นเวลาประมาณห้าปีกว่า โดยจะทำการเกษตรปลูกพืชตามฤดูกาลจะมีทั้งการปลูกข้าวโพดเป็นหลัก ส่วนฤดูกาลอื่นจะปลูกผักกะหล่ำ แต่เดิมได้ใช้พื้นที่ในการทำกินอยู่ที่หมู่บ้านหนึ่ง มีเจ้าหน้าที่มาขับไล่ได้มาผ่านทางพื้นที่ใหม่ในการทำกิน ซึ่งจะอยู่ทำกินไปจนกว่าจะมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐมาขับไล่จึงจะโยกย้ายไปในพื้นที่อื่น^{๖๙}

ดังนั้น การเข้าถึงสิทธิในที่ดินของชาวเขาในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความซับซ้อนและท้าทาย เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น กฎหมายที่ดิน นโยบายของรัฐ และความขัดแย้งระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่รัฐ

๒) การเข้าถึงสิทธิในแหล่งน้ำ

การเข้าถึงแหล่งน้ำ มีการเข้าถึงแหล่งน้ำที่จำกัดในพื้นที่ชนบท เนื่องจากความแห้งแล้งในฤดูแล้งของทุกปี หลายพื้นที่ต้องประสบปัญหาภัยแล้ง และการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค - บริโภค นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นจะต้องใช้ระบบประปาภูเขาที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่เนื่องจากมีงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินการติดตั้งระบบประปาภูเขา อีกทั้งวัสดุอุปกรณ์มีราคาสูง และต้องขนส่งไปในพื้นที่ที่ทุรกันดาร จึงเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้สูงขึ้นไปอีก ดังนั้น จึงทำให้ราษฎรในพื้นที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมถึงการเพาะปลูกและการเกษตร

กลุ่มเกษตรกรได้มีการสร้างถังเก็บน้ำซึ่งก่อสร้างด้วยท่อคอนกรีตเพื่อเป็นการกักเก็บน้ำส่วนหนึ่งเพื่อใช้สอยอุปโภคบริโภค และอีกส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการใช้ในการเกษตรในช่วงที่เกิดภาวะน้ำแล้ง น้ำส่วนมากจะเป็นน้ำจากภูเขา หรือจะเป็นน้ำน้ำจากลำธารที่ใกล้ๆ การดำเนินการในการวาง

^{๖๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

ระบบในการกักเก็บน้ำชาวบ้านจะเป็นผู้ดำเนินการด้วยตัวของตนเอง และลงทุนด้วยตัวเองซึ่งไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ^{๗๐}

ชาวบ้านคนใดที่ไม่มีทุนทรัพย์ในการสร้างถังเก็บน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคก็จะใช้รูปแบบวิธีแบบดั้งเดิมคือต้องไปหาแหล่งน้ำลำธารที่อยู่ใกล้เคียงนำมาใช้สอยอุปโภคบริโภคด้วยตัวเอง

ดังนั้น สิทธิในการเข้าถึงแหล่งน้ำของชุมชนในพื้นที่ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานั้นถือว่าในพื้นที่ยังมีแหล่งน้ำที่ชาวบ้านในพื้นที่สามารถอุปโภคบริโภคได้ในช่วงฤดูกาลแต่บางครั้งในช่วงฤดูนั้นแหล่งน้ำที่ประชาชนใช้ในการอุปโภคบริโภคก็ขาดแคลน ในการจัดเก็บน้ำเพื่อใช้สอยในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านเป็นการจัดเก็บเพื่อใช้สอยด้วยตนเองภายในครัวเรือน อาจมีประปาภูเขาของหมู่บ้านที่มีให้ใช้สอยแต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในหมู่บ้าน

๓) การศึกษาและบริการทางสังคม

บริบทของโรงเรียนบ้านแม่หาด ที่ตั้งของโรงเรียน สภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติรอบบริเวณโรงเรียนบ้านแม่หาด เช่น ป่าไม้ ที่คงความสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้นานาชนิด ระบบนิเวศป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสน ป่าดิบเขา การทำไร่หมุนเวียน การทำสวนป่า ประกอบกับสภาพอากาศที่เย็นสบายตลอดปี การมีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีโขดหิน น้ำตก ทะเลหมอกที่สวยงาม มีแม่น้ำเงาที่ใสสะอาด และเย็นสดชื่นตลอดปี จึงเป็นจุดเด่นที่จะสร้างความสุขใจแก่นักท่องเที่ยวที่ถวิลหาความงามบริสุทธิ์จากธรรมชาติ บุคลากรในโรงเรียนบ้านแม่หาด เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ และมีจำนวนครูที่เพียงพอสามารถส่งเสริม ให้ความรู้ ความเข้าใจกับนักเรียนและชาวบ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมได้ และผู้บริหารโรงเรียนให้การสนับสนุนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องดีที่โรงเรียนบ้านแม่หาดมีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุมชนแห่งนี้ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ไว้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ชาวบ้านแม่หาดยังมีผู้รู้ และมีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตคนกับป่า คนกับธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้ง ตลอดจนมีชุดองค์ความรู้ที่ได้รับการสั่งสม และถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ สามารถอธิบายให้นักท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ได้อย่างน่าสนใจ

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านแม่หาด พบจุดอ่อนด้านบริบทของโรงเรียนบ้านแม่หาดในการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม คือการบริหารจัดการภายในสถานศึกษาไม่มี โครงสร้างบริหารที่ชัดเจน และเป็นระบบเนื่องจากโรงเรียนบ้านแม่หาดตั้งอยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร การคมนาคมไม่สะดวกทำให้ผู้บริหาร และคณะครูที่ไปบรรจุได้รับความลำบากในการเดินทางและความเป็นอยู่ ทำให้คณะครูมีการสับเปลี่ยน โยกย้ายบ่อยส่งผลให้การบริหารไม่ต่อเนื่องรวมถึงการจัดทำระบบโครงสร้างการบริหารภายในโรงเรียนไม่ชัดเจน อาคารสถานที่ ห้องเรียน ไม่เพียงพอตลอดจนสาธารณูปโภค

^{๗๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๑ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

บริโภค เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม มีไม่เพียงพอ สุขอนามัยของนักเรียนและชาวบ้านยังไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากลักษณะความเป็นอยู่ ของชาวบ้านมีการปล่อยสัตว์เลี้ยง เช่น แพะ หนู วัว ควาย ไก่ อย่างอิสระภายในบริเวณ หมู่บ้านรวมถึงการประกอบอาหารและทำกิจกรรมบนบ้านไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ภายในบริเวณบ้านสกปรก นอกจากนี้ชาวบ้าน และโรงเรียนขาดแคลนห้องส้วม ห้องน้ำ ที่ถูกสุขลักษณะไว้บริการนักท่องเที่ยว จึงทำให้ผู้ที่มาเยือนอาจไม่ประทับใจ

โรงเรียนยังไม่ได้บรรจุการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมเข้าในหลักสูตรสถานศึกษา จึงทำให้ขาดความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ของผู้เรียนกับแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในหมู่บ้าน รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นวัตถุดิบสำคัญที่จะนำเสนอต่อผู้มาเยือนที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ยังขาดระบบการจัดการเพื่อการนำเสนออย่างเหมาะสม เนื่องจากคนในชุมชนยังขาดประสบการณ์ทั้งในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยวและในฐานะที่เป็นเจ้าของท้องถิ่น

ภาพที่ ๔.๒ โรงเรียนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

๔) บริการสุขภาพ

การเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพในพื้นที่ชนบทของแม่ฮ่องสอนยังจำกัดอยู่ เนื่องจากระยะทาง เนื่องจากพื้นที่ มีความทุรกันดาร และแต่ละหมู่บ้านอยู่ห่างไกลกันการเดินทางยากลำบาก และต้องใช้เวลาานาน เป็นเหตุให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลนั้น เข้าถึงบริการทางสาธารณสุขได้ยากลำบากมาก ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้ป่วยที่ไม่ได้รับการรักษาที่ทันท่วงที่เป็นอันตรายรุนแรงได้ นอกจากนี้ยังมีชาวต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองที่เจ็บป่วยมาขอรับการรักษาและบริการทางสาธารณสุข ซึ่งจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายส่วนนี้ทั้งหมด เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่มีเอกสารหลักฐานใดๆ แต่จะละเลยไม่ได้รักษาไม่ได้ เนื่องจากเป็นประเด็นเกี่ยวสิทธิมนุษยชน โดยปัญหาเกี่ยวกับบุคคลต่างด้าวยังรวมถึงเรื่องการควบคุมโรคระบาดอีกด้วย เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ไม่มีถิ่นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

สิทธิในการเข้าถึงการบริการสุขภาพของชาวบ้านเป็นไปโดยความยากลำบากอันเนื่องมาจากในเขตพื้นที่อยู่ห่างไกล ซึ่งในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด ไม่มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชน

จึงทำให้ต้องรับการรักษาที่ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ตำบลสบเมย ซึ่งในเขตบริเวณรอบรอบจะมีศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเดียวที่มีอยู่ ซึ่งเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพที่ขาดแคลนด้านบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นในการรักษา

ส่วนมากชาวบ้านที่เจ็บป่วยไม่สบายจะเดินทางมานอนรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ ซึ่งถือว่าชาวบ้านมีความลำบากในการเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล และมีค่าใช้จ่ายที่สูง ที่เกิดจากการเหมารถมาถึงโรงพยาบาล และจ่ายค่าห้องพักเพื่อมานอนรอรับการรักษา^{๗๑}

องค์กรบริหารส่วนตำบลแม่สวด ได้มีการจัดพื้นที่ไว้รองรับกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ห่างไกลเพื่อเอามาอนรองรับการรักษา ถือได้ว่าเป็นการให้บริการแก่ประชาชนของหน่วยงานภาครัฐ

๓. โอกาสในการพัฒนาและข้อจำกัด

๓. โอกาสของชุมชนบ้านแม่หาด ทางด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนบ้านแม่หาด จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านแม่หาด พบโอกาสของชุมชนบ้านแม่หาด เพื่อการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

๓.๑ ชุมชนดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมและมีวัฒนธรรมชนเผ่า และมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ เช่น ภูเขา น้ำตก ป่าไม้เหมาะแก่การส่งเสริมการท่องเที่ยว ประเด็นหรือเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจของการท่องเที่ยวอยู่ที่วิถีชีวิต วัฒนธรรมชนเผ่า รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและการผจญภัย

ภาพที่ ๔.๓ น้ำตกแม่เพียว และน้ำตกแม่หาด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

^{๗๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๔ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

๓.๒ นโยบายการของรัฐบาลสนับสนุนการท่องเที่ยว และการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอัตราที่เพิ่มขึ้น จะสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้า พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและจุดขายให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่ดียิ่งขึ้น ประกอบกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ได้กำหนดกลยุทธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาพรวมทั้งจังหวัด ให้แม่ฮ่องสอนเป็นเมืองในฝันสวรรค์บนดอย ซึ่งเป็นโอกาสอีกทางหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ได้ผลดีในภาพรวม

ภาพที่ ๔.๔ ภาพการส่งเสริมการท่องเที่ยวธรรมชาติ

(ที่มา : <https://explorersclub.baanlaesuan.com/trip/banmaehad>)

๓.๓ ชุมชนให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์เนื่องจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในปัจจุบันขยายตัวสูงมากขึ้น และมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ทางด้านระบบการสื่อสาร ส่งผลให้เกิดการประชาสัมพันธ์ และเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและให้ความร่วมมือในการพัฒนา

๓.๔ นโยบายการศึกษาของรัฐบาลเปิดโอกาสให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาขึ้นใช้เองได้ประกอบกับการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้สร้างโอกาส ในการรองรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น สถานศึกษาจึงได้จัดทำหลักสูตรส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นมา

ภาพที่ ๔.๕ ภาพวิว ที่หมู่บ้านแม่หาด

(ที่มา: ผู้วิจัย)

สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท โดยเน้นพื้นที่ชุมชนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความยากจนและข้อจำกัดด้านทรัพยากรอย่างชัดเจน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสำรวจชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรที่ดิน น้ำ บริการด้านการศึกษา และบริการทางสังคมอื่น ๆ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

๑. สิทธิในการเข้าถึงที่ดิน

สิทธิในการถือครองที่ดินถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชนบท จากการศึกษาในชุมชนบ้านแม่หาดพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยไม่มีเอกสารสิทธิในการครอบครองที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าสงวน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถขอเอกสารสิทธิได้ ส่งผลให้การพัฒนาด้านต่าง ๆ ถูกจำกัด ชาวบ้านบางกลุ่มยังต้องประสบปัญหาการถูกไล่ที่จากเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างรายได้และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒. การเข้าถึงแหล่งน้ำ

การเข้าถึงแหล่งน้ำในพื้นที่บ้านแม่หาดถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่สำคัญ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำให้การจัดหาแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภคและการเกษตรเป็นเรื่องที่ท้าทาย ในช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านหลายคนต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำ ซึ่งกระทบต่อการเพาะปลูกและการดำรงชีวิต ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีความพยายามในการจัดสร้างระบบประปาภูเขา แต่การขาดงบประมาณและทรัพยากรในการจัดการยังคงเป็นปัญหา

๓. การเข้าถึงบริการด้านการศึกษา

ในด้านการศึกษา โรงเรียนในพื้นที่บ้านแม่หาดมีการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่การเข้าถึงการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมยังคงมีข้อจำกัด เนื่องจากโรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ไกลจากพื้นที่และการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้เด็กนักเรียนในชุมชนต้องเผชิญกับความลำบากในการเดินทาง ทั้งนี้ ยังมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนครูและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เพียงพอ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาในพื้นที่

๔. การเข้าถึงบริการสาธารณสุข

การเข้าถึงบริการสาธารณสุขในชุมชนบ้านแม่หาดเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาลและสถานพยาบาลที่ใกล้ที่สุด ระยะทางและสภาพเส้นทางที่ทุรกันดารทำให้ชาวบ้านต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมากในการเข้ารับบริการ นอกจากนี้ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีในพื้นที่ยังขาดแคลนบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ ทำให้ไม่สามารถรองรับผู้ป่วยได้อย่างเพียงพอ

สรุป จากการศึกษาในชุมชนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่ากลุ่มคนยากจนในชนบทประสบกับปัญหาการเข้าถึงสิทธิและโอกาสในการใช้ทรัพยากรที่สำคัญ เช่น ที่ดิน น้ำ การศึกษา และบริการสาธารณสุข การแก้ไขปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐในการปรับปรุงกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการถือครองที่ดิน การจัดหาแหล่งน้ำและบริการด้านสาธารณสุข รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาที่เท่าเทียม

๔.๒ มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

การพัฒนา มโนทัศน์นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนจนแบบบูรณาการ เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างความยั่งยืน และความเท่าเทียมทางสังคม ซึ่งในการทำเช่นนี้ จำเป็นต้องมีการพิจารณาในหลายด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดระดับในกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และได้ทราบถึงขั้นตอนและหลักการสำคัญในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ ดังนี้

๔.๒.๑ การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่

การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาของความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยหลายด้าน เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนและสามารถวางแผนแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

๑. ภาพรวมทางเศรษฐกิจและสังคม

๑.๑ สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

ในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมยจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่มีอัตราความยากจนสูง อันเนื่องมาจากสภาพ เศรษฐกิจที่ยังพึ่งพาการทำเกษตรแบบดั้งเดิมซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนและต่ำ นอกจากนี้ยังขาดการเข้าถึงการตลาดและโอกาสในการทำงานอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านแม่หาดซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลสุดของตำบลแม่สวด ถือว่าเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบทางด้านภูมิประเทศการคมนาคมและการสื่อสารเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ประชาชนในพื้นที่ขาดโอกาส ในการส่งเสริมสินค้าทางการเกษตร ทำให้เกิดการประกอบอาชีพเพียงแค่การดำรงชีวิตเพียงอย่างเดียว

ปัญหาทางภูมิประเทศและสภาพอากาศซึ่งพื้นที่เป็นภูเขาสูง ทำให้การทำเกษตรแบบราบทั่วไปเป็นเรื่องยาก สภาพอากาศที่หนาวเย็นและมีฝนตกมากในบางฤดูทำให้ผลผลิตเกษตรได้รับผลกระทบ^{๗๒}

ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำการเกษตร การขยายพื้นที่การเกษตรทำได้ยาก เนื่องจากที่ดินในพื้นที่จำกัด การแย่งชิงที่ดินและข้อจำกัดในการใช้ที่ดินก็เป็นปัญหาสำคัญ

ปัญหาเทคโนโลยีและความรู้ด้านการเกษตร ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและวิธีการเกษตรที่ทันสมัย ทำให้การผลิตผลเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ^{๗๓}

ปัญหาทรัพยากรน้ำ การขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรในช่วงฤดูแล้งเป็นปัญหาที่พบบ่อย ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

ปัญหาการขนส่งและการตลาด การขนส่งสินค้าเกษตรจากพื้นที่ภูเขาไปยังตลาดในเมืองใหญ่เป็นเรื่องยากลำบาก ซึ่งทำให้ราคาผลผลิตที่ชาวบ้านขายได้ต่ำกว่าที่ควร

ปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน: ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการลงทุนด้านการเกษตร การเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือการกู้ยืมเงินเป็นไปได้ยาก

๑.๒ สถานการณ์การเข้าถึงการศึกษา

จากสถานศึกษาในเขตพื้นที่ พบว่าสถานศึกษาที่ให้การศึกษาแก่เด็กเยาวชนนั้นมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอ ทำให้เด็กเยาวชนในพื้นที่แต่ละแห่งต้องเดินทางมาเรียนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปเกิดความลำบาก ประกอบกับสถานศึกษาที่ขาดแคลนบุคลากรครูผู้สอน ส่วนมากครูผู้สอนจะไม่ใช่คนในพื้นที่ จะย้ายมาจากพื้นที่อื่นเกือบทั้งหมดซึ่งส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้การสอน^{๗๔} ในกรณีที่มีเด็กเยาวชนในชุมชนมีความต้องการที่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเดินทางเข้าไปศึกษาต่อในพื้นที่ที่มีสถานศึกษารองรับ เช่นในพื้นที่ในเมือง ซึ่งทำให้เกิดค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นเพราะว่าเยาวชนที่จะเข้าศึกษาต่อนั้นต้องเป็นนักเรียน ที่ต้องพักอาศัยใน

^{๗๒} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑

^{๗๓} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๔.

^{๗๔} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๓.

โรงเรียนหรือเช่าห้องพักอยู่อาศัยเพื่อจะได้เข้าศึกษาต่อ ทำให้เกิดรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่มีเยาวชนเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป^{๗๕} ปัญหาด้านการขาดแคลนอุปกรณ์ทางการศึกษามีผลกระทบอย่างมากต่อคุณภาพการศึกษาและโอกาสในการพัฒนาของเด็กๆ ในพื้นที่เหล่านี้ สาเหตุหลักของปัญหานี้มาจากหลายปัจจัย เช่น

๑. งบประมาณจำกัด โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักได้รับงบประมาณที่จำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนได้เพียงพอ

๒. การขนส่งยากลำบาก พื้นที่ชาวเขามักอยู่ในเขตภูเขา การขนส่งอุปกรณ์การเรียนการสอนเข้าไปในพื้นที่เหล่านี้จึงยากลำบากและมีค่าใช้จ่ายสูง

๓. ขาดการสนับสนุนจากภายนอก โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนเท่าที่ควร

๔. ความยากจนของครอบครัวนักเรียน ครอบครัวของนักเรียนมักมีฐานะยากจน ไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนให้กับลูกหลานได้

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ส่งผลกระทบ คือ การเรียนการสอนที่ไม่สมบูรณ์ ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นทำให้การเรียนการสอนไม่ครบถ้วน ส่งผลให้เด็กๆ ไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การขาดแรงจูงใจในการเรียน การไม่มีอุปกรณ์การเรียนที่เพียงพอทำให้เด็กๆ ขาดแรงจูงใจในการเรียน โอกาสในการพัฒนาที่ลดลง เด็กๆ ที่ได้รับการศึกษาที่ไม่เพียงพอจะมีโอกาสในการพัฒนาตัวเองน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กในพื้นที่อื่นๆ

ซึ่งในเวทีในการสนทนากลุ่มได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือหนึ่งเรื่องการระดมทุนในการจัดตั้งโครงการระดมทุนจากภาครัฐทางเอกชนและองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรเพื่อที่จะจัดซื้ออุปกรณ์ในการเรียนการสอนเป็นการสนับสนุนสถานศึกษา หรือจะเป็นด้านการรับบริจาคจากองค์กรศาสนาเพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุน

การสนับสนุนจากภาคเอกชนหรือบริษัทองค์กรต่างๆและขอมีส่วนร่วมในการสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและระบบการขนส่งในพื้นที่ห่างไกลหรือการจัดสถานที่ในการพักอาศัยสำหรับนักเรียนที่อยู่ห่างไกล

และการส่งเสริมในเรื่องของการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเช่น การใช้อุปกรณ์ดิจิทัลหรือการเรียนในระบบออนไลน์เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับสถานศึกษาที่มีความทันสมัยและมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน

^{๗๕} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่๑๐.

๑.๓ สถานการณ์การบริการสุขภาพ

สถานการณ์ปัญหาด้านการบริการสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ โดยปัญหาหลักที่พบมีดังนี้

๑. ความเข้าถึงบริการสุขภาพซึ่งพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย เป็นพื้นที่ห่างไกลและเป็นภูเขา การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยมีความยากลำบาก ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึง ในกรณีที่ผู้ป่วย ในพื้นที่หมู่บ้านแม่หาด ที่มีอาการไม่หนักก็จะมีรถบรรทุกด้วยยาสามัญประจำบ้าน ในกรณีที่มีอาการหนัก ที่จะต้องเข้าโรงพยาบาลเป็นการด่วน ชาวบ้านต้อง ว่าจ้างรถในพื้นที่ชุมชนเพื่อนำส่งโรงพยาบาลซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูง หรือบางครั้งผู้ป่วยก็เสียชีวิตระหว่างทาง

๒. ปัญหาด้านการขาดบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อบริการสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวอย่างมาก ปัญหาหลักที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

๑) การขาดแคลนแพทย์และพยาบาล จำนวนแพทย์และพยาบาลในพื้นที่ไม่เพียงพอที่จะรองรับความต้องการในการบริการสุขภาพของประชาชน ส่งผลให้เวลารอรับบริการนานขึ้น และการให้บริการไม่เต็มประสิทธิภาพ

๒) การกระจายบุคลากรไม่เท่าเทียม บุคลากรทางการแพทย์มักจะกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่หรือพื้นที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกดีกว่า ทำให้พื้นที่ห่างไกล เช่น ตำบลแม่สวด ต้องเผชิญกับการขาดแคลนบุคลากร

๓) สภาพแวดล้อมการทำงานที่ไม่เอื้ออำนวย การทำงานในพื้นที่ห่างไกลเช่นนี้ มักมีสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก ทั้งทางด้านกายภาพและสังคม ส่งผลให้บุคลากรไม่ยอมมาทำงานหรืออยู่ในพื้นที่นาน

๔) การอบรมและพัฒนาบุคลากร การขาดการอบรมและพัฒนาทักษะบุคลากรในพื้นที่ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕) ความรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน บุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่ห่างไกลมักรู้สึกไม่มั่นคงในการทำงาน เนื่องจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอ

ได้มีการเสนอข้อแก้ไขดังกล่าวที่จำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมเช่นด้านการจัดหางบประมาณและทรัพยากรเพิ่มเติมจำนวนบุคลากรทางการแพทย์ที่มีมีความรู้ความสามารถและเชี่ยวชาญรวมถึงบุคคลที่จะคอยให้การช่วยเหลือนั้นจะต้องเป็นบุคคลภายในพื้นที่

การสร้างแรงจูงใจและสวัสดิการเพื่อดึงดูดบุคลากรทางการแพทย์มาทำงานในพื้นที่ห่างไกล

การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ทำงานให้มีความเอื้ออำนวยและความปลอดภัยแก่บุคลากร

การจัดโครงการอบรมทักษะบุคลากรอย่างต่อเนื่องหรือการสนับสนุนให้บุคลากรได้มีการพัฒนาความรู้เช่นการรับการอบรมตามหลักสูตร

และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนระหว่างโรงพยาบาลที่อยู่ในเมืองกับสถานพยาบาลที่อยู่ตามชนบทที่ห่างไกล

๓. สาธารณูปโภคและอุปกรณ์การแพทย์ มีการขาดแคลนอุปกรณ์การแพทย์และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น เครื่องมือแพทย์ ยา และวัคซีน ซึ่งทำให้การให้บริการสุขภาพไม่เต็มประสิทธิภาพ

๔. ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการบริการสุขภาพของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีดังนี้

๑) ความยากจนและการขาดแคลนรายได้ ชาวเขาในพื้นที่มักมีรายได้ต่ำและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลหรือค่าขนส่งในการเดินทางไปโรงพยาบาลได้ การขาดแคลนรายได้นี้ยังทำให้ไม่สามารถซื้ออาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวมของประชาชน

๒) การขาดการศึกษาและความรู้ด้านสุขภาพ การที่ชาวเขามีระดับการศึกษาที่ต่ำและการขาดความรู้ด้านสุขภาพทำให้ไม่สามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ดีพอ พวกเขามักไม่เข้าใจถึงความสำคัญของการป้องกันโรคและการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง

๓) การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน พื้นที่ห่างไกลเช่นตำบลแม่สวดมักขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งทำให้การเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยยากลำบาก และการให้บริการสุขภาพเป็นไปอย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ

๔) วัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่าง ชาวเขามีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างจากคนในเมือง ทำให้การให้บริการสุขภาพจำเป็นต้องมีความเข้าใจและการปรับตัวตามบริบทของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการยอมรับและการใช้บริการ

๕) ปัญหาการทำงานและอาชีพ ชาวเขามีอาชีพเกษตรกรรมหรือการหาของป่า ซึ่งเป็นงานที่ไม่มั่นคงและมีรายได้ต่ำ การทำงานในสภาพแวดล้อมที่ยากลำบากและเสี่ยงภัยทำให้เกิดการบาดเจ็บหรือป่วยเป็นโรคจากการทำงานได้ง่าย

ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่องานในเขตพื้นที่นั้นควรมีการดำเนินการหลายหลายด้านเช่น

การสนับสนุนเศรษฐกิจเช่นการสร้างอาชีพและการฝึกทักษะการประกอบอาชีพใหม่ให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และความมั่นคงให้กับชุมชน

การส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ด้านคุณภาพชีวิตเพื่อเพิ่มความรู้และความเข้าใจในด้านการดูแลสุขภาพในการระมัดระวังตนเองจากการประกอบอาชีพ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานในพื้นที่เพื่อให้เข้าถึงบริการสุขภาพที่ง่ายขึ้นรวมถึงด้านการออกตรวจเยี่ยมหรือการติดตามเกี่ยวกับเรื่องของสุขภาพของคนในชุมชนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ

การปรับปรุงให้การบริการด้านสุขภาพให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่ราบสูงรวมถึงด้านการใช้ภาษาหรือการสื่อสารที่สามารถให้ประชาชนได้เข้าใจ

การส่งเสริมสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงานเพื่อลดการบาดเจ็บและการเจ็บป่วยให้มากขึ้น

๕. ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคในชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะเฉพาะและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่อย่างรุนแรง โดยปัญหาหลักที่พบมี ดังนี้

๑) โรคติดต่อจากแมลง โรคไข้เลือดออกและมาลาเรียเป็นโรคที่แพร่ระบาดในพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ป่าเขามีแหล่งน้ำขังที่เหมาะสมสำหรับการเพาะพันธุ์ยุง

๒) โรคทางเดินอาหาร การขาดแคลนน้ำสะอาดและสุขอนามัยที่ไม่ดี ทำให้เกิดโรคทางเดินอาหาร เช่น อหิวาตกโรค และโรคท้องร่วง ที่แพร่ระบาดได้ง่ายในชุมชน

๓) โรคติดต่อทางอากาศ โรคเช่น วัณโรคและไข้หวัดใหญ่สามารถแพร่ระบาดได้ง่ายเนื่องจากการขาดแคลนวัคซีนและการเข้าถึงการรักษาที่ไม่เพียงพอ

๔) โรคทางผิวหนัง การใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ไม่สะอาดและการขาดการรักษาที่เหมาะสม ทำให้เกิดโรคผิวหนังต่างๆ เช่น เชื้อราและโรคผิวหนังติดเชื้อ

๕) การขาดการตรวจวินิจฉัยและการรักษาที่เหมาะสม การขาดบุคลากรทางการแพทย์และเครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัยทำให้การตรวจวินิจฉัยโรคไม่สามารถทำได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ส่งผลให้การรักษาโรคล่าช้าและเกิดการแพร่ระบาดต่อเนื่อง

๖) การขาดความรู้และการป้องกัน ชาวเขามักมีความรู้สึกด้านสุขภาพที่จำกัด ทำให้ไม่มีการป้องกันโรคอย่างเหมาะสม เช่น การไม่ใช้มุ้งกันยุงหรือการไม่ดูแลสุขภาพสะอาดในชุมชน

ในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของโรคในเขตพื้นที่ควรมีการดำเนินการ การส่งเสริมอนามัยและการจัดหาพื้นที่สะอาดหรือแหล่งน้ำที่สะอาดและการส่งเสริมเรื่องสุขภาพส่วนบุคคลในชุมชน

การให้วัคซีนและการรักษาทั่วถึงการตรวจสอบสุขภาพของประชาชนในชุมชนชุมชนในพื้นที่ห่างไกลประจำปีเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโลกที่อาจเกิดเกิดขึ้น

การเพิ่มบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์รวมถึงการสรรหาบุคคลภายในชุมชนเพื่อช่วยเหลือบุคลากรทางการแพทย์เพื่อเข้ามาช่วยบุคลากรทางการแพทย์ในพื้นที่รวมถึงเป็นผู้คอยสอดส่องถึงความปลอดภัยให้กับ ชุมชน

การจัดจัดการการอบรมให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ที่ห่างไกลโดยมุ่งเน้นในการตระหนักถึง การป้องกันจากโรคภัยที่เกิดขึ้นและการรักษาเบื้องต้นให้แก่ชุมชน

๒. สาเหตุของปัญหาที่พบ

๒.๑ การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่งผลกระทบต่อความยากจนของชาวเขาอย่างมาก ได้แก่

๑. การขาดแคลนถนนและระบบคมนาคมซึ่งพื้นที่ตำบลแม่สวด มีเส้นทางคมนาคมที่ไม่สะดวก ทำให้การเดินทางเพื่อประกอบอาชีพ ขยายผลผลิต หรือเข้าถึงบริการสาธารณะ เช่น โรงพยาบาลและโรงเรียน เป็นไปอย่างยากลำบาก ซึ่งส่งผลให้รายได้ของชาวบ้านลดลงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตยากขึ้น

๒. การขาดแคลนระบบน้ำและการชลประทาน การขาดแคลนน้ำสะอาดและระบบชลประทานที่ดีทำให้ชาวเขาไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผลผลิตลดลงและรายได้จากการเกษตรไม่เพียงพอ

๓. การขาดแคลนไฟฟ้าและพลังงาน การที่พื้นที่ไม่มีไฟฟ้าใช้หรือมีไฟฟ้าไม่เพียงพอส่งผลให้ไม่สามารถใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ เช่น การใช้เครื่องมือทางการเกษตร หรือการเก็บรักษาผลผลิต

๔. การขาดแคลนสถานศึกษาและการศึกษาไม่ทั่วถึง การขาดแคลนโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่ใกล้เคียงทำให้เด็ก ๆ ต้องเดินทางไกลเพื่อไปเรียน หรือไม่ได้รับการศึกษาที่เพียงพอส่งผลต่อโอกาสในการหางานและการพัฒนาตนเองในอนาคต

๕. การขาดแคลนสถานพยาบาลและการบริการสุขภาพ การขาดแคลนสถานพยาบาลและการบริการสุขภาพในพื้นที่ทำให้ชาวเขาไม่สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้ง่ายส่งผลให้สุขภาพโดยรวมของประชาชนแยลงและความสามารถในการทำงานลดลง

๖. การขาดแคลนระบบสื่อสารและเทคโนโลยี การขาดแคลนระบบสื่อสารที่ดี เช่น อินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือโอกาสในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพได้

จากการจัดเวทีประชุมกลุ่มเพื่อหาทางในการแก้ไขการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานที่เกิดขึ้นภายในชุมชนในเขตพื้นที่ซึ่งเป็นที่จำเป็นต้องมีการดำเนินการในหลายหลายด้าน ซึ่งการแก้ไขในประเด็นดังกล่าวจะเกี่ยวโยงเกี่ยวกับเรื่องของงบประมาณหรือเรื่องของการบริหารแผ่นดินที่รัฐบาลจะต้องมีการจัดสรรงบประมาณเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนโดยเฉพาะการพัฒนาหรือการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมเพื่อให้เกิดความสะดวกและปลอดภัยสำหรับประชาชน การสร้างระบบชลประทานเพื่อเพื่อให้ประชาชนได้มีน้ำสะอาดใช้อุปโภคบริโภคและเป็นที่กักเก็บน้ำในช่วงฤดูแล้งที่

เกิดปัญหาการขาดแคลน รวมไปถึงร่วมกันหาข้อยุติตกลงในการดำเนินการในการขยายให้บริการไฟฟ้าสู่พื้นที่ที่ห่างไกลซึ่งปัจจุบันยัง ประสบปัญหาด้านไฟฟ้าที่ยังเข้าถึงพื้นที่แทบทุกที่ในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมยจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ

การพัฒนาสถานศึกษาเพื่อเป็นที่ยอมรับแก่เด็กเยาวชนโดยสนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาพัฒนาทางด้านบุคลากรทางการศึกษาและอุปกรณ์ทาง

ทางด้านการปรับปรุงระบบสาธารณสุขในพื้นที่ให้ครบ ซึ่งในปัจจุบันถือว่าในเขตพื้นที่ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการของประชาชน และสุดท้ายการพัฒนาาระบบสื่อสารเทคโนโลยีการขยายโอกาสทางการเข้าถึงข่าวสารในลักษณะที่ทันสมัย ซึ่งเขตเขตพื้นที่ดังกล่าวถือว่าเป็นเขตพื้นที่ขาดการติดต่อจากภายนอก

๒.๒ การขาดแคลนที่ดินทำกินเป็นปัญหาที่สำคัญ และส่งผลกระทบต่อความยากจนของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัญหานี้ สามารถสรุปได้ดังนี้:

๑. พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ ชาวเขาในพื้นที่ที่มีที่ดินทำกินจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอต่อการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อเลี้ยงชีพและเพิ่มรายได้ ทำให้ผลผลิตเกษตรกรรมไม่พอต่อการบริโภคและการขาย

๒. การขาดสิทธิในที่ดิน ชาวเขาแทบทั้งหมดไม่มีสิทธิครอบครองที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินเป็นหลักประกันในการขอสินเชื่อหรือการพัฒนาที่ดินได้ การขาดสิทธิในที่ดินยังทำให้มีความเสี่ยงต่อการถูกขับไล่ออกจากที่ดิน

๓. ปัญหาการแย่งชิงที่ดิน มีปัญหาการแย่งชิงที่ดินระหว่างชาวเขากับชาวพื้นเมืองหรือการใช้ที่ดินร่วมกับโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชน ซึ่งทำให้ชาวเขามีพื้นที่ทำกินน้อยลง

๔. ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการเกษตร ที่ดินในพื้นที่บางส่วนมีสภาพไม่เหมาะสมต่อการเกษตร เช่น เป็นที่ดินหินหรือดินทราย ซึ่งทำให้การปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์มีผลผลิตต่ำและขาดความยั่งยืน

๕. การขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนา การขาดการสนับสนุนด้านการพัฒนาที่ดิน เช่น การอบรมวิธีการเพาะปลูกที่ทันสมัย การให้คำปรึกษาเรื่องการใช้อยูหรือยากำจัดศัตรูพืช ทำให้การทำเกษตรไม่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากปัญหาดังกล่าวในที่ประชุมได้เสนอแนวทางในการแก้ไขด้านการขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งในเขตพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งรัฐบาลจะต้องเข้าไปจัดสรรที่ดินที่ให้กับชาวเขาอย่างเป็นธรรมและพอเพียงต่อการทำกิน เพื่อให้กลุ่มประชาชนมีที่ดินในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การออกใบรับรองสิทธิในการใช้ที่ดินให้กับกลุ่มประชาชนในพื้นที่อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงและโอกาสในการทำ มี การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการเกษตรโดยการจัดอบรมและสนับสนุนวิธีการการเกษตรที่ทันสมัยและยั่งยืนรวมถึงการให้ความรู้ด้านการการใช้ปุ๋ยและยากำจัดศัตรูพืช พืช การพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานโดยการสร้างและปรับปรุงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเช่นระบบชลประทาน

การเข้าถึงตลาดเพื่อสนับสนุนการเกษตรกรรมรวมไปถึงงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการทำงานร่วมกันกับชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

๒.๓ ปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาวเขาที่มีผลต่อความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลากหลายประเด็นที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขา ดังนี้

๑. การสื่อสารกับภาครัฐและองค์กรต่างๆ ชาวเขามักพูดภาษาท้องถิ่นที่แตกต่างจากภาษาไทยกลาง ทำให้เกิดความยากลำบากในการสื่อสารกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือผู้ให้บริการด้านสุขภาพและการศึกษา การไม่สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ชาวเขาไม่สามารถเข้าถึงบริการที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่

๒. การศึกษา เด็กชาวเขามักไม่ได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่เนื่องจากข้อจำกัดทางภาษา โรงเรียนมักใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน ซึ่งเด็กชาวเขาที่พูดภาษาท้องถิ่นเป็นหลักจึงมีความยากลำบากในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเนื้อหา ส่งผลให้การเรียนรู้ช้าลงและมีผลต่อโอกาสในการประกอบอาชีพในอนาคต

๓. การประกอบอาชีพและการพัฒนาเศรษฐกิจ การขาดทักษะทางภาษาและความรู้ที่ทันสมัยทำให้ชาวเขามีข้อจำกัดในการหางานหรือพัฒนากิจการของตนเอง การไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือการฝึกอบรมทางวิชาชีพที่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจของชาวเขาถูกจำกัด

๔. การเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากร ชาวเขามักขาดการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์เนื่องจากข้อจำกัดทางภาษา ทำให้ไม่สามารถทราบถึงสิทธิประโยชน์ที่มีอยู่ หรือโอกาสในการพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างเต็มที่

๕. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและความเชื่อ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีทำให้ชาวเขามักถูกมองว่าแตกต่างจากสังคมหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม

เพื่อแก้ไขปัญหาด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความยากจน ควรมีการดำเนินการจัดการศึกษาแบบสองภาษา สร้างโปรแกรมการศึกษาแบบสองภาษาเพื่อให้เด็กชาวเขาสามารถเรียนรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้และการพัฒนาทางวิชาการ การฝึกอบรมทักษะทางภาษาและวิชาชีพ: จัดให้มีการฝึกอบรมทักษะทางภาษาและวิชาชีพเพื่อเพิ่มโอกาสในการหางานและการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวเขา การส่งเสริมการสื่อสารในชุมชน สร้างสื่อประชาสัมพันธ์และข้อมูลในภาษาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวเขาเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มที่ การสร้างความร่วมมือกับผู้นำชุมชน การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวัฒนธรรม การสร้างความตระหนักและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม: ส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในสังคม เพื่อให้ชาวเขามีความมั่นใจและมีส่วนร่วมใน

การพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยลดผลกระทบด้านภาษาและวัฒนธรรมที่มีต่อความยากจนของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. สาเหตุของความยากจน

๓.๑ สาเหตุของความยากจนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและทักษะการทำงานของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๑. การเข้าถึงการศึกษาที่จำกัด โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลมักขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากร ครูผู้สอนอาจไม่มีความเชี่ยวชาญเพียงพอ หรืออาจไม่มีโรงเรียนในชุมชนทำให้เด็กต้องเดินทางไกล ส่งผลให้เด็กชาวเขามักไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและต่อเนื่อง

๒. การศึกษาไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน หลักสูตรการศึกษาในพื้นที่อาจไม่ได้สอดคล้องกับทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการ ทำให้เด็กชาวเขาที่จบการศึกษาไม่สามารถหางานที่มีรายได้ดีได้

๓. ข้อจำกัดทางภาษา เด็กชาวเขามักพูดภาษาท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งทำให้เกิดความยากลำบากในการเรียนรู้ในโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยกลางในการสอน การไม่เข้าใจภาษาทำให้การเรียนรู้ช้าลงและยากขึ้น

๔. การขาดโอกาสในการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ ชาวเขามักขาดโอกาสในการเข้าร่วมการฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการประกอบอาชีพ เช่น การอบรมทักษะทางวิชาชีพ การใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีใหม่ๆ

๕. สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ ชาวเขามักอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีข้อจำกัด เช่น ขาดไฟฟ้าและอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงข้อมูลและการเรียนรู้

๖. ความเชื่อและวัฒนธรรม บางครั้งความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวเขาอาจส่งผลต่อการเข้าถึงการศึกษา เช่น การให้ความสำคัญกับการทำงานช่วยครอบครัวมากกว่าการเรียน หรือการแต่งงานในวัยเยาว์

เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดจากการศึกษาและทักษะการทำงาน ควรมีการดำเนินการคือ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา พัฒนาและปรับปรุงคุณภาพของโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล โดยการจัดหาครูที่มีความเชี่ยวชาญและทรัพยากรการเรียนการสอนที่เพียงพอ ส่งเสริมการศึกษาแบบสองภาษา สร้างโปรแกรมการศึกษาแบบสองภาษาเพื่อให้เด็กชาวเขาสามารถเรียนรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่น จัดฝึกอบรมทักษะการทำงาน จัดให้มีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เช่น ทักษะด้านเกษตรกรรม เทคโนโลยี หรือธุรกิจ สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการศึกษา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อให้เด็กชาวเขามีโอกาสในการเรียนรู้ที่ดีขึ้น เช่น การสร้างห้องสมุดหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ส่งเสริมการรับรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทำงานร่วมกับชุมชนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการศึกษาและการพัฒนาทักษะ โดยเน้นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ในระยะยาว

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทักษะการทำงานและการศึกษาของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒ สาเหตุของความยากจนที่เกิดจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ ของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีหลายประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

๑. การใช้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิม ชาวเขามักใช้วิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมที่มีประสิทธิภาพต่ำ เช่น การปลูกพืชแบบปลอดสารเคมีหรือการปลูกพืชหมุนเวียนบนพื้นที่เล็กๆ วิธีการเหล่านี้ไม่สามารถให้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพและการขายเป็นรายได้เสริม

๒. ขาดความรู้และเทคโนโลยีในการเกษตรสมัยใหม่ ชาวเขามักขาดความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีและวิธีการเกษตรสมัยใหม่ที่สามารถเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนการผลิตได้ การขาดการอบรมและการสนับสนุนทางเทคนิคทำให้ไม่สามารถพัฒนาเกษตรกรรมได้

๓. การเข้าถึงตลาดที่จำกัด ชาวเขามักไม่มีโอกาสในการเข้าถึงตลาดใหญ่เพื่อขายผลผลิต เนื่องจากการขาดแคลนระบบขนส่งและการติดต่อกับผู้ซื้อที่มีศักยภาพ ส่งผลให้ต้องขายผลผลิตในราคาต่ำกับพ่อค้าคนกลางหรือในตลาดท้องถิ่น

๔. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรแบบดั้งเดิมมักมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรหรือการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน ซึ่งทำให้ทรัพยากรทางธรรมชาติลดลงและส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของการเกษตรในระยะยาว

๕. การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนา ชาวเขามักขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาในการพัฒนาการเกษตร เช่น การจัดหาสินเชื่อ การอบรมและการสนับสนุนทางเทคนิค ทำให้ไม่สามารถพัฒนาเกษตรกรรมได้อย่างเต็มที่

๖. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภัยแล้งหรือน้ำท่วม ส่งผลกระทบต่อผลผลิตการเกษตร ทำให้รายได้จากการเกษตรไม่แน่นอนและลดลง

การแก้ไขปัญหาคความยากจนที่เกิดจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ ควรมีการดำเนินการดังนี้การส่งเสริมการเกษตรที่ทันสมัย: จัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีและวิธีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใช้ระบบชลประทาน และการปลูกพืชหมุนเวียน การสนับสนุนทางการเงินและเทคนิค: จัดหาสินเชื่อและการสนับสนุนทางการเงินให้กับเกษตรกร เพื่อให้สามารถลงทุนในอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่จำเป็น การพัฒนาตลาดและการเชื่อมโยงกับผู้ซื้อ: ส่งเสริมการเชื่อมโยงกับตลาดใหญ่และการสร้างเครือข่ายกับผู้ซื้อ เพื่อเพิ่มโอกาสในการขายผลผลิตในราคาที่สูงขึ้น การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ: ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและการฟื้นฟูพื้นที่เกษตรที่เสื่อมโทรม การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรพัฒนา: ส่งเสริมการร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนในการพัฒนาการเกษตรและการสนับสนุนทางเทคนิค

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและผลผลิตในการเกษตร ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาการเกษตรแบบเดิม ๆ และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔.๓ สาเหตุของความยากจนที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอสำหรับชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การขาดนโยบายที่เหมาะสมกับชาวเขา นโยบายและโครงการพัฒนาที่จัดทำโดยภาครัฐมักไม่ได้ถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและความต้องการเฉพาะของชาวเขา ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงประโยชน์จากโครงการเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

๒. การกระจายทรัพยากรไม่เท่าเทียม การกระจายทรัพยากรและการสนับสนุนทางการเงินจากภาครัฐจะไม่เท่าเทียมกัน ชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลมักได้รับการสนับสนุนที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียงเมืองใหญ่

๓. การขาดโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน พื้นที่ตำบลแม่สวดขาดโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และบริการสาธารณสุข การขาดแคลนสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชาวเขาเป็นไปอย่างยากลำบาก

๔. การขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ชาวเขามักไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการวางแผนนโยบายและโครงการพัฒนาของภาครัฐ ทำให้โครงการที่จัดทำขึ้นไม่สอดคล้องกับความต้องการจริงของชุมชน

๕. การสนับสนุนด้านการศึกษาและฝึกอบรมไม่เพียงพอ การสนับสนุนด้านการศึกษาและการฝึกอบรมทักษะอาชีพสำหรับชาวเขายังไม่เพียงพอ ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง

๖. การบริหารจัดการที่ไม่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพต่ำ การบริหารจัดการโครงการและการจัดสรรทรัพยากรจากภาครัฐในบางครั้งมีความไม่โปร่งใสและไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้ทรัพยากรไม่ได้ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

การเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรมีการดำเนินการ ดังนี้ การพัฒนานโยบายและโครงการที่เหมาะสม: จัดทำนโยบายและโครงการพัฒนาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและความต้องการของชาวเขา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและการตัดสินใจ การกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม: ปรับปรุงการกระจายทรัพยากรและการสนับสนุนทางการเงินจากภาครัฐให้มีความเท่าเทียมกัน เพื่อให้ชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลได้รับประโยชน์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน: เพิ่มการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และบริการสาธารณสุข เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชาวเขา การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรม: เพิ่มการสนับสนุนด้านการศึกษาและการฝึกอบรมทักษะอาชีพ เพื่อให้ชาวเขามีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการพึ่งพาตนเอง การปรับปรุงการบริหารจัดการ: ปรับปรุงการ

บริหารจัดการโครงการและการจัดสรรทรัพยากรให้มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทรัพยากรถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ดังนั้น การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยลดปัญหาความยากจนที่เกิดจากการสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่เพียงพอและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒.๒ การระบุเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย

จากการร่วมการสนทนากลุ่มได้ทราบถึงสถานการณ์และปัญหาในพื้นที่ และแนวทางในการแก้ไขปัญหา จึงได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาโดยได้มีการกำหนดเป้าหมายพื้นที่หมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นกลุ่มเป้าหมายในการลดความยากจนและมีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยสามารถดำเนินการตามขั้นตอนและแนวทางดังต่อไปนี้

๑. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านแม่หาดตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่กำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา ซึ่งสำรวจจากข้อมูลด้านเศรษฐกิจ พบว่าในเขตพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่และมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู วัว เพื่อใช้บริโภคภายในครอบครัวและขายในชุมชนเท่านั้น ส่วนรายได้ของประชาชนในพื้นที่เฉลี่ย ๑๕,๐๐๐ บาทต่อปี ต่อครอบครัว และมีรายได้เสริมจากการเก็บของป่าและการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

ด้านสังคม ในการเข้าถึงการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอาจมีข้อจำกัดเนื่องด้วยการเดินทางไกล

ด้านสุขภาพ ในการเข้าถึงการบริการด้านสุขภาพยากลำบากเพราะว่าโรงพยาบาลและสถานอนามัยอยู่ห่างไกล และสถานอนามัยประสบปัญหาเรื่องขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านในพื้นที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใช้ชีวิตในชุมชนจะเป็นรูปแบบดั้งเดิม

ด้านสิ่งแวดล้อม ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้การใช้พื้นที่สำหรับการทำเกษตรและการเก็บของป่าสภาพดินและน้ำอาจจะมีปัญหาทางด้านการทำการเกษตร แต่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เพราะว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาที่พบคือการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อแผ้วถางในการทำเกษตร

๔.๒.๓ การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน

การสร้างนโยบายที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาวสำหรับพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วยหลายด้านเพื่อให้ครอบคลุมและมี

ผลในทุกระดับของชีวิตชาวบ้านในพื้นที่ โดยนโยบายที่เสนอในการจัดเวทีประชุมกลุ่ม สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. นโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ

เป้าหมาย การเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาทักษะ เพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคง

มาตรการ

๑) การศึกษาแบบสองภาษา จัดการศึกษาในรูปแบบสองภาษา ก็คือภาษาไทย และภาษาท้องถิ่น เพื่อให้ได้กฯ เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

๒) การฝึกอบรมทักษะอาชีพ จัดฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรมที่ยั่งยืน การทำหัตถกรรม และการใช้เทคโนโลยี

๓) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และอบรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒. นโยบายด้านเศรษฐกิจและการเกษตร

เป้าหมาย เพิ่มรายได้และลดความไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพของชาวบ้านผ่านการส่งเสริมการเกษตรและการสร้างงาน

มาตรการ

๑) เกษตรกรรมที่ยั่งยืน: ส่งเสริมการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การเพาะปลูกพืชหมุนเวียน

๒) การสนับสนุนด้านการเงิน: จัดหาสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและการสนับสนุนทางการเงินสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการในท้องถิ่น

๓) การพัฒนาตลาดและการส่งออก: สร้างเครือข่ายตลาดและสนับสนุนการเข้าถึงตลาดใหญ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๓. นโยบายด้านสาธารณสุข

เป้าหมาย ปรับปรุงการเข้าถึงและคุณภาพของบริการสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี

มาตรการ

๑) ขยายบริการสาธารณสุข: จัดตั้งสถานพยาบาลและคลินิกในชุมชนห่างไกล พร้อมจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่เพียงพอ

๒) ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก: จัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการฉีดวัคซีนให้กับชาวบ้าน

๓) การให้ความรู้ด้านสุขภาพ: จัดอบรมและให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและการป้องกันโรค

๔. นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน

เป้าหมาย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของชุมชน

มาตรการ

๑) การพัฒนาถนนและการขนส่ง ปรับปรุงและสร้างถนนใหม่เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น

๒) การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปา จัดหาและขยายการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาในทุกชุมชน

๓) การพัฒนาระบบการสื่อสาร ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางเศรษฐกิจ

๕. นโยบายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เป้าหมาย ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของชุมชน

มาตรการ

๑) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกป่าและการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

๒) การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพและวิธีการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๖. นโยบายด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

เป้าหมาย สร้างความเข้มแข็งในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนา

มาตรการ

๑) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ

๒) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการดำเนินโครงการพัฒนา

๓) การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน จัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามัคคีในชุมชน

การดำเนินนโยบายเหล่านี้จะเป็นระบบและต่อเนื่องจะช่วยลดปัญหาความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะยาว

๔.๒.๔ การพัฒนายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มได้มีการระดมความคิดในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ประกอบด้วยหลายมิติ เพื่อให้ครอบคลุมทุกด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยแผนยุทธศาสตร์ที่เสนอสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและพัฒนาทักษะเพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่มีรายได้มั่นคง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน คือ

๑) การศึกษาแบบสองภาษา จัดการศึกษาในรูปแบบสองภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นเพื่อให้ได้กึ่ๆ เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น

๒) การฝึกอบรมทักษะอาชีพ จัดฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรมที่ยั่งยืน การทำหัตถกรรม และการใช้เทคโนโลยี

๓) การเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และอบรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒. ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเพิ่มรายได้และลดความไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพของชาวบ้านผ่านการส่งเสริมการเกษตรและการสร้างงาน มีแนวทางการดำเนินงาน

๑) เกษตรกรรมที่ยั่งยืน ส่งเสริมการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การเพาะปลูกพืชหมุนเวียน

๒) การสนับสนุนด้านการเงิน จัดหาสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและการสนับสนุนทางการเงินสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการในท้องถิ่น

๓) การพัฒนาตลาดและการส่งออก สร้างเครือข่ายตลาดและสนับสนุนการเข้าถึงตลาดใหญ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๓. ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข เพื่อปรับปรุงการเข้าถึงและคุณภาพของบริการสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี โดยดำเนินงานคือ

๑) ขยายบริการสาธารณสุข จัดตั้งสถานพยาบาลและคลินิกในชุมชนห่างไกล พร้อมจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่เพียงพอ

๒) ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก จัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการฉีดวัคซีนให้กับชาวบ้าน

๓) การให้ความรู้ด้านสุขภาพ จัดอบรมและให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและการป้องกันโรค

๔. ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชน มีแนวทางการดำเนินงาน คือ

๑) การพัฒนาถนนและการขนส่ง ปรับปรุงและสร้างถนนใหม่เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น

๒) การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปา จัดหาและขยายการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาในทุกชุมชน

๓) การพัฒนาระบบการสื่อสาร ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางเศรษฐกิจ

๕. ยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อ เป็นการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของชุมชน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ได้แก่

๑) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกป่าและการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ

๒) การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพและวิธีการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๖. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการพัฒนา มีแนวทางการดำเนินงาน คือ

๑) การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกกลุ่มในชุมชนเพื่อร่วมกันวางแผนและตัดสินใจ

๒) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการดำเนินโครงการพัฒนา

๓) การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน จัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามัคคีในชุมชน

๗. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเพื่อ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางการดำเนินงาน

๑) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและธรรมชาติ เช่น การจัดเทศกาลท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

๒) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งเสริมการผลิตและการตลาดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม อาหาร และผลิตภัณฑ์เกษตรที่มีเอกลักษณ์

๓) การฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะด้านการบริการ จัดฝึกอบรมด้านการบริการและการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มคุณภาพและความสามารถในการแข่งขัน

๔.๒.๕ การบูรณาการและการเชื่อมโยง

การส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อให้การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดย การร่วมระดมความคิดในเวทีประชุมกลุ่มย่อย โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑. การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ มีแนวทางการดำเนินงานคือ การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการระดับจังหวัด: ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อวางแผนและกำกับดูแลการดำเนินงาน การจัดประชุมประจำ: จัดประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อรายงานผลการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๒. การวางแผนและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทุกหน่วยงานมีเป้าหมายและแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน โดยการมีแนวทางการดำเนินงาน คือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วม ร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์และกำหนดเป้าหมายการแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาว การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบ: กำหนดบทบาทและหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจน เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบและประสิทธิภาพ

๓. การแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงาน โดยมีแนวทางการดำเนินงาน การสร้างระบบฐานข้อมูลร่วม: จัดทำระบบฐานข้อมูลที่สามารถเข้าถึงและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานได้อย่างสะดวก การแบ่งปันทรัพยากร: ส่งเสริมการแบ่งปันทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร และอุปกรณ์ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การเสริมสร้างความรู้และทักษะ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ โดยจัดให้มี การจัดอบรมและสัมมนา จัดอบรมและสัมมนาเพื่อเสริมสร้างความรู้และทักษะในการทำงานร่วมกัน รวมถึงการเรียนรู้แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจาก

กรณีศึกษาต่าง ๆ การศึกษาดูงาน ส่งเสริมการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการบูรณาการการทำงานที่ประสบความสำเร็จ

๕. การติดตามและประเมินผล เพื่อให้การดำเนินงานมีการตรวจสอบและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยการ จัดทำระบบติดตามผล พัฒนาระบบติดตามผลการดำเนินงานที่สามารถรายงานความก้าวหน้าและปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว การประเมินผล จัดทำการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและโปร่งใส เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแผนการดำเนินงานต่อไป

๖. การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเพิ่มพลังและทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีแนวทางในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ: ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน การพัฒนาระบบสนับสนุน จัดตั้งระบบสนับสนุนเพื่อให้ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงาน แนวทางการดำเนินงานคือ การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน: ให้ชุมชนมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนา การจัดเวทีประชาคม จัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชุมชนมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหา และการดำเนินงานตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะยาว เชื่อมโยงการดำเนินงานกับนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๔.๒.๖ การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation)

สร้างระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์ปรับปรุงและแก้ไขนโยบายตามผลการประเมินเพื่อตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการแก้ไขปัญหาจะทำให้มีความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากขึ้น

การประสานงานระหว่างหน่วยงาน การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินการ

การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน รวมถึงการสนับสนุนทางการเงินและทรัพยากร จะช่วยเสริมสร้างความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์

สรุปได้ว่า การพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ บ้านแม่หาด อำเภอสะเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑ สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ โดยมีอัตราความยากจนสูง การทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม รายได้ไม่แน่นอนและต่ำ ขาดการเข้าถึงตลาดและโอกาสการทำงานอื่น ขาด

แคลนที่ดินทำการเกษตร ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและการเกษตร ด้านการศึกษา สถานศึกษา
จำนวนน้อย ขาดบุคลากรและอุปกรณ์การศึกษาเยาวชนต้องเดินทางไกลเพื่อศึกษาต่อ มีข้อจำกัดทาง
ภาษา ด้านบริการสุขภาพ: การเข้าถึงบริการสุขภาพยากลำบาก ขาดบุคลากรและอุปกรณ์การแพทย์
สถานพยาบาลไม่เพียงพอ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ขาดแคลนถนน ระบบคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา
และบริการพื้นฐาน ด้านสิ่งแวดล้อมปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การจัดการน้ำที่ยั่งยืน ด้านภาษา
และวัฒนธรรม การสื่อสารกับภาครัฐยากลำบาก ขาดการศึกษาที่เหมาะสมกับภาษาและวัฒนธรรม
ท้องถิ่น

๒. การระบุเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย พื้นที่เป้าหมายโดยเลือกเจาะจง หมู่บ้านแม่หาด
ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป้าหมายเพื่อ ลดความยากจนและพัฒนาเศรษฐกิจ
สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๓. การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน การศึกษาและการพัฒนาทักษะ
จัดการศึกษาแบบสองภาษา ฝึกอบรมทักษะอาชีพ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เศรษฐกิจและ
การเกษตร ส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สนับสนุนทางการเงินและเทคนิค พัฒนาตลาดและการส่ง
สินค้า สาธารณสุข ขยายบริการสาธารณสุข ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก การให้ความรู้ด้านสุขภาพ

โครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาดถนนและการขนส่ง การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปา พัฒนา
ระบบการสื่อสาร

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ จัดการน้ำอย่างยั่งยืน ลดการใช้สารเคมีใน
การเกษตร

การมีส่วนร่วมของชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน
และภาครัฐ สนับสนุนกิจกรรมชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว พัฒนาการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ พัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ฝึกอบรมและพัฒนาทักษะด้านการ
บริการ

๔. การพัฒนายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาและ
การพัฒนาทักษะ จัดการศึกษาแบบสองภาษา ฝึกอบรมทักษะอาชีพ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สนับสนุนด้านการเงิน พัฒนา
ตลาด ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข ขยายบริการสาธารณสุข ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก ให้ความรู้ด้าน
สุขภาพ ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาดถนนและการขนส่ง การเข้าถึงพลังงานและ
น้ำประปา พัฒนาระบบการสื่อสาร ยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้
จัดการน้ำอย่างยั่งยืน ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ
ชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ สนับสนุนกิจกรรม
ชุมชน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว พัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมและธรรมชาติพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ฝึกอบรมและพัฒนาทักษะด้านการบริการ

๕. การบูรณาการและการเชื่อมโยง การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ การวางแผนและ
กำหนดเป้าหมายร่วมกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร การเสริมสร้างความรู้และทักษะ การ

ติดตามและประเมินผล การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

การติดตามและประเมินผล การสร้างระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์ ปรับปรุงและแก้ไขนโยบายตามผลการประเมินเพื่อตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ ๔.๖ การประชุมสนทนากลุ่มร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้แทนส่วนราชการ และชาวบ้าน
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ภาพที่ ๔.๖ การประชุมกลุ่มเพื่อจัดทำมโนทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖
(ที่มา: ผู้วิจัย)

การพัฒนาและจัดทำ มโนทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ ในการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการเป็นกระบวนการสำคัญที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเท่าเทียมในสังคม โดยการแก้ไขปัญหาคความยากจนต้องครอบคลุมหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพ เพื่อให้กลุ่มคนยากจนสามารถพัฒนาและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๑. การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาคความยากจน การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่เป้าหมายเป็นขั้นตอนสำคัญในการเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของคนจน และการวางแผนการแก้ไขปัญหาคอย่างมีประสิทธิภาพ การแก้ไขปัญหาคความยากจนในพื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยหลายด้าน ได้แก่

๑.๑ ด้านเศรษฐกิจ คนในพื้นที่ยังพึ่งพาเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่มีรายได้ไม่แน่นอน และต่ำ ขาดโอกาสในการทำงานและการตลาด ทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีรายได้ไม่พอต่อการเลี้ยงชีพ

๑.๒ ด้านสังคมและการศึกษา พื้นที่ห่างไกลทำให้การเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณะยากลำบาก โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนต้องเดินทางไกลเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนบุคลากรครูและอุปกรณ์การศึกษา

๑.๓ ด้านสุขภาพ การเข้าถึงบริการสุขภาพในพื้นที่จำกัดเนื่องจากขาดบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่เพียงพอ การเดินทางไปรับบริการในพื้นที่ห่างไกลเป็นไปอย่างยากลำบาก

๑.๔ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ขาดแคลนถนน ระบบคมนาคม ไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน

๑.๕ ด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าและการจัดการน้ำที่ไม่ยั่งยืนทำให้ การทำการเกษตรในพื้นที่ประสบปัญหา

๒. การกำหนดเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย เป้าหมายหลักในการพัฒนานโยบายและ ยุทธศาสตร์คือการ ลดความยากจน และเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการมีสุขภาพที่ดี โดยกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ที่กำหนดคือ หมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบ เมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาความยากจนและต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

๓. การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน นโยบายการแก้ไขปัญหาความ ยากจนแบบบูรณาการครอบคลุมหลายด้าน เพื่อให้สามารถพัฒนาทุกมิติของชีวิตคนจนในพื้นที่ได้ อย่างยั่งยืน นโยบายที่พัฒนาขึ้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเด็นหลัก ดังนี้

๓.๑ นโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา และฝึกทักษะอาชีพเพื่อให้ประชาชนมีทักษะที่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน เช่น การจัดการศึกษาแบบ สองภาษา และการฝึกอบรมทักษะอาชีพที่ทันสมัย

๓.๒ นโยบายด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนและ สนับสนุนทางการเงินให้เกษตรกรสามารถลงทุนและพัฒนาการเกษตรได้ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์และ การเพาะปลูกพืชหมุนเวียน

๓.๓ นโยบายด้านสาธารณสุข ขยายบริการสาธารณสุขให้ครอบคลุมพื้นที่ห่างไกล และจัดให้มีการตรวจสุขภาพและการฉีดวัคซีนประจำปี เพื่อส่งเสริมสุขภาพที่ดีในชุมชน

๓.๔ นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาถนน การขนส่ง ไฟฟ้า น้ำประปา และ การสื่อสารในพื้นที่เพื่อให้การดำเนินชีวิตสะดวกขึ้น และส่งเสริมการเข้าถึงตลาด

๓.๕ นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้และการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การพัฒนายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนายุทธศาสตร์ต้อง ครอบคลุมทุกด้านและมีความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่

๔.๑ ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา จัดการศึกษาแบบสองภาษา ฝึกอบรมทักษะอาชีพ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้ประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพที่มีรายได้ มั่นคง

๔.๒ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สนับสนุนทางการเงิน และสร้างเครือข่ายตลาดเพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ

๔.๓ ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข ขยายบริการสาธารณสุข ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก และให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชุมชน

๔.๔ ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาถนน การขนส่ง ไฟฟ้า น้ำประปา และการสื่อสาร เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชน

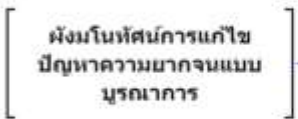
๔.๕ ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ป่าไม้ จัดการน้ำอย่างยั่งยืน และลดการใช้สารเคมีในการเกษตร

๕. การบูรณาการและการเชื่อมโยง การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการระดับท้องถิ่นที่ทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ จะช่วยให้การดำเนินงานมีความเป็นระบบและเชื่อมโยงกับเป้าหมายระดับชาติ

๖. การติดตามและประเมินผล เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนและบรรลุผลที่ตั้งไว้ ควรมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมปรับปรุงและแก้ไขนโยบายตามความเหมาะสม การประเมินผลที่โปร่งใสและเป็นระบบจะช่วยให้สามารถรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่

สรุป การพัฒนามโนทัศน์ นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการในพื้นที่ หมู่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อลดความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลายมิติ การดำเนินงานต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชน

๔.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

จากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบททำให้ได้ทราบข้อมูลสถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในชนบท ของชุมชนเป้าหมาย ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนยากจนในชนบท พื้นที่ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำเป็นต้องพิจารณาสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่สำคัญเช่นที่ดิน น้ำ การศึกษา และบริการสุขภาพ

จากนั้น ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดระดับในกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละภาคในพื้นที่ที่ศึกษา แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และได้ทราบถึงขั้นตอนและหลักการสำคัญในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ

และได้นำเอารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ มาวิเคราะห์เพื่อการจัดกิจกรรมในการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนชุมชนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายปลายศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยได้ดำเนินการในการออกแบบกิจกรรมในการพัฒนาระบบการ เสริมสร้างกลไกเพื่อเป็นการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบทในพื้นที่วิจัยซึ่งได้แก่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน กระบวนการคือ การออกแบบโครงการที่มีความเหมาะสมกับบุคคลในชุมชนโดยมีการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ บุคคล เพื่อเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกบุคคลผู้ที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรภายในชุมชนที่มีมีรายได้ต่ำ เพื่อร่วมกิจกรรม จำนวน ๒๕ คน และมีหน่วยงานราชการ ได้แก่พัฒนาการ การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เข้าร่วมกิจกรรม

๔.๒.๑ การเสริมสร้างโดยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงได้สรุปกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ออกเป็น ๕ ขั้นตอนหลัก เรียกว่า “กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อขจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน” ในลักษณะวงจรที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนร่วมกัน สนับสนุนส่งเสริมกันและกัน ประกอบด้วย

- ๑) การสร้างแรงผลักดัน
- ๒) การปรับเปลี่ยนเรียนรู้(เรียนรู้พัฒนานวัตกรรม)
- ๓) การร่วมกันทำแผนงาน
- ๔) การประยุกต์ปฏิบัติจริง

และ ๕) การปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
สรุปได้ดังภาพที่ ๔.๙

ภาพที่ ๔.๙ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนอย่างยั่งยืน
ของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอเสเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากแผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอเสเมิง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในลักษณะวงจรขับเคลื่อนการพัฒนา (Development Cycle) ที่เริ่มจากความต้องการของชุมชนขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อจัดความยากจน สร้างความเข้มแข็งของชุมชนก่อให้เกิดการจัดการตนเองและพึ่งพาตนเองบนฐานทรัพยากรในชุมชนได้อย่างยั่งยืน สามารถอธิบายเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

๑. ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างแรงผลักดัน

การสร้างแรงผลักดัน เป็นการที่สมาชิกในชุมชนจะต้องมีแรงผลักดันตระหนักรู้ในการที่จะต้องร่วมกันเปลี่ยนแปลงตนเอง ครอบครัวของตน และชุมชนของตนไปในทิศทางที่ดีกว่า เป็นการมองตัวเองให้ออกบอกความต้องการของตัวเองให้ได้ และการใช้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็น

แนวทางชี้้นำซึ่งการกำเนิดของแรงผลักดันหรือความตระหนักรู้เช่นนี้ อาจจะมาจกปัจจัยในเชิงบวก หรือปัจจัยในเชิงลบก็ย่อมได้ทั้งสิ้น^๑

๑.๑ การสร้างแรงผลักดันจากปัจจัยผลักดันเชิงบวก ได้แก่

๑) ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ โดยเฉพาะความศรัทธาและความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า มีสาระอย่างไร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ได้อย่างไร ซึ่งปวงชนชาวไทยล้วนมีความปรารถนาที่ดำเนินวิถีชีวิตตามรอยเบื้องพระยุคลบาททั้งสิ้น หากแต่เพียงความศรัทธาที่มีอยู่อาจจะยังไม่พอเพียง จะต้องทำการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจในแนวทางพระราชดำริต่างๆ ให้แจ่มชัดเสียก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ

๒) การได้รับแรงบันดาลใจ จากบุคคลอื่น ๆ อาทิ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส ผู้นำสังคม ผู้นำความคิดเกษตรกรตัวอย่าง หรือแม้แต่ประชาชนโดยทั่วไปที่ประสบความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิต

๓) ประสบการณ์จากชุมชนต้นแบบ การได้พบเห็นหรือสัมผัสประสบการณ์กับชุมชนอื่น ๆ ที่สามารถเป็นต้นแบบชุมชนแห่งวิถีการพัฒนาตามแนวพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดความน่าอยู่อาศัยใช้ชีวิต อยากจะพัฒนาชุมชนของตนตามต้นแบบชุมชนที่ตนเองประทับใจบ้าง ดังเช่น ชุมชนจากฐานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น

๑.๒ การสร้างแรงผลักดันจากปัจจัยผลักดันเชิงลบ ได้แก่

๑) ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไปในสมาชิกชุมชนชนบท โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรผู้ประกอบการรายย่อย ผู้ยากจน หรือผู้ใช้แรงงาน คือ ปัญหาหนี้สิน การขาดแคลนที่ดินทำกิน ราคาสผลผลิตตกต่ำ การขาดทุนในการผลิตพืชผลสู่ตลาด และการมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากกว่ารายได้ที่เกิดขึ้น ปัญหาเหล่านี้มักจะทับถมเป็นทวีคูณขึ้นเรื่อยๆ หากไม่มีทางออกที่ถูกต้อง นั่นคือ การเริ่มต้นค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้นเสียก่อน

๒) ปัญหาสังคม ความอ่อนแอทางความคิด ความรู้ ค่านิยม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และพลังกลุ่มในชุมชน ทำให้ครอบครัวและชุมชนมักจะตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก โดยการไหลล้นเข้ามาของวัฒนธรรมภายนอกและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชน ก่อให้เกิดการบริโภควัตถุนิยมเกินตัว ฟุ้งเฟ้อ เกิดปัญหาอาชญากรรม สิ่งเสพติด พนัน และกลายเป็นปัญหาหนี้สินเรื้อรังการขาดสมานฉันท์ และเกิดความแตกแยกติดตามมาได้^๒

๓) ปัญหาสุขภาพ ความยากจนและความไม่รู้ นอกจากจะนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจและสังคมแล้วยังก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพโดยตรง อาทิเช่น การใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างไม่เหมาะสม เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของที่มาในปัญหาด้านสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอาหาร ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง

^๑ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๔.

^๒ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๓.

ตั้งแต่ระดับไรนา เพื่อลดมลพิษที่สะสมในดินและผลิตผล จนถึงระดับการบริโภค เพื่อทรงคุณค่าทางโภชนาการและสุขภาพที่ดีของอาหารเอาไว้

๔) ภัยธรรมชาติ จัดว่าเป็นภาวะความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นแก่ชุมชน ที่ก่อกวนกระตุ้นเตือนให้สมาชิกชุมชนต้องมีการจัดระบบภูมิคุ้มกันบางอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบา หรือชุมชนต้องค้นหาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาภัยธรรมชาติหรือจากฝีมือมนุษย์ เพื่อดันร่นหาทางออกให้แก่ตนเอง หรือชุมชนของตน โดยเฉพาะปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำและ ไม่มีทีท่าจะแก้ไขได้ง่าย อาทิ น้ำท่วม ฝนแล้ง ไฟไหม้ หรือโรคระบาด เป็นต้น

การพิจารณาปัญหาต่างๆ เหล่านี้ สามารถแปลงจากปัจจัยแห่งวิกฤติ (Crisis) เป็นปัจจัยแห่งโอกาส (Opportunity) ในการพัฒนาชุมชนได้ทั้งสิ้น

ดังนั้น ขั้นตอนแรกของการขับเคลื่อนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ชุมชนจะต้องตระหนักในโอกาส(ปัจจัยเชิงบวก) หรือวิกฤติ (ปัจจัยเชิงลบ) ที่เป็นอยู่ และ พยายามหาทางแปลงทุกสถานการณ์ของชุมชนให้เป็นสถานการณ์แห่งโอกาสในการพัฒนาทั้งสิ้น

๒. ขั้นตอนที่ ๒ การปรับเปลี่ยนเรียนรู้

เมื่อชุมชนได้รับแรงผลักดันในทางใดทางหนึ่ง ชุมชนจะต้องสรุปให้ได้ว่า จะดำเนินการใดต่อยอดจากแรงผลักดันที่เกิดขึ้น นั่นคือ จะต้องเริ่มต้นปรับเปลี่ยนมิติต่างๆ อย่างไรของปัจเจกชนและชุมชนให้สอดคล้องกับแรงผลักดันที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบก็ตาม

๒.๑ ระดับปัจเจกชน

๑) พฤติกรรมในการบริโภค ถือเป็นพื้นฐานในทางรูปธรรมที่สำคัญสำหรับการปรับเปลี่ยนเนื่องจากพฤติกรรมของปัจเจกชนนั้น หมายถึง การใช้เวลา ทรัพย์สิน เงินทอง ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนให้ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสาระของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น ดังเช่น การลดบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย สิ่งเสพติดการพนัน เป็นต้น

๒) ค่านิยมวิธีคิด ปัจเจกชนของแต่ละภูมิภาคจะมีกระบวนทัศน์ในชีวิต ค่านิยม และวิธีคิดในการตัดสินใจใดๆ ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นกรอบนามธรรมเบื้องหลังพฤติกรรมของบุคคล การตระหนักถึงถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยน จึงจะต้องมาจากการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวิธีคิดในกิจกรรมต่างๆ ของชีวิตปัจเจกด้วย ตั้งแต่ การบริโภค การใช้จ่าย การลงทุน การรวมกลุ่ม การเสี่ยง หรือการออม ซึ่งล้วนแต่ต้องการการทบทวนใหม่ โดยใช้ระบบคุณธรรมและความรอบรู้รอบคอบเข้ามาช่วยมากขึ้น^๓

๓) แนวทางของการประกอบอาชีพ คือ เวลาเงินทุน ภูมิปัญญาและทรัพยากรส่วนใหญ่ที่ปัจเจกจะต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะรูปแบบการทำ

^๓ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๒.

เกษตรหรือการประกอบการใด ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมและเงื่อนไขของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทุกขณะ^๔

๒.๒ ระดับชุมชน

๑) ระบบคุณค่าชีวิตในแต่ละชุมชนจะต้องมีการทบทวนระบบการให้คุณค่าความสำคัญมากหรือน้อยแก่สิ่งใด เพื่อเป็นกรอบภาพรวมของทิศทางชุมชน โดยเฉพาะการแยกแยะระหว่างคุณค่าที่สามารถประเมินค่าเป็นเงินได้ เช่น รายได้ รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สิน และที่ไม่สามารถประเมินค่าเป็นเงินได้ เช่น ความสุจริต ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม สิ่งแวดล้อม ความเอื้ออาทร และความสงบสุขในสังคม เป็นต้น ซึ่งชุมชนไม่ควรหลงลืม และจะต้องให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน

๒) ทิศทางพัฒนาชุมชน นับว่ามีอิทธิพลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนของชุมชนอย่างมากเนื่องจากเป็นรูปธรรมของการพัฒนาชุมชน หากปล่อยไปตามกระแสวัตถุนิยมมากเกินไป หรือปล่อยไปตามปัจจัยจากภายนอกต่างๆ ที่อาจจะไม่เหมาะสมกับชุมชน ก็อาจจะชักนำชุมชนให้ออกห่างจากแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทิศทางการพัฒนาที่ดีจึงจะต้องมีความสมดุลกับธรรมชาติของแต่ละชุมชนเองด้วย

๓) กระแสนิยมและระบบวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งควรจะมีการจัดระบบให้เด่นชัดมากขึ้นว่ากระแสนิยมใดหรือวัฒนธรรมใด ที่มีเหตุผลสอดคล้องกับภูมิสังคม และภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนหรือกระแสใดที่ไม่เหมาะสม ก็ควรได้รับการคัดกรองและปฏิเสธจากชุมชน เพื่อให้ชุมชนตั้งอยู่ในกรอบค่านิยม และวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีความมั่นคงและเข้มแข็งตลอดไป^๕

ในการปรับเปลี่ยนของระดับปัจเจกชนและระดับชุมชนเช่นนี้ จะต้องเข้าใจถึง ปัจจัยในเรื่องระยะเวลา ที่จะต้องค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นขั้นตอน ไม่รีบร้อนก้าวกระโดด เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนที่จะบังเกิดผลอย่างมั่นคงและยั่งยืน ดังนั้นในขั้นตอนที่สองนี้ ปัจเจกและชุมชนจะต้องร่วมกันสร้างความตระหนักให้ชัดเจนแก่ตนเองว่า ต้องการให้เกิดการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้นอย่างจริงจังและยั่งยืนแก่ชุมชนใช่หรือไม่

๒.๓ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากขั้นตอนการปรับเปลี่ยนทั้งในระดับบุคคลและชุมชน ในขั้นตอนการเรียนรู้นี้ เปรียบเสมือนหัวใจในการขับเคลื่อนที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้ เข้าใจ และมองเห็นแนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง ก่อนที่จะเริ่มขั้นตอนการปฏิบัติในความเป็นจริงจึงนับเป็นขั้นตอนสำคัญที่ชุมชนควรจะต้องมีก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง หลังจากที่ได้มีความตั้งใจจะใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางปรับเปลี่ยนในส่วนต่างๆ ของปัจเจกและของชุมชนแล้วการเรียนรู้หมายถึง การเรียนรู้ทั้งจากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่ชุมชนอื่นๆ ได้ลงมือทำมาแล้ว การได้รับบทเรียน

^๔ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๖.

^๕ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

จากการพัฒนา ถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญของการปรับเปลี่ยนหรือการบ่มเพาะความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาจจะมีที่มาได้ทั้งจากภายในชุมชนเอง หรือจากภายนอกชุมชน ก็ได้

๑) การเรียนรู้จากภายในชุมชน

อาจจะมาจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำความคิด ผู้อาวุโสของท้องถิ่น ที่สำคัญคือ เรียนรู้ร่วมกันจากการจัดเวทีระดมความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนเอง เพื่อทบทวนบทเรียนการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวที่ผ่านมาของชุมชนตนเองร่วมกัน หรือเรียนรู้จากการศึกษาบทเรียนชีวิตจริงของสมาชิกของชุมชนบางคน ก็อาจจะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่มากขึ้นได้ถึง การพัฒนาที่พอเพียงหรือไม่พอเพียง น่าจะมีลักษณะเช่นไร

๒) การเรียนรู้จากภายนอกชุมชน

การเรียนรู้จากวิทยากรหรือเอกสารจากภายนอก ซึ่งจะสามารถช่วยให้ชุมชนได้เข้าใจเนื้อหาสาระของปรัชญาที่ชัดเจนมากขึ้น ประกอบกับบทเรียนการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวของชุมชนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน รวมทั้งองค์ความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ จากการศึกษาวิจัยของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ คือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะเสริมความศรัทธาที่มีต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นรูปธรรมจากการปฏิบัติที่ถูกต้อง มิใช่ดำเนินการปฏิบัติโดยขาดความเข้าใจที่แท้จริงหรือเข้าใจผิด เพราะไม่มีการเรียนรู้ที่ดีพอหากแต่มีเพียงความศรัทธาเท่านั้น ซึ่งนับว่า จะเข้าข่ายการปฏิบัติอย่างมมายและเกิดเป็นผลเสียได้ โดยไม่รู้ตัว

๓. ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน

ภาคปฏิบัติที่แท้จริงหลังจากการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนแล้ว ถือการร่วมกันขับเคลื่อนหลักการที่เป็นนามธรรมสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของสมาชิกชุมชน โดยเฉพาะผ่านการจัดทำแผนชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นแผนชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและความเข้าใจของสมาชิกชุมชน ที่จะร่วมมือร่วมใจกันในการคิดวิเคราะห์-ตัดสินใจ-ลงมือทำ-รับผิดชอบ ต่อสิ่งที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ในแผนชุมชนดังกล่าว โดยที่หลักการสำคัญของแผนชุมชนมีอยู่ ๒ ประการ คือ การใช้หลักภูมิสังคมของชุมชนในการจัดทำแผน และการมีหลักดำเนินงานของแผนที่เหมาะสมกับชุมชน

๓.๑ หลักภูมิสังคม

หลักภูมิสังคม หมายถึง การคำนึงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีอยู่ในชุมชนในการวางแผนใด ๆ ดังนั้น การวางแผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องนึกถึงความพอประมาณ มีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน จากการสร้างความสมดุลของทุนชุมชนที่มีอยู่ในแต่ละภูมิสังคมทั้ง ๓ ลักษณะ คือ

๑) ทุนทรัพยากร ได้แก่ สภาพแวดล้อม ดิน ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ และทัศนียภาพในชุมชน ซึ่งเป็นฐานการผลิตและแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ

๒) ทุนเศรษฐกิจ ได้แก่ งบประมาณ รายได้ ทรัพย์สิน การออม การลงทุน การผลิต และสินค้าหรือบริการที่มีมูลค่าตัวเงิน หรือผลิตภัณฑ์ชุมชน(Community Products) ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมของชุมชนซึ่งสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับระบบตลาดในการพัฒนาชุมชนได้

๓) ทุนสังคม ได้แก่ พลังชุมชน ระบบกลุ่ม เครือข่าย การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน การมีวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ดั้งเดิม ตลอดจนประวัติศาสตร์ที่ยึดโยงสมาชิกของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน

ในการจัดทำแผนชุมชน จะต้องทำความเข้าใจในหลักภูมิสังคมให้ดีกว่า จะพัฒนาชุมชนอย่างไรจึงจะเกิดความสมดุลต่อทุนทั้ง ๓ ลักษณะที่กล่าวมาแล้ว มิใช่เป็นการสร้างเสริมทุนด้านใดด้านหนึ่งให้เพิ่มขึ้นบนความเสื่อมโทรมของทุนอื่นที่มีอยู่ ดังนั้น การใช้ประโยชน์ทุนต่างๆแบบพอประมาณ ไม่มากหรือน้อยเกินไป ด้วยหลักการมีคุณธรรม ความรู้ และมีแผนเชื่อมโยงการพัฒนาทุนจากปัจจุบันสู่การใช้ในอนาคต เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชน จึงนับว่า เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่มีความสำคัญของการจัดทำแผนชุมชน

๓.๒ หลักดำเนินการ

การดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพตามแผนชุมชน ควรจะต้องประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ กล่าวคือ การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม การเน้นแผนบูรณาการและการมีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

๑) การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน (Participatory Approach) หลักการสำคัญในการจัดทำแผนชุมชนคือ การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนให้มากที่สุด จากการร่วมระดมความคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นจากการดำเนินตามแผนชุมชน จะถือว่าแผนที่เกิดขึ้นเป็นแผนของสมาชิกชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ อาจจะประสานงานกับองค์กรภายนอกจากภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรพัฒนาอิสระ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนด้วยก็ได้

๒) การจัดทำแผนชุมชนแบบบูรณาการ (Integrated Planning) การวางแผนชุมชนจะต้องใช้แนวทางแบบบูรณาการหรือพิจารณาในเชิงองค์รวม คือ การพัฒนาในทุกมิติชีวิตในชุมชนให้เชื่อมโยงต่อกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ศาสนา สิ่งแวดล้อม สุขภาพ วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ และการเมือง ไม่สามารถที่จะแยกส่วนการพัฒนาในชุมชนได้ เพราะชุมชน คือ องค์รวมของทุกมิติชีวิต ซึ่งดูเหมือนจะกลายเป็นข้อจำกัดของแผนการพัฒนาในระบบภาครัฐซึ่งดำเนินงาน โดยแต่ละหน่วยงาน แต่ละหน้าที่และแต่ละงบประมาณ ซึ่งจะต้องพยายามทำความเข้าใจในแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบบูรณาการหรือเชิงองค์รวมนี้ให้ชัดเจนกว่าที่เป็นอยู่^๒

๓) การมีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา (People-Centered Development) แผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างวิถีชีวิตที่มีคุณภาพอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืนให้เกิดแก่ชุมชน ดังนั้น คุณภาพชีวิตของคนและชุมชน จึงเป็นศูนย์กลางการวางแผน

^๒ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๐.

พัฒนาที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะแนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชุมชนที่แท้จริงก็คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ นั่นเอง เนื่องจากจะเป็นการพัฒนาเน้นให้ทุกคนได้มีความคิด ความรู้ที่ดี สามารถสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งพาตนเองได้ มากกว่าการพัฒนาให้ได้รับเพียงรายได้เป็นตัวเงินที่มากขึ้นเท่านั้น^๗

ดังนั้นในขั้นตอนนี้ ชุมชนจะต้องทำความเข้าใจกับบริบททุนต่างๆ ที่มีในชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อนำมาประยุกต์จัดทำแผนดำเนินการขับเคลื่อนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วม เน้นบูรณาการ และเน้นการมีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

๔. ขั้นตอนที่ ๔ การนำไปประยุกต์ขับเคลื่อนการปฏิบัติอย่างจริงจัง

หลังจากชุมชนมีแผนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ต่อไปคือ กระบวนการปฏิบัติจริงให้เป็นสัมฤทธิ์ผลของการใช้ปรัชญา โดยเริ่มจากการลงมือปฏิบัติจากจุดเล็กๆ ไปหาจุดใหญ่ ๆ เช่น พฤติกรรมส่วนบุคคล การใช้จ่ายในครัวเรือน การลงหุ้นร่วมกันของกลุ่มการวางแผนผลิตของชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาศาสนาและการศึกษาในโรงเรียน การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำและป่าไม้ของชุมชน การวางแผนเขตกรรมของชุมชน ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายขยายผลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นต้น

ซึ่งการปฏิบัติทั้งหมดนี้ จะต้องมีการประยุกต์ใช้ในความเป็นจริงตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวในการพัฒนา การประยุกต์ในภาคปฏิบัตินี้จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมประเพณี ภูมิสังคม สภาพเศรษฐกิจสังคม และสถานการณ์ของแต่ละชุมชน แต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจจะจัดแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ เชิงลึก และเชิงกว้าง

๔.๑ การปฏิบัติเชิงลึก

๑) การปฏิบัติได้จริง การประยุกต์ในเชิงลึก คือ ภาคปฏิบัติที่เน้นการทำได้จริงในบริบทชุมชนที่เป็นอยู่ ภายใต้เงื่อนไขตามธรรมชาติของปัจเจกชนและชุมชนนั้น ๆ ไม่ได้ขัดแย้งกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่เพราะแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางบนทางสายกลางที่ประนีประนอมอย่างมีเหตุผลให้ความสำคัญต่อสภาพความเป็นจริงของชุมชน เช่น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้คนที่ ไม่ขัดแย้งต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น รูปแบบการเลือกบริโภคสินค้าและบริการ การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ การสร้างอาชีพตามทักษะภูมิปัญญาที่มี หรือการแข่งขันในระบบตลาดตามสินค้าที่ชุมชนมีความได้เปรียบในการผลิต เป็นต้น

๒) จัดกิจกรรมนำร่อง การปฏิบัติจริงอาจจะเริ่มจากการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมนำร่องขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในภาคปฏิบัติก่อนที่จะขยายผลในวงกว้าง ก็ได้ เช่น การจัดทำแปลงสาธิตทางการเกษตร การทดลองแปรรูปอาหารท้องถิ่น การลดละออบมุขในช่วงเวลาทางศาสนา การหาทางลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน จัดทำหลักสูตรหรือเนื้อหาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในกิจกรรมวัดและ โรงเรียน เป็นต้น

^๗ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

๓) ใช้พลังกลุ่มในชุมชนสนับสนุน การปฏิบัติอาจจะมีพลังมากขึ้น ขับเคลื่อนได้รวดเร็ว และยั่งยืนขึ้น หากมีพลังกลุ่มเข้ามาสนับสนุน เพราะการรวมกลุ่มจะทำให้เกิดการประสานงานในภาคปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เกิดการประหยัดต้นทุนในการขับเคลื่อน และเกิดมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและเข้มแข็งอีกทางหนึ่งด้วย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มการศึกษา กลุ่มสิ่งแวดล้อม หรือกลุ่มอื่นๆ

๔.๒ การปฏิบัติเชิงกว้าง

๑) การติดตามผลการขับเคลื่อน การประยุกต์ปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงกว้างหมายถึง การขยายผล และพยายามสร้างภาคปฏิบัติให้มีผลกว้างขวางขึ้น เป็นผลในระยะยาวขึ้น ดังนั้น การมีระบบติดตามผลการขับเคลื่อนเป็นระยะๆ จากองค์กรที่คอยประสานงาน จะสามารถทำให้ทราบถึงข้อมูลจากกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา หรือปรับปรุงปัญหาอุปสรรคเป็นบทเรียนต่อไป ใช้เป็นกรณีศึกษาหรือแหล่งสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น ๆ กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นวงจรแห่งการพัฒนาเช่นนี้ต่อไปในสังคม

๒) การประเมินสัมฤทธิ์ผล โดยเฉพาะการประเมินผลความสำเร็จของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะต้องเน้นที่ความสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนของสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นในระยะยาว ท่ามกลางความเสี่ยงและความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ มากกว่าประเมินจากผลผลิตหรือผลได้ที่เกิดขึ้นในระยะสั้นซึ่งอาจจะไม่ยั่งยืน เพราะเป้าหมายที่แท้จริงของการประยุกต์ใช้ปรัชญา ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาชุมชนนั้น สามารถที่นำพาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าในระยะยาว หรือสามารถลดผลกระทบจากความเสี่ยงของปัจจัยภายนอกไม่ให้สร้างความเสียหายแก่ชุมชนอย่างมากมาย เพื่อให้ชุมชนสามารถมีเสถียรภาพในความเจริญเติบโตต่อไปได้ ไม่ว่าในกรณีปกติหรือในกรณีวิกฤตก็ตาม

การประเมินสัมฤทธิ์ผลอาจจะทำโดยหน่วยงานภายนอก หรือภายในชุมชนก็ได้ แต่ต้องคงไว้ซึ่งระบบที่โปร่งใส ยุติธรรม และสร้างสรรค์กระบวนการขับเคลื่อนต่อไป

๓) การสร้างเครือข่ายและ ขยายผล แม้ว่าการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตัวอย่างนับได้ว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจแล้ว แต่มิได้หมายความว่า ชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทยจะมีลักษณะที่พอเพียงและเข้มแข็งเช่นนี้ ดังนั้น การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนกรณีตัวอย่างเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง หรือศูนย์กลางการเรียนรู้ (Learning Center) ในอำเภอ จังหวัด หรือในเขตภูมิภาคที่มีภูมิสังคมใกล้เคียงกัน ก็น่าจะเป็นประโยชน์ในวงที่กว้างขึ้น เพื่อให้สามารถขยายผลการขับเคลื่อนออกไป จากชุมชนตัวอย่างสู่ชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทยอย่างแพร่หลายขึ้น ทั้งนี้ อาจจะมีระบบการขยายผลผ่านระบบกลุ่ม องค์กร และเครือข่ายที่มีอยู่ โดยมีองค์กรภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยประสานการสร้างเครือข่ายอีกต่อหนึ่งก็ได้

^๔ ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑๒.

ในขั้นตอนที่ ๔ นี้มุ่งให้ชุมชนสามารถประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้จริงในทุกระดับของสมาชิก ครีวเรือน และชุมชนโดยรวม จนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนที่มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่ขยายผลต่อไปได้ อย่างกว้างขวางนอกเหนือจากชุมชนตัวอย่างที่ได้ศึกษามา

๕. ขั้นตอนที่ ๕ การปรับเปลี่ยนวิถีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายสุดท้ายของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ สามารถน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจมาแปลงเป็นภาคปฏิบัติ ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต และพัฒนากลายเป็นวิถีแห่งชีวิตปัจเจกชนหรือวิถีแห่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยปกติทั่วไป ไม่ใช่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละโครงการ หรือขึ้นลงตามนโยบายทางการเมืองในแต่ละรัฐบาล ที่มีความผันผวนอยู่เสมอ หากแต่เป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ฝังรากลึกอยู่ในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นได้ อย่างมีความยั่งยืนในระยะยาว

๕.๑ วิถีชีวิตของปัจเจกชน

๑) กรอบชีวิตประจำวัน การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรมีเป้าหมายสุดท้ายในระดับจุลภาค คือ สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในกรอบชีวิตประจำวันของปัจเจกชน ในท่ามกลางภูมิสังคมที่แตกต่างกันด้วยวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ภาวะเศรษฐกิจสังคม และสภาพทรัพยากร แนวทางของการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรที่จะกลายเป็นแนวทางแห่งชีวิตจริงของสมาชิกชุมชนโดยทั่วไปอย่างเป็นปกติที่สุด

๒) ชีวิตทางสายกลาง โดยเฉพาะแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการพิสูจน์แล้วว่า สามารถเข้ากันได้กับทุกบุคคล ในทุกชุมชน ทุกภูมิภาค หรือทุกสังคม ทุกศาสนาที่เน้นหนักการมีชีวิตบนเส้นทางสายกลาง เหมาะสมตามอัตภาพ ไม่สุดโต่ง ไม่ประมาท ใช้ชีวิตภายใต้กรอบคุณธรรมและความรู้ หากบุคคลใดมีแนวทางชีวิตเช่นนี้ ก็สามารถที่จัดว่า อยู่ในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ได้ทั้งสิ้นวิถีชีวิตบนทางสายกลางนี้แท้จริงแล้ว เป็นวิถีชีวิตสากลที่ชนทุกชาติ แม้แต่ผู้ที่มีรายได้สูงในนานาประเทศ เมื่อมีการนำพฤติกรรมมาวิเคราะห์ดูแล้ว จะพบว่ามิใช่เป็นจำนวนมากที่ดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง เรียบง่าย ไม่สุดโต่ง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไร้เหตุผล แม้เขาเหล่านั้นจะมีรายได้ที่มากมายมหาศาลเพียงใดก็ตาม^๙

๓) ค่านิยมแห่งความเป็นไทย ในสังคมไทยที่แก้แล้วแนวทางแห่งค่านิยมความเป็นไทย ถือเน้นความมีอิสระ รักสงบ มีความสุข มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพัฒนาโดยมุ่งผลในระยะยาวแห่งความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน มากกว่าผลในระยะสั้นจากความร่ำรวยและเติบโตบนความเสี่ยงภัยต่าง ๆ โดยสรุปแล้ว ปัจเจกชนที่มีค่านิยมไทยแท้ จะสามารถน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีโดยธรรมชาติของความเป็นคนไทย นั่นเอง^{๑๐}

^๙ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๑๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

๕.๒ วิธีทางของชุมชน

๑) กรอบวัฒนธรรมชุมชน ปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมและค้ำกันชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในระยะยาว ถือว่าต้องมีกรอบวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง การที่ชุมชนมีกรอบวัฒนธรรมที่เข้มแข็งเป็นวิถีทางแห่งชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเช่นนี้ เปรียบเสมือนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเองจะได้รับภูมิคุ้มกันที่สำคัญจากชุมชนเช่นกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือชุมชนที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมแบบพอเพียง เป็นสำคัญ นั่นเอง

๒) ระบบการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตระบบการเรียนรู้ในชุมชนทั้งจากในและนอกระบบการศึกษา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะคอยสนับสนุนให้การดำรงอยู่ของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสามารถขยายตัวจากฐานหนึ่งไปสู่อีกฐานหนึ่ง ความยั่งยืนของกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องฝากความหวังไว้กับประสิทธิภาพของระบบการเรียนรู้ ระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา และระบบการส่งผ่านแรงบันดาลใจจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปในชุมชนด้วย^{๑๑}

๓) หลักธรรมของทุกศาสนา ในทุกภูมิภาคของไทยควรจะมีการนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของทุกศาสนามาประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี เพราะไม่ปรากฏว่ามีหลักศาสนาใดที่ขัดแย้งกับหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเลย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนได้อย่างสอดคล้อง ทำให้การขับเคลื่อนปรัชญาในระยะยาวมีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น^{๑๒}

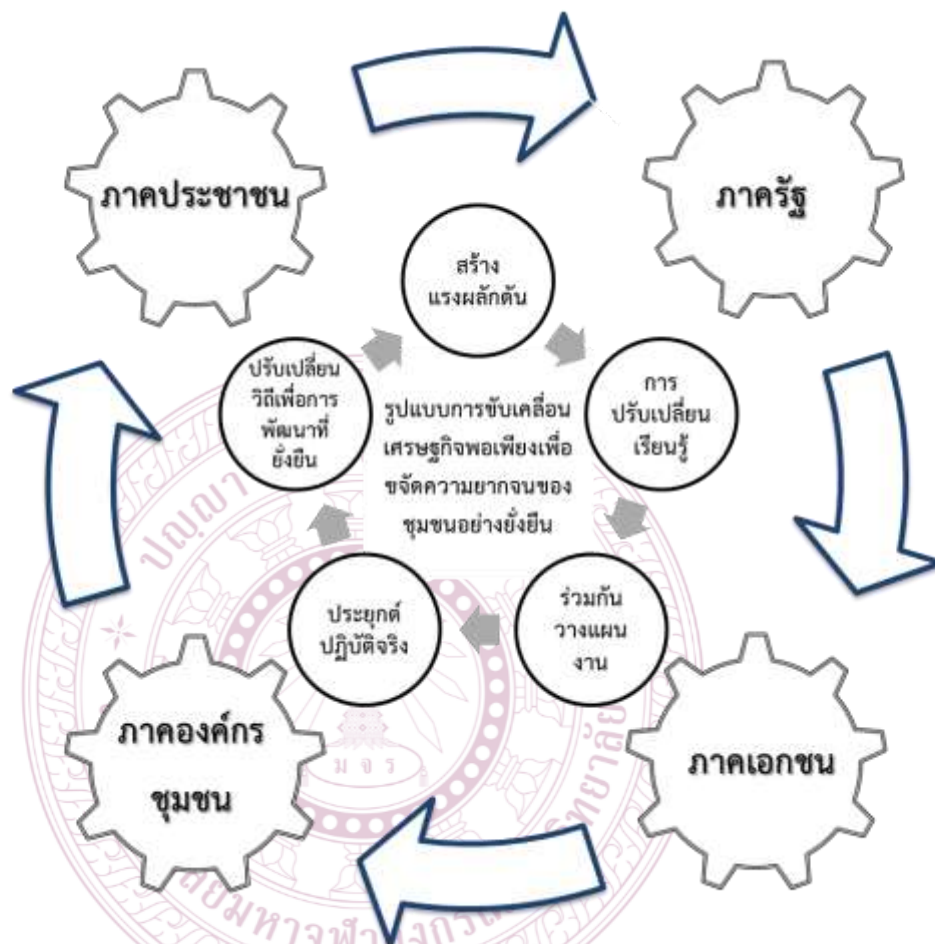
๔) วาระแห่งชาติ การได้รับการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการขับเคลื่อนผ่านนโยบายภาครัฐจากการจัดสรรงบประมาณ ทรัพยากร และบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ถือได้ว่าเป็นแรงส่งที่สำคัญที่จะทำให้การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนทั่วประเทศ ดำเนินไปอย่างไม่ติดขัด แม้ว่า กระบวนการขับเคลื่อนจะเน้นการพึ่งพาตนเองจากทรัพยากรที่มีก่อน แต่การสนับสนุนเชิงนโยบายให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) ที่ทุกรัฐบาลควรจะต้องนำไปเป็นกรอบแนวทางพัฒนาประเทศนับว่า จะทำให้เกิดความชัดเจนที่สุดในการจัดทำนโยบายเศรษฐกิจ สังคม และทางการเมือง ที่จะต้องดำเนินต่อไปในประเทศไทย

ดังนั้น การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากหลักการในภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างเสริมการพัฒนาชุมชน การขจัดความยากจนของชุมชน การสร้างความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม บูรณาการจากภูมิปัญญาวิถีชีวิตของปัจเจกสู่วิถีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชุมชน อันนับว่าเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริงของกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ซึ่งนอกจากกระบวนการขับเคลื่อน ๕ ประการข้างต้นแล้ว การจะขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ดำรงอยู่โดยธรรมชาติในระยะยาวเกิดเป็นการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน มิใช่เป็นโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดจากการส่งเสริมหรือจัดทำขึ้นในระยะสั้นเท่านั้น โดยกระบวนการขับเคลื่อนทั้ง ๕ นั้นได้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมโดยอาศัยความร่วมมือจาก

^{๑๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านที่ ๒ วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๖.

ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคม ที่ได้ร่วมมือกันในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย สรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๒

ภาพที่ ๔.๑๐ รูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากแผนภูมิที่ ๔.๓ แสดงถึงรูปแบบการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยจึงได้ถึงรูปแบบการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย โดยเป็นการร่วมมือกันขับเคลื่อนกระบวนการทั้ง ๕ กระบวนการที่กล่าวแล้วอันเป็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคม ซึ่งแต่ละภาคส่วนต่างมีบทบาทหน้าที่ของตนเองแต่ต่างสามารถหนุนเสริมร่วมกันทำงานและขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยกลไกการขับเคลื่อนจาก ๔ ส่วนงานหลัก ๆ ประกอบด้วย

๑) ภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทในการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนการทำงานประสานภาครัฐ ภาคส่วนต่าง ๆ สนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณตั้งต้น

๒) ภาคเอกชน เช่น สถานประกอบการต่าง ๆ ศูนย์การค้า ตลาด มีบทบาทในการขับเคลื่อนการผลิตสินค้าของชุมชนสู่ผู้บริโภค ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าเกษตร ส่งเสริมการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจของชุมชน

๓) ภาคองค์กรชุมชน เช่น วิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ มีบทบาททั้งการให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งผลิต ส่งเสริมเศรษฐกิจภาคประชาชน และยังขับเคลื่อนสังคมที่มั่นคงด้วยการส่งเสริมสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาชุมชนให้เป็นที่รู้จัก สู่การสร้างรายได้จากภูมิปัญญา และฐานวัฒนธรรมชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงวัฒนธรรม โฮมสเตย์

๔) ภาคประชาชน เช่น กลุ่มผู้บริโภค ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน รวมถึงคนในชุมชนเอง ต่างมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ วัฒนธรรม มาตรฐานราก ซึ่งนับว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนจากความต้องการ บริบทชุมชน ฐานทรัพยากรชุมชนเอง

ในการทำงานร่วมกันนั้น ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนตำบลแม่สวด ได้สนับสนุนให้ประชาชนทุกครัวเรือนน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต และการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อขยายผลตามแนวทางโครงการพระราชดำริ การสร้างองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการพัฒนา โดยได้ดำเนินงานโครงการ /กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมครัวเรือนต้นแบบ สาธิตการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การเรียนรู้และการศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างระบบบริหาร จัดการชุมชน การเชิดชูเกียรติหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการจัดการชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การประเมินความสุขมวลรวมของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การร่วมกันส่งเสริมสร้างมูลค่าและคุณค่าบนฐานวัฒนธรรมชาติพันธุ์โครงการพัฒนาคนและชุมชนให้มีจริยธรรมและวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เอื้ออาทร การเชื่อมโยงเครือข่ายขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนของสมาชิกที่เป็นกลุ่มแกนมีลักษณะการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐเป็นหลักการเชื่อมโยงกับสมาชิกในชุมชนจะมีลักษณะการนำเสนอข้อมูลและแนวทางผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่นของตน

ดังนั้น การที่ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ดำเนินชีวิต ที่มุ่งรักษาวินัยชีวิตแบบดั้งเดิม เรียบง่าย พออยู่ พอกิน และลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยการปลูกผักไว้กินเอง เลี้ยงปลาตามร่องสวน ทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี หากผลผลิตเหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย มีความพอเพียงด้านอาหาร รวมทั้งใช้แหล่งพลังงานทางเลือก เช่น ตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์ จักรยานน้ำที่ใช้แรงคนเพื่อรดน้ำต้นไม้ในสวนแทนเครื่องปั้มน้ำ และส่งเสริมให้รู้จักการเก็บออม และขยายเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

อีกทั้ง ชุมชนได้รับการส่งเสริมจากภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนา ทั้งหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลางและในพื้นที่ อาทิ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงสาธารณสุข สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของภาคการพัฒนาในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้การพัฒนาหมู่บ้านมีความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของภาคการพัฒนาที่สำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านงบประมาณ ความรู้ การร่วมปฏิบัติงานกับชุมชน และการให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ คือ

๑) ร่วมส่งเสริมการประกอบอาชีพ/การสร้างรายได้ของชุมชน อาทิ ให้คำแนะนำการขอรับรองมาตรฐานสินค้า จัดหาตลาดรองรับสินค้าที่ชุมชนผลิต จัดหาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าของชุมชน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งสู่ตลาดภายนอก

๒) ร่วมสร้างกลไกการดำเนินงานเชื่อมโยงในทุกระดับ เพื่อสร้างโอกาสและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน รวมทั้งร่วมแก้ไขปัญหา/อุปสรรคของชุมชน

๓) ร่วมสร้างความรู้ความเข้าใจ กระบวนการจัดทำเวทีประชาคม การจัดทำแผนชุมชนการกำหนดตำแหน่งอาชีพตำแหน่งรายได้ของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผน การผลิตและแปรรูปสินค้า การจัดทำข้อเสนอโครงการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๓.๒ เสริมสร้างรูปแบบการจัดความยากจนที่ยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

๑. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การพัฒนาชุมชนผ่านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้วยการสร้างความเข้าใจ กระบวนการคิด การตัดสินใจ และการเรียนรู้ เป็นนโยบายที่รัฐควรให้ความสำคัญ เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสนับสนุนความยั่งยืนของการพัฒนา ผ่านการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะการวางแผนทางเพื่อการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมภายในชุมชน และการนำความรู้ใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดในด้านวิทยาการและเทคโนโลยี มาประยุกต์ใช้ผสมผสานให้สอดคล้องเหมาะสมกับลักษณะภูมิสังคมของแต่ละชุมชน

ดังนั้นจึงได้มีการจัดเวทีในการอบรม เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้การใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการสร้างธุรกิจการขายให้กับชาวบ้าน โดยร่วมมือกับกลุ่มคณะนิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ กับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด จัดเวทีในการส่งเสริมความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถเพิ่มรายได้และพัฒนาทักษะในการทำธุรกิจซึ่งได้ดำเนินการ การวางแผนการเตรียมการโดยการสำรวจวิเคราะห์ประชาชนในชุมชนเพื่อเข้ารับการอบรมในครั้งนี้ซึ่งได้แก่กลุ่มประชาชนที่มีโทรศัพท์มือถือ ที่เป็นสมาร์ตโฟนสามารถที่จะ ใช้งานด้านการออนไลน์ได้ ซึ่งประชาชนรวมกับเยาวชนที่มีอุปกรณ์พร้อมที่จะเข้ารับการอบรม จำนวน ๒๕ คน โดยสถานที่ที่ใช้ในการอบรมใช้ห้องประชุมโรงเรียนบ้านแม่หาด ซึ่งเป็นสถานที่ที่เอื้ออำนวยด้านสัญญาณอินเทอร์เน็ต

๒. จัดทำแผนชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบมีส่วนร่วม

โดยมีหน่วยงานภาครัฐมีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนสามารถมีการจัดทำแผนชุมชนเอง โดยถือว่าเป็นเป้าหมายส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนา ด้วยการมีส่วนร่วมทั้งจากสมาชิกในชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้การพัฒนามีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน บริบทสภาพแวดล้อม ในสังคมทั่วไปและมีความสอดคล้องตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างการเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าด้วย "๓ ห่วง ๒ เงื่อน" กับสภาพภูมิสังคมของชุมชน เพื่อบรรจุเป็นรายละเอียดเป็นแผนชุมชน

ทั้งนี้ แผนชุมชน ควรจะมีทั้งแผนชุมชนในระยะสั้น คือ กิจกรรมภายใน ๑ ปี และแผนระยะยาว คือ กิจกรรมระหว่าง ๑-๕ ปี และหัวใจของการจัดทำแผนพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ แผนการติดตามและประเมินผลการพัฒนา ซึ่งมีได้มุ่งเน้นเฉพาะการเพิ่มรายได้แก่ชุมชน หากแต่นั่นเป้าหมายระยะยาวที่จะสร้างชุมชนให้เป็น "สังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน" อันมีผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาทั้งที่วัดค่าเป็นตัวเงินและที่ไม่สามารถวัดค่าเป็นตัวเงินได้^{๑๓}

๓. ยึดการพัฒนาตามภูมิสังคมของชุมชน

นโยบายการพัฒนาชุมชนของรัฐ ควรมีความยืดหยุ่นและให้ความสำคัญกับภูมิสังคมของชุมชนเป็นหลัก การสนับสนุนกระบวนการพัฒนาควรเป็นไปตามศักยภาพและบริบทของทุนต่างๆในชุมชนมากกว่าที่จะใช้การกำหนดกรอบการพัฒนาและตัวชี้วัดการพัฒนาจากส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำลอกแบบและวิธีการของชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้ว มาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาโดยขาดพิจารณาญาณและการปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม

ดังนั้น จึงควรมีการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนชุมชนลักษณะต่าง ๆ เป็นฐานข้อมูลการพัฒนาชุมชนให้ละเอียดที่สุด รูปแบบการพัฒนาชุมชนใด ๆ ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว จะต้องไม่ถือว่าเป็นสูตรสำเร็จ แต่จะต้องผ่านเวทีประชาคมเพื่อระดมความคิด วิเคราะห์ และประชาพิจารณ์ ก่อนประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนโดยมีภูมิสังคมของแต่ละชุมชนเป็นที่ตั้ง โดยรัฐต้องรู้จักบริบทของชุมชนให้ดีก่อนการพัฒนาไม่ใช่หลักการพัฒนาทั่ว ๆ ไปกับทุกชุมชน และต้องเชื่อมั่นในการเป็นพันธมิตรกับองค์กรอิสระในการร่วมมือกันพัฒนาชุมชน

๔. ระดมพลังสังคมทั้งภายในและภายนอกสนับสนุนการพัฒนา

เป็นการสนับสนุนให้ภาคส่วนหรือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ การเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ที่เอื้อและสอดคล้องกับบริบทของสังคม ทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนองค์ความรู้ที่นำมาต่อยอดภูมิปัญญา และนำมาซึ่งการอนุรักษ์ทุนสังคมและไม่ทำลายความเป็นตัวตนของชุมชน คือ

- หน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ประสานและสนับสนุนด้านปัจจัยพื้นฐาน วิชาการ ข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีที่เหมาะสม การจัดหาประสบการณ์ การศึกษาดูงาน ฝึกอบรม และงบประมาณ

^{๑๓} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๖.

- หน่วยงานภาครัฐส่วนภูมิภาคและในชุมชน กับมือเป็นพันธมิตรกับ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) สนับสนุนด้านการขยายผล การดำเนินงาน ติดตามผล ประเมินผลของกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- หน่วยงานเอกชน สนับสนุนด้านการตลาด การแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนา
- องค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนด้านกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม จัดเวทีระดมและกระตุ้นความคิดของสมาชิกชุมชน
- สถาบันการศึกษาและศาสนา สนับสนุนด้านการวิจัยค้นคว้าและ ประชุมหาคำตอบในคำถามเพื่อการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต และวิถีทางของชุมชนที่ดีตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนด้านทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร และร่วมปฏิบัติงานในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการขยายแนวคิดและแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน
- ประชาคมในชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำความคิด และผู้อาวุโส เป็นวิทยากรกระบวนการในการสร้างความรู้และความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ประโยชน์ศูนย์กลางการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และสนับสนุน โดยภาครัฐ

๕. เน้นกระบวนการพัฒนาตามความต้องการของชุมชนที่แท้จริง

แนวคิดการระเบิดจากข้างใน เป็นหลักการทรงงานที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการให้ความสำคัญกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเป็นหลัก เป็นการสร้างกระบวนการขับเคลื่อนที่เปี่ยมไปด้วยเหตุผลแห่งแรงบันดาลใจและแรงจูงใจจากภายในชุมชน หรือ Inside - Out หากใช้เป็นการพัฒนาตามกระแส ความต้องการ และนโยบายชั้นนำจากภายนอก หรือ Outside- In

ดังนั้น ภาครัฐจึงควรสนับสนุนชุมชนให้พยายามค้นหาตนเองถึงศักยภาพ ทนชุมชน ปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข โดยรัฐพึงทำหน้าที่พัฒนาเสมือนเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนในสิ่งที่ชุมชนร้องขอและมีเหตุผล เท่านั้น อีกทั้งรัฐไม่พึงขึ้นนำการพัฒนา โดยออกแบบโครงการ กำหนดเป้าหมาย และเร่งความเร็วให้เป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งจะไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน

๖. สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา

การพัฒนาที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง จะมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนผ่าน การเรียนรู้ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาโดยใช้ผลของการเรียนรู้ นั้น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็น การ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” อย่างแท้จริง^{๑๔}

ดังนั้น รัฐไม่จำเป็นต้องนำบุคลากรภาครัฐที่มีอยู่อย่างจำกัดเป็นผู้ไปพัฒนาชุมชนเอง แต่ ควรใช้ศักยภาพของรัฐในการประสานงานและเอื้ออำนวยสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับ

^{๑๔} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๑.

การพัฒนา ทั้งด้านการสนับสนุนด้านความรู้วิชาการ ประสบการณ์ วิทยาการ งานวิจัย การอบรม ทักษะ ศึกษาดูงาน และการพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน เป็นต้น เช่น การที่รัฐแสดงให้เห็นว่าการวาง กรอบนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาชุมชนในทุกระดับ จะมีความสอดคล้องเชื่อมโยง ไม่ขัดแย้งกันต่อกัน คือจะอยู่ภายใต้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงใน ภาพรวมทั้งหมด และภาครัฐเองจะต้องเป็นผู้นำในการทำความเข้าใจในแนวคิดและแนวปฏิบัติของ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วย

๗. ส่งเสริมให้ชุมชนมีกระบวนการทัศน์ในด้านคุณค่า

ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่าของทุนชุมชน คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม มนุษยธรรม พลัง ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการพัฒนาตามแนวทาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นกระบวนการ ทัศน์แห่งการสร้างสมดุลความสงบสุข ความสามัคคี ความเอื้ออาทร การมีเสรีภาพ ความมั่นคง และยั่งยืนในวิถีชีวิตที่เหมาะสม

ดังนั้น ภาครัฐควรให้มโนนโยบายส่งเสริมให้ชุมชน ได้มีโอกาสมองเห็นความสำคัญของคุณค่า ต่างๆดังกล่าวนี้นี้ การใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทุนต่าง ๆ ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนจึงเป็น สิ่งจำเป็นในกระบวนการทัศน์การพัฒนาของชุมชน เช่น

๑) การวางแผนใช้ประโยชน์ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเสมือนเกราะกำบังความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมแก่ชุมชน จะต้องเน้นในเรื่องคุณค่าของ สิ่งแวดล้อม บรรยากาศ มลภาวะ ทัศนียภาพ ความภาคภูมิใจ และการพักผ่อนหย่อนใจ มากกว่าที่จะ เน้นการใช้ในเชิงการผลิตสินค้า การท่องเที่ยว หรือการก่อสร้าง แม้ว่าคุณค่าที่เกิดขึ้นจะ ไม่สามารถ วัดผลประโยชน์ออกมาเป็นมูลค่า โดยตรง ก็ตาม

๒) มโนนโยบายสนับสนุนให้เกิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนในด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อม ที่สามารถจะดำเนินการได้จริง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการ การป้องกัน และ การเฝ้าระวัง

๓) การให้ความสำคัญแก่คุณค่าความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และ วัฒนธรรมที่ดั่งงามของชุมชน ในฐานะเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย งดงาม และเป็นรากฐาน ของชุมชนในประเทศ มิใช่เพียงพัฒนาเพื่อเชิงพาณิชย์ เท่านั้น

๘. ส่งเสริมให้ภาครัฐและภาคประชาสังคมร่วมกันพัฒนาชุมชนในเชิงบูรณาการ

ภาครัฐควรมีนโยบายการพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเชื่อมโยงกัน โดยการยอมรับว่าการ แยกส่วนในการพัฒนาชุมชนไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ อีกทั้งอาจมีผลกระทบระหว่างภาค ส่วนต่างๆในชุมชนอีกด้วย ดังนั้นการพัฒนาเชิงบูรณาการระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมจึงเป็น แนวนโยบายที่รัฐควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะ ไม่มีการแยกส่วนพัฒนาเนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล ไม่มีความสมดุล คือ

๑) การบูรณาการในด้านองค์กรภาครัฐ จะต้องมีการบูรณาการในแนวดิ่งคือ จากระดับบนมาสู่ระดับล่างตามโครงสร้างภาครัฐ และบูรณาการในแนวนอน ระหว่างหน่วยงานในชุมชนด้วยกันเอง

๒) การบูรณาการในด้านสหวิทยาการจากความรู้หลากหลายสาขา เนื่องจากชุมชนเปรียบเสมือนแหล่งรวมปัญหาต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน คนจึงจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้ที่หลากหลายมาผสมผสานให้เข้ากัน จึงจะแก้ปัญหาได้ นั่นคือจะต้องบูรณาการงานและบูรณาการคนทำงาน ในเวลาเดียวกัน

๙. ความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ

ในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นย้ำที่การเริ่มต้นจากการพึ่งพาตนเองของชุมชน จากการใช้ทรัพยากรชุมชน และภูมิปัญญาของชุมชน แต่การมีนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐที่ต่อเนื่อง ให้เป็นวาระแห่งชาติ เป็นอิสระจากการเมือง นับว่า จะสามารถเป็นแรงส่งที่ดีของกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในระยะยาว^{๑๕} โดยหลีกเลี่ยงไม่ให้เป็นเพียงนโยบายส่งเสริมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวตามกระแสการเมือง ซึ่งจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนไม่สามารถพัฒนาไปอย่างสม่ำเสมอ ขาดประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญในด้านต่าง ๆ คือ

๑) ด้านนโยบายสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ควรเป็นอิสระจากนโยบายการเมืองที่ผันผวนอยู่เสมอ

๒) การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ได้รับการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแล้วอย่างชัดเจน จึงไม่มีเหตุผลที่ต้องตีความเพิ่มเติม ดังเช่นว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง เป็นต้น

๓) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาจากพระราชดำรัส เพียบพร้อมด้วยหลักการและตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมชัดเจน รัฐจึงพึงน้อมนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาแห่งรัฐไทย ได้อย่างแน่นอน

๔.๓.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในศตวรรษที่ ๒๑

๑) การจัดทำหลักสูตรการอบรม แนะนำพื้นฐานการขายของออนไลน์ เช่น การเปิดบัญชีในแพลตฟอร์มต่างๆ (Shopee, Lazada, Facebook, Instagram) สอนการถ่ายภาพและการจัดทำเนื้อหาในการโปรโมทสินค้า การเขียนคำบรรยายสินค้าให้มีความน่าสนใจและดึงดูดลูกค้า สอนการตั้งราคาสินค้าและการบริหารจัดการการทำการตลาดออนไลน์ สอนการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการโปรโมทสินค้า การทำโฆษณาผ่าน Facebook Ads, Google Ads การใช้เทคนิค SEO (Search Engine Optimization) เพื่อเพิ่มการค้นหาใน Google การจัดการธุรกรรมการเงินและการขนส่ง สอนการใช้บริการชำระเงินออนไลน์ เช่น การใช้บัญชีธนาคารออนไลน์และ e-wallet การจัดการกับ

^{๑๕} ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group), ท่านที่ ๕.

ระบบขนส่งสินค้า การบรรจุสินค้า และการจัดส่งพัสดุ แนะนำบริการขนส่งที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งการอบรมการขายของออนไลน์นี้จะช่วยให้กลุ่มชาวเขามีโอกาสในการเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น เพิ่มรายได้ และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

การอบรมในการส่งเสริมการใช้สมาร์ทโฟนในการสร้างเรื่องราวที่น่าสนใจในชุมชน การตัดต่อวิดีโอ เพื่อเป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทาง YouTube และ Facebook โดยวิทยากรจะได้อบรมเกี่ยวกับเรื่องเทคนิคการตัดต่อวิดีโออย่างง่ายผ่านทางมือถือและอัปโหลดเผยแพร่ผ่านทางช่องทาง ออนไลน์ โดยในการอบรมในครั้งนี้กลุ่มเยาวชนให้ความสนใจเป็นอย่างมาก และก่อให้เกิดการนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ทำให้การเข้าถึงในยุคปัจจุบันเข้าถึงได้ง่าย

๒. กิจกรรมการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการออม

โดยมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการออมและวิธีการออมรวมไปถึงการจัดเงินเบื้องต้น มีการสร้างแรงจูงใจโดยเน้นถึงความสำคัญถึงการฟอร์มเช่นการออกเพื่อการศึกษา แก่ลูกหลานการออมเพื่อสุขภาพหรือการออมเพื่อการลงทุนในธุรกิจขนาดเล็ก

โดยมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในชุมชนโดยเริ่มต้นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการอบรมเป็นสมาชิกสามารถออมเงินร่วมกันและให้การสนับสนุน กันมีการสร้างระบบการออมการจัดทำระบบการออมที่ง่ายต่อการเข้าถึงและการใช้เช่นกันออมเงินรายวันรายสัปดาห์หรือรายเดือน มีการเปิดบัญชีออมทรัพย์ในธนาคารโดยธนาคารจะเข้ามาส่งเสริมด้านการทำบัญชีและการรับฝากเงินการถอนเงิน และมี การส่งเสริมการออมโดยการกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญผ่านทางเสียงตามสายจากผู้นำชุมชน

การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่นการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อใช้ในการส่งเสริมการออก เช่นหน่วยงานเอ็นจีโอที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมการออมในการพัฒนาชุมชน หน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาส่งเสริมด้านการทำเกษตรเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน

๓. การเสริมสร้างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่บ้านแม่หาดเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทำการพัฒนาเส้นทางคมนาคม

การปรับปรุงและสร้างถนน ปรับปรุงถนนที่มีอยู่ให้มีคุณภาพดีขึ้น และสร้างถนนสายใหม่เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่สำคัญและเพิ่มความสะดวกในการเดินทาง การระดมสร้างจิตสำนึกชุมชนในการร่วมกันพัฒนาปรับปรุงถนนในชุมชนเพื่อให้สามารถสัญจรได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐ โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนนำ และคอยสอดส่องในจุดที่เกิดความเสียหายเพื่อจะได้ซ่อมแซมให้ใช้ได้

การพัฒนาระบบขนส่งมวลชน จัดหาบริการขนส่งหรือให้บริการอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน ผู้นำชุมชนได้จัดหากองทุนไว้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนค่าน้ำมันยานพาหนะช่วงเวลาฉุกเฉินที่ประชาชนมีความจำเป็นที่จะต้องเดินทางไปโรงพยาบาล โดยตั้งงบประมาณไว้ให้กับสมาชิกภายในหมู่บ้านหัวละไม่เกิน ๔๐๐ บาท

๒. การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน

ได้มีการใช้เทคโนโลยีเช่นระบบเก็บน้ำฝน ระบบกรองน้ำและการใช้พลังงานทดแทนในการสูบน้ำ ช่วยให้ชุมชนมีแหล่งน้ำสะอาดเพียงพอตลอดปี แม้ในช่วงฤดูแล้ง สร้างความร่วมมือกับชุมชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนาระบบน้ำประปา เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลและบำรุงรักษาระบบน้ำ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็น การส่งเสริมสุขอนามัยและการศึกษา สุขภาพ การให้ความรู้เรื่องการใช้น้ำอย่างถูกสุขลักษณะ และการจัดการของเสียอย่างถูกวิธี เป็นการป้องกันการแพร่กระจายของโรคและสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับชุมชน การวางแผนระยะยาวและการปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศ การประเมินและปรับปรุงระบบน้ำประปาอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและภัยพิบัติต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และการนำวัสดุและทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาระบบน้ำประปา เพื่อความยั่งยืนและลดค่าใช้จ่าย การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยสร้างระบบน้ำประปาที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาชุมชนและรองรับความท้าทายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การพัฒนาระบบไฟฟ้าและการขยายระบบไฟฟ้าให้ครอบคลุมพื้นที่ห่างไกล รวมถึงการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ จะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชนบท เพิ่มโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และสร้างความยั่งยืนในการใช้พลังงาน

๓. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสาร

การพัฒนาอินเทอร์เน็ตและโทรคมนาคม ขยายการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงและการบริการโทรคมนาคมในพื้นที่ห่างไกล เพื่อสนับสนุนการศึกษา การทำธุรกิจ และการสื่อสาร

การสร้างเครือข่ายข้อมูล สร้างและพัฒนาเครือข่ายข้อมูลที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาท้องถิ่น

๔. การพัฒนาสาธารณสุข

- การสร้างและปรับปรุงสถานพยาบาล สร้างสถานพยาบาลใหม่และปรับปรุงสถานพยาบาลที่มีอยู่ให้มีความพร้อมในการให้บริการทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ

- การจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ ส่งเสริมและสนับสนุนการฝึกอบรมและการจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้บริการทางการแพทย์ที่เพียงพอ

๕. การส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

การจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านการเกษตรที่ยั่งยืนโดยมีการสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ทำการเกษตรแบบอินทรีย์และการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มรายได้โดยกลุ่มเกษตรกรอำเภอได้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมความรู้ให้กับชาวบ้านภายในชุมชน และส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้นเพื่อเป็นการต่อช่องทางด้านการตลาดกับพ่อค้าคนกลาง

๖. การส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

ผู้วิจัยได้มีการจัดอบรมในการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ ต้นไผ่ เพื่อนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ เช่น แก้วน้ำ จาน ไม้ขีดไฟ โดยวิทยากรที่เข้าไปอบรมให้เป็นนักศึกษาระดับชั้นปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคมที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ ซึ่งส่งเสริมความรู้ให้ทุกกลุ่มที่มีความสนใจ

ภาพที่ ๔.๑๑ กิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแก่ชาวบ้านและนักเรียน
(ที่มา : ผู้วิจัย)

๖. การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ

สนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงสถาบันศึกษา และสถาบันศาสนา สิ่งใดได้แก่ศาสนาพุทธและศาสนา

คริสต์ ที่ได้ให้การสนับสนุนส่งเสริม รวมไปถึงการส่งเสริมความร่วมมือในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

การเสริมสร้างกลไกเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนเอง เพื่อให้กลุ่มคนจนในชนบทสามารถปรับตัวและรับมือกับความท้าทายในศตวรรษที่ ๒๑ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๔.๑ สิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

จากการวิเคราะห์ในภาพรวมได้พบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของคนจนในชนบทที่มีความสำคัญที่สุดสรุปได้ดังนี้

๑. สิทธิในการเข้าถึงในที่ดินทำกินของประชาชนในชุมชนแม้จะไม่มีเอกสารสิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินประชาชนก็ยังสามารถที่จะทำกินได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การดูแลกำกับของหน่วยงานภาครัฐ

๒. สิทธิในการใช้น้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ชาวบ้านในพื้นที่มีการจัดสร้างถังเก็บน้ำและระบบประปาภูเขาเพื่อใช้น้ำจากภูเขาและลำธารในการอุปโภคบริโภค การจัดเก็บน้ำส่วนใหญ่เป็นความพยายามของชาวบ้านเอง เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

๓. สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนจนในชนบทของพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่ามีความท้าทายหลายด้านในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการพื้นฐาน แต่ยังมีโอกาสในการพัฒนาชุมชนผ่านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการศึกษาแบบมีส่วนร่วม การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๔.๒ การพัฒนามโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

๑. สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าความยากจนในพื้นที่นี้เกิดจากหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรและการดำรงชีวิตของชาวบ้าน การพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีทางการเกษตร การขยายการเข้าถึงแหล่งน้ำ การปรับปรุงการขนส่งและการตลาด รวมถึงการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เป็นสิ่งที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นี้ การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. สถานการณ์การบริการสุขภาพในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าปัญหาด้านการบริการสุขภาพของประชาชนเกิดจากการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ การ

เข้าถึงบริการสุขภาพที่ยากลำบาก และการขาดแคลนอุปกรณ์การแพทย์ การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จำเป็นต้องมีการจัดหางบประมาณและทรัพยากรเพิ่มเติม การสร้างแรงจูงใจและสวัสดิการให้บุคลากรทางการแพทย์ การพัฒนาสภาพแวดล้อมการทำงาน และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนระหว่างโรงพยาบาลในเมืองกับสถานพยาบาลในชนบทห่างไกล

๓. การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ตำบลแม่สวดส่งผลกระทบอย่างมากต่อความยากจนและคุณภาพชีวิตของชาวเขา การพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน การจัดสรรงบประมาณ การพัฒนาระบบชลประทาน การขยายบริการไฟฟ้า การพัฒนาสถานศึกษา และการปรับปรุงระบบสาธารณสุขเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้การพัฒนาาระบบสื่อสารและเทคโนโลยีก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสในการพัฒนาตนเองได้มากขึ้น

๔.๔.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในพื้นที่ พบว่า การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทโดยกระบวนการการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการขจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย ๕ กระบวนการสรุปได้ คือ

๑. ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างแรงผลักดัน คือ การที่สมาชิกในชุมชนจะต้องมีแรงผลักดันตระหนักรู้ในการที่จะต้องร่วมกันเปลี่ยนแปลงตนเอง ครอบครัวของตน และชุมชนของตนไปในทิศทางที่ดีกว่า เป็นการมองตัวเองให้ออกบอกความต้องการของตัวเองให้ได้ และการใช้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางขึ้นซึ่งการกำเนิดของแรงผลักดันหรือความตระหนักรู้เช่นนี้ อาจจะมาจากปัจจัยในเชิงบวกหรือปัจจัยในเชิงลบก็ย่อมได้ ในด้านปัจจัยผลักดันเชิงบวก เช่น ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ การประสบความสำเร็จจากชุมชนต้นแบบหรือพื้นที่ต้นแบบ ส่วนการสร้างแรงผลักดันจากปัจจัยผลักดันเชิงลบ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจที่พบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนชนบท โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกร

ดังนั้น ขั้นตอนแรกของการขับเคลื่อนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง คือ ชุมชนจะต้องตระหนักในโอกาส(ปัจจัยเชิงบวก) หรือวิกฤติ (ปัจจัยเชิงลบ) ที่เป็นอยู่ และ พยายามหาทางแปลงทุกสถานการณ์ของชุมชนให้เป็นสถานการณ์แห่งโอกาสในการพัฒนาทั้งสิ้น

๒. ขั้นตอนที่ ๒ การปรับเปลี่ยนเรียนรู้ คือ เมื่อชุมชนได้รับแรงผลักดันในทางใดทางหนึ่ง ชุมชนจะต้องสรุปให้ได้ว่า จะดำเนินการใดต่อยอดจากแรงผลักดันที่เกิดขึ้น นั่นคือ จะต้องเริ่มต้นปรับเปลี่ยนมิติต่าง ๆ ของปัจเจกชนและชุมชนให้สอดคล้องกับแรงผลักดันที่มีอยู่ เช่น ระดับปัจเจกชน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคให้ไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสาระของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓. ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน คือ การร่วมกันขับเคลื่อนหลักการที่เป็นนามธรรมสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของสมาชิกชุมชนโดยเฉพาะผ่านการจัดทำแผนชุมชนตาม

แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเป็นแผนชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและความเข้าใจของสมาชิกชุมชน ที่จะร่วมมือร่วมใจกันในการคิดวิเคราะห์-ตัดสินใจ-ลงมือทำ-รับผิดชอบ ต่อสิ่งที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ในแผนชุมชนดังกล่าว โดยที่หลักการสำคัญของแผนชุมชนมีอยู่ ๒ ประการ คือ การใช้หลักภูมิสังคมของชุมชนในการจัดทำแผน และการมีหลักดำเนินงานของแผนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

๔. ขั้นตอนที่ ๔ การนำไปประยุกต์ขับเคลื่อนการปฏิบัติอย่างจริงจัง หลังจากชุมชนมีแผนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ต่อไปคือกระบวนการปฏิบัติจริงให้เป็นสัมฤทธิ์ผลของการใช้ปรัชญา โดยเริ่มจากการลงมือปฏิบัติจากจุดเล็กๆ ไปหาจุดใหญ่ ๆ เช่น พฤติกรรมส่วนบุคคล การใช้จ่ายในครัวเรือน การลงหุ้นร่วมกันของกลุ่มการวางแผนผลิตของชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาศาสนาและการศึกษาในโรงเรียน การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ และป่าไม้ของชุมชน การวางแผนเขตกรรมของชุมชน ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายขยายผลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เป็นต้น

ซึ่งการปฏิบัติทั้งหมดนี้ จะต้องมีการประยุกต์ใช้ในความเป็นจริงตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัวในการพัฒนา การประยุกต์ในภาคปฏิบัตินี้จึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมประเพณี ภูมิสังคม สภาพเศรษฐกิจสังคม และสถานการณ์ของแต่ละชุมชน แต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจจะจัดแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ เชิงลึก และเชิงกว้าง

๕. ขั้นตอนที่ ๕ การปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญยิ่งคือสามารถน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจมาแปลงเป็นภาคปฏิบัติ ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต และพัฒนากลายเป็นวิถีแห่งชีวิตปัจเจกชนหรือวิถีแห่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยปกติทั่วไปไม่ใช้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละโครงการ หรือขึ้นลงตามนโยบายทางการเมืองในแต่ละรัฐบาล ที่มีความผันผวนอยู่เสมอ หากแต่เป็นวิถีแห่งการพัฒนาที่ฝังรากลึกอยู่ในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นได้ อย่างมีความยั่งยืนในระยะยาว โดยอาศัยกลไกการขับเคลื่อนจาก ๔ ส่วนงานหลัก ๆ ประกอบด้วย

๑) ภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทในการขับเคลื่อนในเชิงนโยบาย ผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ ส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนการทำงานประสานภาครัฐ ภาคส่วนต่าง ๆ สนับสนุนองค์ความรู้ งบประมาณตั้งต้น

๒) ภาคเอกชน เช่น สถานประกอบการต่าง ๆ ศูนย์การค้า ตลาด มีบทบาทในการขับเคลื่อนการผลักดันผลผลิตของชุมชนสู่ผู้บริโภค ทั้งในรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน การบริการท่องเที่ยวสินค้าเกษตร ส่งเสริมการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจของชุมชน

๓) ภาคองค์กรชุมชน เช่น โครงการพัฒนาออยตุง โรงเรียนพุทธเกษตร สถานศึกษา วิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ มีบทบาททั้งการให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งผลิต ส่งเสริมเศรษฐกิจภาคประชาชน และยังขับเคลื่อนสังคมที่มั่นคง ด้วยการส่งเสริมสร้างมูลค่าจากภูมิปัญญาชุมชนให้เป็นที่รู้จัก สู่การสร้างรายได้จากภูมิปัญญา และฐานวัฒนธรรมชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงวัฒนธรรม โฮมสเตย์

๔) ภาคประชาชน เช่น กลุ่มผู้บริโภค นักท่องเที่ยว ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน รวมถึงคนในชุมชนเอง ต่างมีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นตัวจักรสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนจากความต้องการ บริบทชุมชนฐานทรัพยากรชุมชนเอง

อีกทั้ง ชุมชนได้รับการส่งเสริมจากภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนา ทั้งหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลางและในพื้นที่ อาทิ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงสาธารณสุข สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน ความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของภาคการพัฒนาในการส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้การพัฒนาหมู่บ้านมีความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ข้อค้นพบเกี่ยวกับบทบาทของภาคการพัฒนาที่สำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมทั้งด้านงบประมาณ ความรู้ การร่วมปฏิบัติงานกับชุมชน และการให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ คือ

๑) ร่วมส่งเสริมการประกอบอาชีพ/การสร้างรายได้ของชุมชน อาทิ ให้คำแนะนำการขอคำรับรองมาตรฐานสินค้า จัดหาตลาดรองรับสินค้าที่ชุมชนผลิต จัดหาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าของชุมชน การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์มุ่งสู่ตลาดภายนอก

๒) ร่วมสร้างกลไกการดำเนินงานเชื่อมโยงในทุกระดับ เพื่อสร้างโอกาสและสนับสนุนการพัฒนาชุมชน รวมทั้งร่วมแก้ไขปัญหา/อุปสรรคของชุมชน

๓) ร่วมสร้างความรู้ความเข้าใจ กระบวนการจัดทำเวทีประชาคม การจัดทำแผนชุมชน การกำหนดตำแหน่งอาชีพตำแหน่งรายได้ของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผน การผลิตและแปรรูปสินค้า การจัดทำข้อเสนอโครงการ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๔.๑๒ CMPAC Modal : รูปแบบการจัดความยากจนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น จึงได้สรุป ระบบการเสริมสร้าง และกลไกในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบท โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้องค์ความรู้เรียกว่า “CMPAC Modal : รูปแบบการจัดความยากจนอย่างยั่งยืน ตามแผนภูมิที่ ๔.๓

จากแผนภูมิที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดความยากจนอย่างยั่งยืน จากการศึกษาถึงกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน อันมีองค์ประกอบสรุปได้คือ

๑) C = Create Motivation การสร้างแรงผลักดันจากภายใน คือ การที่สมาชิกในชุมชนจะต้องมีแรงผลักดันหรือความตระหนักรู้ในสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงตนเอง ครอบครัวของตน และชุมชนของตนไปในทิศทางที่ดีกว่า โดยใช้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางขึ้นนำซึ่งการกำเนิดของแรงผลักดันหรือความตระหนักรู้เช่นนี้ อาจจะมาจากปัจจัยในเชิงบวกหรือปัจจัยในเชิงลบก็ย่อมได้ทั้งสิ้น

ปัจจัยผลักดันเชิงบวก เช่น ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ การได้รับแรงบันดาลใจจากบุคคลต้นแบบ ส่วนปัจจัยผลักดันเชิงลบ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพ

๒) M = Modify Learning การปรับเปลี่ยนเรียนรู้ คือ การปรับเปลี่ยนระดับปัจเจกชน เช่น พฤติกรรมในการบริโภค ค่านิยมวิถีคิด รวมถึงแนวทางของการประกอบอาชีพ การปรับเปลี่ยน

ระดับชุมชน เช่น ระบบคุณค่าชีวิตในแต่ละชุมชน ทิศทางพัฒนาชุมชน กระแสนิยมและระบบวัฒนธรรมชุมชน

และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน จากการเรียนรู้จากภายในชุมชน เช่นจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และการเรียนรู้จากภายนอกชุมชน เช่น จากองค์กรพัฒนาเอกชน

๓) P = Plan Together การวางแผนอนาคตชุมชน โดยที่หลักการสำคัญของแผนชุมชนมีอยู่ ๒ ประการ คือ การใช้หลักภูมิสังคมของชุมชนในการจัดทำแผน และการมีหลักดำเนินงานของแผนที่เหมาะสมกับชุมชน โดยชุมชนจะต้องทำความเข้าใจกับบริบททุนต่างๆที่มีในชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อนำมาประยุกต์จัดทำแผนดำเนินการขับเคลื่อนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วม เน้นบูรณาการ และเน้นการมีคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา

๔) A = Applied Implementation การประยุกต์วิธีการและปฏิบัติจริง คือ หลังจากชุมชนมีแผนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะต้องมีการประยุกต์ใช้ในความ เป็นจริงตามสภาพเงื่อนไขของแต่ละชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งอาจจะจัดแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ การปฏิบัติเชิงลึก และการปฏิบัติเชิงกว้าง

๕) C = Change for Sustainable Development การปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ สามารถน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจมาแปลงเป็นภาคปฏิบัติ ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต และพัฒนากลายเป็นวิถีแห่งชีวิตปัจเจกชนหรือวิถีแห่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้อย่างเหมาะสม เพราะการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากภาคหลักการให้เป็นภาคปฏิบัติ และพัฒนาอย่างมั่นคงและถาวรให้เป็นวิถีชีวิตของปัจเจกและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน จึงนับว่าจะเป็นความสำเร็จอย่างแท้จริงของกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากปรัชญาควรจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยธรรมชาติในระยะยาว มิใช่เป็นโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดจากการส่งเสริมหรือจัดทำขึ้นในระยะสั้น

การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ การวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนากลไกที่ช่วยให้กลุ่มคนยากจนในชนบทสามารถรับมือกับความท้าทายของปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดยศึกษาในพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑. กระบวนการพัฒนากลไก

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมระดมความคิดกับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ จากนั้นได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกลไกของชุมชน โดยเน้นการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. กระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการนี้แบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอนหลัก

๒.๑ การสร้างแรงผลักดัน (Create Motivation) กระตุ้นให้สมาชิกชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงตนเองและชุมชน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง ทั้งจากปัจจัยบวก (ความศรัทธาในพระราชดำริ) และปัจจัยลบ (ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม)

๒.๒ การปรับเปลี่ยนเรียนรู้ (Modify Learning) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและค่านิยมของบุคคลและชุมชนให้สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการเรียนรู้จากภายในและภายนอกชุมชน

๒.๓ การวางแผนร่วมกัน (Plan Together) สมาชิกชุมชนร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทและทุนของชุมชน โดยยึดหลักภูมิสังคมและการมีส่วนร่วม เน้นการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง

๒.๔ การประยุกต์ปฏิบัติจริง (Applied Implementation) นำแผนที่วางไว้ไปสู่การปฏิบัติจริง เริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ และขยายผลไปยังระดับที่กว้างขึ้น เน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน

๒.๕ การปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Change for Sustainable Development) ทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อความยั่งยืนในระยะยาว

๓. กิจกรรมเสริมสร้างกลไกชุมชน

๓.๑ การอบรมการขายของออนไลน์ เพื่อเพิ่มรายได้และพัฒนาทักษะทางธุรกิจให้กับชาวบ้าน สอนการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ การถ่ายภาพสินค้า และการทำการตลาดดิจิทัล

๓.๒ การส่งเสริมการออม จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในชุมชน ให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการออม และสร้างระบบการออมที่เข้าถึงง่าย

๓.๓ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ คมนาคม ปรับปรุงถนนและระบบขนส่งมวลชน โดยชุมชนร่วมมือกันซ่อมแซมและดูแล สาธารณูปโภคพื้นฐาน พัฒนาระบบน้ำประปา ไฟฟ้า และการสื่อสาร ด้วยการใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรท้องถิ่น สาธารณสุข สร้างและปรับปรุงสถานพยาบาล จัดหาบุคลากรทางการแพทย์ และส่งเสริมการดูแลสุขภาพชุมชน การส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์และการเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองทางการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อบรมการแปรรูปทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทจำเป็นต้องมีกระบวนการ ดังนี้

๔.๑ ส่งเสริมสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร: เช่น ที่ดินทำกิน น้ำ การศึกษา และบริการสุขภาพ

๔.๒ พัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการจริงของชุมชน

๔.๓ สร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนา

๔.๔ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

สรุป การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ ต้องอาศัยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการ ๔ ขั้นตอนของ CMPAC Model คือ C (Create Motivation) สร้างแรงผลักดัน M (Modify Learning) ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ P (Plan Together) วางแผนร่วมกัน A (Applied Implementation) ประยุกต์ปฏิบัติ และ C (Change for Sustainable Development) ปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการดำเนินการตามแนวทางนี้ ชุมชนจะสามารถพัฒนาตนเอง มีความเข้มแข็ง และพร้อมรับมือกับความท้าทายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง“คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑” ครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการศึกษากลุ่มเฉพาะ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสังเกตกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท เพื่อพัฒนา มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ ในบทนี้นำเสนอสรุปผลการวิจัย สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

การศึกษานี้เน้นที่การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลจากพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ และการประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท ผลการศึกษาพบว่า การเข้าถึงทรัพยากรในพื้นที่ดังกล่าวมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านการถือครองที่ดิน การเข้าถึงแหล่งน้ำ การศึกษา และการบริการสาธารณสุข ดังนั้น การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิตชาวบ้านในพื้นที่

บริบทพื้นที่ของกลุ่มคนจนในเขตตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย ห่างจากตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอนประมาณ ๑๙๗ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๒๑๘,๘๕๐ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ (๙๕%) เป็นภูเขาสูงชัน มีแม่น้ำไหลผ่าน เช่น แม่น้ำเงา แม่น้ำยวม เป็นพื้นที่ราบ (๕%) ส่วนมากใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกและที่อยู่อาศัย มีภูมิอากาศมี ๓ ฤดู คือ ฤดูฝน (พฤษภาคม-ตุลาคม), ฤดูหนาว (ตุลาคม-กุมภาพันธ์) และฤดูร้อน (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม) ตำบลแม่สวดมี ๑๒ หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (๙๕%) และคนพื้นราบ (๕%) มีประชากรทั้งหมด ๗,๖๓๖ คน แยกเป็นชาย ๓,๙๔๐ คน และหญิง ๓,๖๙๖ คน มีจำนวนหลังคาเรือน ๓,๑๔๒ หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (๘๐%) เช่น ทำไร่ข้าว ไร่ถั่วเหลือง ไร่พริก อีก ๒๐% ประกอบอาชีพค้าขาย รับราชการ รับจ้าง และอื่นๆ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตร บางส่วนจากงานหัตถกรรม เช่น ผ้าทอกะเหรี่ยง เครื่องจักสาน มีโรงเรียนประถมศึกษา ๑๑ แห่ง และโรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาส ๓ แห่ง ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา (๙๑.๔๓%) มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ๒ แห่ง อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำร้อยละ ๙๐%

บริบทพื้นที่วิจัยที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสบเมย ระยะทางจากอำเภอสบเมยถึงหมู่บ้านแม่หาดประมาณ ๖ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๗,๗๐๐ ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย ๑๐๐ ไร่ เพื่อการเกษตร ๖,๙๐๐ ไร่ และป่า ๗๐๐ ไร่ สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีลำน้ำแม่เงาไหลผ่าน ใช้ไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ น้ำประปาภูเขา ถนนบางส่วนเป็นถนนคอนกรีต โทรศัพท์สาธารณะมี ๒ เครื่อง อาชีพหลักคือทำสวน ทำนา และเลี้ยงสัตว์ รายได้เฉลี่ยต่อปีต่อครอบครัวประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาท โรงเรียนบ้านแม่หาดจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียน ๑๑๙ คน ครู ๕ คน สถานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว และโบสถ์ ๒ แห่ง

ผลการศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากร จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ ตำบลแม่สวด ยังคงประสบปัญหาในการเข้าถึงแหล่งน้ำที่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง แม้ว่าจะมีโครงการของรัฐในการสร้างบ่อเก็บน้ำ แต่ชาวบ้านบางกลุ่มยังขาดความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การเข้าถึงบริการสุขภาพยังเป็นปัญหาสำคัญ เนื่องจากพื้นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาล ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเดินทางไกลเพื่อรับการรักษา โครงการที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ใกล้เคียงเช่น โครงการธนาคารน้ำใต้ดินที่นำมาใช้ในหมู่บ้านใกล้เคียง สามารถเป็นตัวอย่างในการนำมาปรับใช้ในพื้นที่วิจัยนี้เพื่อแก้ไขปัญหาได้

สรุปเนื้อหา สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท กรณีศึกษา ชุมชนบ้านแม่หาด

๑. การเป็นเจ้าของสิทธิในที่ดิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยไม่มีเอกสารสิทธิในการครอบครองที่ดิน เนื่องจากพื้นที่เป็นป่าสงวน ทำให้ไม่สามารถขอเอกสารสิทธิตามกฎหมายได้ ส่งผลให้การพัฒนาและการสร้างรายได้ถูกจำกัด บางกลุ่มยังเผชิญกับการถูกไล่ที่จากเจ้าหน้าที่รัฐ

๒. การเข้าถึงแหล่งน้ำ สภาพพื้นที่ภูเขาทำให้การจัดหาแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และการเกษตรเป็นเรื่องยาก ในช่วงฤดูแล้ง ชาวบ้านประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ ซึ่งกระทบต่อการเพาะปลูกและการดำรงชีวิต แม้จะมีความพยายามในการสร้างระบบประปาภูเขา แต่ยังคงขาดงบประมาณและทรัพยากรในการจัดการ

๓. การศึกษาและบริการทางสังคม โรงเรียนในพื้นที่มีเฉพาะระดับประถมศึกษา การเข้าถึงการศึกษาระดับสูงกว่านั้นมีข้อจำกัด เนื่องจากโรงเรียนมัธยมอยู่ไกลและการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้เด็กนักเรียนต้องเผชิญความลำบากในการเดินทาง นอกจากนี้ยังขาดแคลนครูและอุปกรณ์การเรียนการสอน

๔. บริการสุขภาพ พื้นที่ห่างไกลจากโรงพยาบาลและสถานพยาบาล ระยะทางและสภาพเส้นทางที่ทุรกันดารทำให้การเข้ารับบริการสาธารณสุขยากลำบาก ศูนย์สุขภาพในพื้นที่ยังขาดแคลนบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ ไม่สามารถรองรับผู้ป่วยได้เพียงพอ

กลุ่มคนยากจนในชุมชนบ้านแม่หาดประสบปัญหาในการเข้าถึงสิทธิและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการปรับปรุง

กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการถือครองที่ดิน การจัดหาแหล่งน้ำ บริการสาธารณสุข และการส่งเสริมการศึกษาอย่างเท่าเทียม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความยากจนในพื้นที่ชนบทนี้

๕.๑.๒ มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

การประชุมระดมความคิด เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ มีการจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนยากจน มีผลสรุป ดังนี้

๑. การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาความยากจน ในพื้นที่ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบปัจจัยที่ส่งผลต่อความยากจนหลายด้าน

๑.๑ ด้านเศรษฐกิจ พึ่งพาเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม รายได้ไม่แน่นอนและต่ำ ขาดโอกาสในการทำงานและการตลาด

๑.๒ ด้านสังคมและการศึกษา การเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณสุขยากลำบาก ขาดแคลนบุคลากรครูและอุปกรณ์การศึกษา

๑.๓ ด้านสุขภาพ การเข้าถึงบริการสุขภาพจำกัด ขาดบุคลากรและอุปกรณ์ทางการแพทย์ การเดินทางไปรับบริการยากลำบาก

๑.๔ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ขาดแคลนถนน คมนาคม ไฟฟ้า และน้ำประปา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑.๕ ด้านสิ่งแวดล้อม การตัดไม้ทำลายป่าและการจัดการน้ำที่ไม่ยั่งยืน ส่งผลกระทบต่อการเกษตร

๒. การกำหนดเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมาย เป้าหมายหลัก: ลดความยากจนและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทุกด้าน กลุ่มเป้าหมาย หมู่บ้านแม่หาด ซึ่งต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

๓. การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน ดังนี้

๓.๑ นโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ เพิ่มการเข้าถึงการศึกษา ฝึกทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน เช่น การศึกษาแบบสองภาษา

๓.๒ นโยบายด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน สนับสนุนทางการเงินให้เกษตรกร เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์

๓.๓ นโยบายด้านสาธารณสุข ขยายบริการสุขภาพในพื้นที่ห่างไกล จัดการตรวจสุขภาพและฉีดวัคซีนประจำปี

๓.๔ นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาถนน คมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา และการสื่อสาร เพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิต

๓.๕ นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน อนุรักษ์ป่าไม้ และจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การพัฒนายุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ดังนี้

๔.๑ ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษา จัดการศึกษาแบบสองภาษา ฝึกทักษะอาชีพ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๔.๒ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ส่งเสริมเกษตรยั่งยืน สนับสนุนด้านการเงิน สร้างเครือข่ายตลาด

๔.๓ ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข ขยายบริการสุขภาพ ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก ให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชุมชน

๔.๔ ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาถนน คมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา และการสื่อสาร

๔.๕ ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ป่าไม้ จัดการน้ำอย่างยั่งยืน ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร

๕. การบูรณาการและการเชื่อมโยง การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีประสิทธิภาพ โดยจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายระดับชาติ

๖. การติดตามและประเมินผล มีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง พร้อมปรับปรุงนโยบายตามความเหมาะสม การประเมินผลที่โปร่งใสและเป็นระบบจะช่วยให้รับมือกับปัญหาได้ทันทุกที่

การพัฒนานวัตกรรม นโยบาย และยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการในหมู่บ้านแม่หาด มุ่งเน้นการลดความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลายมิติ การดำเนินงานต้องมีการบูรณาการร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรเอกชน และชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

๕.๑.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนาโลกที่ช่วยให้กลุ่มคนยากจนในชนบทสามารถรับมือกับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ โดยศึกษาในพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑. กระบวนการพัฒนากลไก ผู้วิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดกับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ จากนั้นได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกลไกของชุมชน โดยเน้นการขับเคลื่อน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. กระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (CMPAC Model) กระบวนการนี้แบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอนหลัก

๒.๑ การสร้างแรงผลักดัน (Create Motivation) กระตุ้นให้สมาชิกชุมชนตระหนักถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงตนเองและชุมชน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง ทั้งจากปัจจัยบวก (เช่น ความศรัทธาในพระราชดำริ) และปัจจัยลบ (เช่น ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม)

๒.๒ การปรับเปลี่ยนเรียนรู้ (Modify Learning) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและค่านิยมของบุคคลและชุมชนให้สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการเรียนรู้จากภายในและภายนอกชุมชน

๒.๓ การวางแผนร่วมกัน (Plan Together) สมาชิกชุมชนร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทและทุนของชุมชน โดยยึดหลักภูมิสังคมและการมีส่วนร่วม เน้นการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง

๒.๔ การประยุกต์ปฏิบัติจริง (Applied Implementation) นำแผนที่วางไว้ไปสู่การปฏิบัติจริง เริ่มจากกิจกรรมเล็กๆ และขยายผลไปยังระดับที่กว้างขึ้น เน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน

๒.๕ การปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Change for Sustainable Development) ทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อความยั่งยืนในระยะยาว

๓. กิจกรรมเสริมสร้างกลไกชุมชน ดังนี้

๓.๑ การอบรมการขายของออนไลน์ เพื่อเพิ่มรายได้และพัฒนาทักษะทางธุรกิจให้กับชาวบ้าน สอนการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ การถ่ายภาพสินค้า และการทำการตลาดดิจิทัล

๓.๒ การส่งเสริมการออม จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ภายในชุมชน ให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการออม และสร้างระบบการออมที่เข้าถึงง่าย

๓.๓ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ คมนาคม ปรับปรุงถนนและระบบขนส่งมวลชน โดยชุมชนร่วมมือกันซ่อมแซมและดูแล สาธารณูปโภคพื้นฐาน พัฒนาระบบน้ำประปา ไฟฟ้า และการสื่อสาร ด้วยการใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรท้องถิ่น สาธารณสุข สร้างและปรับปรุงสถานพยาบาล จัดหาบุคลากรทางการแพทย์ และส่งเสริมการดูแลสุขภาพชุมชน

๓.๔ การส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน สนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองทางการตลาด

๓.๕ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อบรมการแปรรูปทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม

๓.๖ การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน

๔. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบท จำเป็นต้อง

๔.๑ ส่งเสริมสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร เช่น ที่ดินทำกิน น้ำ การศึกษา และบริการสุขภาพ

๔.๒ พัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน เน้นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการจริงของชุมชน

๔.๓ สร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนา

๔.๔ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

สรุป การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ต้องอาศัยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอนของ CMPAC Model คือ C (Create Motivation): สร้างแรงผลักดัน M (Modify Learning): ปรับเปลี่ยนเรียนรู้ P (Plan Together): วางแผนร่วมกัน A (Applied Implementation): ประยุกต์ปฏิบัติ C (Change for Sustainable Development): ปรับเปลี่ยนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการดำเนินการตามแนวทางนี้ ชุมชนจะสามารถพัฒนาตนเอง มีความเข้มแข็ง และพร้อมรับมือกับความท้าทายที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท

สถานการณ์ความยากจนของกลุ่มคนจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด การเป็นเจ้าของสิทธิในที่ดิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ถือครองสิทธิในที่ดินโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย พบปัญหาการถือครองที่ดินที่ไม่ชัดเจนและขาดความรู้ทางด้านกฎหมาย การเข้าถึงแหล่งน้ำ มีแหล่งน้ำจำกัดในพื้นที่ชนบท ประสบปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูแล้งชาวบ้านต้องหาน้ำด้วยตนเอง เช่น การสร้างถังเก็บน้ำ การศึกษาและบริการทางสังคม โรงเรียนขาดโครงสร้างบริหารที่ชัดเจนและเป็นระบบ ขาดแคลนอุปกรณ์และบุคลากรทางการศึกษา โรงเรียนยังไม่ได้บรรจุการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมเข้าในหลักสูตรสถานศึกษา บริการสุขภาพ การเข้าถึงบริการสุขภาพในพื้นที่ห่างไกลยังจำกัด ชาวบ้านต้องเดินทางไกลเพื่อรับการรักษา ขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นในการรักษา โอกาสในการพัฒนาและข้อจำกัด ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แบบมีส่วนร่วม เนื่องจากมีวัฒนธรรมชนเผ่าที่โดดเด่นและสภาพทางภูมิศาสตร์ที่สวยงาม ต้องการการสนับสนุนจากนโยบายรัฐบาลและการร่วมมือจากชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน สอดคล้องกับ ธนพล สราญจิตร ได้ศึกษาปัญหาความยากจนในสังคมไทย พบว่า ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่สั่งสมมานาน เป็นภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในระดับบุคคลส่งผลให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลาย ๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมาในที่สุด จากการวิเคราะห์ พบว่า ปัญหาและสาเหตุของความยากจนมาจากสาเหตุสำคัญสองประการ คือ สาเหตุจากปัจจัยภายในตัวบุคคล และสาเหตุจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล บทความนี้มุ่งนำเสนอ ความหมายของความยากจน ลักษณะของความยากจน สาเหตุของความยากจน และแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย

๕.๑.๒ การพัฒนานวัตกรรม นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

การประชุมระดมความคิด เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ มีการจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนานโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจน

๑) นโยบายด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ การศึกษาแบบสองภาษา จัดการศึกษาในรูปแบบสองภาษา เพื่อให้เด็ก ๆ เข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น การฝึกอบรมทักษะอาชีพ จัดฝึกอบรมทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เช่น เกษตรกรรมที่ยั่งยืน การทำหัตถกรรม และการใช้เทคโนโลยี ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และอบรมในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๒) นโยบายด้านเศรษฐกิจและการเกษตร เกษตรกรรมที่ยั่งยืน ส่งเสริมการเกษตรที่ใช้เทคโนโลยีและวิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนด้านการเงิน จัดหาสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ และการสนับสนุนทางการเงินสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการในท้องถิ่น การพัฒนาตลาดและการส่งออก สร้างเครือข่ายตลาดและสนับสนุนการเข้าถึงตลาดใหญ่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

๓) นโยบายด้านสาธารณสุข ขยายบริการสาธารณสุข จัดตั้งสถานพยาบาลและคลินิกในชุมชนห่างไกล พร้อมจัดหาบุคลากรทางการแพทย์ที่เพียงพอ ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก จัดโครงการตรวจสุขภาพประจำปีและการฉีดวัคซีนให้กับชาวบ้าน การให้ความรู้ด้านสุขภาพ จัดอบรมและให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ชาวบ้าน เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองและการป้องกันโรค

๔) นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาถนนและการขนส่ง ปรับปรุงและสร้างถนนใหม่เพื่อให้การเดินทางและการขนส่งสินค้าสะดวกยิ่งขึ้น การเข้าถึงพลังงานและน้ำประปาจัดหาและขยายการให้บริการไฟฟ้าและน้ำประปาในทุกชุมชน การพัฒนาระบบการสื่อสาร ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารเพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าถึงข้อมูลและโอกาสทางเศรษฐกิจ

๕) นโยบายด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ส่งเสริมการปลูกป่า และการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่ การจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พัฒนาและปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อการใช้ น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งเสริมการใช้สารชีวภาพและวิธีการ เกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

๖) นโยบายด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน: ให้ ชุมชนมีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนา การส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ชุมชนและภาครัฐ สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการ ดำเนินโครงการพัฒนา การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน จัดกิจกรรมและโครงการที่ส่งเสริมความเข้มแข็ง และความสามัคคีในชุมชน

จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มได้มีการระดมความคิดในการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการ แก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ ประกอบด้วยหลายมิติ เพื่อให้ครอบคลุมทุกด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมี ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะ ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการเกษตร ยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุข ยุทธศาสตร์ด้านโครงสร้างพื้นฐานยุทธศาสตร์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเชิง สร้างสรรค์และการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ สมพร โกมารทัต และคณะ ได้ทำการสำรวจสถานะ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทประเทศไทย และทางเลือกมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย” เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจน พบว่า สถานะปัจจุบันของประเทศที่เกี่ยวข้องกับ เป้าหมายการขจัดความยากจนในประเด็นของความยากจนขั้นรุนแรงของประชาชนอยู่เลยเส้นความ ยากจนสากลที่ ๑.๒๕ ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน แต่ในส่วนเกณฑ์เส้นความยากจนสากลที่ ๑.๙๐ ดอลลาร์ สหรัฐต่อวันยังไม่พบข้อมูลที่ชัดเจน ในประเด็นที่เกี่ยวกับสัดส่วนของประชาชนที่ยากจน การคุ้มครอง ทางสังคมขั้นพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และการสร้างกรอบนโยบายเพื่อขจัดความยากจนมีความ สอดคล้องกับเป้าหมายการขจัดความยากจนขององค์การสหประชาชาติ เป้าประสงค์ที่สำคัญและต้อง ดำเนินการเป็นอันดับแรกสำหรับประเทศไทยในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ เป้าประสงค์ ๑.๓ และประเทศไทยมีความพร้อมในการบรรลุเป้าหมายที่ ๑ ในทุกเป้าประสงค์ เนื่องจากมีองค์ความรู้ และนโยบาย มาตรการต่างๆที่เกี่ยวกับเป้าประสงค์และตัวชี้วัดในเป้าหมายที่ ๑ รัฐมีมาตรการเชิงนโยบายด้านเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและได้ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๖๔) และ แผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) และได้ผลในระดับหนึ่ง งานวิจัยนี้มีความเชื่อมโยง กับ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หลายข้อ โดยเฉพาะ การขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุก ที่ ซึ่งเน้นการลดจำนวนคนที่มีรายได้น้อยกว่า ๑.๒๕ ดอลลาร์ต่อวัน โดยในพื้นที่วิจัยพบว่ามีชาวบ้าน จำนวนมากที่ยังมีรายได้ต่ำกว่าระดับที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อที่ ๖ "การจัดการน้ำและสุขาภิบาล" ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเข้าถึงแหล่งน้ำสะอาดในพื้นที่ชนบท การแก้ไขปัญหาความขาดแคลนแหล่งน้ำในช่วงฤดูแล้งจะเป็นก้าวสำคัญในการบรรลุเป้าหมายนี้

การบูรณาการและการเชื่อมโยง การส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยการร่วมระดมความคิดในเวทีประชุมกลุ่มย่อย แนวทางการดำเนินการ ดังนี้ การจัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการ เพื่อสร้างกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ การวางแผนและกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร การเสริมสร้างความรู้และทักษะ การติดตามและประเมินผล วัตถุประสงค์ ตรวจสอบและปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินงานตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะยาว เชื่อมโยงการดำเนินงานกับนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับชาติและระดับท้องถิ่น การติดตามและประเมินผล สร้างระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อวัดความสำเร็จของนโยบายและยุทธศาสตร์ปรับปรุงและแก้ไขนโยบายตามผลการประเมินเพื่อตอบสนองต่อปัญหาได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ ประภาพร กิตติเสนาชัย ได้ถอดบทเรียนการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน พบว่า วิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนของจีน มีกระบวนการดังนี้

๑. การออกแบบโครงการให้เหมาะสมกับรายบุคคลหรือแต่ละหมู่บ้าน โดยปกติโครงการช่วยเหลือส่วนใหญ่ จะให้เงินช่วยเหลือในอัตราที่เท่ากัน แต่สำหรับจีนไม่ได้เป็นเช่นนั้น รัฐบาลจีนได้ทำการวิเคราะห์ระดับครอบครัวจากนั้นจึงดำเนินการวางแผนช่วยเหลือรายบุคคลและส่งเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์เข้าไปตรวจสอบและพูดคุยแบบตัวต่อตัว โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกว่า ๒ ล้านคน สามารถเก็บข้อมูลคนได้ถึง ๘๙ ล้านแหม่ เท่ากับมีโครงการช่วยเหลือคนจนกว่า ๘๙ ล้านโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุเป้าหมายสูงสุด รัฐบาลจึงได้จัดสรรกองทุนออกเป็นหลายประเภท เพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล และหมู่บ้าน

๒. การประเมินเจ้าหน้าที่ของรัฐ คณะกรรมการกลางคอมมิวนิสต์ได้สร้างระบบตรวจสอบอย่างเข้มงวด โดยให้แต่ละมณฑลสับเปลี่ยนกันตรวจสอบข้อมูล และยืนยันโดยบุคคลที่สาม เพื่อไม่ให้เกิดการปลอมแปลงข้อมูลทำให้เจ้าหน้าที่ต้องทำงานภายใต้ความกดดัน ขณะเดียวกันก็ได้รับกำลังใจที่ดี เนื่องจากยิ่งทุ่มเทมากเท่าไร ก็ยิ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากเท่านั้น

๓. การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในประเทศเกิดความตื่นตัวในปัญหาความยากจนและร่วมแก้ไข เช่น การยกย่องคนจนที่สามารถสู้จนประสบความสำเร็จได้ด้วยตัวเองผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนยากจน ส่วนการร่วมกันแก้ไข เช่น เว็บไซต์เถาเป่า ได้ยกเว้นค่าธรรมเนียมการใช้บริการ การให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาดและการช่วยปรับปรุงระบบขนส่งให้เข้าถึงในพื้นที่ยากจน

๔. การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคตะวันออกและภาคตะวันตกของจีนในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจับคู่เมืองที่มีฐานะร่ำรวยกับเมืองยากจน เพื่อให้เมืองที่ร่ำรวยทางภาคตะวันออกช่วยเหลือเมืองยากจนทางภาคตะวันตก โดยการเข้าไปลงทุนด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และภาคบริการในพื้นที่ การให้เงินช่วยเหลือเพื่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน รวมถึงการส่งบุคลากรที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีต่างๆ ไปฝึกอบรม

๕. การใช้ระบบ QR CODE มาช่วยเหลือประเทศเพื่อต่อสู้กับความยากจน โดยการกำหนด QR CODE ให้กับประชาชนที่ยากไร้ในพื้นที่ทุรกันดารทุกรอบครัว เพื่อช่วยให้รัฐสามารถเข้าถึงข้อมูล เช่น จำนวนสมาชิก ขนาดที่อยู่ รายได้ครอบครัว รวมถึงปริมาณผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งปัจจุบันประชาชนสามารถซื้อสินค้าเกษตรจากชุมชนยากไร้ ได้จากร้านค้าออนไลน์ที่รัฐบาลจีนสนับสนุน ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงลูกค้าทั่วประเทศ

๕.๒.๓ การเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างกลไกเพื่อเป็นการขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มคนจนในชนบทในพื้นที่วิจัย บ้านแม่หาด ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดความยากจนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการออกแบบโครงการที่มีความเหมาะสมกับบุคคลในชุมชน กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนหลัก เรียกว่า “กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดความยากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน” ในลักษณะวงจรที่ต้องอาศัยการขับเคลื่อนร่วมกัน สนับสนุนส่งเสริมกันและกัน การสร้างแรงผลักดัน แรงผลักดันเชิงบวก ความศรัทธาต่อแนวทางพระราชดำริ การได้รับแรงบันดาลใจจากบุคคลอื่น ๆ ประสบการณ์จากชุมชนต้นแบบ แรงผลักดันเชิงลบ ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และภัยธรรมชาติ การปรับเปลี่ยนเรียนรู้ระดับปัจเจกชน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการบริโภค ค่านิยมวิถีคิด แนวทางการประกอบอาชีพ ระดับชุมชน ทบทวนระบบคุณค่าชีวิต ทิศทางพัฒนาชุมชน กระแสนิยมและระบบวัฒนธรรมชุมชน การร่วมกันจัดทำแผนชุมชน หลักภูมิสังคม คำนึงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มีอยู่ในชุมชน หลักดำเนินการ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน การจัดทำแผนชุมชนแบบบูรณาการ การมีคณเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การนำไปประยุกต์ขับเคลื่อนการปฏิบัติอย่างจริงจัง การปฏิบัติเชิงลึก การปฏิบัติได้จริง จัดกิจกรรมนำร่อง ใช้พลังกลุ่มในชุมชนสนับสนุน การปฏิบัติเชิงกว้าง การติดตามผล การขับเคลื่อน การประเมินสัมฤทธิ์ผล การสร้างเครือข่ายและขยายผล การปรับเปลี่ยนวิถีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน วิถีชีวิตของปัจเจกชน กรอบชีวิตประจำวัน ชีวิตทางสายกลาง ค่านิยมแห่งความเป็นไทย วิถีทางของชุมชน กรอบวัฒนธรรมชุมชน ระบบการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักธรรมของทุกศาสนา วาระแห่งชาติ สอดคล้องกับ **นาฏอนงค์ นามบุตติ** งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อเพิ่มศักยภาพการจัดการเศรษฐกิจชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยเน้นค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษากลุ่มเศรษฐกิจชุมชนอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ๒. เพื่อศึกษาการจัดการเศรษฐกิจชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยเน้นค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี และ ๓. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการสัมภาษณ์และสนทนากับกลุ่มประชากรตัวอย่าง ซึ่งประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นกลุ่มสมาชิกผู้ประกอบการเศรษฐกิจชุมชนภายใน อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี

จำนวน ๗๘๐ คน กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น ๓๒ ราย การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ จะประมวลผลจากแบบสอบถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ (Interviews) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) มาวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอแบบพรรณนา สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ จำนวน ค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเศรษฐกิจชุมชนเพื่อความยั่งยืนโดยเน้นค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ทางกลุ่มฯ ส่วนใหญ่ได้นำแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มมากที่สุด คือ การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีขนาดการผลิตที่สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ และเน้นการใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น ภายใต้แนวความคิดหลักความพอประมาณ การมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ส่วนการศึกษากลยุทธ์การตลาดของกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน อำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี ๑) กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มฯจะเน้นในเรื่องคุณภาพของผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ๒) กลยุทธ์ด้านราคากลุ่มฯจะใช้วิธีการตั้งราคาโดยดูจากคุณภาพของสินค้าเป็นหลัก ๓) กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย กลุ่มฯจะใช้การติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์เพื่อสั่งซื้อสินค้าและขายตามงานแสดงสินค้า (OTOP) หรือส่งสินค้าไปขายตามร้านค้าทั่วไป ๔) กลยุทธ์การตลาดในทุก ๆ กลุ่มฯจะใช้วิธีการโฆษณาแบบปากต่อปาก เนื่องจากการขาดงบประมาณในการโฆษณา ๕. แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับกลุ่มเศรษฐกิจชุมชน ๑) กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ จะเน้นการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด ๒) กลยุทธ์ด้านราคา การตั้งราคาไม่เอาเปรียบผู้บริโภค ๓) กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย คือ เน้นการให้ราคาที่เหมาะสมกับผู้จำหน่ายวัตถุดิบ และ ๔) กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาด คือ เน้นการบอกประโยชน์ที่สำคัญเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ มากกว่าการโฆษณาเกินจริง ทำให้สินค้าดูไม่มีราคาในสายตาของผู้บริโภค สอดคล้องกับ **กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง** ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจ้ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ : กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจ้ว” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลนาจ้วอยู่ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบแต่ละด้านพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ดังนี้ พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและประชาชนที่เข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมต่างๆของเทศบาลตำบลนาจ้ว โดยที่ประชาชนได้เสนอความต้องการของชุมชนให้ได้รับการบรรจุในโครงการหรือกิจกรรมของเทศบาลตำบลนาจ้วเพื่อนำมา เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาในปีถัดไป ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และสอดคล้องกับ **พระมหาประกาศิต ฐิติปลิทธิกร** ได้วิจัยเรื่อง กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม สรุปความว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการส่งเสริมสนับสนุนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น คือมีการร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ และความชำนาญ ร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม สนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ใน

ลักษณะการทำงานเป็นทีม (Team work) อีกทั้ง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงครอบคลุมไปถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม ตั้งแต่เริ่มคิดเห็นปัญหาจนกระทั่งถึงขั้นตอน การติดตามตรวจสอบทุกขั้นตอนเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งได้มีโอกาสในการวางแผน กำหนดรูปแบบ การบริหาร และประเมินผลตลอดจนการตัดสินใจในการกำหนดอนาคตของตนเอง และชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการดำเนินงาน การพัฒนา มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา และความชำนาญของชุมชนร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม คุ่มค่า และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนส่วนรวมอย่างเหมาะสมสูงสุด และสอดคล้องกับ**ทองแสงรวี ถีละแก้ว**ได้วิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ฝั่งตะวันออกจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมฐานรากที่มีมาช้านาน ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมี ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ขาดความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน ๒) ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจชุมชน ๓) ขาดแรงจูงใจให้เกิดความนิยมที่มีต่อสังคมเกษตรยุคใหม่ เพื่อให้เกษตรกรมีความรักความผูกพันต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ๔) ขาดความรู้ในการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้อย่างถูกวิธี ๕) ขาดความรู้ในการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างถูกวิธี ยุทธศาสตร์ที่ได้มี ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเพาะปลูกนำมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ๒) การสร้างแรงจูงใจให้เกิดค่านิยมต่อสังคมเกษตรยุคใหม่และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกษตรกรมีความรักความผูกพันต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ๓) การพัฒนาความรู้ของเกษตรกรเพื่อเสริมศักยภาพการประกอบการ การผลิตการจำหน่าย และการจัดการวิสาหกิจชุมชน ๔) พัฒนาศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อรักษาไว้ให้เยาวชนหรือผู้สนใจได้ใช้เป็นทั้งที่ศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๕) การพัฒนาด้านปัจจัยแวดล้อมด้านระบบเศรษฐกิจชุมชน สังคม ของเกษตรกรให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ๖) การพัฒนาการทำการเกษตรแบบปลอดภัย ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและจะทำให้สามารถสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสมดุล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานรากให้พื้นที่ฝั่งตะวันออกของจังหวัดปทุมธานีได้อย่างยั่งยืน

จากการวิจัยพบว่าปัญหาความยากจนในพื้นที่ชนบทไม่ได้เป็นเพียงแค่ปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน การขาดแคลนที่ดินทำกินที่มีเอกสารสิทธิ์อย่างถูกต้องตามกฎหมายส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ปัญหาภาษาก็นับอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านพัฒนาสังคมต่อภาครัฐ เพื่อนำเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนี้

๑) การพัฒนาชุมชนมิติใหม่ควรให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเรียกว่าเป็น “การจัดการความรู้แบบชาวบ้าน” โดยภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมโดยการกำหนดนโยบายที่เป็น การเสริมสร้างพลังให้ชุมชนมีความเป็นตัวของตัวเอง กำหนดและตัดสินใจเลือกอนาคตของตัวเอง ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหาด้วยภูมิปัญญาที่มีอยู่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานในชุมชน จนนำไปสู่การลดการพึ่งพาจากภายนอก

๒) การดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาชุมชน ภาครัฐไม่ควรกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนที่ ใช้ได้ครอบคลุมทั่วประเทศ เพราะชุมชนแต่ละแห่งมีทุนทางสังคม ค่านิยม และจารีตที่แตกต่างกัน ดังนั้นการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ภาครัฐจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของชุมชนในการรับรู้และเรียนรู้

๓) ส่งเสริมเครือข่ายทางสังคมเป็นทุนทางสังคมที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะในการพัฒนา ชุมชน ดังนั้นภาครัฐควรกำหนดนโยบายเครือข่ายการพัฒนาของชุมชน โดยนำแนวคิดเรื่องเครือข่าย การเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดจริงทั้งภายในองค์กรชุมชนและระหว่างชุมชน เพราะเครือข่ายการ เรียนรู้เป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการ เรียนรู้ระหว่างบุคคล และชุมชน

๔) ภาครัฐควรกำหนดนโยบายมุ่งเน้นให้ประชาชนทุกภาคส่วนเห็นคุณค่า มีความรู้ความ เข้าใจ และรักษาทุนทางสังคมที่มีอยู่ เพราะการมีทุนทางสังคมที่ดีย่อมขับเคลื่อนให้สังคมพัฒนาไป ในทางที่ถูกต้อง

๕) การดำเนินนโยบายที่จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะเป็นเรื่อง ของการสร้างค่านิยม ดังนั้นจึงต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาคประชาชนชุมชน จังหวัด และ ประเทศ โดยภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการจัดการความรู้ โดยอาศัยทรัพยากร และภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผสมผสานและยกระดับ ให้นำมาให้เกิดประโยชน์ได้จริง

๖) การจัดการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง อย่างเป็นรูปธรรมและ จริงจัง ทั้งในการศึกษานอกระบบและในระบบ โดยให้สอดคล้องวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน

๗) ควรมีการผลักดันนโยบายเพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านในพื้นที่ชนบทสามารถเข้าถึง โครงการด้านสิทธิเกี่ยวกับที่ดินทำกินได้อย่างเท่าเทียม โดยการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเอกสารสิทธิ์อย่างเร่งด่วน

๘) ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ควรมีการสร้างระบบจัดการน้ำที่ยั่งยืน โดยเน้น การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสนับสนุนจากรัฐ เช่น โครงการธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อเก็บน้ำในช่วงฤดู ฝนและใช้ในช่วงฤดูแล้ง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ของชุมชน มีดังนี้

๑) ชุมชนต้องดำรงทุนทางสังคมภายในองค์กรชุมชนให้ยังคงอยู่และมีความยั่งยืน โดยอาจจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกิดการเชื่อมประสาน การช่วยเหลือเกื้อกูล ความไว้วางใจ ความผูกพัน และความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมเพราะการมีทุนทางสังคมเสมือนเครื่องมือที่อำนวยความสะดวกให้การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ

๒) ชุมชนควรพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสมาชิก นอกจากกิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินอยู่แล้ว ชุมชนควรกระตุ้นความคิดของสมาชิก สร้างกิจกรรมที่เกิดการเรียนรู้มากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน และสร้างความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายที่หลากหลาย เพื่อจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของสมาชิกและชุมชน

๓) ชุมชนควรส่งเสริมให้การจัดเวทีระดมความคิดเห็นหรือเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้สม่ำเสมอเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสพบปะพูดคุยกัน การจัดกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน

๔) การริเริ่มให้ชุมชนมีการจัดการความรู้ ควรมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติของคนในชุมชน เพื่อจัดการกับปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่หรือเพื่อพัฒนาชุมชน

๕) ชุมชนควรมีการสรุปบทเรียนหรือการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่านกระบวนการองค์กรชุมชน และวางแผนการดำเนินงานในอนาคต ซึ่งจะทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

๖) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนควรสอดคล้องกับความสนใจของสมาชิก ภูมิปัญญา และทรัพยากรภายในองค์กรชุมชน เพราะทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน นอกจากนี้ยังอาจทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจในการทำงาน

๗) แม้ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาประเทศ แต่ชุมชนจะอยู่อย่างยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อมีความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามชุมชนจะต้องรักษาค่านิยมที่ดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่และสืบทอดให้รุ่นลูกหลานต่อไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้รูปแบบการจัดความยากจนเพื่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ดังนั้นในโอกาสต่อไปควรนำตัวแบบนี้ไปทดสอบโดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ และปฏิบัติการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงและน่าเชื่อถือมากขึ้น คือ

๑) ควรศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมในระดับบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลรองรับสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรพื้นฐาน ซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศ

๒) ควรศึกษาการพัฒนานวัตกรรมของการจัดการความรู้ขององค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งของชุมชน

๓) ควรศึกษาโดยการเปรียบเทียบผลสมฤทธิ์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับการสร้างความรู้และการแบ่งปันความรู้ในองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(๑) หนังสือ:

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๐.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอนว่าด้วยพระสูตร.

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่า ด้วยพระสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. ๒๕๕๐.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพมหานคร:สถาบัน นโยบายศึกษา, ๒๕๔๑.

ปริญญช พิบูลสรารุช, วิกฤต ๒๕๔๐ กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ในณัฐพงษ์ ทองรักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๒.

ปริญญช พิบูลสรารุช, วิฤต๒๕๔๐ กับความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง.ใน ฦัฎฐพงศ์ ทองรักดี (บรรณาธิการ). ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๒.

พระบรมราชา ๑๖๘ องค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชจัดพิมพ์ เพื่อเฉลิม
พระเกียรติ เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร: ด้านสหราชอาณาจักร, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม
ครั้งที่ ๑), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. ๒๕๕๑.

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เอกสารประกอบศึกษาเรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์ : เศรษฐศาสตร์
 มัชฌิมา การศึกษาเพื่อสันติภาพ. เชียงราย : ศูนย์วิจัยสันตยานานาชาติ ไร่เชิญตะวัน.
 ๒๕๕๗.

มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. GB ๓๐๔ สูตรสำเร็จการพัฒนาองค์กรและเศรษฐกิจ.

ปทุมธานี : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, ๒๕๕๐.

ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”.

สยาม ราวัตร. พระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและ
 ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
 กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑เซ็นจูรี จากัด, ๒๕๔๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนา
 เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร:
 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์
 ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์
 ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน
 และความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี ๒๕๖๔.

สุมาลี สันติพลวุฒิ พร้อมคณะ. “โครงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนตาม
 ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจน”. รายงานฉบับสมบูรณ์. สำนักงาน
 คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

อภิชัย พันธเสน, “พุทธเศรษฐศาสตร์” ใน การสัมมนาทางวิชาการโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดินครั้งที่
 ๒ เรื่องฐานปัญญาไทยในโลกสากล จัดโดยราชบัณฑิตยสถานกระทรวงศึกษาธิการ
 และศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร:ราชบัณฑิตยสถาน,
 ๒๕๕๓.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขา
 ต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่งจากัด. ๒๕๕๔.

อึ้งใน ศุภเจตน์ จันทรสาส์น. “สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย”.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”, รายงานฉบับสมบูรณ์, หน้า ๒๕.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. “พลวัตของความยากจน: กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย”.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

(๓) รายงานวิจัย:

(๔) บทความ:

นพพร จันทนาชู, เศรษฐกิจสร้างสรรค์:ความหมาย แนวคิด และโอกาสสำหรับประเทศไทย, วารสาร
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕, หน้า ๕๖.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Sailew Sarana, ความหมายและความสำคัญของการบริหารและการพัฒนา, สืบค้นวันที่ ๒๐
ธันวาคม ๒๕๕๖, จาก <https://sites.google.com>

จังหวัดแม่ฮ่องสอน, ฐานข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์].

<http://www.maehongson.go.th/th/province-info/general-info/symbol/๒๕-province-info.html>, [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ธรรมนูญ เพ็ญทอง, วิวัฒนาการและโครงสร้างเกี่ยวกับสังคม, สืบค้นวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖,
จาก <http://e-learning.tapee.ac.th/>

นายทอง ล้นไธสง. โทษของความเกียจคร้าน [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.lmnr.org/Posts/๓๐๒๕๕> [๒๒ มกราคม ๒๕๕๗]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). เศรษฐกิจ&ความโลภที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์... [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๕๔๗๕๗๐> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

ศรีรินทร์ เกรย์, ปังปอนด์ รักอานวยกิจ, ศรินันท์ กิตติสุขสถิต. ความสุขบนความพอเพียง : ค
วามมั่นคงบนบันปลายชีวิต[ออนไลน์].

<http://www.ipsr.mahidol.ac.th/content/home/conferencell/Aticle๐๙.htm>
[๑๖ ต.ค. ๒๕๖๕]. ป

ว.วชิรเมธี. ความโลภคือความทะยานอยากมีอยากได้ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://khjasmine.wordpress.com> [๑๔ ต.ค. ๒๕๖๕]

วรรณมล สิงห์โกล, วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยเมื่อปี ๒๕๖๒ [ออนไลน์].

<https://thestandard.co/poverty-and-inequality-๒๐๒๐/>, [๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๕].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>, [๑ มีนาคม
๒๕๕๘].

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารการพัฒนา : แนวคิด ความหมาย ความสำคัญ และตัวแบบการ
ประยุกต์, สืบค้น จาก <http://www.wiruch.com> (เข้าถึงวันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๖)

สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้, การพัฒนาสังคม, สืบค้นวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๗,
จาก dnfe๕.nfe.go.th/ilp/so๐๒/so๒๐_๕.html

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

๒. ภาษาอังกฤษ

๑. Primary Sources

(I) Books:

World Commission on Environment and Development (WCED), **Our Common Future**.
Oxford and New York: Oxford University Press, 1987.

United Nations committee on Economic, **Social and Culture Rights**, 2001.

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือวิจัย

๑. บันทึกข้อความขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
 - ๒.๑ แบบสำรวจชุมชน
 - ๒.๒ แบบสอบถามข้อมูลระดับบุคคลครัวเรือน และชุมชน
 - ๒.๓ แบบสัมภาษณ์
 - ๒.๔ แบบสนทนากลุ่ม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน.....บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
 ที่.....พิเศษ/๒๕๖๖.....วันที่.....๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖
 เรื่อง.....ขอรับรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....
 กราบเรียน ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

ตามที่ ข้าพเจ้า ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑” โดยมีกลุ่มทดลอง ได้แก่ กลุ่มคนที่ประสบปัญหาความยากจน และที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย จำนวน ๒๐ คน และครัวเรือนในชุมชน จำนวน ๑๐๐ ครัวเรือน จำเป็นต้องมีการตรวจสอบและออกใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์นั้น จึงขอความอนุเคราะห์ให้คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยพิจารณาเอกสารรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีเอกสารประกอบการพิจารณา ดังนี้

- ๑) โครงร่างวิจัย (๓ บท-ก่อนลงพื้นที่) จำนวน ๕ ชุด
- ๒) เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย จำนวน ๕ ชุด
- ๓) หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมวิจัย จำนวน ๕ ชุด
- ๔) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๕ ชุด

จึงขอกราบเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อไป

(ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข)

ผู้วิจัย

คู่มือการวิจัยภาคสนาม
โครงการวิจัย (research program)

คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

โดย

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข

ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์

พระครูศรีปริยัติยารักษ์, ดร.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

งบประมาณสนับสนุน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.)

ปี ๒๕๖๖

คำนำ

การจัดทำและเรียบเรียงคู่มือการวิจัยภาคสนามสำหรับการลงภาคสนามได้ใช้การทบทวนและเรียบเรียงจากเอกสารวิชาการหลายชิ้น โดยเฉพาะการพัฒนาจากเครื่องมือ ๗ ชิ้น เรียนรู้ชุมชน ของ นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำไปประกอบการทำงานจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จริง โดยใช้การปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นในการศึกษา ซึ่งในส่วนของเนื้อหาคำอธิบาย วัตถุประสงค์ ข้อเสนอแนะและภาพตัวอย่างประกอบในคู่มือเบื้องต้นสำหรับการลงภาคสนามเป็นเพียงเอกสารเบื้องต้นที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรายละเอียดและวิธีการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนาม การค้นคว้าและอ่านเอกสารเพิ่มเติมจะช่วยให้ผู้วิจัยมีทักษะและเข้าใจการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนามได้มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของคู่มือภาคสนาม ดังนี้

๑. เพื่อให้นักวิจัยได้เรียนรู้ชุมชน วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบ้าน พร้อมรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือต่างๆ แล้วจัดทำเป็นรายงานการศึกษาภาคสนาม โดยให้ศึกษาจากสิ่งที่พบเห็น สังเกตจดจำพูดคุยหารายละเอียดและนำมาจัดบันทึกเรียบเรียง ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพทั้ง ๓ วิธี คือ การสนทนากลุ่ม (focus Group Discussion) สังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

๒. เพื่อให้นักวิจัยสามารถนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้ในการวินิจฉัยชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่ออธิบายปัญหาและหากระบวนการแก้ปัญหา รวมทั้งหาช่องทาง หรือแนวทางในการวางแผนแก้ไขปัญหายังไง เช่น จะไปประสานงานกับใคร กลุ่มใด ผู้นำชุมชนเป็นใคร และสถานที่ใด เวลาใด ภายใต้บริบทของชุมชนนั้น เป็นต้น) เพื่อสามารถทำความเข้าใจปัญหา และสาเหตุของปัญหา และสามารถวางแผนการแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกต้อง

ดังนั้น ผู้วิจัยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าไม่มีคำอธิบายหรือข้อเสนอแนะใดๆ ที่สามารถเป็นวิธีการสมบูรณ์แบบในการทำกิจกรรมต่างๆ ในภาคสนามได้ เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาที่ผู้วิจัยต้องทำการศึกษาชุมชนในภาคสนามจริง การมีไหวพริบในการประยุกต์ความรู้ต่างๆ จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานภาคสนามมากที่สุด

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข และคณะ

หัวหน้าโครงการวิจัย

สารบัญ

๑. แผนที่สังคม Geo-Social Mapping	๓
๒. ปฏิทินชุมชน Community Calendar	๑๑
๓. แผนผังเครือญาติ Genogram	๑๘
๔. แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน Local History	๒๓
๕. โครงสร้างองค์กรชุมชน Community Organization	๓๐
๖. ประวัติชีวิต Life History	๓๔
๗. ประเด็นการวิจัย Research Topics	๓๘
๘. การประยุกต์หลักพุทธธรรม Applied Buddhism	๔๕

1 แผนที่สังคม Geo-Social Mapping

การทำแผนที่สังคมเป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมที่มีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจความหมายทั้งในเชิงพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน (หมู่บ้าน) การทำแผนที่สังคมมีขั้นตอนและวิธีการที่ไม่ซับซ้อนแต่มีความจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องอาศัยการจัดบันทึก การเดินสำรวจลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมตลอดจนสิ่งที่พบเห็นได้ในชุมชน (หมู่บ้าน) อย่างละเอียด แผนที่สังคมจึงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้วิจัยมองภาพรวมของชุมชน ทั้งในลักษณะกายภาพและสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจภายในชุมชนได้ อีกทั้งการที่ผู้วิจัยสามารถจัดทำแผนที่สังคมของชุมชน (หมู่บ้าน) ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาจะช่วยให้ผู้วิจัยหลุดออกจากกรอบของ “แผนที่ดั้งเดิมหรือแผนที่ทางการ” ซึ่งไม่ได้อธิบายความหมายและหน้าที่ทางสังคมของแต่ละพื้นที่ในชุมชน (หมู่บ้าน) นั้นๆ ไว้ เรียกกันว่า “แผนที่เดินดิน”

แผนที่เดินดิน หมายถึง การเดินสำรวจดูด้วยตา และจดบันทึกทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมของชุมชนและสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นลงบนบันทึก เพื่อเข้าใจถึงความหมายทางสังคม (Social Meaning) และหน้าที่ทางสังคม (Social Function) ของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) เป็นเครื่องมือชิ้นแรกที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจชุมชน ด้วยวิธีการง่ายๆ และใช้เวลาไม่นานมาก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยควรจัดทำแผนที่ทรัพยากรร่วมด้วย ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงพื้นที่ในทางกายภาพของฐานทรัพยากรชุมชน ขณะเดียวกันเราอาจสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการจัดการทรัพยากร เพราะผู้วิจัยจะสามารถเห็นถึงความสำคัญ ปริมาณความถี่ของการใช้และจำนวนชาวบ้านที่พึงพิงกับฐานทรัพยากรต่างๆ เพราะฉะนั้น การทำความเข้าใจข้อมูลและจัดทำแผนที่ที่เป็นแห่งทรัพยากรทั้งแม่น้ำ ลำคลอง ป่าและพื้นที่สวน ไร่ นาของชุมชน (หมู่บ้าน) จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์

๑. สามารถขยายขอบเขตความสนใจในพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่กายภาพของการศึกษาชุมชนออกสู่บริเวณชายขอบของหมู่บ้าน

๒. สามารถเข้าใจชุมชน (หมู่บ้าน) ในเชิงกายภาพได้อย่างทั่วถึงเพราะผู้วิจัยจะไม่ติดอยู่ในพื้นที่ศูนย์กลางด้านข้อมูลของชุมชน (บ้านผู้ใหญ่บ้าน อบต. ศาลาประชาคม)

๓. ช่วยให้เห็นภาพรวมเชิงกายภาพของชุมชน(หมู่บ้าน)ได้ดี รวดเร็ว และมีปริมาณข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยมากภายในระยะเวลาที่จำกัด
๔. ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจ “ความหมายและหน้าที่ทางสังคม” (social meaning and social function) ของ “พื้นที่กายภาพ” (physical space)
๕. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน และฐานทรัพยากรภายในชุมชน (หมู่บ้าน)
๖. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจการจัดการพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นฐานทรัพยากร
๗. เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากร

วิธีการ

๑. อาจนำแผนที่เก่าที่เคยทำไว้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น แล้วตรวจสอบว่ามีเปลี่ยนแปลงอย่างไร ใส่รายละเอียดเพิ่มเติม
๒. ให้ความสำคัญกับการสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนควบคู่กับการเขียนแผนที่และทักทายชาวบ้านระหว่างการทำ
๓. ถ้าเป็นหมู่บ้านที่มีระยะห่าง ไม่ควรนั่งรถยนต์หัวแผนที่ อาจใช้รถจักรยาน หรือจักรยานยนต์ แต่ต้องหมั่นจอดแวะทักทายชาวบ้าน
๔. ต้องเดินสำรวจให้ทั่วถึง โดยเฉพาะบ้านคนจน บ้านผู้ทุกข์ยากที่อยู่ชายขอบของชุมชน บ้านของผู้ที่แยกตัวอย่างโดดเดี่ยวในชุมชน
๕. มองพื้นที่ทางกายภาพแต่ตีความให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคม
๖. ถ้าทีมงานมีหลายคน ไม่ควรแยกเขียนแล้วนำมาต่อกัน ควรเดินสำรวจร่วมกันทั้งทีม
๗. หมั่นสังเกตและพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในทีมระหว่างเดินสำรวจว่าพื้นที่ที่เห็นบอกเรื่องราวอะไรที่สำคัญของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ
๘. ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถสังเกตได้ด้วยตาเพียงอย่างเดียว (อาจเป็นภาพลวงตา) จำเป็นต้องสอบถามจากเจ้าของบ้านญาติ เพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่นเพื่อประกอบการพิจารณาเพิ่มเติม
๙. ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถสอบถามจากเจ้าของบ้านได้โดยตรง จำเป็นต้องสอบถามคนในชุมชนเพิ่มเติม หรืออาศัยการสังเกตเพิ่มเติมด้วยตนเอง
๑๐. ข้อพึงระวัง เมื่อให้ชาวบ้านนำทาง ข้อมูลอาจจะมียุทธศาสตร์จากผู้พาเดิน เช่น ไม่ต้องการให้พบเห็นสิ่งที่ดีว่าสร้างความเสื่อมเสียต่อชุมชน

๑๑. พยายามเขียนข้อสังเกต เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชน หน้าที่ทางสังคมของพื้นที่ต่าง ๆ

เป้าหมาย/ประโยชน์

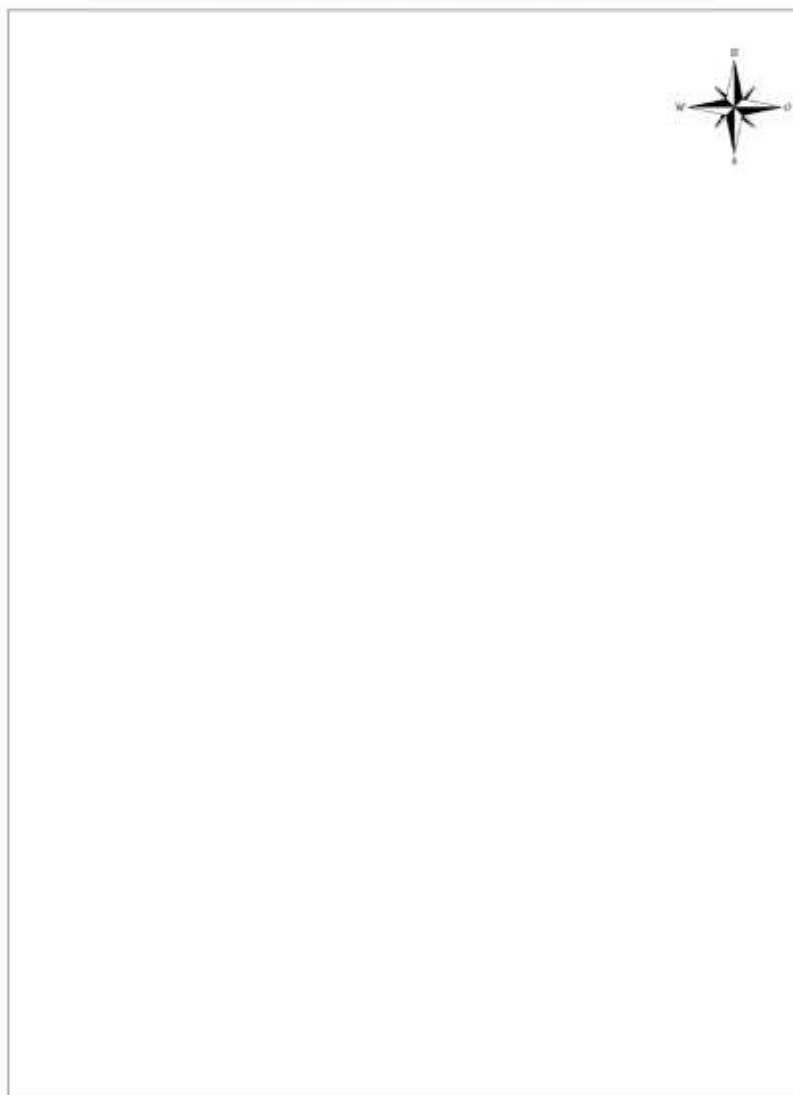
๑. ทำให้มองเห็นภาพรวมของชุมชนได้ครบถ้วน
๒. ได้ข้อมูลมากและละเอียดในระยะเวลาสั้น
๓. ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือมากกว่าเพราะได้จากการสังเกตด้วยตนเอง
๔. นำไปสู่ความเข้าใจในมิติอื่นๆ ตามมา

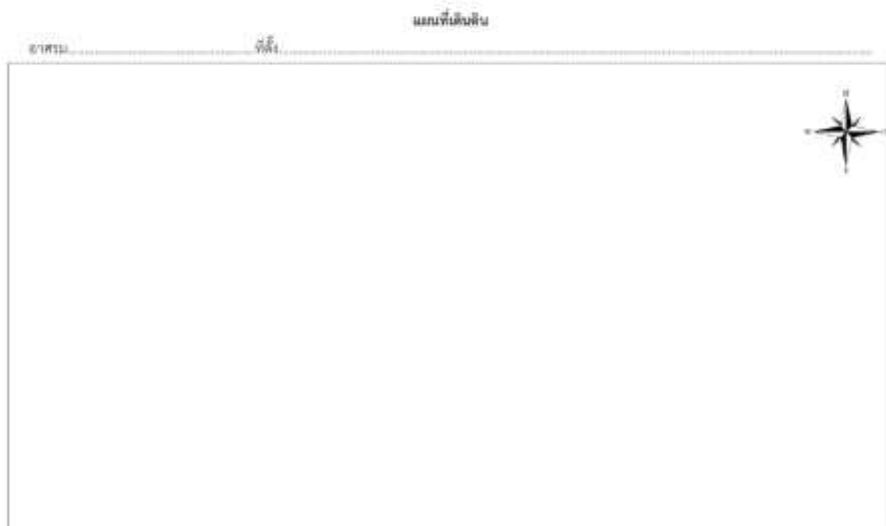
ข้อเสนอแนะ

๑. การทำแผนที่สังคมควรใช้วิธีการเดินเท้าด้วยตนเองแต่หากหมู่บ้านมีพื้นที่กว้างอาจใช้ยานพาหนะสนับสนุนได้
๒. การพูดคุยสอบถามและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างการเดินสำรวจจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจบริบทรวมทั้งหน้าที่ทางสังคมของสถานที่ต่างๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น
๓. การอาศัยชาวบ้านในพื้นที่นำเดินสำรวจเป็นประโยชน์เพราะผู้วิจัยจะสามารถเข้าใจบริบทและสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้รวดเร็วมากขึ้น แต่มีข้อพึงระวังคือผู้วิจัยอาจได้รับข้อมูลเพียงแต่ที่ชาวบ้านต้องการให้ทราบเท่านั้น
๔. เนื่องจากพื้นที่ทางกายภาพภายในหมู่บ้านอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา ดังนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยมากขึ้น ถ้าสามารถตรวจสอบแผนที่สังคมที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นกับแผนที่ชุมชนหรือแผนที่หมู่บ้านที่เคยมีการจัดทำไว้
๕. การทำแผนที่ทรัพยากรต้องอาศัยการสำรวจอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเพราะฉะนั้นมีความจำเป็นที่ผู้วิจัยจะต้องเดินสำรวจเองหรืออาศัยพาหนะในกรณีที่เป็นพื้นที่ห่างไกล
๖. การใช้ข้อมูลแบบบูรณาการกล่าวคือการนำแผนที่สังคมมาคู่ประกอบ การใช้ข้อมูลจากการศึกษาองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรชุมชน จะสามารถช่วยให้ผู้วิจัยลดภาระการทำงานและเข้าใจความหมายทางสังคมและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรชุมชนได้มากขึ้น
๗. เนื่องจากพื้นที่ทางกายภาพภายในหมู่บ้านอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา ดังนั้นจะเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยมากขึ้น ถ้าสามารถตรวจสอบแผนที่ทรัพยากรที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นกับแผนที่ชุมชนหรือแผนที่หมู่บ้านที่เคยมีการจัดทำไว้

B.

แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ
อำเภอ.....ที่ตั้ง

2 ปฏิทินชุมชน Community Calendar

การทำปฏิทินชุมชนถือเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านว่าในแต่ละเดือนหรือแต่ละปีชาวบ้านมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตด้านต่างๆอะไรบ้าง ดังนั้นการจัดทำปฏิทินชุมชนไม่ว่าจะเป็นปฏิทินเศรษฐกิจหรือปฏิทินสังคม/วัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมทั้งยังสามารถช่วยให้เชื่อมโยงกับความเป็นเมืองหรือความเจริญในด้านอื่นๆที่กำลังเข้าสู่หมู่บ้านชนบทได้อีกด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงปฏิทินการหาเกษตรเพื่อรองรับพืชผลการเกษตรบางชนิดให้สามารถตอบสนองกับระบบการเกษตรแบบพาณิชย์ เป็นต้น ทั้งนี้การทำปฏิทินชุมชนเราสามารถแยกออกได้เป็น ๒ ส่วนคือ ปฏิทินเศรษฐกิจและปฏิทินสังคม/วัฒนธรรม

๑. ปฏิทินเศรษฐกิจ การจัดทำปฏิทินเศรษฐกิจจะช่วยให้ผู้วิจัยทราบรายละเอียดอาชีพและช่วงเวลาของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจพลวัตและความหลากหลายทางเศรษฐกิจนอกเหนือจากเศรษฐกิจในระบบทั่วไปที่พบเห็นได้ในเมือง

๒. ปฏิทินสังคม/วัฒนธรรม การจัดทำปฏิทินสังคม/วัฒนธรรมถือเป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวบ้าน การจัดทำปฏิทินในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเรียนรู้และเข้าใจจารีต ประเพณี และวิถีชีวิต ตลอดจนระบบคุณค่าที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านได้

วัตถุประสงค์

๑. ช่วยให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจวิถีชีวิตและระบบความคิดทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวบ้าน
๒. ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวางแผนการทำงานในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
๓. ผู้วิจัยสามารถเรียนรู้วิถีทางวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน
๔. ผู้วิจัยสามารถเข้าใจระบบฐานคิดของชุมชนในการให้ความหมายและความสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

วิธีการ

วิธีการทำปฏิทินชุมชน สามารถทำได้ ๒ รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบตาราง

๑. การจัดทำตารางกิจกรรมโดยอาจแบ่งเป็น ปฏิทินอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ปฏิทินชีวิต ครอบครัวที่น่าสนใจ ปฏิทินกิจกรรมทางสังคม ปฏิทินประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ

๒. การจัดทำตารางตามลำดับปฏิทินตามลำดับเดือน ๓๒ เดือนในรอบปี (มกราคม-ธันวาคม)

๓. การแสดงเส้นเวลาของการทำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาของแต่ละเดือนหรือกิจกรรมที่ทำในช่วงระหว่างเดือนต่อเดือน รวมไปถึงกิจกรรมที่ทำซ้ำครั้งในรอบปี เป็นต้น

รูปแบบวงกลม

ในรูปของทรงกลมถึงแม้ว่าจะทำยากกว่าแบบตาราง แต่สามารถบรรยายละเอียดได้มากกว่า และที่สำคัญเจ้าของวัฒนธรรมชอบแบบวงกลมมากกว่า ซึ่งมีการกำหนดฤดูกาล เดือนต่างๆ ในรอบปี กิจกรรมและอาชีพสำคัญของชุมชน โดยมีการแบ่งเนื้อหา ดังนี้

๑. วงนอกสุดจะเป็นชื่อเดือนที่เป็นภาษาไทยมาตรฐาน และเทียบเคียงได้กับเดือนสากล

๒. วงถัดมาที่เขียนด้วยหมึกสีดำ เป็นการบ่งบอกกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินผสมกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมตามความเชื่อและตามหลักพุทธศาสนา

๓. วงถัดมาที่เขียนด้วยหมึกสีแดง บอกถึงภูมิอากาศและปริมาณน้ำตามธรรมชาติ

๔. วงถัดมาที่เขียนด้วยตัวเลขสีดำ เป็นการนับเดือนทางจันทรคติ

๕. วงในสุดจะบอกถึงฤดูกาลต่างๆ

เป้าหมาย/ประโยชน์

ปฏิทินชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับการกำหนดวันเวลาสำหรับการประกอบกิจกรรมร่วมกัน ถ้ามองในแง่ของการทำงานร่วมกันระหว่างคนต่างชาติพันธุ์ ย่อมจะเป็นประโยชน์มากขึ้น สำหรับคน ๒ กลุ่ม ดังนี้

สำหรับคนนอกชุมชน

๑. เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิต และรู้จักจังหวะชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับแบบแผนกิจกรรม เหตุการณ์ รวมทั้งประเพณีปฏิบัติของชุมชนที่เกิดขึ้นในรอบวัน รอบเดือน รอบปี หรือแต่ละฤดูกาล การทำปฏิทินชุมชนทำให้คนทำงานชุมชนรู้ว่าช่วงเวลาหนึ่งๆ มีอะไรเกิดขึ้นบ้างในชุมชน

๒. ถ้ารู้จักจังหวะชีวิตของชุมชน เป็นจุดเริ่มของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ในช่วงกิจกรรมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์บางอย่างที่เราคิดว่าเกิดขึ้นโดยบังเอิญนั้น เมื่อศึกษาลำดับเวลาให้ชัดเจนก็อาจเห็นได้ว่าปรากฏการณ์นั้น เป็นผลเกี่ยวโยงมาจากเหตุการณ์อื่น เช่น โรคบางชนิดเกิดจากแบบแผนพฤติกรรมบางประการในชุมชน หรือการกักกันกระบอบอาจสัมพันธ์กับฤดูกาลผลิต เป็นต้น

๓. ช่วยในการวางแผนการทำงานร่วมกับชุมชน สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและถูกจังหวะเวลา เนื่องจากการทำงานกับคนในสังคมชนบท พวกเขาจะไม่ถือเรื่องเวลาตามนาฬิกาหรือปฏิทินอย่างคนในเมือง พวกเขาจะสนใจว่าวันนี้จะเป็นวันจันทร์ วันอังคาร หรือวันเสาร์ อาทิตย์ แต่พวกเขาจะยึดเรื่องเวลาในการทำมาหากินหรือยึดถือเวลาปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมเป็นสิ่งสำคัญ

สำหรับคนในชุมชน

๑. ช่วยในการวางแผนการทำงานที่นอกเหนือจากงานประจำ

๒. เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียน หรือบันทึกเรื่องราว เพราะการบันทึกสิ่งที่เห็นด้วยตาและได้ยินกับหู จะทำให้เกิดความแม่นยำและถูกต้อง

ข้อเสนอแนะ

๑. สำหรับการจัดทำปฏิทินชุมชนผู้วิจัยอาจพบความขัดแย้งในข้อมูลเพราะการได้ข้อมูลมาจากหลายแห่ง ดังนั้น การหมั่นตรวจสอบ สัมภาษณ์ รวมทั้งหาแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และมีความใกล้ชิดกับปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลดังกล่าวจะช่วยลดความสับสนและความผิดพลาดของข้อมูลลงได้

๒. การแยกปฏิทินชุมชนเป็นสองส่วนได้แก่ปฏิทินทางเศรษฐกิจ และปฏิทินทางวัฒนธรรม/สังคมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจรายละเอียดและลดความสับสนในการเก็บข้อมูลได้

๓. การมีโอกาสได้เข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมหรือเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจตลอดจนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำปฏิทินชุมชนได้ดีขึ้น

ตัวอย่าง ปฏิทินชุมชน

ปฏิทินชุมชนแบบตาราง

กิจกรรม	เดือน											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปฏิทินทางเศรษฐกิจ												
๑.ทำนา						←					→	
๒.ทำสวนยาง	←									→		
๓.ทำไร่มัน สำปะหลัง ข้าวโพด			←								→	
๔.เลี้ยงวัว/ควาย	←										→	
๕.ปลูกผักทั่วไป	←										→	
๖.รับจ้างทั่วไป	←											→
ปฏิทินทางวัฒนธรรม												
๑.ส่งท้ายปีเก่า/ ต้อนรับปีใหม่	←	→										
๒.บุญแจกข้าว		←	→									
๓.บุญเผวส		←	→									
๔.บุญสงกรานต์				←	→							

[illegible]

ปฏิทินชุมชนแบบวงกลม

ปฏิทินชุมชน

อำเภอ.....ที่ ๕
ที่ตั้ง.....

.....

3

แผนผังเครือญาติ

Genogram

การทำแผนผังเครือญาติจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (หมู่บ้าน) ได้ดีขึ้น การเข้าใจความสัมพันธ์ทั้งที่เกิดขึ้นโดยกำเนิดและเกิดขึ้นภายหลังจะช่วยให้ผู้วิจัย ค้นเคยและเข้าใจนัยของความหมายและหน้าที่ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างครอบครัวหรือสถาบันทาง สังคมภายในชุมชน (หมู่บ้าน) อีกทั้งยังช่วยให้สามารถเข้าใจบทบาท หน้าที่และการเกิดขึ้นของกลุ่ม ทางสังคมต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

วัตถุประสงค์

๑. สามารถเข้าใจความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในระดับครอบครัว และเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ดังกล่าวไปสู่ความเป็นเครือญาติในระดับชุมชนได้
๒. สามารถเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเศรษฐกิจที่ซ่อนอยู่ภายใต้ระบบ เครือญาติในชุมชน
๓. เรียบรู้ชีวิตของบุคคลจนสามารถเชื่อมโยงไปสู่การทำความเข้าใจสายความสัมพันธ์ใน ระดับครอบครัวและชุมชนของบุคคลนั้นได้

วิธีการ

๑. แผนผังเครือญาติเป็นการใช้สัญลักษณ์แสดงตัวบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลใน ระบบเครือญาติหนึ่งๆ

๒. การแสดงให้เห็นแต่ละแผนผังเครือญาติ (Genogram) ให้ครอบคลุมข้อมูลที่ต้องการ ศึกษา เช่น ประวัติของครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว อายุ เพศ ประวัติการแต่งงาน การ เจ็บป่วย การเสียชีวิตในครอบครัว และการพักอาศัย ตัวอย่างสัญลักษณ์ที่ใช้

	= แทนเพศชาย (ระบุอายุ.....)		= แทนเพศหญิง (ระบุอายุ.....)
	= แทนผู้มีโรคประจำตัว (ระบุอายุ.....)		= แทนผู้ให้สัมภาษณ์ (ระบุอายุ.....)
	= แทนเพศชายที่เสียชีวิต (ระบุปี/อายุ.....)		= เพศหญิงที่เสียชีวิต (ระบุปี/อายุ.....)
	= แทนการสมรส		= พยาร้าง
	= แทนผู้ที่อาศัยอยู่ครอบครัวเดียวกัน		= แทนผู้ที่อาศัยอยู่ชุมชนเดียวกัน

สัญลักษณ์ที่ใช้ในผังเครือญาติ

	= สัญลักษณ์แทนผู้หญิง	 	= สัญลักษณ์ผู้ให้ข้อมูล (บรรยายสิทธิ์)
	= สัญลักษณ์แทนผู้ชาย	 = 	= สัญลักษณ์การแต่งงาน
 	= สัญลักษณ์การตาย	 $\neq$ 	= สัญลักษณ์การหย่าร้าง
 	= สัญลักษณ์คนป่วย	 	= สัญลักษณ์ขัดแย้งหรือมีปัญหา

 = = = สัญลักษณ์การมีภรรยาสองคน (ตัวเลขแทนลำดับภรรยา)

 =
   = สัญลักษณ์การมีบุตร (ตัวเลขแสดงลำดับบุตร)

 =
   =
 (เส้นประ)
 =
   =

เป้าหมาย/ประโยชน์

- ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ที่แม้จะมีความซับซ้อนหลายตระกูลหลายรุ่นก็ยังสามารถสืบสาวเชื่อมโยงเป็นแผนผังที่เข้าใจง่าย
- ทำให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์เครือญาติสามารถถ่ายทอดและเรียนรู้กันได้ผ่านรูปแบบสัญลักษณ์ง่าย ๆ
- ใช้เพื่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพและโรคทางพันธุกรรม เกี่ยวกับเครือข่ายทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๔. ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีและความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาว บ้าน ได้อย่างรวดเร็ว

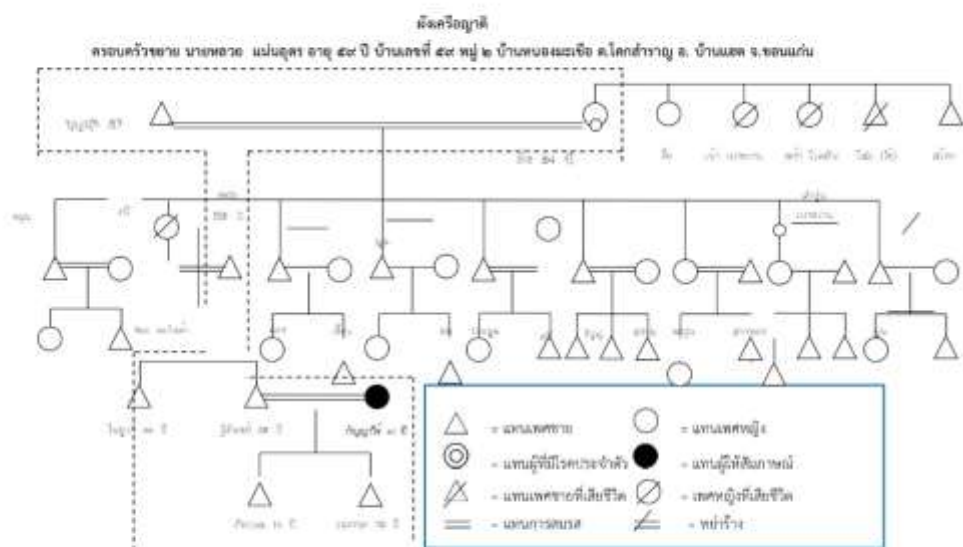
ข้อเสนอแนะ

๑. การถอดผังเครือญาติควรใช้สัญลักษณ์มาตรฐานที่ตรงกัน เพื่อให้สามารถเข้าใจและเพิ่มเติมข้อมูลภายในกลุ่มได้อย่างไม่สับสน

๒. การถอดผังเครือญาติผู้วิจัยต้องพยายามเรียนรู้และทำความเข้าใจกับบุคคลที่เข้ามาอยู่ใน ผังเครือญาติของผู้วิจัยให้มากที่สุด เพราะจะเป็นการช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของ กลุ่มบุคคลในผังเครือญาติกับข้อมูลในการศึกษาวิจัยได้อย่างเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด

๓. การสัมภาษณ์เพื่อการถอดผังเครือญาติจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยมากขึ้น ถ้า ผู้วิจัยสามารถพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจกับบุคคลที่อยู่ในผังเครือญาติให้ได้มากที่สุด

๔. ผังเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่บ่อยครั้ง และเนื่องจากบาง กรณีหรือบางชุดความสัมพันธ์จะมีความซับซ้อนเพราะฉะนั้นผู้วิจัยต้องให้สมาชิกและความสนใจต่อผู้ให้ สัมภาษณ์โดยตลอด

**** = ແຜນຜູ້ທີ່ຍາດຢືນອຸ່ນຈຸນທະນະພົບວ່າ

អំណាច ឧបករណ៍ស៊ើបអង្កេត ៣ វិស័យ ២៥-២៦

พจนานุกรม
 ภาษาอังกฤษ
 ปีที่
 พจนานุกรม

4 แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน Local History

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนถือเป็นรากเหง้าทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองตลอดจนฐานคิดที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและทรัพยากรชุมชน การได้จัดทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนจะช่วยให้ผู้วิจัยเห็นภาพรวมของเหตุการณ์สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ร่วมกับมิติของช่วงเวลา โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม พลวัตทางเศรษฐกิจและฐานทรัพยากรในชุมชน (หมู่บ้าน) เพราะฉะนั้น การทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ชุมชนจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจวิถีชุมชน (หมู่บ้าน) นอกจากนี้ยังสามารถเข้าใจถึงปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า ความเชื่อและวิถีชีวิตด้านต่างได้ด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถแยกย่อยการหาประวัติศาสตร์ชุมชนออกเป็นหัวข้อสำคัญๆ เช่น สังคม/วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. สามารถเข้าใจความเป็นมา รากเหง้า เหตุการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตของชุมชน (หมู่บ้าน) ที่ทำการศึกษา
2. ค้นหาและตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ในระยะเวลาที่ปรากฏการณ์เกิดขึ้น เพื่อลบล้างหรือการคาดเดาต่อปรากฏการณ์ต่างๆที่เคยเกิดขึ้นในชุมชน (หมู่บ้าน)
3. สามารถเข้าใจภาพรวมของชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการนำมาวิเคราะห์การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม พลวัตทางเศรษฐกิจและฐานทรัพยากรในชุมชน (หมู่บ้าน)

วิธีการ

ประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการศึกษาต้นกำเนิดชุมชน ความเป็นอยู่ในอดีต พัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม หรือประวัติศาสตร์การแพร่ระบาดของโรค อุบัติภัย หรือแม้แต่ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติในเรื่องเล่าความเป็นมาของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนจึงเป็นเครื่องมือ ที่อธิบายความเป็นมา เพื่อให้เข้าใจความเป็นอยู่และเห็นแนวโน้มความเป็นไปในอนาคต สามารถเขียนได้เป็น ๒ รูปแบบ ดังนี้

การเขียนแบบตาราง

๑. การแบ่งช่วงเวลาตามเหตุการณ์สำคัญตามลำดับปี พ.ศ. ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนหรือเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย เช่น ปัญหาวิกฤตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ยาเสพติดหรือปัญหาความขัดแย้ง โดยจัดทำเป็นรูปแบบตารางประกอบการบรรยายพอสังเขป

๒. การแบ่งเหตุการณ์ย่อยๆ บรรยายเพิ่มเติมในรายละเอียดที่ต้องการแสดงเหตุการณ์ หรือนำเสนอสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันหรือคาบเกี่ยวกัน ในแต่ละช่วงเวลา

การเขียนแบบเส้นเวลา (timeline)

เส้นเวลา (timeline) เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงกระบวนการ การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบของแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถ เข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตได้ง่าย การเรียงลำดับเหตุการณ์ตามเส้นเวลาช่วยมอง ให้เห็นว่าเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่ง มีผลกระทบอย่างไรต่อเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งทำให้ชุมชนเห็นภาพ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ข้อมูลตามเส้นเวลาจะถูกจำกัดด้วยความทรงจำของผู้ให้ข้อมูล ดังนั้น จึงไม่ จำเป็นว่าข้อมูลนั้นๆ จะเป็นไปตามลำดับเวลาที่ถูกต้อง ซึ่งปัญหานี้สามารถแก้ไขได้โดยการหาผู้ให้ ข้อมูลหลายๆ คน มีวิธีการดังนี้

๑. ชีตเส้นตามขวางหนึ่งเส้นหรือตามทางยาวหนึ่งเส้น เรียกเส้นช่วงกลางว่า “เส้น ปัจจุบัน” แหนเวลา “ปัจจุบัน” หน้าหรือก่อนเส้นนี้คือ “อดีต” ล่างหรือหลังเส้นนี้ลงไปคือ “อนาคต”

๒. ชีตเส้นตรงแนวตั้งจากบนลงล่างกลางหน้ากระดาษ หรือจากซ้ายไปขวา วางปลายเส้น เป็นหัวลูกศร จรดตรง “เส้นปัจจุบัน” พอดี เรียกว่า “เส้นอดีต” จาก “เส้นปัจจุบัน” ไปสู่อนาคต ด้วยเส้นที่ลักษณะแตกต่างไป เช่น เส้นประ เรียก “เส้นอนาคต” เส้นนี้อาจเรียกว่า “เส้นเวลา” ถ้า เขียนเส้นเวลาเป็นแนวตั้ง บริเวณด้านซ้ายมือของเส้นแนวตั้ง เป็นพื้นที่ของ เหตุการณ์สำคัญของ ประวัติศาสตร์ชุมชน และเติมรายละเอียดของเวลาที่เหมาะสมไว้บนเส้นนั้น เช่น บอกเดือนและปี เป็นต้น ส่วนพื้นที่อีกบริเวณหนึ่ง อาจใช้แสดงผลกระทบสำคัญที่มีต่อชุมชน หรือถ้าเขียนเป็นแนวยาว จากซ้ายไปขวา พื้นที่ด้านล่าง อาจแสดงเหตุการณ์สำคัญภายในชุมชน ส่วนพื้นที่ด้านบน อาจแสดง เหตุการณ์ที่มีผลกระทบมาจากภายนอก

๓. การใช้เครื่องหมายสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เครื่องหมาย + เครื่องหมายกากบาท x วางไว้บนเส้น แสดงจุดที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น หรือมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในระยะเวลา นั้นๆ เพื่อนำไปเขียนเล่าเรื่องต่อไป

๔. การเขียนเส้นเวลาในอนาคต จะเขียนหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ว่า สามารถพยากรณ์เหตุการณ์หรือแนวโน้มของปรากฏการณ์ใดที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ถ้าหากมีเหตุ ปัจจัยสำคัญในอดีตที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้เกิดขึ้นได้

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. การทำความเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์ชุมชน สำคัญต่องานชุมชนเพราะชุมชนมีส่วน คล้ายกับบุคคลตรงที่มีความคิดและความรู้สึก การศึกษา ประวัติศาสตร์ชุมชนเหมือนกับเราได้เข้าใจ

คนคนหนึ่งว่าเขามีความเป็นมาอย่างไรเติบโตในครอบครัว เป็นอย่างไร เคยประสบกับอะไรบ้างในชีวิต ทำให้เราเข้าใจคนคนนั้นได้ดี ประวัติศาสตร์ชุมชนก็เช่นเดียวกัน

๒. ช่วยลดอคติหรือภาพลักษณ์แบบเหมารวมที่เราอาจมีกับชุมชน เช่น เห็นว่าชุมชนแห่งนี้ไม่ให้ความร่วมมือในงานพัฒนา เมื่อไปศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาก็อาจพบว่ามีส่วนที่ทำให้เข้าใจได้

๓. การเข้าใจเรื่องราวความเป็นมาเป็นไปของสิ่งต่างๆ ในชุมชนทำให้เราสามารถเลือกวิธีการทำงานกับชุมชนให้สอดคล้องกับประสบการณ์ ความคาดหวัง และศักยภาพของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจนเกิดความเข้าใจก่อนจึงทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน เพราะการมุ่งทำแผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนตั้งแต่แรกอาจทำให้มองข้ามรายละเอียดสำคัญไป

๒. การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนไม่ควรมองแต่เพียงข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แต่ควรพยายามทำความเข้าใจระบบคุณค่าหรือการสร้างความหมายของชาวบ้านที่มีต่อเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย

ตัวอย่าง แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน

แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชนแบบตาราง แบบที่ ๑

ลำดับเหตุการณ์สำคัญตามช่วงเวลา

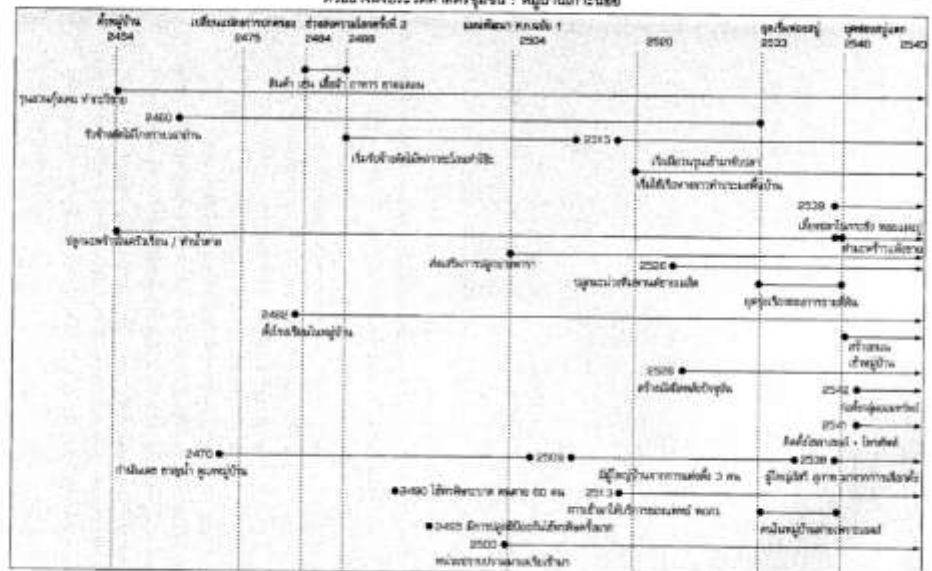
ตัวอย่างลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลา

บ้านห้วยไผ่

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	สภาพชุมชน
ก่อนปี 2533	ชุมชนโยกย้ายไปตั้งถาวร ณ สถานที่เดิมว่ามีสภาพธรรมชาติ มีที่ทำกิน มีป่าไม้ มีแหล่งน้ำ ชาวบ้าน ชีพชีวินทำไร่เพื่อขอยืมเงินที่ทำกินขาดความสมบูรณ์ของดิน	มีโรคภัยไข้เจ็บระบาด การเดินทางลำบากเมื่อโรคระบาดจึงอพยพ
ปี 2533	เริ่มเข้ามาอยู่ที่บ้านห้วยไผ่ จำนวน 5 ครอบครัว เนื่องจากที่ดินขาดความสมบูรณ์ ดินเค็มโรคระบาดรุนแรง และที่บ้านห้วยไผ่มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีที่ลุ่มเหมาะทำนา และมีข้าวไฮโดรเจนจึงมาตั้งถิ่นฐานที่นี่และเริ่มถางป่าเพื่อเป็นที่ทำกิน	ที่ทำกินจึงอพยพมาที่บ้านสมบูรณ์ แต่ดินไม่ดีได้
ปี 2534-2538	มีการอพยพเข้ามาเพิ่มเดิมมาเพิ่ม 15 ครอบครัว และเริ่มถางป่าที่ดินเดิมเพื่อเป็นที่ทำกิน บริเวณที่คอกใช้ปลูกข้าวไร่และพืชไร่ต่าง ๆ	มีชน พืช ธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่าปลูก ข้าวไร่และพืชไร่ให้เนื้อคอกและพืชไร่
ปี 2539-2542	มีการอพยพเข้ามาเพิ่ม 27 ครอบครัว มีการสร้างบ้านเรือนถาวรและการสร้างวัดใหม่ได้ มีลูกหลานในปี 1996 เมื่อโรคระบาดเจ็บไข้บ้านและได้อพยพไปโรงเรียนในปี 1997 และในปีเดียวกันได้ทำถนนเพื่อเดินทางเข้าออกได้สะดวกขึ้น ปี 1998 ชาวบ้านเริ่มใช้ที่ดินเริ่มขุดปลูกข้าวในฤดูฝน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะปลูกถั่ว และข้าวโพดปลูกตามไป เริ่มมีบุคคลภายนอกเข้ามาเช่าบ้านปลูกป่าไม้และสวนและบางที่เริ่มเจ้าหน้าที่ยกย่องเข้ามาและนำเข้ามาในพื้นที่	บริเวณปลูกข้าวไร่คอกมีปัญหาเรื่องชน พืช ธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่าปลูก ข้าวไร่และพืชไร่ให้เนื้อคอกและพืชไร่ บริเวณที่ปลูกข้าวไร่คอกมีปัญหาเรื่องชน พืช ธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่าปลูก ข้าวไร่และพืชไร่ให้เนื้อคอกและพืชไร่

แผนผังประวัติการพัฒนาระบบบริหารงานแบบตาราง แบบที่ ๒

ตัวอย่างผังประวัติการพัฒนาระบบบริหารงาน : หมู่บ้านเกาะน้อย

แผนผังประวัติศาสตร์ชุมชน
หมู่บ้าน.....ที่ตั้ง

5

โครงสร้างองค์กรชุมชน Community Organization

การศึกษาโครงสร้างด้านต่างๆในชุมชน เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่มุมต่างๆ นอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในการศึกษาแบบนี้เราจะให้ความสนใจในสถาบัน หรือโครงสร้างในชุมชน (หมู่บ้าน) ที่เป็นภาพกว้างกว่านั้น เช่น โครงสร้างการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น ทั้งการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนถือว่ามีความสำคัญอย่างมากเพราะจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของสถาบัน องค์กร กลุ่มทางสังคม และบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ทั้งนี้ความเข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนจะเป็นส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตของการขับเคลื่อนชุมชน(หมู่บ้าน) ในด้านต่างๆ ได้ เราอาจแบ่งแนวทางการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนออกเป็น ๓ ส่วนสำคัญโดยแต่ละชุดความสัมพันธ์มีแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาดังนี้

๑. การเมืองการปกครอง ได้แก่ โครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน (หมู่บ้าน) ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติ, นโยบายสาธารณะ, นักการเมืองท้องถิ่นและชาวบ้าน รูปแบบการเข้าไปมีส่วนร่วมและตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการสาธารณะที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้น

๒. สังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคมทั้งที่จัดตั้งโดยรัฐหรือชาวบ้านเอง สถาบันการศึกษา องค์กรทางศาสนาและความเชื่อต่างๆ การสร้างทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมภายในชุมชน(หมู่บ้าน) องค์กรพัฒนาเอกชนหรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ เป็นต้น

๓. เศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มอาชีพ ความสัมพันธ์การผลิตระดับครัวเรือนกับการตอบสนองความต้องการของระบบการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ ปัจจัยและอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการผลิตพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น

วัตถุประสงค์

๑. ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนได้ทุกมิติที่สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ทั้งโครงสร้างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๒. สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มทางสังคมจนถึงสถาบันทางสังคมที่สำคัญในชุมชน (หมู่บ้าน) ได้

วิธีการ

การ ทำความเข้าใจกับระบบความสัมพันธ์ต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน แนวทางการศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชน อาจแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชน
๒. การจัดทำผังโครงสร้างองค์กรชุมชน โดยจะต้องทำความเข้าใจแบบแผนความสัมพันธ์ในชุมชนก่อนแล้วจึงนำมาเขียนเป็นโครงสร้างองค์กรชุมชน

เป้าหมาย/ประโยชน์

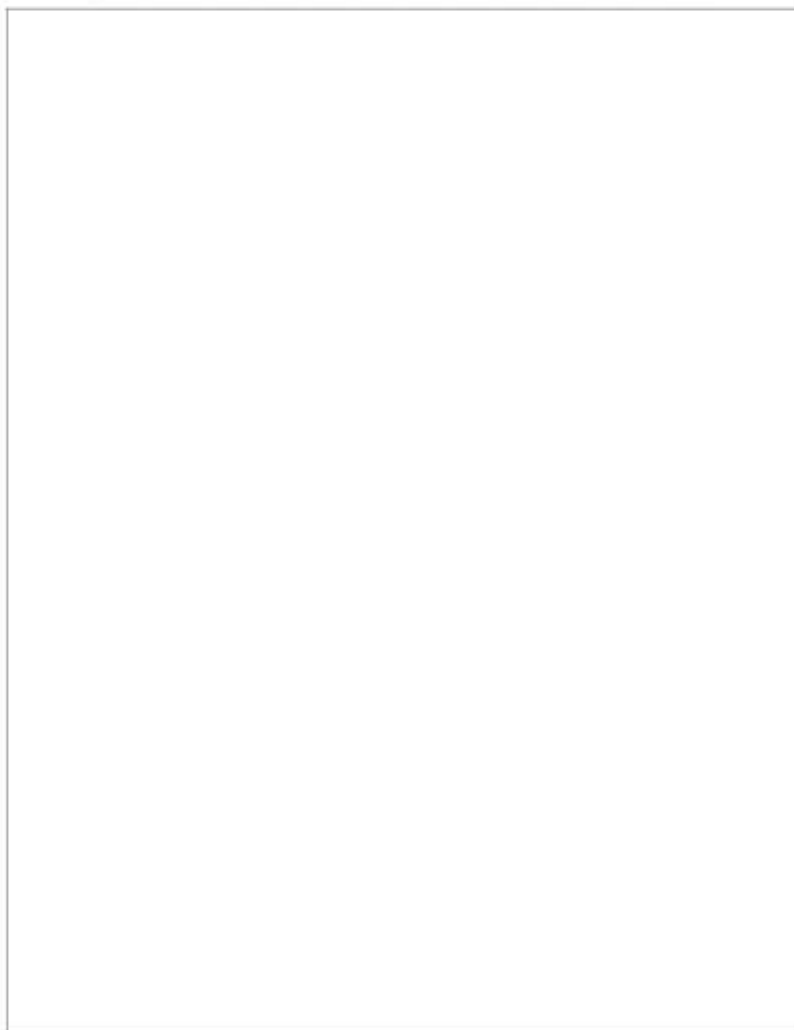
๑. ทำให้เข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการจะช่วยให้เราเห็นได้ชัดเจนถึงมิติความสัมพันธ์ในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเข้าใจว่าคนกลุ่มไหน หรือตระกูลไหนมีบทบาทต่อชุมชนเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และมีความสัมพันธ์ของเรากับชุมชนได้เหมาะสมยิ่งขึ้น
๒. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่อยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย องค์กรชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญทั้งในการแก้ปัญหาและการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ผังโครงสร้างองค์กรชุมชนช่วยให้เราเห็นศักยภาพที่มีอยู่ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีอยู่แล้ว เช่น ผู้นำไม่เป็นทางการ และองค์กรธรรมชาติ การศึกษาโครงสร้างองค์กรชุมชนทำให้เราไม่มองชุมชนเป็นภาชนะว่าง แต่มีระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สามารถขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ในชุมชนได้

ข้อเสนอแนะ

๑. การเก็บข้อมูลองค์กรต้องเก็บข้อมูลทั้งองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะองค์กรที่มีจำนวนสมาชิกมากและศักยภาพในการทำงานในชุมชน (หมู่บ้าน) สูง
๒. นอกจากการสัมภาษณ์แล้วผู้วิจัยควรใช้การสังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล
๓. การได้ร่วมเรียนรู้และทำความเข้าใจกิจกรรมขององค์กรชุมชนต่างๆ จะช่วยสามารถเขียนรูปแบบและอธิบายกระบวนการทำงานตลอดจนพลวัตต่างๆ ของโครงสร้างองค์กรชุมชนด้านที่ผู้วิจัยได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้น

โครงสร้างองค์กรชุมชน

หมู่บ้าน.....ที่ตั้ง

6

ประวัติชีวิต
Life History

การศึกษาประวัติชีวิตคือเครื่องมือหรือกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้วิจัยในฐานะผู้ศึกษาชุมชนสามารถทำความเข้าใจรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่าง ๔ ให้มากขึ้น การเข้าใจประวัติชีวิตของกลุ่มตัวอย่าง จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน(หมู่บ้าน) ซึ่งนำไปสู่การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระดับครอบครัว กลุ่มทางสังคมหรือการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งการก่อตั้งและรักษาทุนทางสังคมภายในชุมชน (หมู่บ้าน) อีกด้วย

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจในรายละเอียดวิถีชีวิตและการทำงานพัฒนาของกลุ่มตัวอย่าง ๔ อย่างลึกซึ้ง
๒. มีข้อมูลในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่าง ๔ กับชาวบ้านตั้งแต่ระดับหน่วยทางสังคมพื้นฐานจนถึงสถาบันหลักในชุมชน (หมู่บ้าน)
๓. สามารถเข้าใจระบบคุณค่า การให้ความหมายตลอดจนปัญหาและวิธีการรับมือจากมุมมองของกลุ่มตัวอย่างอย่างแท้จริง

วิธีการ

๑. การศึกษาทางเดินชีวิต (life passage studies) หรือ “การศึกษาวงจรชีวิต” (life cycle studies) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ที่จำเพาะเจาะจงในชีวิตตั้งแต่ช่วงแรกเกิด ช่วงวัยรุ่น ช่วงต้นช่วงกลางของวัยผู้ใหญ่ และช่วงปลายหรือวัยสูงอายุ
๒. การศึกษาประวัติชีวิตบุคคล (life history studies) เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงวงจรชีวิตในหลายๆ แบบ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของวงจรชีวิต ที่เน้นในเรื่องประสบการณ์และข้อเรียกร้องของปัจเจกบุคคล รวมทั้งศึกษาว่าแต่ละบุคคลนั้นมีวิธีการในการเผชิญหรือต่อสู้กับสังคมอย่างไร ตลอดจนมีความคาดหวังต่อสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งรวมถึงเรื่องการปรับตัวด้วย ทั้งภายในตัวบุคคลแต่ละคนเอง และระหว่างบุคคล

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. การศึกษาประวัติบุคคลที่ใช้ “บุคคล” หรือ “กลุ่มบุคคล” ในการศึกษา โดยที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลดังกล่าว ต้องสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากใช้แนวทางนี้ในการศึกษา ผลที่ได้จากการศึกษาจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

๒. การนำข้อมูลที่ได้อาจการบันทึกประวัติชีวิตมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างความคิดที่จะอธิบายถึงปรากฏการณ์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มคนนั้นๆ ได้

๓. การนำบันทึกประวัติชีวิตบุคคลมาใช้เพื่อยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญของ “โฉมหน้าและจุดเด่นของวัฒนธรรมต่างๆ” ซึ่งโดยปกติแล้วมักไม่เคยได้รับการเสนอไว้อย่างละเอียดในการศึกษาวิธีอื่นๆ จากความสำคัญของบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวนี้ ได้นำให้เกิดการเชื่อมโยงการศึกษาด้านมานุษยวิทยากับการเขียนบันทึกประวัติชีวิตบุคคล

๔. การบันทึกประวัติชีวิตบุคคลเพื่อแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือความผิดปกติในกรณีต่างๆ การนำเสนอในแนวทางนี้มีความละเอียดและแตกต่างจากการศึกษาอื่นๆ ทางด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยา

ข้อเสนอแนะ

๑. ก่อนการสัมภาษณ์เพื่อจัดทำประวัติชีวิตควรสังเกตสภาพแวดล้อม และบรรยากาศการพูดคุยเพื่อประเมินสถานการณ์และหาประเด็นในการพูดคุยที่เหมาะสม

๒. ผู้วิจัยควรตั้งประเด็นคำถามแยกย่อยตามหัวข้อเพื่อช่วยต่อการลำดับและจัดเรียงข้อมูล เช่น ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านการศึกษา เป็นต้น

๓. การรู้จักคนในครอบครัวหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมักเป็นบุคคลอ้างอิงของผู้ที่ผู้วิจัยจัดทำประวัติชีวิตจะช่วยให้สามารถเข้าใจและดึงรายละเอียดข้อมูลได้มากขึ้น

๔. การศึกษาประวัติชุมชนมาก่อนจะช่วยเป็นข้อมูลพื้นฐานให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจหรืออื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้ที่ผู้วิจัยจัดทำประวัติชีวิต

๕. การจัดประวัติชีวิตเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและต้องอาศัยระยะเวลา เพราะกลุ่มตัวอย่าง ๙ จำเป็นต้องนึกถึงข้อมูลในอดีต อีกทั้งช่วงเวลาหรือสถานการณ์อาจมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยต้องมีความสุขุมรอบคอบในการพิจารณาคำตอบและควรมีความอดทนในการใช้เวลาก่อนจะทำการข้อมูลลักษณะเช่นนี้

ประวัติชีวิต

ชื่อพระนักพัฒนา.....อายุ.....ปี พรรษา.....
อาศรม.....ที่ตั้ง.....

ประเด็นการวิจัย Research Topics

ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเป็นความพร้อมและความสามารถของชุมชนในการเรียนรู้และจัดการกับความหลากหลายของสถานการณ์ชีวิตของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยกระบวนการพัฒนางานหรือกิจกรรม การจัดการกับปัญหา ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการดำเนินชีวิต อันเป็นผลกระทบจากโครงสร้างทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ การจัดการสภาวะแวดล้อม และการเมืองการปกครอง โดยองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่พบในพื้นที่ อาจได้แก่

๑) ข้อมูล

๒) เงินหรือกองทุน

๓) ทวิพยากรและสิ่งแวดล้อม

๔) คนที่มีความพร้อมทั้งความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความตั้งใจ ประสบการณ์ วิธีการทำงาน การช่วยเหลือกัน การรวมกลุ่ม เป็นต้นและเครือข่ายความสัมพันธ์

การนำศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นทุนทางสังคมที่นำมาใช้อย่างต่อเนื่อง เป็นกลยุทธหลักในการเพิ่มพูนและเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นนำไปสู่การจัดการพื้นที่ที่พึงพึงจรรภายนอกพื้นที่เท่าที่จำเป็น

กระบวนการนำใช้ทุนทางสังคมต้องอาศัยกระบวนการอย่างน้อย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑) การรับรู้ทั้งสถานการณ์ชีวิต ปัญหา และศักยภาพของทุนทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น

๒) การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจแนวทางหรือวิธีการที่จะจัดการกับสถานการณ์ชีวิตปัญหา ด้วยศักยภาพของทุนทางสังคมที่มีอยู่ของชุมชนท้องถิ่น

๓) การจัดการที่นำเอาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างรูปธรรมการพัฒนางานหรือกิจกรรมที่นำไปสู่การจัดการปัญหาและสร้างผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ การจัดการ สภาวะแวดล้อม และการเมืองการปกครอง

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

๒. การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อเป็นต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ๖ ด้าน คือ กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกร วิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

วิธีการ

๑. ปฏิบัติการที่ ๑ วิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นแนวคิดและหลักการ ทีมนักวิจัยพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่หน่วยบริการสุขภาพ ประชาชนทั่วไป แกนนำกลุ่ม องค์กร หน่วยงาน และหมู่บ้าน (ชุมชน) จัดการตนเอง เพื่อร่วมกันหาบุคคลที่เป็นคนเก่ง คนดี คนสำคัญ ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา แก้ไขปัญหา หรือยกระดับภาวะสุขภาพของคนในชุมชน โดยใช้แนวคำถามเพื่อการเรียนรู้ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีประเด็นในการการสำรวจศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น รายหมู่บ้าน โดยการศึกษาคนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑.๑ กลุ่มองค์กรในชุมชนที่เป็นภาคประชาชน ทั้งคนสำคัญ (คนดี คนเก่ง แกนนำ ผู้นำ) และกลุ่มทางสังคมหรือองค์กรชุมชน (กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัคร กองทุน สถาบันการเงินหรือกลุ่มออมทรัพย์ วัด หมู่บ้าน)

๑.๒ กลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานรัฐและเอกชน ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่หนุนเสริมการเพิ่มศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น (เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น) ซึ่งสามารถเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยชุมชน ทั้งในฐานะผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลหลักได้ ทั้งนี้ในส่วนประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการสถานการณ์ในชุมชนต้องเข้าร่วมในบทบาทของผู้ให้ข้อมูลด้วย

๒. ปฏิบัติการที่ ๒ การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น โดยมีแกนนำชุมชน พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์และบทพทวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นปัญหาของพื้นที่ ปัจจัยหรือสาเหตุของการเกิดปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา ประชากรที่ได้รับผลกระทบและผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหา โดยใช้แนวคำถามเพื่อการเรียนรู้ปัญหาของชุมชน

ประชากรที่ได้รับผลกระทบ การแก้ปัญหาของชุมชนและผลการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์ดังนี้

- ๒.๑ ปัญหาของหมู่บ้าน (ชุมชน) จำแนกรายหมู่บ้าน
- ๒.๒ เหตุที่มาของปัญหาในหมู่บ้าน (ชุมชน) งานและกิจกรรมในการแก้ปัญหา
- ๒.๓ การแก้ปัญหาของหมู่บ้าน (ชุมชน) และความเชี่ยวชาญ
- ๒.๔ การดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหาและแนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้ทุนทางสังคม

๓. ปฏิบัติการที่ ๓ การพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล และการสร้างการเรียนรู้ โดยนำใช้ข้อมูลที่ได้จากใช้ตารางวิเคราะห์จากปฏิบัติการที่ ๑ และปฏิบัติการที่ ๒ สรุปเป็นศักยภาพการต่อยอดงานพัฒนา

๔. ปฏิบัติการที่ ๔ การสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง มีแกนนำชุมชน นำใช้ข้อมูลจากการถอดบทเรียนชุมชนจากปฏิบัติการที่ ๓-๓ พูดคุยและวิเคราะห์ถึงการสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยใช้ตัวอย่างแนวคำถามเพื่อการเรียนรู้

๕. ปฏิบัติการที่ ๕ การเขียนรายงานการวิจัยชุมชน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการวิจัยชุมชน ภายหลังจากที่นักวิจัยได้ใช้กระบวนการเข้าถึงชุดข้อมูลของชุมชน โดยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพหลากหลายวิธี ผ่านกระบวนการคิดของผู้วิจัยโดยการตั้งคำถามที่สำคัญและจำเป็นที่ข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้จากทุนทางสังคม นำข้อมูลที่ได้สู่การวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือสำคัญคือตารางวิเคราะห์ (Matrix tables analysis) หนึ่งในเครื่องมือสำคัญของการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography Research) จนทำให้เกิดความคิดรวบยอดสรุปเป็นข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็น ชุดข้อมูลที่ได้ถือเป็นชุดข้อมูลที่สำคัญ ที่จะนำไปสู่การเขียนให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูลต่างๆ แสดงเป็นข้อความรู้ที่ได้จากการวิจัยชุมชน อาทิเช่น

๕.๑ ข้อความรู้ว่าด้วยทุนและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการกับปัญหา และความต้องการต่างๆของคนในชุมชน

๕.๒ ข้อความรู้ที่แสดงให้เห็นวิวัฒนาการปัญหา แนวทางและวิธีการจัดการปัญหาและผลของการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น กับโอกาสในการจัดการปัญหา จนเกิดวิธีการทำงานในการจัดการตนเอง

๕.๓ ข้อความรู้ว่าด้วยสถานะศักยภาพและความพร้อมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น

๕.๔ แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูง ซึ่งครอบคลุมภารกิจของการพัฒนาท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ ผลกระทบ (เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม)

๕.๕ การนำข้อมูลจากตารางในแต่ละหัวข้อมาเรียบเรียง และขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันของเนื้อหาแต่ละหัวข้อจนครบทุกหัวข้อ

เป้าหมาย/ประโยชน์

๑. ภาพรวมศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
๒. ภาพรวมของปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น
๓. ภาพรวมศักยภาพของทุนทางสังคมในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล
๔. ภาพรวมนวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นจากการทำงานของทุนทางสังคมกับการสร้างผลกระทบต่อประชากร การตอบสนองต่อภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความสัมพันธ์กับข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะ รวมถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น
๕. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

ข้อเสนอแนะ

๑. การวิจัยชุมชนเมื่อดำเนินการโดยชุมชน ถือเป็นเครื่องมือที่เป็นรูปธรรมของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทำให้เกิดกระบวนการวิจัยชุมชนสามารถสร้างความเข้าใจสถานการณ์ของชุมชน การมีส่วนร่วมของในสถานการณ์ของคนในชุมชน คนสำคัญในการจัดการให้สถานการณ์ดังกล่าวเอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้แนวทางการจัดการสถานการณ์ต่างๆ จนนำไปสู่การหาทางออกหรือเพิ่มแนวทางใหม่ๆ เพื่อจัดการกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องได้

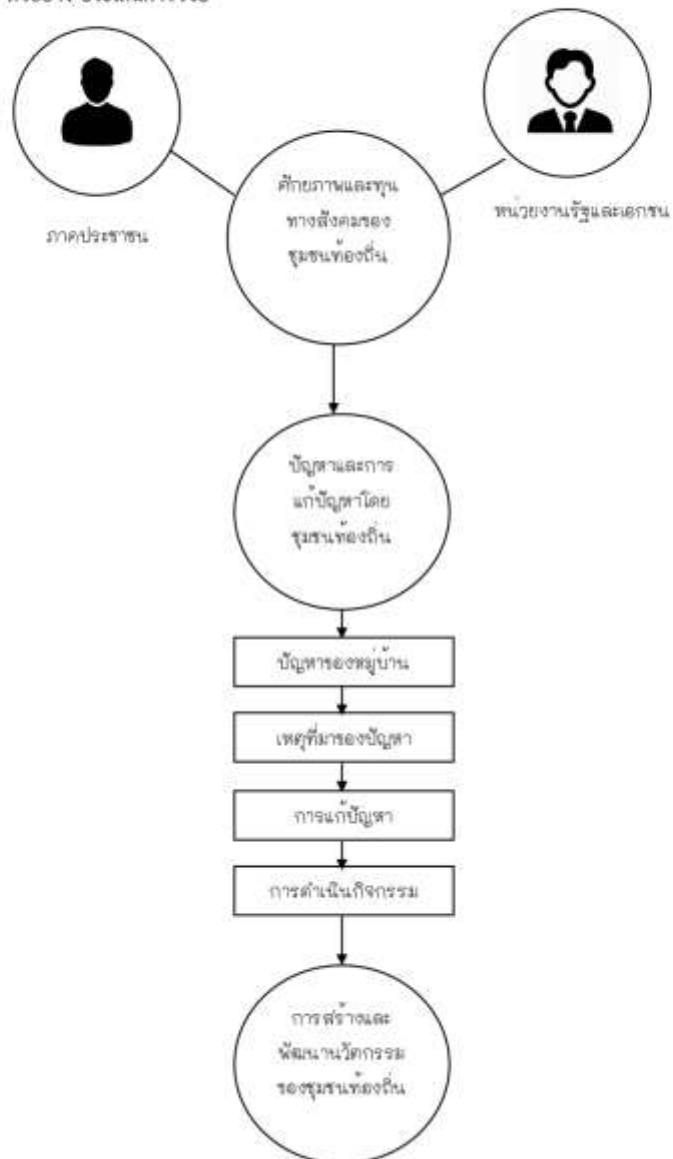
๒. องค์ประกอบที่จำเป็นของการวิจัยชุมชนโดยชุมชน คือ คนและข้อมูล ซึ่ง “คน” (บุคลากร) ควรมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานในพื้นที่ แกนนำกลุ่มทางสังคมและองค์กรชุมชน ผู้ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมและงานพัฒนาในพื้นที่ ตลอดจนผู้สนับสนุนการเสริมความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่างๆ ส่วน “ข้อมูล” คือส่วนที่มาจากการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ การตีความประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อมในการจัดการสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากการเป็นผู้กระทำ ผู้เกี่ยวข้องอยู่ร่วมสถานการณ์ และผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำ อันจะทำให้ข้อมูลที่ได้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากที่สุด ทำ

ให้การวิจัยชุมชนสามารถสรุปข้อมูลและความรู้ที่มาจากการปฏิบัติงานจริงของผู้ที่เกี่ยวข้องได้มากที่สุด ด้วย ทำให้กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นมีโอกาสเกิดได้มากขึ้น

๓. การวิจัยชุมชนทำได้ด้วยหลายกรอบวิทยาการ การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process - RECAP) เป็นหนึ่งในวิทยาการวิจัยทางมานุษยวิทยา ที่ทำให้ คน (บุคลากร) หรือนักวิจัย ซึ่งวิธีการนี้ได้เข้าถึงข้อมูลเป็นการสรุปและตีความประสบการณ์ของคน จากสถานการณ์ที่เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสุขภาพของชุมชนท้องถิ่น ได้ใกล้เคียงจากสถานการณ์จริงมากที่สุด

๔. การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (RECAP) ให้ความสำคัญกับการให้ความหมายและการตีความสถานการณ์จากผู้ที่อยู่ร่วมโดยตรงและโดยอ้อมในสถานการณ์นั้นๆ ภายใต้ผลกระทบของบริบทของชุมชนท้องถิ่นดังกล่าว ทำให้เห็นภาพรวมของผู้เกี่ยวข้องต่อสถานการณ์นั้นๆ เมื่อสรุปการวิจัยชุมชนจะทำให้เห็นมุมมองของคนในชุมชนชัดเจน หากต้องการข้อมูลที่แสดงทุนทางสังคม และศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นแล้ว การเปิดโอกาสให้คนในชุมชน ทั้งที่อาจเป็นทุนทางสังคมและองค์ประกอบอื่นของศักยภาพของชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมการวิจัยชุมชนด้วย จะทำให้การเข้าถึงข้อมูลมีมากขึ้นและในทางกลับกันยังสามารถให้กระบวนการวิจัยชุมชนนี้สร้างกระบวนการเรียนรู้ข้อมูลในคนกลุ่มต่างๆ ที่เป็นทุนทางสังคมของชุมชนได้ด้วย

ตัวอย่าง ประเด็นการวิจัย

ประเด็นการวิจัย เรื่อง

--

การประยุกต์หลักพุทธธรรม Applied Buddhism

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ สังคมไทยมีคำสั่งสอนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อให้สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติตนไปในทางที่ดี ที่ถูกต้อง หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ มีจุดหมายเดียวกัน คือ มุ่งให้ทุกคนกระทำแต่ความดี และละเว้นการกระทำชั่วทั้งปวง ในการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ควรต้องมีการเรียนรู้และมีความสามารถในการวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดสมควรทำ สิ่งใดไม่สมควรทำ เหล่านี้ เป็นต้น หลักธรรมคำสอนจะสามารถช่วยให้บุคคลนั้น ๆ มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของตน ช่วยให้เขาเลือกที่จะกระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หลักธรรมคำสอนจะเป็นพื้นฐานสำคัญของคุณภาพชีวิตและคุณธรรม จริยธรรมในสังคม อันเป็นบรรทัดฐานหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเป็นอย่างดี คุณธรรม และจริยธรรมอันเป็นผลของหลักธรรมคำสอนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะคุณธรรมเป็นความตั้งใจจริงของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ที่ส่งผลให้มนุษย์มีความประพฤติดี และการประพฤติที่ดีนั้นก็ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ส่วนจริยธรรม คือ หลักเกณฑ์ของการประพฤติปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการประพฤติที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักศีลธรรมอันดี ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติทางกาย ทางวาจา และทางจิตที่ส่งผลอันก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดความสุขทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคม

วัตถุประสงค์

๑. มีความเข้าใจในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม กระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ กระบวนการดูแลผู้สูงอายุ กระบวนการสื่อสารวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียง

๒. การสังเคราะห์องค์ความรู้ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเป็นต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท มโนทัศน์ นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการและการเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

วิธีการ

๑. การประยุกต์ใช้หลักปฐพีบรรพ ๗ กับศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
๒. การประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ ๔ กับปัญหาและการแก้ปัญหาโดยชุมชนท้องถิ่น
๓. การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรค ๘ กับศักยภาพของทุนทางสังคมในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล
๔. การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ๓ กับนวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นจากการทำงานของทุนทางสังคมกับการสร้างผลกระทบต่อประชากร การตอบสนองต่อการกิจขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และความสอดคล้องกับข้อเสนอนโยบายสาธารณะ รวมถึงการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น
๕. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

เป้าหมาย/ประโยชน์

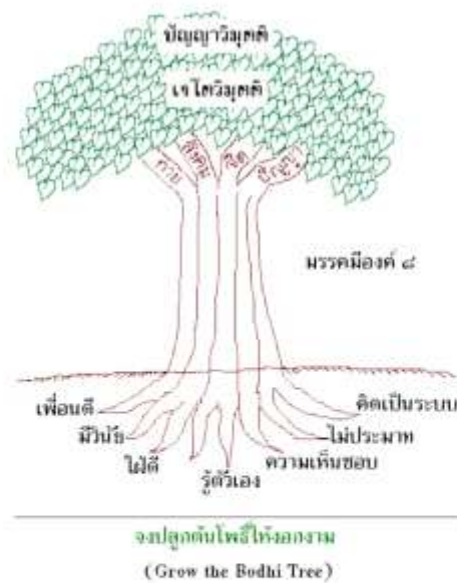
๑. ชุดองค์ความรู้สิทธิ และโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
๒. รูปแบบการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาความยากจน
๓. รายงานโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ ๒๑

ข้อเสนอแนะ

๑. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท ต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อที่มีความแตกต่างกัน บนพื้นฐานของหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค
๒. การรายงานผลการวิจัยในเชิงการพัฒนาควรมุ่งเน้นในการพัฒนาโดยคำนึงถึงศักยภาพและทุนทางสังคมของพื้นที่เป็นหลักเพื่อความเข้มแข็งของสังคมและยั่งยืนของการพัฒนา

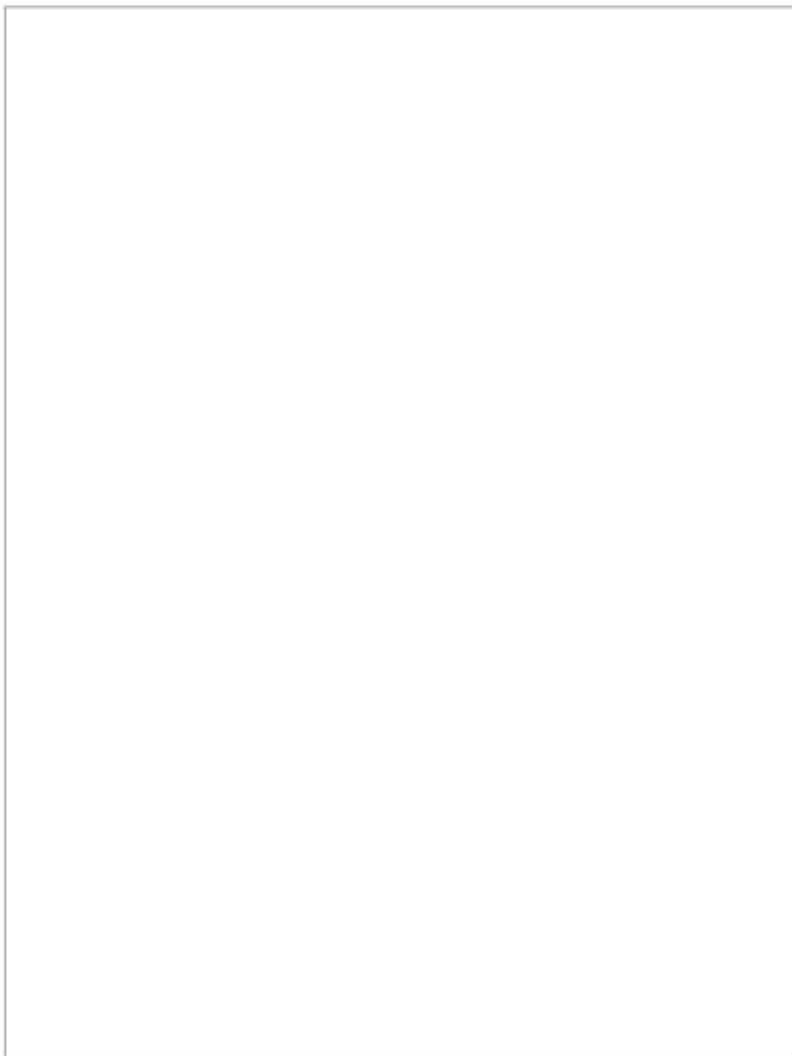
ตัวอย่าง การประยุกต์หลักพุทธธรรม

จะดมสมอง: มองปัญหาหรือปัญญาเพื่อพัฒนาชุมชน				
มอง ๔ มิติ	ปัญหา	ปัญญา	ความดีของการ	กำหนดหัวเรื่องที่จะพัฒนา
วัตถุ/เศรษฐกิจ				
สังคม				
สิ่งแวดล้อม				
วัฒนธรรม				

การประยุตส์หลักพุทธธรรม กับ

.....

เอกสารคู่มือการวิจัยภาคสนาม
โครงการวิจัย (research program)

ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข
ดร.ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
พระครูศรีปวิชัยรักษ์, ดร.
พระครูสุตธรรมวิสิฐ,ดร.

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอขอบคุณ

แบบสอบถามข้อมูลระดับบุคคล ครูวีเรียนและชุมชน
โครงการวิจัย
เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

พื้นที่ชุมชน.....อำเภอ.....จังหวัด.....

คำชี้แจง: แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อสำรวจข้อมูลระดับบุคคล ครูวีเรียนและชุมชนตามโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชนของท่าน

ดังนั้น จึงขอความกรุณาผู้ตอบแบบสอบถามได้ให้ข้อมูลที่แท้จริงและตอบคำถามในทุกคำถาม เพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย ทั้งนี้ ข้อมูลส่วนบุคคลของท่านและครูวีเรียนจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่มีการเปิดเผยชื่อนามสกุลของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจะถูกนำมาวิเคราะห์ในเชิงสถิติและเขียนเรียบเรียงในเชิงวิชาการเท่านั้น

ในโอกาสนี้ คณะผู้รับผิดชอบโครงการขอขอบพระคุณทุกท่านในความร่วมมือเป็นอย่างยิ่ง

คำอธิบายในการตอบแบบสอบถาม: แบบสอบถามมีทั้งหมด 5 ตอน โดยเป็นคำถามแบบ ✓ ในช่องเครื่องหมาย ☐ ทั้งแบบถามตอบ และเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ รวมทั้งเป็นแบบจัดลำดับตามหมายเลข 1-10 เช่น คำถามข้อที่ 2.3.1 เป็นต้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป

1. ชื่อ-นามสกุล (ผู้ให้ข้อมูล).....
2. เพศ
 1. ☐ ชาย
 2. ☐ หญิง
 3. ☐ เพศทางเลือก
3. อายุ ปี
4. ศาสนา
 1. ☐ พุทธ
 2. ☐ คริสต์
 3. ☐ อิสลาม
 4. ☐ อื่นๆ
5. ระดับการศึกษา
 1. ☐ ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา
 2. ☐ ประถมศึกษา
 3. ☐ ปวช.
 4. ☐ ปวส.
 5. ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น
 6. ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย
 7. ☐ปริญญาตรี
 8. ☐ปริญญาโท
 9. ☐ปริญญาเอก
- 5.หมู่บ้านที่อยู่อาศัย ตำบล.....อำเภอ.....
จังหวัด.....
6. สมาชิกในครัวเรือน จำนวน คน ชาย คน หญิง คน
7. จำนวนบุตรหลาน.....คน ชาย คน หญิง คน (ถ้าไม่มีให้ข้ามไปตอบข้อ 9)
8. ท่านมีบุตรหลานที่กำลังศึกษาอยู่ไม่เกินการศึกษามัธยมศึกษาบังคับหรือ ม. 3 หรือไม่
 1. ☐ มี
 2. ☐ ไม่มี จำนวน.....คน
9. อาชีพของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 1. ☐ว่างงาน/ไม่มีงานทำ
 2. ☐ ทำนา
 3. ☐ ทำไร่
 4. ☐ ทำสวน
 5. ☐ เลี้ยงสัตว์
 6. ☐ รับจ้างทั่วไป/บริการ
 7. ☐ ทำงานบ้าน
 8. ☐ กรรมการ
 9. ☐ ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว
 10. ☐ อุตสาหกรรมในครัวเรือน
 11. ☐ รับราชการ
 12. ☐ รัฐวิสาหกิจ
 13. ☐ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน
 14. ☐ นักเรียน/นักศึกษา
 15. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 2 กวาระด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน

2.1 ด้านวิถีการผลิต (เช่น เกษตรกรรม วิสาหกิจและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น)

2.1.1 อาชีพที่ทำรายได้สูงสุดของครัวเรือน คือ

2.1.2 ประเภทของการผลิต

1. ทำนา 2. ทำไร่ (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....

3. ทำสวน (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....

4. เลี้ยงสัตว์ (ระบุสัตว์ที่เลี้ยง).....

5. หัตถกรรมในครัวเรือน (ระบุประเภทของหัตถกรรม).....

.....

6. อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.3 ช่วงเวลาในการผลิต (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)

1. ☐ ทำเป็นประจำทุกวัน

2. ☐ ทำเป็นช่วงเวลา ระบุรอบ จำนวน.....ครั้ง/เดือน/ปี

ระบุช่วงเดือนที่ผลิตในแต่ละรอบ

1.....ถึง..... 4.....ถึง.....

2.....ถึง..... 5.....ถึง.....

3.....ถึง..... 6.....ถึง.....

2.1.4 เป้าหมายการผลิต (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)

1. ☐ เพื่อใช้บริโภค/อุปโภค 2. ☐ เพื่อจำหน่าย

3. ☐ เพื่อใช้บริโภค/อุปโภค และจำหน่าย 4. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.5 ผลผลิตของท่านจัดจำหน่ายภายในชุมชนใช่หรือไม่

1. ☐ ไม่ใช่/ไม่ได้จัดจำหน่ายในชุมชน โปรดระบุ..... (แหล่งจัดจำหน่ายสินค้าหรือผลผลิต)

2. ☐ ใช่/จัดจำหน่ายในชุมชน/พื้นที่

2.1.6 ต้นทุนในการผลิต (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ☐ ค่าเช่าที่ดิน.....บาท/ปี

2. ☐ ค่าจ้างแรงงาน.....บาท/ปี

3. ☐ ค่าวัตถุดิบในการผลิต (เช่น เมล็ดพันธุ์ ต้นกล้า ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าอาหารเลี้ยงสัตว์ วัสดุอื่น ๆ).....บาท/ปี

4. ค่าซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร/อุปกรณ์ในการผลิต..... บาท/ปี
 5. ค่าซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร/อุปกรณ์ในการผลิต..... บาท/ปี
 6. ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง..... บาท/ปี
 7. ค่าไฟฟ้า..... บาท/ปี
 8. ค่าน้ำ..... บาท/ปี
 9. ค่าอื่นๆ..... บาท/ปี

2.1.6 แหล่งเงินทุน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ☐ ของตนเอง
 2. ☐ กู้ยืมทั้งหมด
 3. ☐ กู้ยืมบางส่วน
 4. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

2.1.7 รายได้จากผลผลิต.....บาท/ปี

2.1.8 ผลผลิตหลักทางการเกษตรของชุมชนของท่านคืออะไร

1. ☐ ทำนา 2. ☐ ทำไร่ (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....
 3. ☐ ทำสวน (ระบุชนิดต้นไม้/พืชที่ปลูก).....
 4. ☐ เลี้ยงสัตว์ (ระบุสัตว์ที่เลี้ยง).....
 5. ☐ หัตถกรรมในครัวเรือน (ระบุประเภทของหัตถกรรม)

 6. หัตถกรรมอื่นๆ (ระบุ).....

2.1.9 ท่านได้มีส่วนร่วมในการผลิตของชุมชนท่านหรือไม่และอย่างไร

1. ☐ มีส่วนร่วม โปรดระบุ..... (อย่างไร เช่น ทำนาแปลงใหญ่ ลง
 แยกเกี่ยวข้าว รับจ้างทำไร่ ทำสวนในชุมชน เป็นต้น)
 2. ☐ ไม่มีส่วนร่วม

2.2 ภาวะด้านรายได้ของครัวเรือน

2.2.1 ที่มาของรายได้ครัวเรือนหลักมาจาก

1. ☐ อาชีพที่ทำเป็นหลัก 2. ☐ รับจ้าง
 3. ☐ ทั้งอาชีพหลักและรับจ้าง 4. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

2.2.2 จำนวนรายได้ของครัวเรือน (โดยเฉลี่ยต่อเดือน)

1. ☐ น้อยกว่า 5,000 บาท/เดือน 2. ☐ 5,000-10,000 บาท/เดือน
 3. ☐ 10,000 – 20,000 บาท/เดือน 4. ☐ 20,000 – 30,000 บาท/เดือน

5. ☐ 30,000-40,000 บาท/เดือน 6. ☐ มากกว่า 40,000 บาท/เดือน

2.2.3 ทรัพย์สินของครัวเรือน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ☐ เป็นเจ้าของที่ดินทำกินเอง จำนวน (ระบุ).....ไร่.....งาน.....ตรว.
2. ☐ บ้าน จำนวน.....หลัง
3. ☐ รถยนต์ จำนวน.....คัน
4. ☐ รถจักรยานยนต์ จำนวนคัน
5. ☐ รถเกียร์ขาว จำนวน.....คัน
6. ☐ รถไถ จำนวน.....คัน
7. ☐ รถอีแต็ก/อีแต่น จำนวนคัน
8. ☐ วัว จำนวน.....ตัว
9. ☐ ควาย จำนวน.....ตัว
10. ☐ หมู จำนวนตัว
11. ☐ อื่นๆ ระบุ

2.3 ภาวะด้านรายจ่ายของครัวเรือน

2.3.1 รายจ่ายหลักของครัวเรือน (โปรดใส่หมายเลขเรียงลำดับสูงสุด โดยเริ่มตั้งแต่ 1-10

ตามประเภทของรายจ่ายที่ท่านมีและโปรดระบุรายจ่ายโดยเฉลี่ยต่อเดือน)

1. ☐ ค่าใช้จ่ายในการผลิต ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
2. ☐ ค่าซื้ออาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
3. ☐ ค่าผ่อนรถ ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
4. ☐ ค่าผ่อนบ้าน ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
5. ☐ ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลาน ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
6. ☐ ค่าใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยว/พักผ่อนหย่อนใจ ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
7. ☐ ค่าน้ำค่าไฟในบ้าน ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน
8. ☐ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ไร่/ตร.บ.บาท/เดือน

2.4 ภาวะหนี้สินของครัวเรือน

1. ☐ ไม่มีหนี้สิน
 2. ☐ มีหนี้สิน จำนวน.....บาท
- ระบุสาเหตุการหนี้สินที่เกิดขึ้น (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. ☐ การทำการเกษตร

- 2.2. ☐ การศึกษาบุตรหลาน
 2.3. ☐ ซื้อยานพาหนะ
 2.4. ☐ ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก (เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า)
 2.5. ☐ ซื้อโทรศัพท์มือถือ
 2.6. ☐ ซื้อสิ่งหาทรัพย์สิน/สร้างบ้าน/ซื้อที่ดินทำกิน
 2.7. ☐ การเจ็บป่วย
 2.8. ☐ ค่าใช้จ่ายด้านอาหาร
 2.9. ☐ ลงทุนในการทำธุรกิจ
 2.10. ☐ การเล่นหวยหรือการพนัน
 2.11. ☐ ส่งสมาชิกในครัวเรือนไปต่างประเทศ โปรดระบุเหตุผล (เช่น ไปเรียน ไปทำงาน).....
 2.12. ☐ อื่นๆ (ระบุ)

2.5 ภาวะการออมเงินของครัวเรือน

1. ☐ ไม่มีเงินออม
 2. ☐ มีเงินออม จำนวน.....บาท
 ระบุแหล่งออมเงิน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 2.1. ☐ ธกส. 2.2. ☐ ธนาคารพาณิชย์ 2.3. ☐ ธนาคารออมสิน
 2.4. ☐ กองทุนเงินล้าน 2.5. ☐ ธนาคารหมู่บ้าน/ชุมชน
 2.6. ☐ กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
 2.7. ☐ สหกรณ์การเกษตร 2.8. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 3 ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมของชุมชน

3.1 แหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนของท่านคืออะไรบ้าง (สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

1. ☐ ป่าไม้/ป่าชุมชน 2. ☐ น้ำตก 3. ☐ แหล่งโบราณสถานเก่าแก่
 4. ☐ วัด 5. ☐ แม่น้ำ/ห้วย/หนองบึง/อ่างเก็บน้ำ
 6. ☐ แร่/สินในดิน 7. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.2 ชุมชนของท่านมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่

1. ☐ ไม่มี
 2. ☐ มีปัญหา ระบุปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 2.1. ☐ ขยะ 2.2. ☐ น้ำเสีย 2.3. ☐ ครีนพิษ ฝุ่นละออง
 2.4. ☐ เสียงดัง 2.5. ☐ การใช้สารเคมีทางการเกษตร

- 2.6. ☐ สภาพที่อยู่อาศัยชำรุดทรุดโทรม 2.7. ☐ แสงสว่างไม่เพียงพอ
 2.8. ☐ ขาดแคลนน้ำสะอาดในการอุปโภคบริโภค
 2.9. ☐ อื่นๆ(ระบุ).....

3.3 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1. ☐ ไม่มี
 2. ☐ มี โปรดระบุการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 2.1. ☐ มีการจัดการขยะ เช่น คัดแยก แยกฝัง รีไซเคิลขยะ
 2.2. ☐ มีการจัดการน้ำเสีย
 2.3. ☐ มีการจัดการมลภาวะหรือมลพิษต่างๆ
 2.4. ☐ มีการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรปลอดภัยเพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
 2.5. ☐ มีการจัดการระบบน้ำประปา
 2.6. ☐ มีการจัดเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง
 2.7. ☐ มีการจัดการแหล่งน้ำตามธรรมชาติ
 2.8. ☐ มีการจัดการสภาพที่อยู่อาศัยที่ไม่ปลอดภัยหรือมีโอกาสเกิดอันตราย
 2.9. ☐ มีการจัดการจุดเสี่ยงบนท้องถนนในชุมชน
 2.10. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.4 สถานะทางสังคมของชุมชน: ชุมชนของท่านมีปัญหาทางด้านสังคมหรือไม่ อย่างไร

1. ☐ ไม่มี
 2. ☐ มีปัญหา ระบุปัญหาสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 2.1. ☐ ยาเสพติด 2.2. ☐ วัยรุ่น ระบุปัญหาเรื่อง.....
 2.3. ☐ การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ 2.4. ☐ การทะเลาะวิวาท
 2.5. ☐ ปัญหาการลักทรัพย์/ลักขโมย 2.6. ☐ การเข้าถึงการศึกษา
 2.7. ☐ ปัญหาการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรน้ำ ป่าไม้

พื้นที่สาธารณะ

- 2.8. ☐ ปัญหาการแบ่งเขตที่ดิน 2.9. ☐ ปัญหาความอาชญา
 2.10. ☐ ปัญหาความขัดแย้งทางด้านการเมือง เช่น การแบ่งขั้วแบ่งฝัก
 2.11. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.5 การจัดการปัญหาด้านสังคมของชุมชน

1. ☐ ไม่มี
 2. ☐ มี โปรดระบุการจัดการปัญหาด้านสังคมในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 2.1. ☐ มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดในชุมชน
- 2.2. ☐ มีการกำหนดกติกาข้อตกลงของชุมชน
- 2.3. ☐ มีการออกกฎหมู่บ้านและบังคับใช้อย่างจริงจัง
- 2.4. ☐ มีการใช้วิธีการเจรจากับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- 2.5. ☐ มีการประชุม/เวทีประชาคมหารือในการแก้ไขปัญหา
- 2.6. ☐ ผู้นำชุมชนเข้ามาไกล่เกลี่ยแก้ไขปัญหา
- 2.7. ☐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาแก้ไขปัญหา
- 2.8. ☐ เจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ ข้าราชการ เข้ามาแก้ไขปัญหในพื้นที่
- 2.9. ☐ บุคคลที่ชุมชนเคารพนับถือเข้ามาแก้ไขปัญห เช่น พระ ครู ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น
- 2.10. ☐ มีสภาผู้นำชุมชนทำหน้าที่ศึกษาปัญหาและจัดการแก้ไขปัญหของชุมชน
- 2.11. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

3.6 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหหรือพัฒนาชุมชน

1. ☐ ไม่มี
2. ☐ มี โปรดระบุ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- 2.1. ☐ มีส่วนร่วมในการประชุม/ประชาคมของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.2. ☐ มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.3. ☐ มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อการแก้ไขปัญหของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.4. ☐ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหหรือพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.5. ☐ มีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหหรือพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.6. ☐ มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการของชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล
- 2.7. ☐ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้งบประมาณของหมู่บ้าน/องค์การปกครองส่วน

ท้องถิ่น

- 2.8. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ชื่อโครงการ: คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
2. เพื่อพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ
3. เพื่อเสริมสร้างกลไกของกลุ่มคนยากจนในชนบทเพื่อรองรับความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

นักวิจัย: ดร.ประเสริฐ บุญสาสุข หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกให้ข้อมูลสำคัญ มี 3 ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 บริบทพื้นที่ ชุมชน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 3 สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-สกุล.....

1. ตำแหน่ง

2. เพศ

3. อายุ

4. ระดับการศึกษา

5. อาชีพ

6. รายได้เฉลี่ยต่อปี

6. วันสัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2566

ส่วนที่ 2 บริบทพื้นที่ ชุมชน อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.1 ชุมชนที่อยู่อาศัยปัจจุบันของท่านมีประวัติความเป็นมาอย่างไรบ้าง

2.2 สภาพภูมิศาสตร์ ของชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

2.3 อาณาเขตพื้นที่ของชุมชนเป็นอย่างไร

2.4 ลักษณะภูมิอากาศของชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

2.5 แหล่งทรัพยากรภายในชุมชนมีอะไรบ้าง

2.6 สภาพทางสังคมเป็นอย่างไรบ้าง

2.6.1 ด้านการศาสนา.....

2.6.2 ด้านการสาธารณสุข.....

ส่วนที่ 3 สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชนในพื้นที่อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ด้านสุขภาพ

3.1 ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมด้านสุขภาพอย่างไร

3.2 ท่านคิดว่าการบริการด้านสุขภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีความพอเพียงหรือไม่ อย่างไร

3.3 ท่านเข้าถึงแหล่งบริการด้านสุขภาพอะไรบ้าง อย่างไร

3.4 ท่านได้รับความความสะดวกของแหล่งบริการด้านสุขภาพอย่างไร

3.5 ค่าใช้จ่ายในการจ่ายค่าบริการด้านสุขภาพเป็นอย่างไร

3.6 ท่านยอมรับคุณภาพบริการด้านสุขภาพหรือไม่อย่างไร

ด้านความเป็นอยู่

3.7 ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมการประกันสังคมอย่างไร

3.8 ท่านได้รับการช่วยเหลือสาธารณะสงเคราะห์แบบให้เปล่าหรือไม่ อย่างไร นอกเหนือจากช่วยเหลือตนเองไม่ได้

3.9 ท่านคิดว่าท่านได้รับความคุ้มครองชีวิต และทรัพย์สินให้ได้รับความปลอดภัยหรือไม่
อย่างไร

ด้านการศึกษา

3.10 ได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมด้านการศึกษาของบุตรหลานอย่างไรบ้าง

3.11 ท่านคิดว่าท่านได้รับการศึกษาของบุตรหลานของท่านเพียงพอแล้วหรือไม่ เพราะอะไร

3.12 ท่านมีการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการศึกษาของบุตรหลานของท่านอย่างไร

ด้านรายได้

3.13 ท่านได้รับการสนับสนุนส่งเสริมในด้านการประกอบอาชีพหรือไม่ อย่างไร

3.14 ท่านมีรายได้ขึ้นจากการประกอบอาชีพจากที่ไหนบ้าง

3.15 ท่านเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบเพื่อเป็นทุนในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ อย่างไร

ด้านการเข้าถึงบริการรัฐ

3.16 ท่านได้รับสวัสดิการของรัฐอะไรบ้าง

3.17 จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด 19 ท่านได้รับการเยียวยาจากทางส่วนงานภาครัฐ
อย่างไรบ้าง

ด้านการเมือง

3.18 ท่านได้รับสิทธิเลือกตั้งหรือไม่ อย่างไร

3.19 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร กับการเลือกตั้งผู้ว่า

3.20 ท่านได้ทราบข่าวสาร นโยบายของผู้สมัครรับเลือกตั้งหรือไม่ อย่างไร และมีความ
คิดเห็นอย่างไร

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
คณะผู้วิจัย

แบบคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติ
โครงการวิจัย เรื่อง
คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21

พื้นที่ชุมชน.....อำเภอ.....จังหวัด.....

คำชี้แจง: แบบคำถามที่ใช้ในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติจัดทำขึ้นเพื่อการวิจัยทางโครงการวิจัย เรื่อง คนจนในชนบท: โอกาสและความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของชุมชนของท่าน

ดังนั้น จึงขอความร่วมมือท่านสนทนากลุ่มที่มีข้อมูลที่เป็นจริงและตอบคำถามในชุดคำถาม เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนตามเป้าหมาย ทั้งนี้ ข้อมูลส่วนบุคคลของท่านและครัวเรือนจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่มีการเปิดเผยชื่อนามสกุลของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลจะถูกนำมาวิเคราะห์ในเชิงสถิติและจัดเตรียมรายงานเชิงวิชาการเท่านั้น

ในโอกาสนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงในความร่วมมิตินี้เป็นอย่างยิ่ง

ประเด็น	วัตถุประสงค์	วิธีการ/กิจกรรม	ประเด็นคำถาม
สิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท	1. เพื่อศึกษาสิทธิและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของของกลุ่มคนยากจนในชนบท	1. ผู้ดำเนินการสนทนาและทีมวิจัยแนะนำ พมอ 4 2. เขียนประเด็นสิ่งที่กระตือรือร้น บอรัศ 3. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม 4. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนาจดบันทึกข้อมูลลงในกระดาษใบในลักษณะแผนที่ความคิด (Mind Mapping)	1. ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม -ชื่อ-สกุล -ตำแหน่ง -ระดับการศึกษา/วุฒิการศึกษา -ประสบการณ์ในการทำงานในชุมชน องค์การหรือหน่วยงาน -บทบาทหน้าที่หลักในชุมชน องค์การหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจน 2. สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท 3. โอกาสการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนยากจนในชนบท
นโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ	2. เพื่อพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ	1. ผู้ช่วยนักวิจัยเขียนประเด็นสิ่งที่กระตือรือร้น 2. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม	1. นโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ 2. นโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนของกลุ่มคนจนแบบบูรณาการ

3

		3. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนากลุ่ม บันทึกข้อมูล ลงใน กระดานปฏิทินลักษณะแผนภาพ ความคิด (Mind Mapping)	3. ผู้ทดสอบการนำใจไปหาความยากจน ของชุมชนจนแบบบูรณาการ
แนวทางการเสริมสร้างกลไกของ กลุ่มคนยากจนในชุมชนเพื่อรองรับ ความท้าทายในปลายศตวรรษที่ 21	3. เพื่อเสริมสร้างกลไก ของกลุ่มคนยากจนใน ชุมชนเพื่อรองรับความ ท้าทายในปลายศตวรรษ ที่ 21	1. ผู้ช่วยนักวิจัยเขียนประเด็นที่ กระตือรือร้น 2. ให้ผู้ปฏิบัติได้เล่าเรื่องตาม ประเด็นคำถาม 3. ผู้ช่วยดำเนินการสนทนากลุ่ม บันทึกข้อมูล ลงใน กระดานปฏิทินลักษณะแผนภาพ ความคิด (Mind Mapping)	1. ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับชุมชนและแนวทางแก้ไข 1) ลักษณะความยากจน 2) สาเหตุของปัญหา (ปัจจัยภายใน/ปัจจัย ภายนอก) 3) การปรับแนวคิดในการแก้ปัญหา 4) แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน 2. ประเด็นท้าทายในการแปลงแนวทางไปสู่การ ปฏิบัติ 1) นโยบายภาคีที่จะมีส่วนแก้ปัญหาความ ยากจน 2) การปรับแนวทางดำเนินการที่ยึดพื้นที่และคน จนเป็นสำคัญ 3) บทบาทของเครือข่ายภาคีที่พัฒนาในส่วนกลาง และระดับพื้นที่

4

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : ดร.ประเสริฐ บุปผาสุข
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต การเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๐๑,๐๙๒ ๓๓๖๙๒๕๔
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : นายประเสริฐ บุปผาสุข,และคณะ ศิลปะเชิงพุทธสู่วิถีชุมชนบนผืนฟ้าที่สาธารณะในจังหวัดเชียงใหม่ (วิจัยดีเด่น) ,สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓.
- นายประเสริฐ บุปผาสุข.และคณะ,การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนบนฐานธรรมชาติ ศาสนธรรม และวัฒนธรรม อำเภอใกล้เคียงยาคพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม , ๒๕๖๔.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ นามสกุล : พระครูศรีปริยัตยารักษ์ (ประสงค์ กิตติปัญญา) สงนก, ดร.
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต (ภาษาต่างประเทศ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- การศึกษามหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗ ต่อ ๓๑๑,
- เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองนครราชสีมา
- เจ้าคณะตำบลไชยมงคล จังหวัดนครราชสีมา
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : พระครูศรีปริยัตยารักษ์และคณะ. การศึกษาบรรยากาศที่สัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พระครูศรีปริยัตยารักษ์และคณะ, และคณะ, การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนบนฐานธรรมชาติ ศาสนธรรม และวัฒนธรรม อำเภอถ้ำก้นป่าพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่, สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม , ๒๕๖๔.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ นามสกุล : ดร. ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
- การศึกษา : ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- ตำแหน่ง : อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ (๐๕๓) ๒๗๘๘๖๗ ต่อ ๓๑๑,
- สังกัด : บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
- ประสบการณ์การวิจัย : “การปกครองท้องถิ่นไทย: กรณีศึกษานโยบายการปกครองเทศบาลตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน แหล่งทุน . กองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง สำนักงานสภาพัฒนาการเมืองสถาบันพระปกเกล้า สภาวัฒนธรรมตำบลศรีเตี้ย และเทศบาลตำบลศรีเตี้ยอำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน ๓ กันยายน ๒๕๖๒
- นวัตกรรมการสร้างสรรคงานศิลปะชุมชนจากขยะรีไซเคิล เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเพิ่มรายได้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย MCU RS ๘๐๐๗๖๔๐๒๔ (๒๕๖๔)
- การติดตามและประเมินผลแผนและโครงการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมภาคเหนือตอนบน ได้รับสนับสนุนทุนวิจัยจาก กองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรม งบประมาณประจำปี ๒๕๖๔

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระครูสุตธรรมวิสิฐ (มนัสชัย เมตตจิตโต) คชสิทธิ์, ดร.
การศึกษา	: พุทธศาสตรบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาพุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสำหรับนักบริหาร) สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์ ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
ตำแหน่ง	: ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา อาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เจ้าอาวาสวัดวิปัสสนารังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เจ้าคณะอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พระวิปัสสนาจารย์กองการวิปัสสนาธุระแห่งประเทศไทย ประธานมูลนิธิหลวงพ่อเจ้าคุณ ดร.พระโพธิญาณ (เขียว สนตจิตโต) คณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนพิมายวิทยา โรงเรียนอนุบาลสุริยาอุทัย วิทยาลัยเทคนิคพิมาย รองประธานคณะกรรมการพัฒนาชุมชนอำเภอพิมาย (พชอ.พิมาย) ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ ๗๕
สังกัด	: อาจารย์พิเศษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ประสบการณ์การวิจัย	: พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในจังหวัดนครราชสีมา ,

๒๕๔๘.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ศึกษากรณี ชุมชนบ้านรังไกใหญ่ อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา ,๒๕๕๙.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อการดำเนินนโยบายพัฒนาชุมชนของอำเภอยะผิง กรณีศึกษา โครงการมหัศจรรย์ ๑๐๐๐ วันแรกของชีวิต ,๒๕๖๔.

พระครูสุตธรรมวิสิฐ, การพัฒนาสมรรถนะในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ,๒๕๕๕. พิมพ์วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

